

arhivi

*Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije
Letnik XXI, št. 1-2
Ljubljana 1998*

arhivivi

UDK 930.25 (497.12) (05)

UDC 930.25 (497.12) (05)

ISSN 0351-2835

Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije

Zeitschrift des Archivvereins und der Archive Sloweniens

Gazetta dell'Associazione archivistica e degli archivi in Slovenia

The Gazette of the Archival Association and Archives of Slovenia

Izdala in založilo Arhivsko društvo Slovenije

Uredištvu: Zvezdarska 1, p.p. 70, 1000 Ljubljana, SLO,

telefon: (061) 1328-108, 1251-222, 1251-266

telefaks: (061) 216-551

Urediški odbor: mag. Matevž Košir (glavni in odgovorni urednik), Jože Suhadolnik (tehnični urednik), Jože Ciperle, Miran Kafol, dr. Peter Pavel Klasinc, dr. Bogdan Kolar, Kristina Šamperl-Purg, Ivanka Uršič, Maruša Zagradnik, mag. Ivanka Zajc-Cizelj, dr. Alfred Ogris, Jozo Ivanovič

Za strokovnost prispevkov odgovarjajo avtorji. Ponatis člankov in slik je mogoč samo z dovoljenjem uredništva in navedbo vira. Redakcija je bila zaključena 10. novembra 1998.

Izdajateljski svet: dr. Tone Ferenc, Primož Hainz, dr. Peter Vodopivec

Lektor: Irena Avsenik-Nahergaj

UDK: Marija Vera Ejžavec

Prevodi povzetkov in kazala: mag. Niko Hudec (nemščina), Katarina Kobilica (angleščina), Vera Celcer (italijanščina)

Oblikovanje: Jože Suhadolnik

Izdajo so osungočili: Ministrstvo za znanost in tehnologijo, Ministrstvo za kulturo in Arhivsko društvo Slovenije

Žira račun: Agencija Republike Slovenije za plačilni promet, 50100-678-45309

Računalniški prelom in oblikovanje: MEDIT d.o.o., Notranje Gorice

Tisk: Grafika · M s.p.

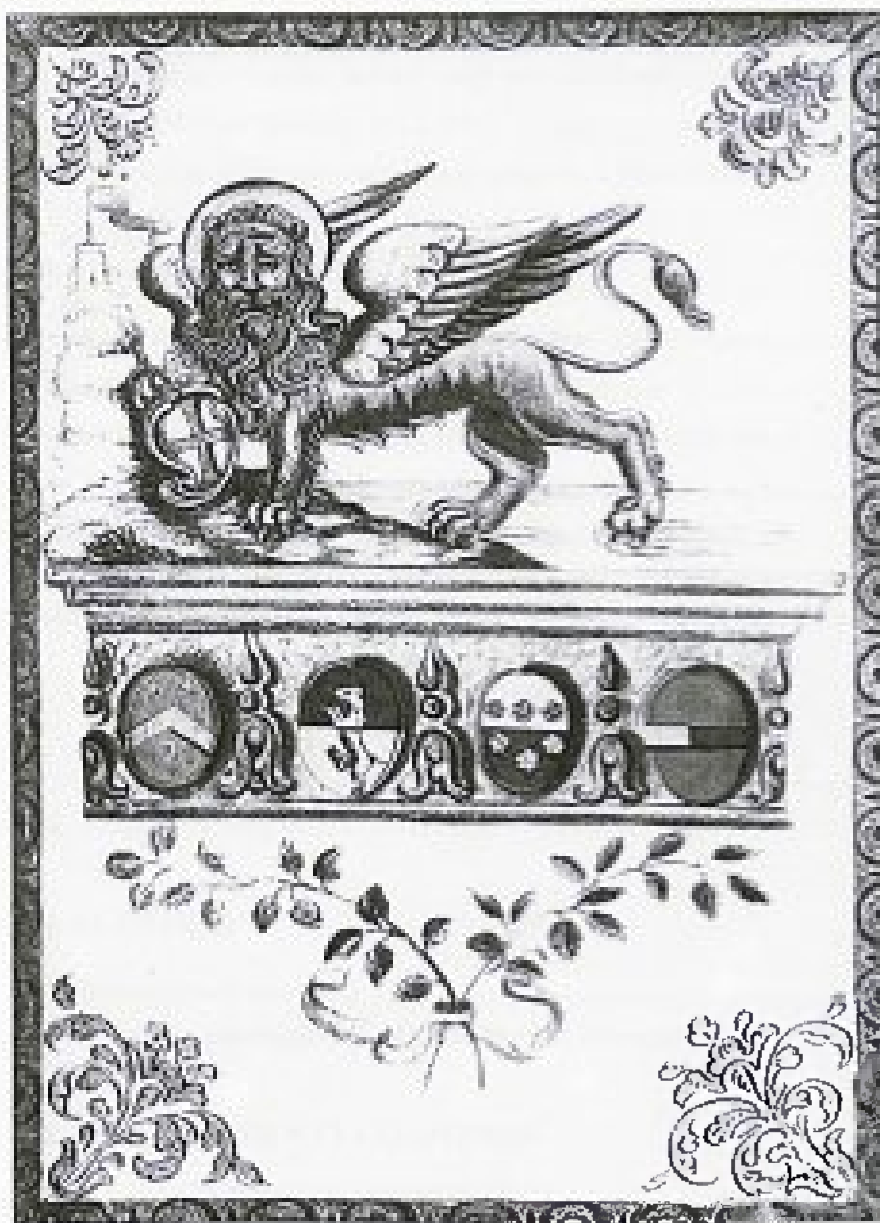
Naklada: 500 izvodov

Na podlagi mnenja Ministrstva za kulturo RS štey. 415-228/92 z dne 20. 3. 1992 gre za proizvod, od katerega se plačuje davek od prometa proizvodov v višini 5% po tarifni številki 3 Zakona o pramemem davku (Ur. list RS, št. 4/92).

Na naslovni strani: Grad Cirque "Kludsky", podoba v glavi dopisa iz leta 1914, Mesto Ljubljana, splošna mestna registratura (LJU-489), Zgodovinski arhiv Ljubljana

Fotografsko gradivo sa prispevali Arhiv Republike Slovenije, Zgodovinski arhiv Ljubljana, Pokrajinski arhiv Koper, Pokrajinski arhiv Koper, Enota Piran, Pokrajinski arhiv v Novi Gorici in Zgodovinski arhiv Ptuj.

arhivi

Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije
Letnik XXI, št. 1-2 *Ljubljana 1998*

ividra

Stran iz lekarnarske diplome Pirančana Nikolaja Fonc iz leta 1682,
Pokrajinski arhiv Koper, Enota Piran

K A Z A L O**I. ČLANKI IN RAZPRAVE**

Jože Žontar,	Sto let provenienčnega načela - petdeset let Mednarodnega arhivskega sveta ...	1
Brane Kozina,	Republiški upravni organi 1963-1974	7
Natalija Glažar,	Javnopravni - zasebnopravni interesi v arhivu	19
Saša Seršc,	Način odlaganja spisov pri upravnih in avtonomnih organih na deželni in lokalni ravni v drugi polovici devetnajstega stoletja	26
Jelka Melik,	Odvetništvo v Sloveniji 1918-1941	32
Martin Modrnšan,	Navodila za pripravo arhivskega gradiva za mikrofilmiranje	36

II. IZ ARHIVSKIH FONDOV IN ZBIRK

Boris Golec,	Slovenica s konca 18. stoletja v župnijskem arhivu Vipava	45
Donatella Porecda-Mitidieri,	Starejši fond goriških deželnih stanov	51
Alessandra Martina Tassin,	Druga registratura arhiva goriških deželnih stanov	56
Andrej Zadnikar,	Vodni znak na papirju do leta 1800	59
Andrej Zadnikar,	Osební fond Franca Stiehlíka, kaplana ljubljanske komende nemškega viteškega reda	64
Mirjana Kontestabile-Rovis,	Arhivsko gradivo o bratovščinah v Pokrajinskem arhivu Koper	65
Mateja Jeraj,	Arhivsko gradivo republiške organizacije Socialistične zveze delovnega ljudstva Slovenije 1945-1990	67
Hedvika Zdove,	Statistično poročilo okrajnega urada Sevnica za predhodno študijo zavarovanja proti toči	73
Tatjana Dekleva,	Ruski profesorji na pravni fakulteti v Ljubljani 1918-1945	77

III. IZ PRAKSE ZA PRAKSO

	Razstavljanje fotografij	81
Nataša Golob,	Pogovor s profesorjem Christopherjem Clarksonom	87

IV. O DELU ARHIVSKEGA DRUŠTVA SLOVENIJE

18. posvetovanje Arhivskega društva Slovenije, Gozd Martuljek, 7. - 9. oktober 1998, (Marijan Grdej)	95
Posvetovanje arhivskega društva Hrvaške, Opatija, 14. - 17. oktober 1998 (Vesna Gotovina)	97
Poročilo o udeležbi na Kongresu združenj s področja družboslovja in humanističnih ved, Ottawa, 23. maj - 6. junij 1998 (Milica Trebše-Štolfa)	98

V. O DELU ARHIVOV IN ZBOROVANJH

Stodvajset let piranskega arhiva (Alberto Pucér)	99
Ob stoletnici Zgodovinskega arhiva Ljubljana (Vladimir Žumer)	100
Sto let od ustanovitve Slovenskega šolskega muzeju in njegov arhivski oddelek (Stane Okoliš)	103
Govor ministra g. Jožefa Školča (Jožef Školč)	106
Trideset let Slovenskega filmskega arhiva 1968-1998 (Lojz Tršan)	106
XXXIII. mednarodna konferenca Okrogle mize arhivov, Stockholm, 7. - 12. september 1998 (Zdenka Semlič-Rajh)	108
IV. mednarodna arhivska konferenca "Colloquia Jerzy Skowronek dedicata" in podpis Sporazuma o sodelovanju med Generalno direkcijo državnih arhivov Republike Poljske in Arhivom Republike Slovenije (Vladimir Kaloša)	110
Seminar o varovanju in hrambi arhivskega gradiva, Open Society Archives, Budimpešta, julij 1998, (Lucija Planinc)	112
Izobraževanje na marburški arhivski šoli, 1. - 3. julij 1998 (Suzana Felicijan-Bratož)	113
Obisk državnega centralnega rudarskega arhiva v Banski Štiavnici na Slovaškem, 7. - 11. september 1998 (Janez Pirc)	114
Simpozij o Petru Pavlu Glavarju, Rim, 7. - 12. september 1998 (Gašper Šmid)	115
Vtisi z mednarodnega simpozija "Archivists and the millenium" (Vladimir Drobujak)	116
Evidentiranje arhivskega gradiva v National Archives and Records Administration (NARA) v Washingtonu, D.C., 1. - 13. junij 1998 (Milica Trebše-Štolfa)	118
Odprte stare samostanske knjižnice in predstavitev prispevkov za kroniko - 13. aprila 1998 v Piranu (Kristina Šamperl-Purg)	121
Simpozij "Arhivi, knjižnice, muzeji", Poreč, 16. - 18. november 1998 (Žarko Štrumbil)	121

VI. OCENE IN POROČILA O PUBLIKACIJAH IN RAZSTAVAH

OSTALE PUBLIKACIJE

Božo Otopec, Dragan Matić: Izbrane listine Zgodovinskega arhiva Ljubljana (1320-1782), ZAL - Gradivo in razprave št. 19, Ljubljana 1998 (Drago Trpin)	123
Jože Žontar: Struktura uprave in sodstva na Slovenskem od srede 18. stoletja do leta 1848, Ljubljana 1998, 265 strani (Vladimir Simič)	124
Ivan Nemanič - Filmsko gradivo Slovenskega filmskega arhiva pri Arhivu Republike Slovenije, 2. dopolnjena izdaja, ARS 1998, 575 strani (Igor Košir)	125
Četrti zvezek inventarja filmskega gradiva Arhiva Republike Slovenije, pripravil Ivan Nemanič, ARS Inventarji, 1998, 298 strani (Igor Košir)	126
Slovenski film in njegovo varovanje. 30 let Slovenskega filmskega arhiva pri Arhivu Republike Slovenije, Ljubljana 1998, 128 strani (Vladimir Kaloša)	128
Mag. Milko Mikola, Notranji sovražniki v dokumentih okrajnih partijskih komitejev z območja Zgodovinskega arhiva v Celju, Zgodovinski arhiv v Celju, Mali tiski 3, Celje 1998, 61 strani (Bojana Aristovnik)	128
Vlasta Tul: 50 let Glasbene šole Vinka Vodopivec Ajdovščina. Izdala in založila Glasbena šola Vinka Vodopivec Ajdovščina v sodelovanju s Pokrajinskim arhivom v Novi Gorici, Ajdovščina 1998, 68 strani (Aleksandra Pavšič-Milost)	129
Pavel Plesničar, Ajdovščina, Pogled v njeno preteklost, Komentirana objava zgodovine Ajdovščine in Šturij, za objavo pripravila Ivanka Uršič, Pokrajinski arhiv v Novi Gorici, Nova Gorica 1997, naklada 500 izvodov, 184 strani (Metka Nusdorfer-Vuksanović)	130

TUJI ČASOPISI IN REVIIJE

Mitteilungen des Steiermärkischen Landesarchivs, Folge 47, Graz 1997 (Nada Jurkovič)	131
Vjesnik državnog arhiva u Rijeci, zvezek XXXIX, Reka, december 1997, 572 strani (Vlasta Tul)	132
Arhivski vjesnik, letnik 40/1997, Zagreb 1997 (Darinka Drnovšek)	133
Rasegna degli archivi di stato, letnik LVI, Rim, 1996, zvezek 1-3 (Zdenka Bonin)	134
Der Archivar, Mitteilungsblatt für deutsches Archivwesen, letnik 50, leto 1997, zvezki 1, 2, 4 (Sonja Anžič)	138

RAZSTAVE

Življenje v Kopru v času beneške nadloblasti, razstava Pokrajinskega arhiva Koper (Zdenka Bonin)	144
Razstava "Sto let Zgodovinskega arhiva Ljubljana". (Mira Holnik)	145
Janez Puh - človek, izumitelj, tovarnar (Kristina Šamperl-Purg)	147
Na Solkanskem polju je raslo mesto, razstava Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici (Ernesta Drofe)	149
Slovenski šolski muzej. Od mature do mature. Razstavni katalog št. 62, Ljubljana 1998, 205 strani (Sonja Anžič)	150
Cirkus v Ljubljani do I. svetovne vojne, razstava Zgodovinskega arhiva Ljubljana (Barbara Pešak-Mikec)	150

VII. OSEBNE VESTI

Mentorju prof. Antomu Klasincu, "nesojenemu arhivskemu svetniku" ob 90. obletnici rojstva (Kristina Šamperl-Purg)	152
Antoša Leskovec - sedemdesetletnik (Peter Pavel Klasinc)	153
Bibliografija Antoše Leskoveca ob 70-letnici (Leopold Mikec Avberšek)	156

VIII. NOVE PRIDOBITVE ARHIVOV .....

IX. BIBLIOGRAFIJA ARHIVSKIH DELAVCEV .....

X. SINOPSIS .....

INHALTSVERZEICHNIS

INDICE

INDEX

I. AUFSÄTZE UND ABHANDLUNGEN

I. ARTICOLI E TRATTATI

I. ARTICLES AND PAPERS

Jože Žontar,	Hundert Jahre Provenienzprinzip, fünfzig Jahre Internationaler Archivrat ..... 1 <i>Cent'anni del principio di provenienza, cinquant'anni del consiglio internazionale archivistico</i> Hundred Years of Adhering the Provenance Principle, and the 50 th Anniversary of the International Archival Council	1
Brane Kozina,	Verwaltungsorgane der Republik in den Jahren 1963-1974 ..... 7 <i>Organi amministrativi repubblicani 1963-1974</i> The Administrative Agencies of the Republics from 1963 to 1974	7
Natalija Glažar,	Öffentlichrechtliche und privatrechtliche Interessen im Archiv ..... 19 <i>Interessi legali pubblici - legali privati nell'archivio</i> Legal Public and Private Interests in the Archives	19
Saša Seršc,	Die Art der Ablage von Schriftstücken bei Verwaltungs- und autonomen Behörden auf Landes- und Lokalebene in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts ..... 26 <i>Modo di conservare gli atti presso gli organi amministrativi e autonomi al livello provinciale e locale nella seconda metà del diciannovesimo secolo</i> The Methods of Filing by the Provincial and Local Administrative and Autonomous Agencies in the Second Half of the 19 th Century	26
Jelka Melik,	Die Anwaltschaft in Slowenien 1918-1941 ..... 32 <i>Avvocatura in Slovenia 1918-1941</i> The Lawyers' Offices in Slovenia from 1918 to 1941	32
Martin Modrišan,	Anleitungen zur Vorbereitung des Archivmaterials für den Mikrofilm ..... 36 <i>Istruzioni per la preparazione del materiale archivistico da microfilmare</i> Instructions for the Preparation of Archival Materials for Microfilming	36

II. AUS DEN ARCHIVBESTÄNDEN UND -SAMMLUNGEN

II. DAI FONDI ARCHIVISTICI E DALLE RACCOLTE

II. FROM ARCHIVAL FILES AND COLLECTIONS

Boris Golc,	Slovenica vom Ende des 18. Jahrhunderts im Pfarrarchiv Vipava ..... 45 <i>Slovenica dalla fine del 18. secolo nell'archivio parrocchiale di Vipava</i> "Slovenica" in the Late 18 th Century in the Parochial Archives of Vipava	45
Donatella Porceda-Mitidieri,	Der ältere Fonds der Görzer Landstände ..... 51 <i>Il fondo antico degli Stati provinciali goriziani</i> The Older Fond of the Land Estates of Gorizia	51
Alessandra Martina Tassin,	Die zweite Registratur des Archivs der Görzer Landstände ..... 56 <i>La seconda sezione dell'archivio degli Stati Provinciali</i> The Second Registration of the Archives of the Land Estates of Gorizia	56
Andrej Zadnikar,	Wasserzeichen auf dem Papier bis 1800 ..... 59 <i>Segno acquatico sulla carta fino al 1800</i> The Watermarks on Paper until 1800	59
Andrej Zadnikar,	Personenarchiv Franc Stuchlik, Kaplans der Laibacher Deutschritterkommende ..... 64 <i>Fondo personale di Franc Stuchlik, cappellano dell'ordine cavalleresco tedesco</i> Bestämte Files of Franc Stuchlik, a Chaplain of the German Knight Order of Ljubljana	64
Mirjana Kontestabile-Rovis,	Das Archivgut über die Bruderschaften im Regionalarchiv Koper/Capodistria ..... 65 <i>Materiale archivistico sulle confraternite nell'Archivio provinciale di Capodistria</i> Archival Material on Brotherhoods in the Regional Archives of Koper	65

Mateja Jeraj,	Das Archivgut der Frontorganisation <i>Sozialistischer Bund des werktätigen Volkes Sloweniens</i> 1945-1990 ..... 67 <i>Materiale archivistico dell'organizzazione dell'Associazione socialista del popolo lavoratore di Slovenia 1945-1990</i> Archival Material of the Socialist Alliance of the Working People of Slovenia in the Period 1945-1990
Hedvika Zdovec,	Der statistische Bericht des Kreisamtes Sevnica für eine Vorstudie über den Hagelschutz ..... 73 <i>Rapporto statistico dell'ufficio distrettuale di Sevnica per la studio preliminare della tutela contro la grandine</i> Statistical Report of the Local Authorities of Sevnica for Preliminary Research of the Insurance Against Hail
Tatjana Dekleva,	Die vier russischen Professoren an der Rechtswissenschaftlichen Fakultät in Ljubljana 1918-1945 ..... 77 <i>Quattro professori russi alla facoltà di legge a Ljubljana 1918-1945</i> Four Russian Professors at the Faculty of Law of Ljubljana in the Period 1918-1945

III. AUS DER PRAXIS FÜR DIE PRAXIS

III. DALLA PRASSI PER LA PRASSI

III. FROM PRACTICE FOR PRACTICE

	Das Ausstellen von Fotografien ..... 81 <i>Esposizioni delle fotografie</i> The Exhibitions of Photographs
Nataša Golob,	Das mittelalterliche Buch - ein Gespräch mit Professor C. Clarkson ..... 87 <i>Libro medievale - Discorso con il prof. C. Clarkson</i> The Mediaeval Book - A Discussion with Professor C. Clarkson

IV. TÄTIGKEIT DES ARCHIVVEREINS SLOWENIENS

IV. SULLAVORO DELL'ASSOCIAZIONE ARCHIVISTICA DI SLOVENIA

IV. ON THE ACTIVITIES OF THE ARCHIVAL ASSOCIATION OF SLOVENIA

XVIII. Tagung des Archivvereins Sloweniens, Gozd Martuljek, 7.- 9. Oktober 1998 (Marijan Grdeč) ..... 95 <i>18. convegno dell'Associazione archivistica di Slovenia, Gozd Martuljek, 7-9 ottobre 1998</i> The XVIII. Congress of the Archival Association of Slovenia, Gozil-Martuljek, 7-9 October 1998
Fachberatung des Kroatischen Archivvereins, Opatija, 14.-17. Oktober 1998 (Vesna Gotovina) ..... 97 <i>Convegno dell'Associazione archivistica di Croazia, Opatija, 14-17 ottobre 1998</i> The Conference of the Archival Association of Croatia, Opatija, 14-17 October 1998
Kongreß der Vereinigungen im Bereich der Humanistik, Ottawa, 27. Mai - 6. Juni 1998 (Milica Trebšec-Štolfa) ..... 98 <i>Congresso delle associazioni dal campo di sociologia e scienze umanistiche, Ottawa, 27 maggio al 6 giugno 1998</i> The Congress of Associations from the Field of Social Sciences and Humanities, Ottawa, 27 May - 6 June 1998

V. TÄTIGKEIT DER ARCHIVE UND TAGUNGEN

V. SULLAVORO DEGLI ARCHIVI E SULLE RIUNIONI

V. ON THE ACTIVITIES OF THE ARCHIVES AND THE CONFERENCES

Hundertzwanzigjahrfeier des Archivs Piran/Pirano (Alberto Pincer) ..... 99 <i>Centocent'anni dell'Archivio di Pirano</i> The 120 th Anniversary of the Archives of Piran
Hundertjahrfeier des Historischen Archivs Ljubljana (Vladimir Žumer) ..... 100 <i>Al centenario dell'Archivio storico di Ljubljana</i> At the 100 th Anniversary of the Historical Archives of Ljubljana
Hundertjahrfeier der Gründung des Slowenischen Schulmuseums und seine Archivabteilung (Strane Okoliš) ..... 103 <i>Cent'anni dalla fondazione del Museo sloveno scolastico e la sua sezione archivistica</i> Hundred Years of the Foundation of the Slovene School Museum and Its Archival Department
Rede des Kulturministers Jožef Školč ..... 106 <i>Discorso del ministro sig. Jožef Školč</i> The Speech of the Minister of Culture Jožef Školč

Dreißigjahrfeier des Slowenischen Filmarchivs beim Archiv der Republik Slowenien (Ljudz Tršan).....	106
<i>Trent'anni dell'Archivio sloveno cinematografico presso l'Archivio della Repubblica di Slovenia</i>	
The 30 th Anniversary of the Slovene Film Archives as a Part of the Archives of the Republic of Slovenia	
XXXIIIth International Conference of the Round Table on Archives, Stockholm, 7.-12. September 1998 (Zdenka Semlič-Rajh)	108
<i>XXXIII conferenza internazionale della tavola rotonda degli archivi, Stockholm, 7-12 settembre 1998</i>	
The XXXIII International Round-Table Conference on Archives, Stockholm, 1-12 September 1998	
IV. Internationale Archivkonferenz "Colloquia Jerzy Skowronek dedicata" und die Unterzeichnung des Abkommens über die Zusammenarbeit zwischen der Generaldirektion der Staatsarchive der Republik Polen und dem Archiv der Republik Slowenien (Vladimir Kološa)	110
<i>IV. conferenza archivistica internazionale "Colloquia Jerzy Skowronek dedicata" e sottoscrizione dell'accordo sulla cooperazione tra la direzione generale degli archivi statali della Repubblica di Polonia e dell'Archivio della Repubblica di Slovenia</i>	
The IV International Archival Conference "Colloquia Jerzy Skowronek dedicata" and the Agreement of Cooperation Reached between the General Directorate of State Archives of the Republic of Poland and the Archives of the Republic of Slovenia	
Seminar über Schutz und Aufbewahrung von Archivgut (Lucija Planinc)	112
<i>Seminario sulla tutela e conservazione del materiale archivistico</i>	
The Seminar on Protection and Keeping of Archival Materials	
Fortbildung an der Marburger Archivschule, 1.-3. Juli 1998 (Suzana Felčijan-Bratož)	113
<i>Educazione alla scuola archivistica di Marburg, 1-3 luglio 1998</i>	
Education at the Marburg Archives School, 1-3 July 1998	
Besuch beim Staatlichen zentralen Bergarchiv in Banská Štiavnica in der Slowakei, 7.-11. September 1998 (Janez Pirč)	114
<i>Visita dell'archivio minerario centrale statale a Banská Štiavnica in Slovacchia, 7-11 settembre 1998</i>	
Visit to the Central State Mining Archives at the Banská Štiavnica in the Slovak Republic, 7-11 September 1998	
Symposium über Peter Pavel Glavar, Rom, 7.-12. September 1998 (Gašper Šmid)	115
<i>Sinapso su Peter Pavel Glavar, Roma, 7-12 settembre 1998</i>	
The Symposium on Peter Pavel Glavar, Rome, 7-12 September 1998	
Eindrücke vom internationalen Symposium "Archivists and millennium (Vladimir Drobnjak)	116
<i>Impressioni dal sinapso internazionale "Archivists and millennium"</i>	
Some Impressions from the International Symposium "Archivists and millennium"	
Erschließung von Archivgut in den <i>National Archives and Records Administration</i> in Washington D.C., 1.-13. Juni 1998 (Milica Trebše-Štolfa)	118
<i>Mettere in evidenza il materiale archivistico in National Archives and records administration a Washington D.C., 1-13 giugno 1998</i>	
The Arrangement of Records at the National Archives and Records Administration in Washington D.C., 1-13 June 1998	
Eröffnung der alten Klosterbibliothek in Piran/Pirano und Vorstellung der Beiträge für die Chronik, 13. April 1998 (Kristina Šamperl-Purg)	121
<i>Apertura della vecchia biblioteca monastica a Piran e presentazione degli articoli per la cronaca, 13 aprile 1998</i>	
The Opening of the Old Monastery Library in Piran and the Presentation of the Articles for the Chronicle, 13 April 1998	
Symposium "Archive, Bibliotheken, Museen", Poreč, 16.-18. November 1998 (Žarka Štrimbl)	121
<i>Sinapso "Archivi, biblioteche, musei", Poreča, 16-18 novembre 1998</i>	
The Symposium "Archives, libraries, museums", Poreč, 16-18 November 1998	
VI. REZENSIONEN UND BERICHTE ÜBER PUBLIKATIONEN UND AUSSTELLUNGEN	
VI. VALUTAZIONI E RAPPORTI SULLE PUBBLICAZIONI E SULLE RASSEGNE!	
VI. REVIEWS AND REPORTS OF THE PUBLICATIONS AND EXHIBITIONS	
ANDERE PUBLIKATIONEN	
ALTRE PUBBLICAZIONI	
OTHER PUBLICATIONS	
Božo Otopčec, Dragan Matić: Izbrane listine Zgodovinskega arhiva Ljubljana (1320-1782), ZAL - Gradiva in razprave št. 19, Ljubljana 1998 (Drago Trpin)	123

Jože Žontar: Struktura uprave in sodstva na Slovenskem od srede 18. stoletja do leta 1848, Ljubljana 1998, 265 strani (Vladimir Simič)	124
Ivan Nemanič - Filmski gradivo Slovenskega filmskega arhiva pri Arhivu Republike Slovenije, 2. dopolnjena izdaja, ARS 1998, 575 strani (Igor Košir)	125
Četrty zvezek inventarja filmskega gradiva Arhiva Republike Slovenije, pripravil Ivan Nemanič, ARS Inventarji, 1998, 298 strani (Igor Košir)	126
Slovenski film in njegovo varovanje, 30 let Slovenskega filmskega arhiva pri Arhivu Republike Slovenije, Ljubljana 1998, 128 strani (Vladimir Kološa)	128
Mag. Milko Mikola, Notranji snvažniki v dokumentih okrajnih partijskih kmitejev z območja Zgodovinskega arhiva v Celju, Zgodovinski arhiv v Celju, Mali tiski 3, Celje 1998, 61 strani (Bojana Aristovnik)	128
Vlasta Tul: 50 let Glasbene šole Vinka Vodopivca Ajlovščina, Izdala in založila Glasbena šola Vinka Vodopivca Ajlovščina v sodelovanju s Pokrajinskim arhivom v Novi Gorici, Ajlovščina 1998, 68 strani (Aleksandra Pavšič-Milost)	129
Pavel Plesničar, Ajlovščina, Pogled v njeno preteklost, Komentirana objava zgodovine Ajlovščine in Šturij, za objavo pripravila Ivanka Uršič, Pokrajinski arhiv v Novi Gorici, Nova Gorica 1997, naklada 500 izvodov, 184 strani (Metka Nussdorfer-Vuksanovič)	130
AUSLÄNDISCHE ZEITUNGEN UND ZEITSCHRIFTEN	
GIORNALI E RIVISTE STRANIERI	
FOREIGN MAGAZINES AND REVIEWS	
Mitteilungen des Steiermärkischen Landesarchivs Folge 47, Graz 1997 (Nata Jurkovič)	131
Vjesnik državnog arhiva u Rijeci, zvezek XXXIX, Reka, december 1997, 572 strani (Vlasta Tul)	132
Arhivski vjesnik, letnik 40/1997, Zagreb 1997 (Darinka Drnovšek)	133
Rassegna degli archivi di stato, Letnik LVI, Rim 1996, zvezek 1-3 (Zdenka Bonin)	134
Der Archivar, Mitteilungsblatt für deutsches Archivwesen, letnik 50, leto 1997, zvezek 1, 2, 4 (Sonja Anžič)	138
AUSSTELLUNGEN	
MOSTRE	
EXHIBITIONS	
Das Leben in Koper/Capodistria unter der Republik Venedig - eine Ausstellung des Regionalarchivs Koper (Zdenka Bonin)	144
<i>Vita u Capodistria u teppu della sovranità veneta, mostri dell'Archivio provinciale di Capodistria</i>	
The Life in Koper/Capodistria in the Period of Venetian Supremacy, the Exhibition of the Regional Archives of Koper	
Die Ausstellung "Hundertjahrfeier des Historischen Archivs Ljubljana" (Mira Hudnik)	145
<i>Mostri "Cent'anni dell'Archivio storico di Ljubljana"</i>	
Exhibition "The 100 th Anniversary of the Historical Archives of Ljubljana"	
Janez Puh als Mensch, Erfinder und Fabrikant (Kristina Šamperl-Purg)	147
<i>Janez Puh - uomo inventore fabbricante</i>	
Janez Puh - a Man, an Inventor, a Factory-Owner	
Auf dem Solkan-Feld wuchs eine Stadt - eine Ausstellung des Regionalarchivs Nova Gorica (Ernesta Drole)	149
<i>Sui campi di Solkan nasceva la città, mostri dell'Archivio provinciale di Nova Gorizia</i>	
A Town Was Growing on the Solkan Field, the Exhibition of the Regional Archives of Nova Gorica	
Die Abitur im Wandel der Zeit - eine Ausstellung des Slowenischen Schulmuseums (Sonja Anžič)	150
<i>Dalla maturità alla maturità, Museo scolastico sloveno</i>	
From the Final Exam to the Final Exam, Slovene School Museum	
Der Zirkus in Ljubljana bis zum Ersten Weltkrieg - eine Ausstellung des Historischen Archivs Ljubljana (Barbara Pešak-Mikec)	150
<i>Circo a Ljubljana dalla prima guerra mondiale, mostri dell'Archivio storico di Ljubljana</i>	
The Circus in Ljubljana Until the First World War, the Exhibition of the Historical Archives of Ljubljana	

VII. PERSONELLES
VII. NOTIZIE PERSONALI
VII. PERSONALITIES

Zum neunzigsten Geburtstag des Mentors Prof. Anton Klasinc (der Titel 'Archivrat' blieb ihm verwehrt) (Kristina Šamperl-Purg)..... 152
Al mentore prof. Anton Klasinc "aspirante al posto del consigliere archivistico"
all'occasione del suo nonagenario
 To Our Mentor Prof. Anton Klasinc - the "archival councillor" at his 90th anniversary

Antoša Leskovec wurde siebzig (Peter Pavel Klasinc) 153
Antoša Leskovec - Settuagenario
 Antoša Leskovec - a Septuagenarian

Bibliographie Antoša Leskovecs anlässlich seines siebzigsten Geburtstags (Lepold Mikec Avberšek) 156
Bibliografia di Antoša Leskovec al suo settantesimo compleanno
 Bibliography of Antoša Leskovec at His 70th Anniversary

VIII. NEUES IN DEN ARCHIVEN 160
VIII. NOVITA ARCHIVISTICHE
VIII. NEW ACHIEVEMENTS OF ARCHIVES

IX. BIBLIOGRAPHIE DER ARCHIVARBEITER 165
IX. BIBLIOGRAFIA DEGLI IMPIEGATI ARCHIVISTICI
IX. BIBLIOGRAPHY OF ARCHIVAL WORKERS

X. SYNOPSEN 173
X. SINOSI
X. ABSTRACTS

Članki in razprave

Sto let provenienčnega načela - petdeset let Mednarodnega arhivskega sveta

JOŽE ŽONTAR

Odkar se je dogajalo, da so lastniki skušali koncentrirati svoje arhivsko gradivo - prvi taki poskusi so bili že v 16. stoletju - se je postavilo vprašanje združevanja gradiva različnega izvora. To vprašanje je postalo še posebej aktualno ob upravnih reformah absolutističnih vladarjev v 18. stoletju, predvsem pa je vprašanje združevanja gradiva različnih izvornih teles ter notranje ureditve teh celot postalo aktualno, ko so zgodovinarji spoznali arhivsko gradivo kot temeljni vir za zgodovino in ga začeli - pri nas v prvi polovici 19. stoletja - v večji meri uporabljati. Tedaj so se zgodovinarji lotili urejanja arhivov. Pri tem so prevzeli dotedanje metode urejanja, posebno pozornost pa so posvečali zbiranju listin in rokopisnih knjig ter jih razvrščali v zbirke ne glede na njihov izvor.

Trajalo je nekaj časa, da so začeli pod vplivom razvijajoče se zgodovinske znanosti izvorna arhivska telesa obravnavati ne kot zbirke gradiva, marveč kot organizme, zrasle v določenih okoliščinah. Iz tega je sledila zahteva, da je treba te organizme ohraniti v obliki, kakršno so dobili v svojem razvoju. Tako je filozofsko-zgodovinski razred berlinske akademije znanosti že leta 1819 svaril pred tem, da bi arhive različnega izvora, glede na snovno pripadnost med seboj pomešali. Zavzemal se je, naj ostanejo arhivi različnih dežel, ustanov in samostanov med seboj ločeni, tudi če jih shranijo v skupnem depoju. Leta 1841 je uredba francoskega notranjega ministrstva določila, da je treba ohraniti posamezna arhivska izvorna telesa kot celote (*Respect des fonds*), medtem ko so morali te celote znotraj urediti po snovni shemi. Pravilnik tajnega državnega arhiva v Berlinu iz leta 1881 o urejevalnih delih v pruskih državnih arhivih pa je šel glede uporabe razvojne ideje še dlje in odredil, da je treba arhivskim telesom ohraniti strukturo, kakršno so dobila pri poslovanju uradov (*Registraturprinzip*). Sistem so končno kot načelo izvora še teoretično utemeljili nizozemski arhivarji Samuel Müller, Johan A. Feith in Robert Fruin v delu *Handleiding voor het ordenen en beschrijven van archiven*, ki je izšlo v Groningenu leta 1898. To leto štejemo kot leto splošnega priznanja načela provenienčne, ki so ga nato priporočili še na na mednarodnem kongresu

arhivarjev in bibliotekarjev v Bruslju leta 1910.

Tudi v Avstriji je zgodovinska znanost, posebno še z utemeljiteljem dunajske šole Theodorjem von Sicklom sicer že sredi 19. stoletja (v Siehlovih delih o diplomatiki) zagovarjala uporabo razvojne ideje pri arhivskih izvornih telesih, kot so sprva imenovali načelo provenienčne. Toda arhivi, tudi Avstrijski državni arhiv na Dunaju, so tem pobudam sledili šele pozno, še naprej so uporabljali imetne, racionalne sisteme urejanja, ki so imeli pri iradnih že dolgo tradicijo. Ti so namreč začeli že v prvi polovici 18. stoletja, še preden so vpeljali sprotno odlaganje končanih spisov po snovnih skupinah, preurejati starejše kronološko urejene spise po snovi na shematski način. Pri tem so si prizadevali najti splošno veljavno shemo porazdelitve spisov. Tudi na Kranjskem sta Marko Jožef pl. Perizhoffer in sin Karel Scyfried tako preurejala kranjski stanovski arhiv. V drugi polovici 18. stoletja so preuredili arhiv dveh odpravljenih uradov, kranjskega deželnege viceodoma ter reprezentance in komore na Kranjskem.

V arhivih so organsko zrasla arhivska telesa porazdelili med listinske, spisovne in rokopisne oddelke, včasih so izvedli tako delitev samo znotraj fondov, včasih so razporedili gradivo v celoti časovno, ne glede na izvor (pri listinah), ali po izdajateljih in prejemnikih (pri spisih), ali po temah (pri spisih in rokopisih). V Avstrijskem državnem arhivu se je uveljavilo načelo provenienčne šele tik pred prvo svetovno vojno.¹

Podobno je bilo na Kranjskem. Tako je absolvent Inštituta za raziskovanje avstrijske zgodovine na Dunaju Peter Skobielski dva meseca in pol popisoval in spravljal v "arhivarno sistematični red" kranjski stanovski in viceodmski arhiv (1877). Čez deset let je nadaljeval dela v tem smislu - zdaj že v Kranjskem deželnem arhivu - gimnazijski profesor Jurij Wallner, nato pa kustos deželnege muzeja Allons Müllner. Franc

¹ Terry Cook, *Archives in the post-custodial world: Interaction of archival theory and practice since the publication of the dutch manual in 1898*, *Archivum* 43, 1997, str. 192-194. - Ludwig Billner, *Gesamtinventar des Wiener Haus-, Hof-, und Staatsarchivs, Inventare österreichischer staatlichen Archive* 5, zv. 1, Wien 1936, str. 9-37.

Komatar, ki je v letih študija na Dunaju prav tako obiskoval Inštitut za raziskovanje avstrijske zgodovine, je leta 1904/5 objavil članek o mestnem arhivu ljubljanskem. V njem je obžaloval, da se tedanji arhivar Anton Aškerc ni mogel odločiti za razdelitev arhiva po posameznih temah, kar naj bi bila edina pravilna pot pri ureditvi arhivov. Priložil je shemo, kako si je zamišljal vzorno ureditev mestnih in podobnih arhivov. Ne glede na to, da je predlagana Komatarjeva shema zelo pomanjkljiva in v marsičem tudi netočna, bi moral Aškerc, če bi se hotel ravnati po Komatarjevem nasvetu, razdreti skoraj vse svežnje in napraviti docela nove. Zgodilo bi se tako, kakor se je zgodilo s starejšim delom fonda kranjskih deželnih stanov, ko so ga začeli preurejati po snovi. Aškercu je zato treba šteti za posebno zaslugo, da se ni ravnal po omenjenih nasvetih.² Šele leta 1928 je Josip Mal v Kratkih navodilih za ohranitev arhivov zapisal, da je "vsak arhiv organizem zase, ki se je razvijal in rastele svojim določenim potrebam primerno ter je s svojimi dokumenti reagiral na življenje svoje okolice, kakor ona zopet nanj."³

Načelo provenienčne je tudi v sedanji informacijski eri in dobi digitalnih dokumentov obdržalo svojo veljavo kot temelj urejanja in popisovanja arhivskega gradiva. Prav zato so bili potrebni posebni arhivski standardi za popisovanje in prav zato arhivske vede ni mogoče šteti kot nekaj specialni dodatek informatiki, kot bi nekateri radi. Še več, načelo provenienčne se je razširilo od kašipota za raziskave prek funkcij ustvarjalca tudi na področje odbiranja arhivskega gradiva in je tako v resnici postalo temeljno načelo arhivske vede, kot je pokazala konferenca o načelu provenienčne v Stockholmu leta 1993.⁴

Letos se spominjamo še enega dogodka, povezanega z arhivi, in sicer mineva 50 let, odkar so 9. junija 1948 na posvetu v pariški zgradbi Unesca arhivski strokovnjaki iz osmih držav sklenili, da ustanovijo Mednarodni arhivski svet. Ta se je nato dve leti pozneje, na prvem mednarodnem arhivskem kongresu, prav tako v Parizu, formalno tudi konstituiral. To je bilo obdobje po koncu druge svetovne vojne, ko je obstajalo upanje, da bo mogoče z različnimi oblikami sodelovanja priti do mirnega sožitja med narodi. Posvet je nastal na ameriško pobudo, potem ko so zastopniki ZDA že na prvi generalni konferenci Unesca v Parizu leta 1946 predlagali ustanovitev mednarodne poklicne

organizacije arhivarjev. Glede na svoj nastanek pod pokroviteljstvom Unesca je Mednarodni arhivski svet od svoje ustanovitve tesno povezan s to organizacijo Združenih narodov.⁵

Po sestavu svojih članov je Mednarodni arhivski svet mešanica zveze institucij in oseb. Ob svoji ustanovitvi je štel 17 članov, teh je do letošnjega leta naraslo na 1569 v 176 državah. To število članov obstoji iz zastopnikov nacionalnih arhivskih institucij (kategorija A), poklicnih združenj (kategorija B), regionalnih in lokalnih arhivskih institucij, tako javnih kot privatnih (kategorija C), ter posameznih (kategorija D) in honorarnih članov (kategorija E).⁶

Poleg mednarodnih kongresov, ki so organizirani na štiri leta, prireja Mednarodni arhivski svet v letih med kongresi mednarodne konference Okrogle mize arhivov.⁷ Okrogla miza arhivov je bila ustanovljena leta 1953 na pobudo takratnega predsednika Mednarodnega arhivskega sveta Charlesa Braibanta z namenom, da bi spodbujala izmenjavo mnenj in izkušenj zastopnikov arhivskih uprav oziroma nacionalnih arhivov ter nacionalnih strokovnih združenj. Od kongresa arhivov v Bruslju leta 1964 pa je vključena v Mednarodni arhivski svet.

Veliko povečanje članov zunaj evropskih držav ter njihovi specifični problemi so imeli za posledico ustanavljanje regionalnih enot, kot prvo za Karibe leta 1965 (CARBICA), v prihodnjih letih za jugovzhodno Azijo ter vzhodno in južno Afriko (ESARBICA), v sedemdesetih letih za arabske države (ARBICA), Latinsko Ameriko (ALA), južno in zahodno Azijo (SWARBICA) ter zahodno Afriko (WARBICA), v osemdesetih letih za Pacifik (PARBICA) ter centralno Afriko (CENARBICA) in kot zadnje leta 1993 za vzhodno Azijo (EASTICA). Za Evropo je eksekutivni komite Mednarodnega arhivskega sveta leta 1992 ustanovil koordinacijski svet za evropske programe (ICA/EUR), z nalogo pospeševati sodelovanje z arhivi in arhivskimi upravami v Skupnosti neodvisnih držav in drugih deželah srednje in vzhodne Evrope. Že čez nekaj let je ta svet prerastel v organ za bilateralne in multilateralne dejavnosti evropskih arhivov. Od leta 1985 povezujejo evropske arhivske konference strokovnjake dežel v okviru evropske regije, kot jo razumeva Unesco, da bi razpravljali o strokovnih vprašanjih. Zadnja taka konferenca je bila

² Jože Žuntar, Delovanje Centralne komisije za umetnostne in zgodovinske spomenike in Arhivskega sveta ter arhivi na Kranjskem, Arhivi 11, Ljubljana 1988, str. 23-24.

³ Josip Mal, Ohranitev arhivov, Časopis za zgodovino in narodopisje 13, Maribor 1928, str. 175-179.

⁴ The Principle of Provenance: Report from the First Stockholm Conference on Archival Theory and the Principle of Provenance 2-3 September 1993, Skrifter utgivna av Svenska Riksarkivet 10, Stockholm 1994.

⁵ Leopold Auer, Struktur und Aufgaben des Internationalen Archivates, Scrinium 40, Wien 1989, str. 433-441, in tam navedena literatura.

⁶ Poročilo na 33. mednarodni konferenci Okrogle mize arhivov v Stockholmu septembra 1998.

⁷ Ohravnave na arhivskih mednarodnih kongresih so objavljene v časopisu Archivum, za zadnji, 13. kongres v Pekingu v Archivum 43, 1997, uhravnave na mednarodnih konferencah Okrogle mize arhivov pa v seriji Actes des conférences, kot zadnje za 31. mednarodno konferenco v Washingtonu leta 1995.

v Barceloni maja 1997.⁸

Na podlagi skupnega poklicnega interesa ali poklicnih dejavnosti podobne narave se arhivi ali arhivisti združujejo v sekcije. Kot prvi so svojo sekcijo ustanovili arhivska poklicna združenja ter arhivisti mednarodnih organizacij, leta 1988 so jim sledili mestni arhivi, zdaj imamo še sekcije za arhivsko šolanje (razvila se je iz komiteja), sekcijo za arhive gospodarstva in dela, za arhive Cerkev in verskih skupnosti, za arhive parlamentov in političnih strank, za arhive univerz in raziskovalnih institucij ter provizorično sekcijo za vojaške arhive.⁹

Strokovno delo Mednarodnega arhivskega sveta je potekalo ne le v regionalnih enotah in sekcijah, marveč so bili za to ustanovljeni tudi različni komiteji, delovne skupine ali projekti. Nekateri izmed njih segajo nazaj v prva leta Mednarodnega arhivskega sveta (npr. komite za terminologijo, ki je obstajal med letoma 1956-1964). Leta 1960 je bil na kongresu v Stockholmu ustanovljen komite za sigilografijo, kot prvi stalni strokovni organ Mednarodnega arhivskega sveta. Trenutno obstaja 14 takih komitejev in delovnih skupin (za arhivske stavbe in opremo, za standarde za popisovanje, za elektronsko in drugo dokumentarno gradivo, za informacijsko tehnologijo, za pravna vprašanja, ki se nanašajo na arhive, za konservacijo in restavracijo arhivskega gradiva, za sigilografijo, za terminologijo, za arhitekturne dokumente, za avdio-vizualne arhive, za zaščito arhivov v primeru oboroženih spopadov in drugih katastrof, za literarne in umetniške arhive, za kompjuterizacijo arhiva Kominterne). Precej dolgo je bil zelo dejaven leta 1970 v Parizu ustanovljeni mikrofilmski komite.¹⁰

Po izrednem arhivskem kongresu v Washingtonu leta 1966 se je začela zmanjševati evropska prevlada v sekcijah in komitejih, tako da lahko trdimo, da je Mednarodni arhivski svet odlej resnično postal vsesvetovna organizacija. Sočasno je bila na washingtonskem kongresu ustanovljena delovna skupina za pomoč deželam v razvoju na arhivskem področju - leta 1971 se je preoblikovala v komisijo; leta 1975 pa je bil ustanovljen še mednarodni arhivski razvojni fond.

V statutu določene naloge Mednarodnega arhivskega sveta so izvajali njegovi organi v sodelovanju z organizacijami Združenih narodov in nevladnimi organizacijami, s pošiljanjem misij v dežele Tretjega sveta ter z raznovrstnim programom prireditev in publikacij. Za zadnje sta na

razpolago časopisa *Archivum* (od leta 1951) in *Janus* (od leta 1983, potem ko je bil slednji prva leta glasilo sekcije za poklicna arhivska združenja) ter dve seriji publikacij: *Studies* (od leta 1973) in *Handbooks* (od leta 1977). Posamezna telesa Mednarodnega arhivskega sveta izdajajo tudi svoja glasila.

Do prvega velikega projekta Mednarodnega arhivskega sveta je prišlo v povezavi s prizadevanji Unesca za varstvo kulturne dediščine. Prvo vzpodbudo je dal praktični cilj zaščite arhivskih fondov Latinske Amerike. Obenem z dekolonizacijo so vse bolj v ospredje stopala tudi prizadevanja za arhivsko gradivo za zgodovino teh dežel, med drugim tudi prizadevanje za zagotovitev dostopa novim neodvisnim državam Afrike in Azije do virov njihove zgodovine, ki so v veliki meri v evropskih arhivih. Leta 1958 je bil na 10. generalni konferenci Unesca sprejet sklep o evidentiranju virov za Latinsko Ameriko, leta 1963 za Afriko južno od Sahare in čez tri leta za severno Afriko, Azijo in Oceanijo v evropskih arhivih. Iz teh začetkov je zrasel projekt "Guide to the sources of the history of nations". Omenjeni projekt je izvajal Mednarodni arhivski svet s finančno podporo Unesca. Doslej je v treh serijah (za Latinsko Ameriko, za Afriko južno od Sahare, za severno Afriko, Azijo in Oceanijo) izšlo 45 knjig popisov virov za zgodovino teh dežel v evropskih arhivih in bibliotekah. Tudi slovenski arhivi so bili, skupaj z arhivi v preostalih tedanjih jugoslovanskih republikah, udeleženi pri 10. zvezku serije Virov za zgodovino severne Afrike, Azije in Oceanije v Jugoslaviji (izšlo 1991). Leta 1977 je prišlo do razširitve projekta evidentiranja virov za zgodovino Azije v azijskih (doslej 10 knjig v angleškem in 5 knjig v nacionalnih jezikih) in za zgodovino Afrike v azijskih in latinskoameriških arhivih. Po drugi strani se je v sodelovanju z Unescam razvil tudi mednarodni mikrofilmski program za dežele v razvoju.¹¹

Mednarodni arhivski svet je nadalje objavil tudi specialne vodnike po arhivih mednarodnih organizacij, po arhitekturnih virih za evropska glavna mesta in druge. Pomoč raziskovalcem so tudi mednarodni arhivski adresarji, zadnji iz leta 1992. Prizadevanja Mednarodnega arhivskega sveta so bila nadalje usmerjena tudi na temeljne arhivske bibliografske in terminološke priporočke.¹²

⁸ Directory ter Bulletin, ki ju vsako leto izdaja Mednarodni arhivski svet. Directory je dostopen tudi na internetu: <http://www.archives.ca/ica/>. Meeting of the Co-ordinating Board for the European Programme (ICA/EUR), ICA Bulletin 40, 1993, str. 23-24.

⁹ ICA Directory ter Bulletin.

¹⁰ ICA Directory ter Bulletin.

¹¹ Leopold Auer, Guide des sources de l'histoire des nations, Miscellanea in honorem Caroli Keckskeméti, Bruxelles 1998, str. 25-6. · Seznam publikacij na internetu: http://www.archives.ca/ica/pub/gshn_e.html.

¹² Guide to the archives of international organizations: The United Nations system, Unesco 1984. · The Capitals of Europe: Guide to the Sources for the History of their Architecture and Construction, Corvina 1980. · International Directory of Archives, Archivum 38, 1992. · Basic International Bibliography of Archive Administration,

Več mednarodnih arhivskih kongresov in mednarodnih konferenc Okroglo mize arhivov se je ukvarjalo z vprašanji upravljanja arhivov, dostopa do arhivov, arhivske zakonodaje ter državnega nasledstva arhivov. V časopisu *Archivum* so izšle zbirke nacionalnih arhivskih zakonov. Prizadevanja Mednarodnega arhivskega sveta na področju arhivske tehnike so bila prav tako pomembna. Leta 1966 je prvič izšla knjiga Miebela Duchaina o arhivskih stavbah, tem je bila posvečena tudi številka *Archivum* leta 1985. Omeniti je treba nadalje temeljne objave na področju arhivske reprografije in obdelave podatkov. Na mednarodnem kongresu arhivov v Parizu leta 1988 je informatika stopila zelo v ospredje zanimanja Mednarodnega arhivskega sveta, to pa je pospešilo tudi izdelavo mednarodnih arhivskih standardov za popisovanje.¹³

Mednarodni arhivski svet je položil temelje arhivskemu šolanju v državah Tretjega sveta z ustanovitvijo arhivskih šol v Akri in Dakarju in s podporo obstoječim institucijam (arhivska šola v Cordobi). Leta 1988 je bil zvezek časopisa *Archivum* posvečen vprašanjem poklicnega izobraževanja arhivarjev.¹⁴

Med dejavnostmi Mednarodnega arhivskega sveta ne smemo pozabiti na del dejavnosti, kjer je bil Svet udeležen pri programih drugih mednarodnih organizacij. V prvi vrsti je treba omeniti Unesco in njegov *Records and Archives Management Programme (RAMP)*, ki ga je začela izvajati leta 1977 novo ustanovljena *Division for the General Information Programme (PGI)*, zdaj *Information and Informatics Division, Sector of Communication, Information and Informatics*. Temeljni namen programa je pospeševati razumevanje za vrednost in koristi urejenih arhivov kot temeljnih informacijskih sredstev, posebno glede načrtovanja in razvoja, ter podpirati države članice pri izgradnji arhivske službe. O izvajanju programa sklepajo na posvetovanih strokovnjakov, ki se sestanejo enkrat na leto. Doslej je bilo objavljenih več kot petdeset RAMP študij, ki se nanašajo na vsa področja arhivske dejavnosti.¹⁵

Drugi Unescov program je *Memory of the World*. Unesco ga je ustanovil leta 1992 z namenom identificirati ter ohraniti knjige in arhive

svetovnega pomena pred nevarnostjo uničenja ali propada, širiti zavest o tem problemu širom po svetu pri vladah in javnosti, pomagati, kjer je mogoče, pri varovanju originalov in pospeševati dostop do informacij, ki jih vsebujejo. Leta 1996 je bil zvezek časopisa *Archivum* posvečen uničenjem arhivov po svetu v tem stoletju.¹⁶

Mednarodni arhivski svet si je skupaj z drugimi nevladnimi organizacijami prizadeva, tudi za uresničevanje načel Haaške konvencije iz leta 1954 v primeru oboroženega spopada. Zato so Mednarodni arhivski svet (ICA), Mednarodni muzejski svet (ICOM), Mednarodni svet za spomenike in območja (ICOMOS) ter Mednarodna zveza bibliotekarskih društev in organizacij (IFLA) leta 1996 ustanovili Mednarodni komite Modrega ščita. Namen komiteja, le-ta je prevzel v svoj naziv emblem Haaške konvencije, je zbirati in razširjati informacije in koordinirati akcije v okoliščinah, ki bi lahko prizadele kulturno dediščino.¹⁷

Velike vrzeli v svetovnih centrih podatkov o klimatskih dogodkih v preteklosti ter potreba po bolj kompletnih serijah takih podatkov in serijah za daljša časovna obdobja, ki bi omogočile izboljšati tekoče cenitve klimatskih sprememb, so leta 1988 združile arhiviste in klimatologe. Projekt *Arhivski pregled klimatske zgodovine (ARCHISS)* so ustanovili Mednarodni arhivski svet, Mednarodni svet znanstvenih zvez, Unesco ter Svetovna meteorološka organizacija.¹⁸

Razen tega Mednarodni arhivski svet sodeluje tudi s Svetom Evrope ter drugimi nevladnimi organizacijami, na primer z Mednarodno federacijo za dokumentacijo (FID), Mednarodno federacijo filmskih arhivov (FIAF) in drugimi.¹⁹ V dneh Mednarodnega kongresa v Pekingu leta 1996 sta Mednarodna zveza bibliotekarskih društev in organizacij ter Mednarodni arhivski svet sklenila poseben sporazum o sodelovanju. Vse večji vpliv tehnologije v obeh poklicih ter spreminjanje se značaj in vloga nevladnih organizacij ter njihovega okolja naj bi okrepiли potrebo po tem, da bi obe organizaciji tesneje sodelovali ter da bi se združeno odzvali na tehnični in organizacijski razvoj. Sklenitev skupnega sporazuma o sodelovanju je predvidena tudi z Združenjem upravljalcev in ustvarjalcev spisov (ARMA) ter Mednarodno ustanovo za uprav-

Archivum 25, 1978. - Dictionary of Archival Terminology, ICA Handbooks Series 7, 1988² (v pripravi je 3. izdaja)

¹³ *Modern Buildings of National Archives*, *Archivum* 31, 1985. - *Manual of Archival Reprography*, ICA Handbooks Series 5, 1989. - *General International standard archival description (ISAD/G)*, Ottawa 1994. - *International standard archival authority record for corporate bodies, persons and families (ISAAR/CPF)*, Ottawa 1996. - V izdaji *Arhiva Republike Slovenije* so ubijli standardi na voljo tudi v slovenskem prevodu (Ljubljana 1998)

¹⁴ *Professional Training of Archivists*, *Archivum* 34, 1988.

¹⁵ Frank B. Evans, *UNESCO RAMP and related documents: a chronological checklist and index na internetu*: http://www.unesco.org/webworld/ramp/rampstd_1.htm.

¹⁶ *The UNESCO Memory of the World Programme*, ICA Bulletin 48, 1998-1, str. 19. - Slovenska nacionalna komisija ima v programu sodelovanje pri tem projektu, za koordinacijo pa je zadolžena Nacionalna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani. - *Memory of the World at Risk: Archives Destroyed, Archives Reconstituted*, *Archivum* 42, 1996.

¹⁷ Christiane Logie, "Et surtout, le Bouclier Bleu a pruvé que le patrimoine culturel est un": *Setting up a national Blue Shield committee: the Belgian attempt*, *Miscellanea in honorem Caroli Keeskeméti*, Bruxelles 1998, str. 305-312.

¹⁸ *The Archival Climate History Survey (ARCHISS)*, ICA Bulletin 48, 1998-1, str. 19-20.

¹⁹ ICA Bulletin 38, 1992, str. 11-35.

ljanje s spisi (IRMT), s katero sodeluje Mednarodni arhivski svet, že pri njenem projektu upravljanja s spisi javnega sektorja.²⁰ Morda je največja zasluga dolgoletnega generalnega sekretarja Mednarodnega arhivskega sveta Charlesa Keeskeméija prav v tem, da je znal na podlagi povezave z drugimi organizacijami najti prave odgovore na izzive, ki jih je postavljala čas za arhivsko skupnost.

Slovenski arhivi že dolgo sodelujejo z Mednarodnim arhivskim svetom. Začetki segajo v leto 1969, ko je bila v ta Svet sprejeta lakratna Skupnost arhivov Slovenije. Od tedaj srečamo Slovence tudi v organih Sveta. Dr. Sergij Vilfan je bil član komisije za pomoč deželam v razvoju (1969-1972), dr. Peter Pavel Klasinc svetnik pri mednarodni konferenci Okrogle mize arhivov ter član vodstva sekcije za poklicna strokovna združenja (1988-1992), sam sem bil član vodstva sekcije za šolanje (1988-1996), mag. Jerec Vodopivec je članica vodstva sekcije za konservacijo in restavracijo arhivskega gradiva (od leta 1996).²¹ Omeniti je treba še referat o arhivskih pripomočkih v službi znanosti, ki ga je pripravil dr. Sergij Vilfan skupaj s Franjem Biljanom in Milošem Miloševićem za mednarodni kongres arhivov v Moskvi leta 1972 in ki je naletel na velik odmev.²²

Naj zaključimo z besedami Wang Ganga, predsednika Mednarodnega arhivskega sveta: "V teh petdesetih letih je Mednarodni arhivski svet deloval po vsem svetu tako, da je promoviral arhive z mednarodnim sodelovanjem in izmenjavo izkušenj. Na ta način je deloval za varovanje, obogatitev in razvoj zgodovinske dediščine človeštva in za boljše vedenje o njej. Cilji Mednarodnega arhivskega sveta so ostali isti, organizacija se je prilagodila globalizaciji, ki danes povsod prevladuje."²³

ZUSAMMENFASSUNG

HUNDERT JAHRE PROVENIENZPRINZIP, FÜNFZIG JAHRE INTERNATIONALER ARCHIVRAT

Die Idee von der Wiederherstellung der ursprünglichen registraturmäßigen Ordnung setzte sich im 19. Jahrhundert in zunehmendem Maße durch, bis die niederländischen Archivare Samuel Muller, Johan A. Feith und Robert Fruin das Provenienzprinzip in ihrem 1898 erschienenen Werk *Handleiding voor ordenen en beschrijven van archiven* auch theoretisch begründeten. In Slowenien wies Josip Mal als erster auf dieses Grundprinzip der archivalischen Arbeit hin, doch bereits Anton Aškerc hatte sich im Stadtarchiv Ljubljana nach diesem Prinzip leiten lassen.

Im Jahre 1998 sind fünfzig Jahre seit der Gründung des Internationalen Archivrates in Paris auf Beschluß von Experten aus acht Ländern verstrichen. Diesem gelang es, eine solide organisatorische Grundlage zu schaffen, sowohl nach regionalem als auch nach beruflichem Interessensprinzip. Vom Internationalen Archivrat wurden zahlreiche Projekte, Veröffentlichungen und Problemstellungen initiiert oder durchgeführt, sowohl auf Kongressen als auch internationalen Konferenzen. Eine vielfältige Tätigkeit entfaltete er auch in Zusammenarbeit mit anderen Nicht-regierungsorganisationen.

SUMMARY

HUNDRED YEARS OF ADHERING THE PROVENANCE PRINCIPLE, AND THE 50TH ANNIVERSARY OF THE INTERNATIONAL ARCHIVAL COUNCIL

The idea to preserve the archival original files as a whole was more and more put into force during the 19th century. In 1898, Dutch archivists Samuel Muller, Johan A. Feith and Robert Fruin theoretically formulated the provenance principle in their work *Handleiding voor ordenen en beschrijven van archiven*. In Slovenia, the first to establish this principle as the basic rule of archival work was Josip Mal, although already Anton Aškerc followed the principle in his work in the Municipal Archives of Ljubljana.

This year we also celebrate the event when fifty years ago the archivists met in Paris and decided to establish the International Archival Council. In the time of its existence the IAC has developed firm organisational foundations based on regional and professional principle. The International Archival Council has initiated numerous projects, publications and debates on different congresses and international conferences. Bustling activities of the IAC has also involved the co-operation of other non-government organisations.

²⁰ ICA Bulletin 48, 1998-I, str. 4-5. - Gradivo za 33. mednarodno konferenco Okrogle mize arhivov v Stockholmu septembra 1998.

²¹ Franjo Biljan, Zasedanje izvršnega komiteja Mednarodnega arhivskega sveta u Beogradu, Arhivist 19/1969, št. 2, str. 54. - ICA Directory.

²² Objava referata Les instruments de recherche des archives au service de la science, Archivum 24, 1974, str. 153-168, kjer pa Villanova ime sploh ni omenjeno.

²³ ICA Bulletin 48, 1998-I, str. 3.

Otvoritev razstave ob 100-letnici Zgodovinskega arhiva Ljubljana
v atriju ljubljanskega magistrata, 3. junija 1998

Podelitev odlikovanja predsednika Republike Slovenije s častnim znakom svobode Republike
Slovenije Zgodovinskemu arhivu Ljubljana, 1. julija 1998

Republiški upravni organi 1963-1974¹

BRANE KOZINA

Sprejetje zvezne in republiških ustav leta 1963 je pomenilo sintezo teoretičnih rešitev in doseženih praktičnih rezultatov v razvoju samoupravljanja od leta 1950 dalje. S tem je bila odpravljena dvotirnost med delavskim samoupravljanjem in družbenim upravljanjem.

Posreden pomen so v ustavi dobili statuti kot samoupravni akti delovnih organizacij. S temi statuti so bili določeni notranja organizacija, delovno področje in odgovornost organov upravljanja, položaj delovnih enot, delovna in druga razmerja, način poslovanja. Enako velja tudi za občinske statute.

Pomembnost ustave se kaže v tem, da je s svojimi določili o omejevanju vnovične izvolitve omogočila uresničevanje načela rotacije.

V skupščine družbenopolitičnih skupnosti so bili uvedeni zbori delovnih skupnosti. Tako so republiško skupščino sestavljali republiški zbor kot zbor delegatov občanov ter štiri zbori delovnih skupnosti: gospodarski, prosvetnokulturni, socialnozdravstveni in organizacijski zbor.

Ustava je nedvoumno opredelila osrednji položaj skupščin kot temeljnih političnih institucij ter najvišjih organov družbene in državne ureditve. Vloga in položaj skupščine je okreplil

tudi razvejan sistem skupščinskih teles, kar je v veliki meri pripomoglo, da je le-ta postal v večji meri samoiniciativno delovno telo tudi pri pripravi predlogov in pobud. Okrepitev načela enotnosti oblasti predstavlja neposrednejše razmerje med skupščino in upravnimi organi. Le-ti so sicer samostojni, vendar so za svoje delo odgovorni skupščini in njenim političnoizvršnim organom.

Amandmaji k ustavi SFRJ v letih 1967 in 1968 ter republiški v letu 1969 so npr. odpravili organizacijskopolični zbor, uvedena pa sta enotni zbor delovnih skupnosti kot oblika skupnega delovanja gospodarskega, prosvetnokulturnega in socialnozdravstvenega zbora s posebnimi pristojnostmi ter zasedanje delegatov občin kot posvetovalno telo delegatov vseh slovenskih občin v republiški skupščini.

Amandmaji k ustavi iz leta 1971 so med drugim na novo določili pristojnosti organov SR Slovenije in zakonodajno pristojnost republike, spremenila sta se položaj in vloga predsedstva skupščine in izvršnega sveta skupščine SRS.

Namen amandmajev je bil med drugim tudi v tem, "da zagotovijo potrebne pogoje za reševanje nakopičenih problemov družbenega in ekonomskega razvoja".

Ustava iz leta 1963 še nima določil o predstvedstvu skupščine SRS, uvedeno pa je bilo s poslovníkom skupščine že v letu 1963. Z amandmaji so se njegove funkcije in pristojnosti do konca obravnavanega obdobja kar nekajkrat spreminjale. V praksi se je predsedstvo uveljavilo kot pomembno telo povezovanja in usklajevanja dela znotraj skupščine in med republiškiimi upravnimi organi, kar je bilo še posebno pomembno glede na težnjo po osamosvajanju izvršnega sveta v čim bolj samostojeno središče politične moči.

Izvršni svet skupščine SR Slovenije je po tej ustavi stalni organ skupščine, ki mu je poverjena političnoizvršna funkcija v okviru pravic in dolžnosti republike.

Zelo pomembne pristojnosti ima poleg drugih tudi za republiške upravne organe, kajti nadzoruje njihovo delo in jim daje splošne smernice za delo (podrobneje v poglavju o organizaciji in delu izvršnega sveta).

Ustava iz leta 1963 je določala, da se ustanavljajo republiški sekretariati in drugi upravni organi za opravljanje zadev državne uprave, medtem ko se sveti in zavodi ustanavljajo za opravljanje strokovnih, upravnih in drugih zadev iz republiške pristojnosti (podrobneje v poglavju o republiški upravi SRS).

Temeljne ovire za nadaljnji razvoj samo-

¹ 1. Referat je nadaljevanje teksta, ki je bil objavljen v publikaciji Arhivi XX, št. 1-2, Ljubljana 1997, str. 103-120.

Zbor najpomembnejše literature:

E. Karelj: Problemi naše socialistične graditve I-XI, Ljubljana, 1955-1985; D. Bilanžič: Zgodovina Socialistične federativne republike Jugoslavije, Ljubljana, 1980; C. Ribičič, M. Ribarič: Kardeljeva zamisel družbenoekonomskega in družbenopolitičnega sistema, Ljubljana, 1982; C. Ribičič: Razvoj skupščinskega sistema v SFRJ; Pravna fakulteta v Ljubljani, DDU-UNIVERZUM, Ljubljana, 1978; M. Ribarič, C. Ribičič: Delegatski skupščinski sistem, Ljubljana, 1983; I. Krstan: Družbena ureditev SFRJ, Marksistična knjižnica, Ljubljana, 1976; Jerca Vučković Starič: Začetki samoupravljanja v Sloveniji 1949-1953, Založba Obzorja Maribor, 1983; B. Petranović: Političke i pravne prilike za vreme privremene vlade DFJ, Institut društvenih nauka, Beograd, 1964; M. Strobl, I. Kistan, C. Ribičič: Ustavno pravo SFRJ, Pravna fakulteta, DDU-UNIVERZUM, Ljubljana, 1978; B. Petranović: Istrija Jugoslavije 1918-1978, Nolit, Beograd, 1980; M. Šnurlet: Politični sistem Jugoslavije, DZS, Ljubljana, 1965; M. Šnurlet: Zgodovina ljudske oblasti, Ljubljana, 1959; J. Šmidovnik: Koncepcija jugoslovanske občine, Ljubljana, 1970; Družbeni razvoj SR Slovenije 1947-1972, Zavod SR Slovenije za planiranje, Zavod SR Slovenije za statistiko, Ljubljana 1974; A. Fina: Protislovja jugoslovanskega federalizma, Delavska enotnost, Ljubljana, oktober 1986; D. Bilanžič: Historija Socialističke federativne republike Jugoslavije, Glavni precesi, Školska knjiga, Zagreb 1978; Leksikon Camkarjeve zalužbe, Ljubljana 1973; Enciklopedija Slovenije, I-VIII; B. Kozina: Republiški upravni organi 1945-1953: Arhiv republike Slovenije; Ljubljana 1995.

upravljanja so se najbolje kazale na področju ekonomskih odnosov, saj so gospodarske organizacije tudi še 15 let po uvedbi samoupravljanja razpolagale le s tretjino sredstev za razširjeno reprodukcijo. Vse bolj so bile odvisne od dejavnikov zunaj njih, kot so bile banke, uvoznizvozna podjetja, javni in prikriti investicijski skladi družbenopolitičnih skupnosti, od emisijske in devizne politike in od cen, ki jih je določala državna administracija.

Sredi šestdesetih let se je začela pomembna akcija na tem področju, trije pomembni politični dogodki so bili neposredna idejnopolitična priprava za korenite spremembe v družbenoekonomskih odnosih. Naj jih navedem kronološko: peti kongres Zveze sindikatov Jugoslavije (aprila 1964), resolucija zvezne skupščine o nadaljnjem razvoju gospodarskega sistema (maja 1964) ter osmi kongres ZKJ (decembra 1964).

Temu je sledila gospodarska reforma julija 1965. Namen te reforme je bil med drugim tudi doseči omejitvev administrativnega vmešavanja državnih organov v gospodarstvo. Do omenjene reforme je država malodane za vse vrste blaga določala njihove cene.

Obseg investicij je venomer presegal gospodarske možnosti, ker so proces razširjene reprodukcije upravljali organi družbenopolitičnih skupnosti, ne pa gospodarstvo. Kljub "teoretičnim željam" pa omenjena reforma ni zajela bistvenih delov sistema: še naprej je veljal stari sistem načrtovanja, sistem razširjene reprodukcije, devizni režim in režim zunanje trgovine.

Čeprav je bilo uresničevanje gospodarske reforme najpomembnejša naloga tedanje družbe in so delovni kolektivi začeli iskati ter izkoriščati vse svoje notranje rezerve, ni bilo mogoče preprečiti stagnacije oziroma odpuščanja delavcev, industrijska proizvodnja pa je začela stagnirati.

Z brionskim plenumom leta 1966 so bili nekoliko strti glavni etatično-birokratski odpori v samem državnem in partijskem vrhu, prišlo je do kadrovske reorganizacije ZKJ oziroma ZKS. Prevladalo je mnenje, da podedovane oblike delovanja in organizacija partijske organizacije zavirajo demokratičen in samoupravni razvoj. Leti 1966 in 1967 sta minili v politični kampanji proti birokratsko-dogmatskim silam, opredelitvam in tendencam, kar se kaže tudi v tem, da je bilo v letu 1968 na partijskih kongresih 90 odstotkov delegatov izvoljenih prvič. Zelo močan udarec velikodržavnemu centralizmu v Jugoslaviji pa je zadal sklep brionskega plenuma s katerim je bila z oblasti odstranjena vodilna skupina službe državne varnosti.

Nevarno so se okrepile tako imenovane tehnokratske težnje v delovnih organizacijah ter najrazličnejših nedržavnih oblikah ustvarjanja monopolov in odtujevanja sredstev. Vse do gospodarske reforme so bili vzvodi upravljanja družbenega življenja v rokah partijsko-državnih struktur, konce 60-ih let pa se je položaj spre-

menil, družbeni proces je na oblast vse bolj boljši spravljal managerje oziroma tehnokracijo. Pravice, ki so jih prej imele politične strukture, naj bi se prenesle na delovne kolektive, vendar je proces privedel do tega, da je ta politična birokracija prestopila v tehnokracijo. Politika je sicer navidezno izgubljala neposredno moč, krepila pa se je ekipa tehnokratov, natančneje krog ljudi iz gospodarstva, bank, zavarovalnic...

Ustava je predvidevala v primerjavi z ustavnim zakonom iz leta 1953 nekoliko širše pristojnosti republik, nerešeno pa je ostalo nacionalno vprašanje. Pojavljale so se teorije o izkoriščanju posameznih republik in njihovi domnevni ogroženosti (cestna afera v Sloveniji, nacionalistična gibanja o zapostavljanju Hrvatov in hrvaškega jezika, teza o ogroženosti srbskega naroda, problem Kosova...).

Prav nerešena nacionalna vprašanja so bila v tem obdobju eden poglobitih problemov tako jugoslovanske kot tudi širše javnosti. Vzroki zato so bili v glavnem v zgodovinskem razvoju posameznih narodov in narodnosti ter s tem pogojenim gospodarskim razvojem. Pojavi se t.i. problem "razvitih" oziroma "bogatih" v odnosu do "nerazvitih" oziroma "revnih".

Tedanja politika se je torej srečevala s problemi, ki so v prvem povojnem obdobju ostali v primežu problemov, ki jih je reševala mlada država, v prvem obdobju vezana na sovjetski sistem, pozneje na podlagi eksperimentov tako vzhodnega kot zahodnega bloka. Svoj prispevek k temu je prineslo tudi gibanje "neuvrščenosti", vse skupaj pa je pokazalo nezrelost tedanjega sistema pri reševanju obstoječih problemov.

Obdobje v letih od 1963 do 1974 je čas, ko so centralizem počasi začeli zamenjevati elementi pluralizma. S tem so nastali novi problemi, ki so z njim povezani (nerešeno nacionalno vprašanje, težnje posameznih republik po večji ekonomski samostojnosti, decentralizacija...).

IZVRŠNI SVET IN REPUBLIŠKI UPRAVNI ORGANI V LETIH 1963-1974

ORGANIZACIJSKE SPREMEMBE V LETU 1963

Z Uredbama z dne 10. 1. sta bili določeni organizacijski strukturi Upravne službe za varnost plovbe na morju v LRS² in Radiotelevizije³ kot samostojnega zavoda na območju Slovenije za izvajanje radijske in televizijske službe.

Zavod LRS za produktivnost dela⁴ je bil dne 17. 1. preoblikovan v znanstveni zavod.

Dne 14. 2. je bil ustanovljen Zavod LR Slo-

2 Ur.l. LRS, 1/1/63.

3 Ur.l. LRS, 1/1/63.

4 Ur.l. LRS, 2/8/63.

venije za cene,⁵ kot samostojni republiški upravni organ.

Sonstanoviteljstvo Inštituta za turbinske stroje⁶ se je preneslo tudi na podjetje Titovi zavodi - Litostroj v Ljubljani.

Zavod za družbeno samopravljanje se je pridružil k Inštitutu za filozofijo in sociologijo.⁷ Inštitut je prevzel tudi premoženje ter pravice in obveznosti Zavoda za družbeno samopravljanje.

Dne 9. 4. je bila sprejeta Ustava SRS,⁸ V VI. in VII. poglavju je opredelila tudi naloge, organizacijo in pristojnosti Izvršnega sveta in republiških upravnih organov.

Odlok o razglasitvi Zakona o izvedbi nstave Socialistične republike Slovenije⁹ pa je določal, da se obstoječi državni sekretariati, sekretariati Izvršnega sveta in sekretariati republiških svetov preoblikujejo v republiške sekretariate.

Republiški sveti so bili odpravljeni, njihove upravne naloge so prevzeli ustrezni republiški sekretariati.

Delo so nadaljevali tile samostojni republiški upravni organi:

-Republiški sekretariat za finance;

-Republiški sekretariat za industrijo; v njegovem sestavu so bili: Republiški elektroenergetski inšpektorat, Republiški inšpektorat parnih kotlov, Republiški rudarski inšpektorat in Republiški gradbeni inšpektorat;

-Republiški sekretariat za kmetijstvo in gozdarstvo; v njegovem sestavu sta bila: Republiški kmetijski inšpektorat in Republiški veterinarski inšpektorat;

-Republiški sekretariat za trgovino; v njegovem sestavu je bil: Republiški Iržni inšpektorat;

-Republiški sekretariat za promet;

-Republiški sekretariat za delo; v njegovem sestavu je bil: Republiški inšpektorat dela;

-Republiški sekretariat za urbanizem, stanovanjsko izgradnjo in komunalne zadeve; v njegovem sestavu je bil: Republiški urhanski inšpektorat;

-Republiški sekretariat za šolstvo;

-Republiški sekretariat za kulturo in prosveto;

-Republiški sekretariat za raziskovalno delo in visoko šolstvo;

-Republiški sekretariat za zdravstvo;

-Republiški sekretariat za socialno varstvo;

-Republiški sekretariat za notranje zadeve;

-Republiški sekretariat za pravosodno upravo;

-Republiški sekretariat za narodno obrambo;

-Republiški sekretariat za proračun in občo upravo;

-Republiški sekretariat za splošne gospodarske zadeve;

-Republiški sekretariat za zakonodajo in organizacijo;

-Republiški sekretariat za informacije;

-Zavod SR Slovenije za gospodarsko planiranje;

-Zavod SR Slovenije za statistiko;

-Zavod SR Slovenije za mednarodno tehnično sodelovanje;

-Komisija SR Slovenije za verska vprašanja;

-Hidrometeorološki zavod SR Slovenije, ta je bil pod nadzorstvom Republiškega sekretariata za proračun in občo upravo;

-Zavod SR Slovenije za cene, ta je bil pod nadzorstvom Republiškega sekretariata za splošne gospodarske zadeve;

-Geodetska uprava SR Slovenije, delovala je pod nadzorstvom Republiškega sekretariata za finance;

-Državni arhiv SR Slovenije, deloval je pod nadzorstvom Republiškega sekretariata za kulturo in prosveto.

Ustanovljen je bil Republiški sekretariat za turizem - opravljal je upravne zadeve iz republiške pristojnosti na področju turizma.

V sestavu Republiškega sekretariata za promet je bil ustanovljen Republiški inšpektorat za promet.

Sanitarni inšpektorat LRS je prešel v sestav Republiškega sekretariata za zdravstvo kot Republiški sanitarni inšpektorat.

Zakon o organizaciji in delu Izvršnega sveta Skupščine Socialistične republike Slovenije¹⁰ z dne 10. 4. je določal, da Izvršni svet sestavljajo predsednik, en ali več podpredsednikov in najmanj sedem članov, ki jih izvoli Republiški zbor Skupščine SRS izmed članov skupščine. Izvršni svet z odlokom ustanovi oziroma odpravi odbore in določi njihovo delovno področje.

Strokovno, tehnično in drugo delo za potrebe Izvršnega sveta se je opravljal v Sekretariatu Izvršnega sveta.

Za opravljanje zadev v zvezi s kadrovskimi vprašanji iz pristojnosti Izvršnega sveta je v sekretariatu delovala Uprava za kadrovska vprašanja.

Strokovno in drugo delo za predsednika, podpredsednika in določene druge člane Izvršnega sveta so opravljali kabineti.

Urad za zunanje zadeve, Urad za narodnosti in Urad za prošnje in pritožbe so delovali kot samostojni uradi Izvršnega sveta.

⁵ Ur.l. LRS, 4/23/63.

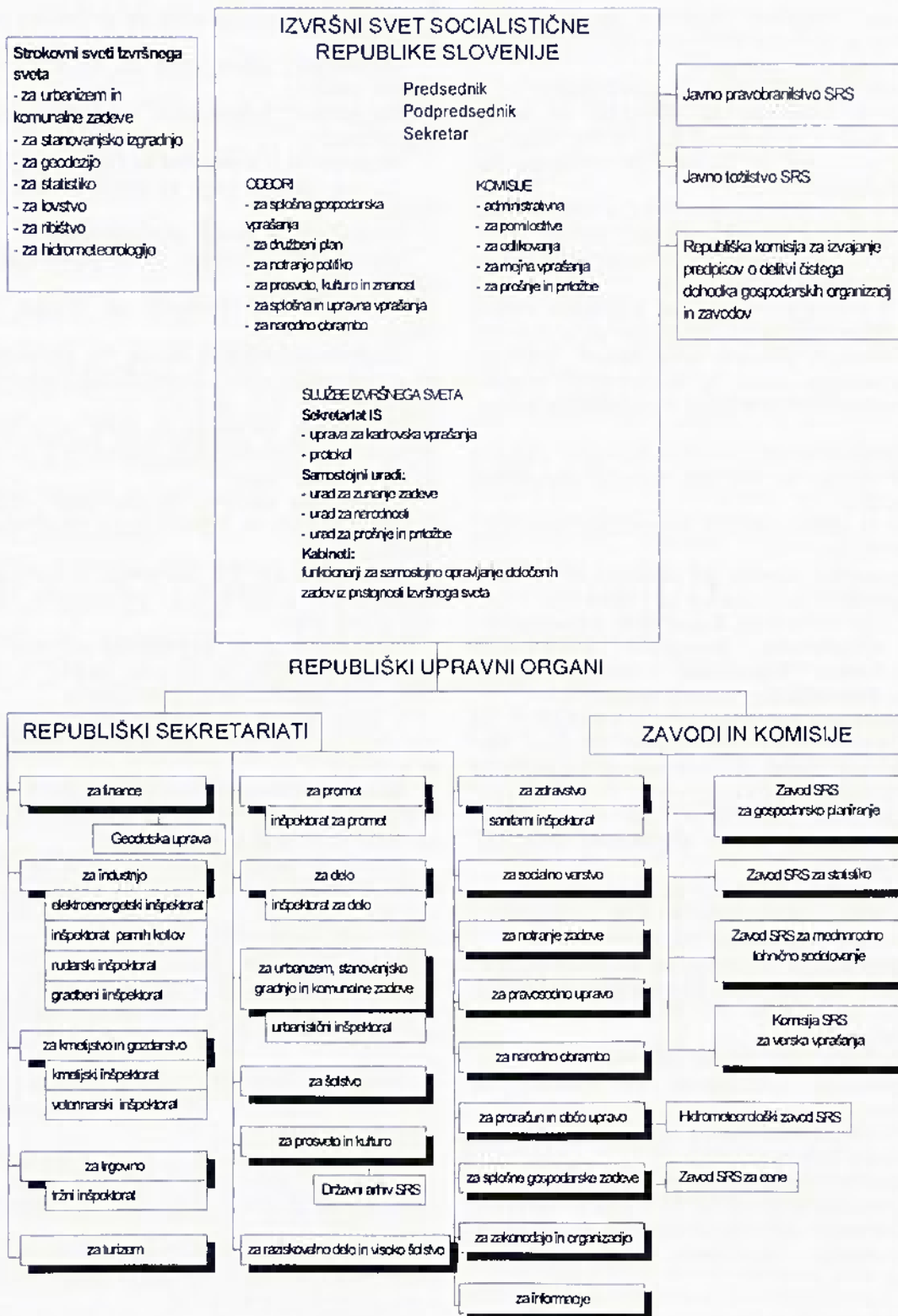
⁶ Ur.l. LRS, 4/243/63.

⁷ Ur.l. LRS, 4/25/63.

⁸ Ur.l. SRS, 10/90/63.

⁹ Ur.l. SRS, 10/91/63.

¹⁰ Ur.l. SRS, 11/95/63.

Izvršni svet in republiški upravni organi po sprejetju ustave leta 1963; shema.

Dne 9. 5. je prenehala delo **Komisija za demacionalizacijo najemnih zgradb in gradbenih zemljišč Izvršnega sveta**.¹¹

Servis za prevozne storitve državnih organov in zavodov v Ljubljani¹² se je preimenoval v: **Avtoservis državnih organov in zavodov v Ljubljani (avtoservis)**.

Ker je bila odpravljena **Zbornica LRS za kmetijstvo in gozdarstvo**¹³ in ni več poslovala kot sekcija Gospodarske zbornice SRS, je bilo 30. 5. upravljanje sklada SRS za pospeševanje kmetijstva poverjeno posebnemu upravni odboru, ki ga je imenoval Izvršni svet.

Dne 20. 6. so bili določeni organizacija, pristojnosti in delo **Republiškega sekretariata za turizem**.¹⁴ Pri Republiškem sekretariatu je deloval **Strokovni svet za turizem**. Svet za turizem, ki je bil ustanovljen (Ur.l. LRS 13/77/60) je bil odpravljen. Vsa sredstva je prevzel Republiški sekretariat za turizem.

Z Odlokom pa je bila ustanovljena **Komisija Izvršnega sveta za pripravo gradiva za uskladitev republiških predpisov z ustavo**.¹⁵

S Sklepom¹⁶ je bila dne 18. 7. ustanovljena **Komisija za pripravo in izdelavo predlogov za uskladitev obstoječih republiških zakonov in drugih republiških predpisov z novo ustavo SR Slovenije**.

Poslovnik o delu Izvršnega sveta Skupščine republike Slovenije¹⁷ je določal, da Izvršni svet kot politično-izvršni organ Skupščine SRS opravlja z ustavo in zakonom določene zadeve iz svoje pristojnosti.

Sicer pa je le-ta imel te naslednje stalne odbore:

- odbor za splošna gospodarska vprašanja,
- odbor za družbeni plan,
- odbor za notranjo politiko,
- odbor za prosveto, kulturo in znanost,
- odbor za splošna in upravna vprašanja,
- odbor za narodno ohranbo.

Izvršni svet je imel te stalne komisije:

- administrativno komisijo,
- komisijo za pomilostitve,
- komisijo za odlikovanja,
- komisijo za mejna vprašanja,
- komisijo za prošnje in pritožbe.

Izvršni svet je lahko z odlokom ustanovil tudi druge stalne odbore ali komisije in določil njihovo področje oziroma naloge ter obstoječe odbore ali komisije odpravil ali združil.

Za pripravljane posameznih predlogov in za dajanje mnenja o posameznih vprašanjih je Izvršni svet lahko ustanovil tudi občasne komisije.

Strokovni sveti Izvršnega sveta so posve-tovalni organi Izvršnega sveta in Skupščine SR Slovenije za posamezna področja. Izvršni svet je ustanovil strokovne svete z odlokom in jim določil delovno področje.

Na zahtevo Skupščine ali Izvršnega sveta in njihovih organov je bil strokovni svet dolžan proučiti določena vprašanja in dati o njih svoje mnenje.

Za zvezo s tiskom je skrbel republiški sekretar za informacije.

Izvršni svet je za strokovno, administrativno, tehnično in drugo delo za potrebe Izvršnega sveta imel te službe:

- sekretariat Izvršnega sveta,
- samostojne urade,
- kabinete,
- funkcionarje za samostojno opravljanje določenih zadev iz pristojnosti Izvršnega sveta.

V sekretariatu je bil protokol, ki je opravljal vse protokolarne zadeve v zvezi z državnimi, uradnimi in poluradnimi obiski ter vse protokolarne zadeve za potrebe Skupščine in Izvršnega sveta.

Kot samostojni uradi Izvršnega sveta so delali:

- urad za znanje zadeve,
- urad za narodnosti,
- urad za prošnje in pritožbe.

Z Odlokom z dne 19. 9. je bila ustanovljena **Komisija Izvršnega sveta za kadrovska vprašanja**.¹⁸

Dne 26. 9. pa je bila ustanovljena **Republiška komisija za vpis ljudskega posojila za ohnovo in izgradnjo Skopja**.¹⁹

Z Uredbo²⁰ so bili 7. 11. odpravljeni tile strokovni sveti Izvršnega sveta: za geodezijo, za hidrometeorologijo, za stanovanjsko izgradnjo, za urbanizem in komunalne zadeve, za statistiko, za lovstvo in za ribištvo.

Zakon²¹ z dne 21. 11. je določal ustanovitev **Sklada SR Slovenije za pospeševanje založniške, časopisne, knjigotrske in tiskarske dejavnosti**.

Z Zakonom²² z dne 27. 12. pa je bil odpravljen **Družbeno investicijski sklad SR Slovenije**.

Ustanovljen pa je bil **Vodni sklad SR Slovenije**.²³

REORGANIZACIJE V LETU 1964

Kot poseben republiški upravni organ v sestavu Republiškega sekretariata za kmetijstvo in

¹¹ Ur.l. SRS, 19/152/63.

¹² Ur.l. SRS, 19/153/63.

¹³ Ur.l. SRS, 16/134/63.

¹⁴ Ur.l. SRS, 19/152/63.

¹⁵ Ur.l. SRS, 19/153/63.

¹⁶ Ur.l. SRS, 22/189/63.

¹⁷ Ur.l. SRS, 22/216/63.

¹⁸ Ur.l. SRS, 28/234/63.

¹⁹ Ur.l. SRS, 29/239/63.

²⁰ Ur.l. SRS, 29/239/63.

²¹ Ur.l. SRS, 29/239/63.

²² Ur.l. SRS, 39/309/63.

²³ Ur.l. SRS, 39/311/63.

gozdarstvo²⁴ je bil dne 20. 3. ustanovljen **Republiški gozdarski inšpektorat**.

Zakon²⁵ z dne 4. 6. je določal delovno področje **Komisije SR Slovenije za telesno kulturo**.

Dne 18. 6. se je **Višja pedagoška šola v Ljubljani** preoblikovala v **Pedagoško akademijo v Ljubljani**.²⁶

Z Odlokom²⁷ pa je bila dne 25. 6. odpravljena **Komisija Izvršnega sveta za vodstvo in koordinacijo priprav za novi službeni sistem**.

Dne 16. 7. je bila ustanovljena **Komisija Izvršnega sveta za vprašanja borcev narodnoosvobodilne borbe**.²⁸

REORGANIZACIJE IN SPREMEMBE V LETU 1965

Uredba²⁹ z dne 28. 1. je določala, da se v **Inštitut za ekonomska raziskovanja v Ljubljani** združita **Ekonomski inštitut SRS** ter **Inštitut za ekonomiko, statistiko in demografijo v Ljubljani**.

Dne 18. 3. sta bila ustanovljena **Pedagoški svet**³⁰ in **Pedagoški inštitut**.³¹

Z Uredbo z dne 31. 3. je **Sklad SRS** za socialne ustanove nadaljeval delo kot **Sklad SRS za socialne zavode**.³²

Srednja strokovna šola za notranje zadeve se je preimenovala v **Strokovno šolo za notranje zadeve**.³³

Zakon o knjižnicah³⁴ in **Zakon o muzejih**³⁵ pa sta določala naloge, pristojnosti in organizacijo omenjenih ustanov.

Naslov **Zakona o visokem šolstvu v Ljudski republiki Sloveniji**³⁶ se je spremenil v **Zakon o visokem šolstvu v Socialistični republiki Sloveniji**.

Z **Zakonom**³⁷ so bile določene tudi nekatere spremembe.

Zakona o Slovenski akademiji znanosti in umetnosti.

Z Odlokom³⁸ je bil dne 8. 4. ustanovljen **Ekonomski svet Izvršnega sveta Skupščine SR Slovenije** kot posvetovalni organ Izvršnega sveta.

Dne 15. 4. je bila ustanovljena **Komisija SR Slovenije po 195. členu temeljnega zakona o pokojninskem zavarovanju**³⁹ z nalogo, da odloča o izjemnem priznanju pravice do starostne pokojnine. Odpravljani pa sta bili **Komisija LRS po 164. členu zakona o pokojninskem zavarovanju** in **Komisija LRS po 172. členu zakona o pokojninskem zavarovanju**.

Dne 22. 4. sprejeti **Zakon o republiški upravi SR Slovenije**⁴⁰ je določal, da omenjeni organ opravlja upravne zadeve iz pristojnosti SR Slovenije ter strokovne in druge zadeve, ki imajo pomen za SR Slovenijo.

Republiško upravo SR Slovenije so sestavljali z zakonom določeni **republiški upravni organi, republiški sveti ter drugi republiški organi in organizacije**, ki so opravljali zadeve, pomembne za SR Slovenijo.

Republiški upravni organi so samostojno opravljali zadeve iz svoje pristojnosti na podlagi in v okviru ustave, zakonov in drugih predpisov ter v skladu s politiko, ki jo je določila Skupščina SR Slovenije, in splošnimi smernicami Izvršnega sveta.

Samostojni republiški upravni organi so bili **republiški sekretariati in komiteji**. Samostojni republiški upravni organi so bili lahko tudi zavodi, uprave, direkcije in komisije.

Kot republiški upravni organi v sestavi republiškega sekretariata ali komiteja so lahko delovali **zavodi, uprave, direkcije in inšpektorati**.

Samostojni republiški upravni organi so se ustanavljali in odpravljali z zakonom.

Republiški upravni organi v sestavi samostojnih republiških upravnih organov so se ustanavljali in odpravljali z uredbo.

Republiški sekretariati so se ustanavljali za opravljanje nalog republiške uprave v eni ali več upravnih panogah ali za opravljanje nalog republiške uprave na določenem področju.

Komiteji so se ustanavljali za opravljanje nalog republiške uprave, ki so imele skupen pomen za dva ali več republiških upravnih organov, za to, da so dosegli sodelovanje med njimi in skupno reševanje takih zadev, pa tudi za opravljanje posameznih strokovnih, upravnih in drugih zadev na posameznem področju republiške uprave.

Komisije so se ustanavljale za opravljanje določenih nalog republiške uprave, ki so imele pomen za dva ali več republiških upravnih organov, ali po svoji naravi zabtevale, da jih ti organi skupaj rešujejo.

Komiteji in komisije so bili kolegijski organi.

Zavodi so se ustanavljali za proučevanje in strokovno obdelavo vprašanj z določenega področja republiške uprave ter za pripravljanje gradiva za potrebe republiških organov ali za

²⁴ Ur.l. SRS, 11/66/64.

²⁵ Ur.l. SRS, 17/90/64.

²⁶ Ur.l. SRS, 18/97/64.

²⁷ Ur.l. SRS, 19/105/64.

²⁸ Ur.l. SRS, 22/139/64.

²⁹ Ur.l. SRS, 2/3/65.

³⁰ Ur.l. SRS, 10/89/65.

³¹ Ur.l. SRS, 10/90/65.

³² Ur.l. SRS, 11/111/65.

³³ Ur.l. SRS, 11/112/65.

³⁴ Ur.l. SRS, 11/113/65.

³⁵ Ur.l. SRS, 11/114/65.

³⁶ Ur.l. SRS, 11/119/65.

³⁷ Ur.l. SRS, 11/120/65.

³⁸ Ur.l. SRS, 12/135/65.

³⁹ Ur.l. SRS, 13/142/65.

⁴⁰ Ur.l. SRS, 14/149/65.

potrebe delovnih in drugih organizacij, pa tudi za opravljanje določenih upravnih in drugih nalog z ustreznega področja.

Uprave so se ustanovljale za opravljanje določenih upravnih nalog, ki so zahtevale posebej organizirano službo in samostojnost pri delu.

Direkcije so se ustanovljale za opravljanje določenih upravnih in z njimi povezanih gospodarskih nalog, če je opravljanje takih nalog zahtevalo posebno organizirano službo in samostojnost pri delu.

Za opravljanje določenih upravnih, strokovnih in drugih nalog z delovnega področja republiškega sekretariata ali komiteja, ki so zahtevale posebej organizirano službo in samostojnost pri delu, so se v sestavu teh upravnih organov lahko ustanovljali zavodi, uprave, direkcije, komisije in inšpektorati.

Inšpektorati so se ustanovljali za izvrševanje nadzorstva nad tem, ali se delovne in druge organizacije ter občani ravnaajo po zakonih ter drugih zveznih in republiških predpisih.

V republiških upravnih organih so se zaradi uspešnega izvrševanja nalog ustanovljale organizacijske enote.

Organizacijske enote so se oblikovale glede na značaj in obseg nalog posameznega republiškega upravnega organa.

Za pripravljane osnutkov predpisov in drugih splošnih aktov ter za pripravljane elaboratov, analiz, strokovnih mnenj in informacij so v republiških upravnih organih ustanovljali skupine, službe in podobne organizacijske enote. Take naloge so lahko poverili tudi posameznim delavcem, ki niso pripadali nobeni organizacijski enoti.

Za opravljanje upravnih zadev (izvrševanje zakonov, upravno nadzorstvo itd.) so ustanovljali **oddelke, odseke in referate**.

Za opravljanje strokovnih, administrativnih in tehničnih nalog so lahko ustanovljali oddelke, biroje, urade, računovodstvo, ekonomate, pisarne in druge organizacijske enote.

Zakon o organizaciji republiške uprave SR Slovenije⁴¹ pa je v SRS določal te republiške upravne organe:

Republiški sekretariati so bili:

Republiški sekretariat za gospodarstvo,

Republiški sekretariat za finance,

Republiški sekretariat za delo,

Republiški sekretariat za urbanizem,

Republiški sekretariat za zdravstvo in socialno varstvo,

Republiški sekretariat za prosveto in kulturo,

Republiški sekretariat za notranje zadeve,

Republiški sekretariat za narodno obrambo,

Republiški sekretariat za pravosodje in občno upravo.

Strokovne in druge zadeve s področja načrtovanja je opravljal **Zavod SR Slovenije za planiranje**.

Republiški zavodi in uprave so bili:

Zavod SR Slovenije za statistiko,

Zavod SR Slovenije za cene,

Zavod SR Slovenije za rezerve,

Geodetska uprava SR Slovenije,

Luška kapitanija v Kopru je imela položaj uprave.

Položaj komisij kot republiških upravnih organov so imele komisije, ki so bile po dotlej veljavnih predpisih ustanovljene kot republiški upravni organi, kolikor ni bilo s tem zakonom drugače določeno.

Republiški inšpektorati so bili:

Republiški gradbeni inšpektorat,

Republiški rudarski inšpektorat,

Republiški elektroenergetski inšpektorat,

Republiški inšpektorat parnih kotlov,

Republiški prometni inšpektorat,

Republiški tržni inšpektorat,

Republiški kmetijski inšpektorat,

Republiški gozdarski inšpektorat,

Republiški veterinarski inšpektorat,

Republiški urbanistični inšpektorat,

Republiški inšpektorat dela,

Republiški sanitarni inšpektorat.

Republiški sveti ter drugi organi in organizacije, ki so opravljali zadeve, ki so imele pomen za SR Slovenijo.

Določene strokovne, upravne in druge zadeve, pomembne za SR Slovenijo, so opravljali:

Pedagoški svet SR Slovenije,

Zavod SR Slovenije za mednarodno tehnično sodelovanje,

Hidrometeorološki zavod SR Slovenije,

Komisija SR Slovenije, za telesno kulturo,

Komisija SR Slovenije za verska vprašanja.

V sestavu Republiškega sekretariata za gospodarstvo so bili:

-Republiški gradbeni inšpektorat;

-Republiški rudarski inšpektorat,

-Republiški elektroenergetski inšpektorat,

-Republiški inšpektorat parnih kotlov,

-Republiški prometni inšpektorat,

-Republiški tržni inšpektorat,

-Republiški kmetijski inšpektorat,

-Republiški gozdarski inšpektorat,

-Republiški veterinarski inšpektorat.

Pod nadzorstvom Republiškega sekretariata za gospodarstvo so bili:

Zavod SR Slovenije za cene, Zavod SR Slovenije za rezerve in Luška kapitanija v Kopru.

V sestavu Republiškega sekretariata za delo je bil Republiški inšpektorat dela.

V sestavu Republiškega sekretariata za urbanizem je bil Republiški urbanistični inšpektorat.

Pod nadzorstvom Republiškega sekretariata

⁴¹ Ur.l. SRS, 14/150/65.

za urbanizem je bila Geodetska uprava SR Slovenije.

V sestavu Republiškega sekretariata za zdravstvo in socialno varstvo je bil Republiški sanitarni inšpektorat.

Republiški sekretariat za prosveto in kulturo je opravljal strokovno in administrativno delo za Komisijo SR Slovenije za telesno kulturo in za Pedagoški svet SR Slovenije.

Republiški sekretariat za industrijo in obrt, Republiški sekretariat za kmetijstvo in gozdarstvo, Republiški sekretariat za trgovino, Republiški sekretariat za turizem, Republiški sekretariat za promet, Republiški sekretariat za šolstvo, Republiški sekretariat za kulturo in prosveto, Republiški sekretariat za raziskovalno delo in visoko šolstvo, Republiški sekretariat za zdravstvo, Republiški sekretariat za socialno varstvo, Republiški sekretariat za pravosodno upravo, Republiški sekretariat za proračun in občo upravo in Republiški sekretariat za splošne gospodarske zadeve so bili odpravljeni in so prenehali delo dne 30. aprila 1965.

S tem dnem so začeli delo republiški sekretariati, določeni s tem zakonom, ki so prevzeli od republiških sekretariatov iz prejšnjega odstavka zadeve, za katere so bili pristojni po tem zakonu.

Zadeve Republiškega sekretariata za splošne gospodarske zadeve so prevzeli: Zavod SR Slovenije za planiranje, Republiški sekretariat za gospodarstvo in Republiški sekretariat za finance, vsak v okviru svojega delovnega področja po določbah tega zakona.

Republiški sekretariat za zakonodajo in organizacijo ter Republiški sekretariat za informacije sta prenehala delovati kot samostojna republiška upravna organa in sta nadaljevala z delom kot posebna sekretariata v IS:

Podblastila Republiškega sekretariata za zakonodajo in organizacijo za izvajanje zakona o imenih naselij... (Ur.l. SRS 10/48/50) so se prenesla na Republiški sekretariat za pravosodje in občo upravo.

Zavod SR Slovenije za rezerve, ki je bil dotlej samostojen zavod, je nadaljeval delo kot upravni organ z imenom Zavod SR Slovenije za rezerve in je bil pravna oseba.

Luška kapitanija v Kopru, ki je bila dotlej teritorialni organ Republiškega sekretariata za promet, je nadaljevala delo kot samostojen republiški upravni organ.

Republiški sekretariat za urbanizem, stanovanjsko izgradnjo in komunalne zadeve se je preimenoval v Republiški sekretariat za urbanizem.

Zavod SRS za gospodarsko planiranje se je preimenoval v Zavod SR Slovenije za planiranje.

Delavci Komisije SRS za telesno kulturo so šli obenem z ustreznimi finančnimi in materialnimi sredstvi komisije v Republiški sekretariat

za prosveto in kulturo.

Z Zakonom⁴² sta bila z dne 22. 4. urejena zdravstveno varstvo občanov in organizacija zdravstvene službe v SRS.

Zakon o visokem šolstvu v SR Sloveniji⁴³ pa je določal, da so visokošolski zavodi v SRS fakultete, visoke šole, umetniške akademije in višje šole. Troje ali več fakultet se je lahko združilo v univerzo.

Upraviteljske pravice in obveznosti v Slovenskem narodnem gledališču⁴⁴ in Slovenski filharmoniji⁴⁵, ki jih je do tedaj izvrševala skupščina okraja Ljubljana je prevzela SR Slovenija. Zadeve v zvezi z ustanoviteljskimi pravicami in dolžnostmi je opravljal Skupščina SRS.

Dne 3. 6. je bila z Odlukom⁴⁶ odpravljena Republiška komisija za vpis ljudskega posojila za obnovo in izgradnjo Skopja.

Odpravljena je bila tudi Komisija Izvršnega sveta Skupščine SR Slovenije za delovni čas.⁴⁷

Delovati je prenehala tudi Skupnosti podjetij SR Slovenije za promet z žitom.⁴⁸

Dne 23. 6. je bil sprejet Zakon o samoupravljanju delovnih ljudi v upravnih organih v SR Sloveniji,⁴⁹ ki je določal pravice in dolžnosti delovnih ljudi v upravnih organih, izvrševanje njihovih samoupravnih pravic, strokovno izobrazbo, pravice in dolžnosti pri opravljanju službe, disciplinsko odgovornost...

Zakon o organizaciji in delu Izvršnega sveta Skupščine Socialistične republike Slovenije⁵⁰ pa je določal, da IS sestavljajo predsednik, en ali več podpredsednikov in najmanj sedem članov, ki jih izvoli Republiški zbor Skupščine SRS izmed članov skupščine. Za opravljanje določenih strokovnih in drugih zadev za Skupščino SRS in IS sta bila v Izvršnem svetu Sekretariat za zakonodajo in Sekretariat za informacije.

Z Zakonom⁵¹ pa je bila odpravljena Republiška komisija za ugotovitev pokojninske dobe kot republiški upravni organ pod nadzorstvom Republiškega sekretariata za delo.

Z Odlučbo⁵² je bila dne 30. 6. odpravljena Elektrogospodarska skupnost Slovenije, obveznosti dobave električne energije so se prenesle na naslednike: distribucijska podjetja Elektro Maribor, Elektro Celje, Elektro Ljubljana, Elektro Nova Gorica...

42 Ur.l. SRS, 14/149/65.

43 Ur.l. SRS, 14/152/65.

44 Ur.l. SRS, 14/154/65.

45 Ur.l. SRS, 14/155/65.

46 Ur.l. SRS, 18/209/65.

47 Ur.l. SRS, 18/210/65.

48 Ur.l. SRS, 18/211/65.

49 Ur.l. SRS, 20/218/65.

50 Ur.l. SRS, 20/219/65.

51 Ur.l. SRS, 20/222/65.

52 Ur.l. SRS, 21/249/65.

Dne 4. 11. so nastale nekatere spremembe v Zakonu o gozdovih⁵³ in Zakonu o cestnem skladu SR Slovenije.⁵⁴

Zakon o Zavodu za šolstvo SR Slovenije⁵⁵ je določal, da je omejeni zavod nastal s spojitvijo Zavoda za napredek šolstva SRS in Zavoda za strokovno izobraževanje.

Dne 11. 11. so bili z zakonom odpravljeni: Sklad SR Slovenije za pospeševanje kmetijstva,⁵⁶ Sklad SR Slovenije za negospodarske investicije⁵⁷ in Sklad SR Slovenije za socialne zadeve.⁵⁸

Ustanovljen pa je bil Republiški štab za varstvo pred elementarnimi in drugimi ljudimi nesrečami,⁵⁹ kot komisija Izvršnega sveta.

Z Zakonom⁶⁰ je bil dne 29. 12. odpravljen Sklad SR Slovenije za zidanje stanovanjskih hiš.

Z Odlokom⁶¹ so bila v Sloveniji z dne 31. 12. določena ta gozdnogospodarska območja: Tolmin, Bled, Kranj, Ljubljana, Postojna, Kočevje, Novo mesto, Brežice, Celje, Nazarje, Slovenj Gradec, Maribor, Murska Sobota ter Kraško območje.

SPREMEMBE V LETU 1966

Z Odločbo⁶² je dne 9. 6. prenehal delo Zavod SRS za zaposlovanje delavcev, obenem pa je bil s Sklepom⁶³ ustanovljen Republiški zavod za zaposlovanje.

Dne 4. 8. je bila ustanovljena Komisija za reševanje aktualnih organizacijskih in sistemskih vprašanj v organih za notranje zadeve v SR Sloveniji⁶⁴ kot začasna komisija z nalogo, da proučuje vprašanja obsega, vsebine, sistema in metod dela službe državne varnosti in drugih služb organov za notranje zadeve SRS.

Dne 15. 9. pa je bila ustanovljena Komisija za vprašanja zaposlitve delavcev služb organov za notranje zadeve.⁶⁵

Zavod za vodno gospodarstvo SR Slovenije se je dne 10. 11. preoblikoval v Zavod za vodno gospodarstvo SRS kot republiški upravni organ.⁶⁶

SPREMEMBE V LETU 1967

Dne 24. 2. je bil dopolnjen Zakon o skladu

53 Ur.l. SRS, 30/308/65.

54 Ur.l. SRS, 30/310/65.

55 Ur.l. SRS, 30/311/65.

56 Ur.l. SRS, 31/327/65.

57 Ur.l. SRS, 31/328/65.

58 Ur.l. SRS, 31/329/65.

59 Ur.l. SRS, 31/333/65.

60 Ur.l. SRS, 36/375/65.

61 Ur.l. SRS, 37/392/65.

62 Ur.l. SRS, 18/106/66.

63 Ur.l. SRS, 18/108/66.

64 Ur.l. SRS, 26/154/66.

65 Ur.l. SRS, 29/160/66.

66 Ur.l. SRS, 36/179/66.

SR Slovenije za pospeševanje kulturnih dejavnosti.⁶⁷

Z Odlokom⁶⁸ je bila dne 30. 3. ustanovljena Komisija za državno varnost.

Ustanovljena je bila Komisija za proučitev predloga o spremenihi ustave Socialistične republike Slovenije.⁶⁹

Odpravljena je bila tudi Komisija Izvršnega sveta za reševanje aktualnih organizacijskih in sistemskih vprašanj v organih za notranje zadeve v SR Sloveniji.⁷⁰

Dne 6. 4. je bil sprejet Zakon o notranjih zadevah.⁷¹

Z Odlokom o razglasitvi ustavnih amandmajev⁷² z dne 22. 4. so bili sprejeti nekateri amandmaji na ustavo iz leta 1963.

Z Zakonom⁷³ je bila odpravljena Republiška komisija za ugotovitev pokojninske dobe.

Zakon o srednjem šolstvu⁷⁴ z dne 8. 5. je urejal vzgojo in izobraževanje mladine in odraslih v srednjih šolah in v domovih za učence teh šol.

Dne 30. 6. je bil ustanovljen Republiški zdravstveni center.⁷⁵

Z Ukazom⁷⁶ pa bila odpravljena Skupnost cestnih podjetij v SR Sloveniji.

Z Odlokom⁷⁷ je bila dne 13. 7. odpravljena Komisija za sprejem izseljencev-povratnikov, razrešeni so bili tudi predsednik in člani.

Z Odlokom⁷⁸ je bil dne 27. 7. odpravljen Republiški štab za varstvo pred elementarnimi in drugimi nesrečami. Sočasno pa je bil z Odlokom⁷⁹ ustanovljen Republiški štab za varstvo pred naravnimi in drugimi ljudimi nesrečami.

Z Odlokom⁸⁰ je bil dne 26. 10. ustanovljen Pravni svet Izvršnega sveta Skupščine SR Slovenije kot strokovno posvetovalni organ Izvršnega sveta.

Dne 19. 12. je bil izdan tudi Poslovnik omenjenega sveta,⁸¹ ki je določal naloge sveta.

SPREMEMBE V LETU 1968

Z Odlokom⁸² je bila dne 23. 5. odpravljena

67 Ur.l. SRS, 6/44/67.

68 Ur.l. SRS, 12/81/67.

69 Ur.l. SRS, 12/89/67.

70 Ur.l. SRS, 12/95/67.

71 Ur.l. SRS, 13/99/67.

72 Ur.l. SRS, 16/114/67.

73 Ur.l. SRS, 16/125/67.

74 Ur.l. SRS, 18/138/67.

75 Ur.l. SRS, 26/216/67.

76 Ur.l. SRS, 26/217/67.

77 Ur.l. SRS, 28/227/67.

78 Ur.l. SRS, 30/246/67.

79 Ur.l. SRS, 30/247/67.

80 Ur.l. SRS, 35/286/67.

81 Ur.l. SRS, 40/323/67.

82 Ur.l. SRS, 18/136/68.

Komisija Izvršnega sveta za prošnje in pritožbe.

Dne 11. 7. pa je bila odpravljena tudi Komisija izvršnega sveta za vprašanja borcev narodnoosvobodilne borbe.⁸³

Z Zakonom⁸⁴ z dne 10. 10. se je Visoka šola za politične vede preoblikovala v Visoko šolo za sociologijo, politične vede in novinarstvo v Ljubljani.

SPREMEMBA V LETU 1969

Z Ukazom⁸⁵ je bila dne 27. 7. odpravljena Komisija SR Slovenije za telesno kulturo. Naloge, dolžnosti in pravice odpravljene komisije je prevzel Republiški sekretariat za prosveto in kulturo.

SPREMEMBE V LETU 1970

Z Zakonom⁸⁶ z dne 18. 3. so se prenesle ustanoviteljske pravice nasproti Pedagoškemu inštitutu na Univerzo v Ljubljani (dotlej v pristojnosti države SRS).

Zakon o Geodetski službi⁸⁷ z dne 17. 6. je določal naloge, pristojnosti in organizacijo omejenih službe.

Dne 23. 7. je prišlo do preoblikovanja Visoke šole za sociologijo, politične vede in novinarstvo v fakulteto in do priključitve te fakultete Univerzi v Ljubljani.⁸⁸

Z Zakonom⁸⁹ je bila ustanovljena tudi Višja šola za organizacijo dela v Kranju.

Odpravljen je bil tudi Pedagoški svet SR Slovenije,⁹⁰ naloge je prevzel strokovni svet Zavoda za šolstvo.

Dne 30. 12. je bil pri Zavodu za statistiko uveden centralni register stalnega prebivalstva v SR Sloveniji.⁹¹

REORGANIZACIJE IN SPREMEMBE V LETU 1971

Z Zakonom⁹² so se ustanoviteljske pravice SR Slovenije nasproti Kemijskemu inštitutu "Boris Kidrič" v Ljubljani dne 7. 4. prenesle na konzorcij slovenske kemijske in sorodne industrije oziroma podjetja: Color, Krka, Lek, Salonit, Sava, Tok in Helios. S prenosom sta soglašala tudi ostala soustanovitelja, Univerza v Ljubljani in SAZU.

Dne 10. 11. je bil sprejet Zakon o Slovenski akademiji znanosti in umetnosti.⁹³

Z Zakonom⁹⁴ je bil dne 8. 12. ustanovljen Republiški sekretariat za kmetijstvo in gozdarstvo.

V sestavu republiškega sekretariata so bili:

- republiški kmetijski inšpektorat,
- republiški gozdarski inšpektorat,
- republiška veterinarska uprava.

Dopolnitev poslovnika o delu Izvršnega sveta Skupščine SR Slovenije⁹⁵ z dne 22. 12. je določala, da se v Poslovnik o delu IS (Ur.l. SRS 22/63) vnese poglavje VIII. Predstavniki SR Slovenije v medrepubliških komitejih z določbami:

IS delegira po enega predstavnika SRS in njegovega namestnika v medrepubliške komiteje, ki jih v sporazumu z izvršnimi sveti republik in avtonomnih pokrajin ustanovi Zvezni izvršni svet, in sicer v:

- medrepubliški komite za razvojno politiko,
- medrepubliški komite za področje zunanjetrgovinskega in deviznega sistema,
- medrepubliški komite za področje trga,
- medrepubliški komite za področje monetarnega sistema,
- medrepubliški komite za finance.

Z Odlokom⁹⁶ so bili dne 30. 12. razglašeni ustavni amandmaji XXV do LIII, ki jih je sprejela Skupščina SRS.

REORGANIZACIJE IN SPREMEMBE V LETU 1972

Z Odločbo⁹⁷ je bil dne 28. 1. ustanovljen Muzej arhitekture v Ljubljani.

Zakon⁹⁸ z dne 19. 4. je določal, da republiško upravo Socialistične republike Slovenije sestavljajo tile republiški sekretariati, zavodi, uprave, inšpektorati in komisije:

Republiški sekretariat za gospodarstvo v njegovem sestavu so bili:

- Republiški gradbeni inšpektorat,
  - Republiški rudarski inšpektorat,
  - Republiški elektroenergetski inšpektorat,
  - Republiški inšpektorat parnih kotlov,
  - Republiški prometni inšpektorat,
  - Republiški tržni inšpektorat,
- pod njegovim nadzorstvom so bili:
- Zavod SRS za cene,
  - Zavod SRS za rezerve,
  - Lanška kapitanija v Kopru,

Republiški sekretariat za kmetijstvo in gozdarstvo v njegovem sestavu so bili:

⁸³ Ur.l. SRS, 25/195/68.

⁸⁴ Ur.l. SRS, 32/236/68.

⁸⁵ Ur.l. SRS, 24/204/69.

⁸⁶ Ur.l. SRS, 9/42/70.

⁸⁷ Ur.l. SRS, 21/126/70.

⁸⁸ Ur.l. SRS, 26/151/70.

⁸⁹ Ur.l. SRS, 26/152/70.

⁹⁰ Ur.l. SRS, 29/153/70.

⁹¹ Ur.l. SRS, 26/152/70.

⁹² Ur.l. SRS, 12/50/71.

⁹³ Ur.l. SRS, 42/245/71.

⁹⁴ Ur.l. SRS, 46/256/71.

⁹⁵ Ur.l. SRS, 48/281/71.

⁹⁶ Ur.l. SRS, 51/286/71.

⁹⁷ Ur.l. SRS, 3/47/72.

⁹⁸ Ur.l. SRS, 16/166/72.

-Republiški kmetijski inšpektorat,
 -Republiški gozdarski inšpektorat,
 -Republiška veterinarska uprava;
 Republiški sekretariat za finance; v njegovem sestavu je bila:

-Republiška davčna uprava;
 Republiški sekretariat za delo; v njegovem sestavu je bil:

-Republiški inšpektorat dela;
 Republiški sekretariat za urbanizem; v njegovem sestavu so bili:

-Uprava za varstvo okolja,
 -Republiški urbanistični inšpektorat,
 -Republiški vodnogospodarski inšpektorat; pod njegovim nadzorstvom pa so bili:
 -Geodetska uprava SR Slovenije,
 -Zavod SR Slovenije za regionalno prostorsko planiranje,
 -Zavod SR Slovenije za vodno gospodarstvo,

-Hidrometeorološki zavod SR Slovenije;
 Republiški sekretariat za zdravstvo in socialno varstvo; v njegovem sestavu je bil:

-Republiški sanitarni inšpektorat;
 Republiški sekretariat za prosveto in kulturo; pod njegovim nadzorstvom je bil:

-Zavod SR Slovenije za šolstvo;
 Republiški sekretariat za notranje zadeve;
 Republiški sekretariat za narodno obrambo;

Republiški sekretariat za pravosodje in občno upravo;

Zavod SR Slovenije za planiranje;
 Zavod SR Slovenije za statistiko;
 Zavod SR Slovenije za mednarodno tehnično sodelovanje;

Komisija SR Slovenije za verska vprašanja.

Zakon o organizaciji republiške uprave SR Slovenije⁹⁹ (prečiščeno besedilo) z dne 9. 6. je potrdil predhodni zakon ter določil, da se nekaj starih veljavnih predpisov (zakonov, odločb, uredb) odpravi.

Z Odlokom¹⁰⁰ z dne 16. 11. je bil sprejet odstop predsednika IS Staneta Kavčiča in s tem celotnega Izvršnega sveta.

Z Odlokom o izvolitvi predsednika in članov izvršnega sveta skupščine Socialistične republike Slovenije¹⁰¹ z dne 5. 12. je bil za predsednika IS izvoljen Andrej Marinec.

SPREMEMBI V LETU 1973

Zakon o dopolnitvah zakona o izvršnem svetu skupščine SR Slovenije¹⁰² z dne 5. 7. je določal, da ima Izvršni svet **Komite** za ekonomske odnose s tujino.

Z Odlokom o **Komiteju** izvršnega sveta za ekonomske odnose s tujino ter o organizaciji in delu njegovega sekretariata¹⁰³ z dne 26. 9. so bile določene naloge omenjenega komiteja.

ZUSAMMENFASSUNG

VERWALTUNGSORGANE DER REPUBLIK 1963-1974

Die Annahme der Verfassung von 1963 stellte eine Synthese von theoretischen Lösungen und praktischen Ergebnissen in der Entwicklung der Selbstverwaltung seit 1950 dar. Für den genannten Zeitabschnitt kann behauptet werden, daß er im Hinblick auf die Veränderungen, die Zuständigkeit der Verwaltungsorgane der Republik betreffend, ziemlich instabil war, dennoch viel stabiler als die erste Nachkriegsperiode. Die Politik bzw. die Partei übte mindestens im ersten Abschnitt des behandelten Zeitraums noch wie vor entscheidenden Einfluß aus.

SUMMARY

THE ADMINISTRATIONAL AGENCIES OF THE REPUBLICS FROM 1963 TO 1974

The adoption of the 1963 Constitution represented the synthesis of theoretical solutions and practical results achieved in the development of self-management system from 1950 onwards. The entire period is characterised by great instability in the jurisdictions of administrative agencies of the republics, although at the same time we can observe a much more stable situation as in the first post-war period. At least in the first part of the period, the politics i.e. the Communist Party still exerted a profound influence on administration.

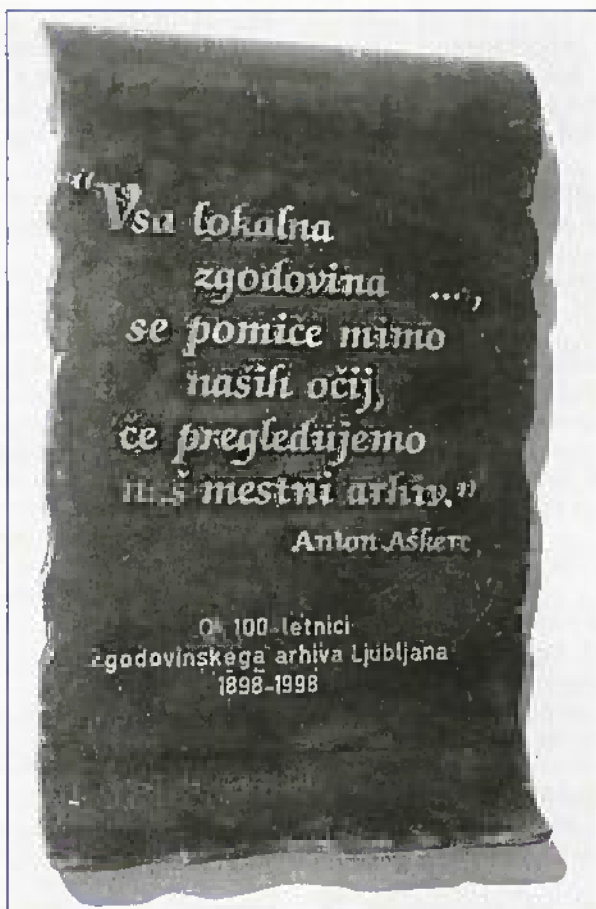
⁹⁹ Ur.l. SRS, 23/214/72.

¹⁰⁰ Ur.l. SRS, 47/362/72.

¹⁰¹ Ur.l. SRS, 50/380/72.

¹⁰² Ur.l. SRS, 23/202/73.

¹⁰³ Ur.l. SRS, 32/290/73.

Spominska plošča Antonu Aškercu v avli Zgodovinskega arhiva Ljubljana ob 100-letnici

Častni znak svobode Republike Slovenije ob 100-letnici Zgodovinskega arhiva Ljubljana

Javnopravni - zasebnopravni interesi v arhivu

NATALIJA GLAŽAR

Ko je slovenska arhivska stroka pripravljala svoj Zakon o arhivskem gradivu in arhivih¹ in ko je danes postavljena pred izvajanje le-tega, se srečuje s pojmi javnega in zasebnega, aktualnih tudi v stališčih ameriških arhivskih kolegov. V tem sestavku bom skušala odgovoriti na vprašanje, ali so arhivi organizacijsko, strukturno in kadrovsko razvojno usmerjeni v izpolnjevanje sodobnih zahtev vsestranske obveščenosti družbe, ob upoštevanju javnega imenja ter čičitenja interesov javnega in zasebnega.

Arhivi posegajo na področje javnega in zasebnega z vsem arhivskim gradivom, ki ga branimo, z njegovo javno uporabo, pa tudi s postopki nenehnega prevzemanja arhivskega gradiva v arhiv; ta ima lahko javni ali zasebni vsebinski pomen. Arhive poleg arhivskega zakona in Zakona o splošnem upravnem postopku² zavezujejo tudi ustavna določila, predvsem 21. člen Ustave RS, ki določa varstvo človekove osebnosti in dostojanstva, kar pomeni tudi varstvo intimnega in zasebnega področja posameznika, ter 35. člen, ki določa varstvo pravice zasebnosti in osebnostnih pravic.³ Ti členi Ustave obvezujejo tudi državne organe, v katerih človek postane objekt državnega ravnanja in ne več enakopraven subjekt. Z Ustavo mora družba posamezniku ponuditi okolje, ki zagotavlja nedotakljivost njegove zasebnosti (stanovanja, pisem, osebnih podatkov...)⁴ Z ustavnim členom, ki določa svobodo izražanja (39. člen), pa ima "... vsakdo pravico dobiti informacijo javnega značaja, za katero ima v zakonu utemeljen pravni interes, razen v primerih, ki jih določa zakon".⁵

Vrednost arhivskega gradiva pred prevzemom v arhiv lahko opredelimo glede na informacijo, ki jo prinaša bodisi z vsebino bodisi z zunanjo obliko.

"Produkcijo" dokumentarnega gradiva v ustanovah lahko razdelimo v tri kategorije, glede na vsebino, ki jo odraža, in glede na količino neke vrste gradiva. Nastanek arhivskega gradiva v ustanovah bi lahko ponazorili z piramidalno obliko:⁶

"Policy, Program, Housekeeping", to naj bi pomenilo: "Policy" - dokumentarno gradivo, temelj politike delovanja organa; "Program" - dokumentarno gradivo, izvajanje programskih konceptov; "Housekeeping" - dokumentarno gradivo operativnega delovanja organa - finance. Ob upoštevanju piramidalne oblike to pomeni, da je količinsko najmanjša, vendar vsebinsko najpomembnejša prva kategorija gradiva. Kategorija "Policy" ima skoraj v celoti značilnosti arhivskega gradiva. Druga kategorija "Program" je količinsko nekoliko obsežnejša, vendar ima še vedno velik odstotek arhivskega gradiva.

Tretja kategorija "Housekeeping" je najbolj obsežnejša kategorija dokumentarnega gradiva, vendar pa ima vsebinsko najmanj pomemben značaj, saj je v tej kategoriji najmanj arhivskega gradiva.

Z valorizacijo določamo:

- primarno vrednost (administrativno, fiskalno, legalno),
- sekundarno vrednost (dokazno, informativno in celovito vrednost originala).⁷

Z valorizacijo moramo pokrivati tudi vse potrebe ustvarjalca gradiva ter potrebe drugih organov in ustanov. Tu lahko naletimo na arhivsko etično načelo hrambe kompletiranega arhivskega gradiva,⁸ ker uničenje določenih delov arhivskega gradiva s strani ustvarjalca lahko pomeni tudi namerno selekcijo; enako velja za namerno ali nenamerno "neustvarjanje" določene dokumentacije neke dejavnosti organa.⁹ Zato

¹ Zakon o arhivskem gradivu in arhivih Ur.l. RS, št. 20/97.

² Zakon o splošnem upravnem postopku Ur.l. SFRJ, št. 47/86.

³ Ustava Republike Slovenije, Ur.l. št. 33/91.

⁴ Janez Šinkovec, Uporaba arhivskega gradiva in varovanje zasebnosti ter osebnih podatkov, ARHIVI; XX, 1-2, 1997, str. 29-38, in tem tudi: N. Glažar, Seminar o pravnih vprašanjih pri arhivskem delu, ARHIVI; XX, 1-2, 1997.

⁵ Ustava Republike Slovenije, Ur.l. št. 33/91.

⁶ Truly H. Peterson, predavanje CEU Budimpešta, SUN course 1997; Modern Archives Appraisal Methodology and Records Management Techniques for Electronic Records.

⁷ T. R. Schellenberg: "The appraisal of modern public records", *Bulletin of the National Archives of the United States*, No 8, oktober, 1956.

⁸ Code of Ethics, International Council on Archives, Benijing, september 1996, 1. člen.

⁹ Michel Miller, National Archives and Records Administration, Washington D. C., predavanje CEU Budimpešta, SUN course 1997.

lahko govorimo tudi o potrebi po tem, da so kriteriji za valorizacijo arhivskega gradiva odprti za javnost. Lahko govorimo celo o tem, da naj bi odbrano arhivsko gradivo ustanov v celoti pokrivalo "javni interes", dalo naj bi vpogled v delovanje organa na njegovem javnem področju. Obstoj arhivskega gradiva kot dokaz neke dejavnosti ni absoluten, kajti "informacija ni dogodek sam, niti ni odnos med njima naravno dan. Vsakemu dogodku ne pripada informacija; vsaki informaciji "pripada" dogodek, vendar nista identična".¹⁰

V globalni družbi lahko za arhiv v vlogi komunikatorja poudarim predvsem štiri ravni:¹¹

- institucionalna raven (ali organizacijska): vertikalna in horizontalna izmenjava arhivskih podatkov z državno upravnimi strukturami in drugimi zasebno- in javnopravnimi osebami,

- raven množičnega komuniciranja: uporaba informacij prek sredstev množičnega obveščanja,
- kategorialna raven: posebne interesne javnosti in socialne kategorije z uporabo informacij za uveljavljanje svojih interesov in potreb,

- medosebna raven: izmenjava informacij osebnostne narave v neformalnih skupinah, npr. družinah; izdelava rodovnikov, osebni raziskovalni interesi.

Področje javnosti in mesto arhivov v njej

Če pogledam posamezne kategorije pojma javnosti,¹² lahko vidim, da arhiv z množico podatkov raznovrstnih ustvarjalcev arhivskega gradiva v fondih posega na številna javna področja:

1. Javnost kot socialna kategorija (kot družbeni akter, subjekt v odnosu do nekega dogajanja): arhiv s hrambo nekaterih vrst podatkov lahko omogoči vpogled v način delovanja in odločanja javnopravnih oseb, v primeru državnega arhiva tudi državne administracije - kar brez dvoma lahko pomeni podlago za vzpostavitev nekega odnosa, stališča državljanov do izbranega obdobja v preteklosti ter izhajajoč iz preteklosti tudi do sedanjega dogajanja. Arhiv je z množico gradiva in informacij, ki jih hrani, odgovoren do družbenega subjekta. Vprašanje, ki se tu pojavlja, je: ali arhiv v procesu opravljanja svoje dejavnosti zadosti potrebam socialne kategorije oziroma izpolni njene interese. Arhiv namreč s posredovanjem informacij rešuje nekatera odločilna vprašanja, ki zadevajo posameznika ali pa tudi več ljudi, neko generacijo ali

širšo kategorijo ljudi.¹³

Arhivi so do družbenega subjekta odgovorni tudi zaradi svoje edinstvene vloge, le-to je namreč mogoče izvajati samo v arhivski ustanovi in ne more biti prenesena na nobeno drugo ustanovo.

II. Javno v pomenu posebnega značaja neke dejavnosti ali prostora (javno/zasebno) zasnovano na konceptu "vlada od ljudi, za ljudi, z ljudmi" ("Government of the people, for the people, by the people").¹⁴

a) Javno v pomenu obče dostopno: (of the people - od ljudi).

Arhiv kot sestavni del javne uprave mora zagotavljati dostopnost arhivskih fondov in zbirk za uporabo, ne samo za znanstveno-raziskovalne namene, pač pa v prvi vrsti za zagotavljanje upravnih potreb državnopravni struktur, pa tudi posameznikom ob izkazovanju njihovih zasebnopravnih interesov.

Zasebno področje ima v arhivu posebno mesto predvsem pri varstvu osebnih podatkov posameznikov, ki je predpisano z Zakonom o varstvu osebnih podatkov,¹⁵ tudi z arhivskim gradivom privatnega izvora. V tem primeru se arhiv ob prevzemu privatnega fonda obvezuje za ohranjanje zapore in nedostopnost gradiva na podlagi pogodbe. Pojem zasebnosti je širši in zajema informacije privatne narave, ki pa imajo lahko izbrani kriterij določanja zasebnosti, glede na izbrani subjekt: privatne individualne osebnosti, popularne-medijske osebnosti, uradne javne osebnosti.¹⁶ Kljub temu, da je pri nekaterih javnih osebnostih področje zasebnosti manj varovano, je posredovanje določenih informacij upravičeno le, če gre za prevladovanje "javnega interesa".¹⁷

Hkrati v arhivih poznamo pojem zasebnega arhivskega gradiva, ki je v zasebni lasti. Dolžnosti zasebnih lastnikov arhivskega gradiva pa enako določa Zakon o arhivskem gradivu in arhivih. Med kategorije zasebnega arhivskega gradiva sodi tudi gradivo verskih skupnosti ter gradivo pravnih oseb v privatnem sektorju na področju gospodarstva.

Nasprotje od javnega in obče dostopnega je tudi kategorija gradiva javnopravnih oseb, ki ob svojem nastanku ni bilo namenjeno javnosti. Tu

¹⁰ Slavko Splichal: Množično komuniciranje med svobodo in odtujitvijo, Obzorja, Maribor, 1981, str. 31.

¹¹ France Vreg: Demokratično komuniciranje, Obzorja, Maribor, 1990, str. 33-34.

¹² Posamezne kategorije pojma javnosti povzeman po: prof. dr. Slavko Splichal: Pomlad javnosti, JAVNOST, vol. 1, 1994, št. 1-2, str. 11.

¹³ Na primer: uradni podatki za denacionalizacijske postopke in podatki za prikobitev odkodnane vojnih oškodovancev.

¹⁴ Povzete besede iz govora Abrahama Lincolna: "That this nation, under God, shall have a new birth of freedom; and that government of the people, by the people, and for the people, shall not perish from the earth", Gettysburg Address (1863).

¹⁵ Zakon o varstvu osebnih podatkov (Ur.l. RS, št. 8/90 in 19/91)

¹⁶ Troy H. Peterson: Privacy and freedom of information, str. 37.

¹⁷ Janez Šinkovec: Uporaba arhivskega gradiva in varovanje zasebnosti, ARHIVI; XX, 1-2, str. 29-39, 1997.

gre za varovanje poslovne skrivnosti ali državne tajnosti, ki je enako določena s strani ustvarjalea gradiva ob vnaprej določenih pogojih predaje arhivskega gradiva v arhiv.

b) Javno v pomenu splošnega ali posebej državnega pomena: država kot javna oblast (for the people - za ljudi).

"V klasičnem modelu liberalne meščanske javnosti predstavlja meja med državo in civilno družbo mejo med javnim (javna oblast, posebej v državi) in zasebnim področjem, ki ga sestavljata zasebno področje in javnost zasebnih ljudi".¹⁸

Odraž institucionalizirane politične moči je kot trajni zapis nekega obdobja shranjen v dokumentacijskem gradivu administrativnih organov državne strukture. Reševanje skupnih običih interesov, vzpostavitev suverene države in njene javne oblasti so navzoči v dokaznem originalnem gradivu ne glede na obdobje zgodovinskega razvoja.

Za v civilni družbi govorimo o ločitvi med zasebnim in javnim področjem kot o ločitvi med državo in civilno družbo, potem se kot nasprotje javnemu v splošnem ali posebej v državnem pomenu postavi zasebno - in ga v originalnem dokumentacijskem gradivu najdemo kot dokaz dejavnosti, predvsem za ekonomsko področje in druge oblike medosebnih odnosov, ki so zunaj državnega nadzora. "V postindustrijskih družbah pa prihaja do bistvenega premika meje med javno in zasebno sfero oziroma državo in civilno družbo kot nasprotjem države in ekonomije".¹⁹

c) Pomen javnega v pomenu ustvarjenega v javnosti: proizvod javnosti, kar se dogajaja in nastane v javnosti (by the people - z ljudmi).

Tudi tu lahko govorimo o dejavniki arhiva, saj arhivsko gradivo, ki je bilo ob svojem nastanku namenjeno javnosti (javne sodbe v sodnih postopkih, obvestila za javnost, objava določenih podatkov ...) nima nobenih omejitev uporabe, ne glede na to, kdo jih želi uporabiti in za kakšne namene. Gradivo, ki ob svojem nastanku ni bilo namenjeno javnosti, se lahko izjemoma uporablja v znanstvene namene s posebnimi dovoljenji.

III. Javnost kot področje družbenega življenja: načelo javnosti-publicitete

Tu je arhiv kot dejavnik navzoč ne samo s posredovanjem arhivskega gradiva, ki se uporablja za znanstveno - raziskovalne projekte, ki se tudi objavljajo, pač pa ima kot posebna stroka tudi sam publicistično dejavnost (strokovne revije - Arhivi in Sodobni arhivi, publikacija za objavljanje ponatisnjene originalnega arhivskega gradiva - Viri ter posamezne zgodovinske

in arhivistične študije - kot projektno delo). Arhivske ustanove pa so navzoče tudi v javnem diskurzu o organizaciji in razvoju javne uprave.

IV. Področje javnosti kot javno mnenje:

Javno mnenje ne pomeni realno obstoječe enote in tudi ne skupine individualnih mnenj, pač pa lahko govorimo o množičnih mnenjih.²⁰ Odnos do arhivske dejavnosti je ovrednoten glede na delovanje arhivske stroke v posebnem položaju, v katerem imajo arhivi vmesni položaj med državno javnopravno strukturo, katere sestavni del so, in javnim zavodom - "public records", ki je ob svojem nastanku namenjen demokratičnemu vpogledu v delovanje državnih struktur, pa tudi drugih zasebnopravnih subjektov. Dostopnost posameznikov in organizacij do arhivskega gradiva šele omogoča nastanek javnega mnenja do te dejavnosti. To pomeni, da ob "nedostopnem" arhivu ni ustvarjenega mnenja niti do dejavnosti arhivov, niti do branjenih fondov. Naj navedem misli prof. dr. Slavka Spliehal: "Kriterij javnosti je dostopnost: prostorska, časovna, finančna, izobrazbena".²¹

Posameznik v odnosu do javne informacije

Naši arhivski kolegi v ZDA veliko govorijo o pomenu javnih arhivov ("public records") in ujemni temeljni vlogi ob ustanavljanju letob. Namenjeni so najširši javnosti, hkrati pa imajo možnost oblikovanja stališč do delujoče vlade v demokratičnem sistemu.²² Zavedajo se tudi problema pomanjkanja temeljne izobrazbe potencialnih in prihodnjih uporabnikov arhivov, ki je prvi pogoj kakršnega koli iskanja podatkov v arhivskih fondih. Postavlja se vprašanje, na kakšen način zagotoviti dostopnost informacije tej vrsti populacije - z slikovnimi, računalniškimi prikazi in z dodatnimi storitvami čitalniških služb ipd.²³ Trudy H. Peterson trdi, da se ne glede na nizko raven usposobljenosti uporabnikov arhivskega gradiva v najširšem javnem pomenu (problem pisav, jezika, poznavanja upravnih struktur...) na drugi strani pojavlja vedno večja potreba po informacijah, ki se nabajajo v arhivih za uveljavljanje različnih zasebnopravnih interesov.²⁴

Naj se ustavim samo pri jezikovnih ovirah. Te se pojavijo, ko imata govorec (npr. zapis informacije) in poslušalec (npr. uporabnik) različne

¹⁸ Slavko Spliehal: Pomlad javnosti, JAVNOST, Vol. 1, 1994, št. 1-2, str. 13.

¹⁹ Slavko Spliehal: Pomlad javnosti, JAVNOST, Vol. 1, 1994, št. 1-2, str. 13.

²⁰ Slavko Spliehal: Pomlad javnosti, JAVNOST, Vol. 1, 1994, št. 1-2, str. 11.

²¹ Slavko Spliehal: Množično komuniciranje med svobodo in odujitvijo, str. 93.

²² Edward Welch: "Archives and the Challenges of Change" American Archivist, Vol 46, No 2, Spring 1983.

²³ Trudy H. Peterson: "Reading, Writing and Rhythmic? Speculation on Change in Research Processes", American Archivist, Vol. 55, Summer 1992, str. 415-416.

²⁴ Prav tam.

zaloge jezikovnih znakov (strokovni jeziki, stereotipi, fraze, posebni jeziki).²⁵ Vsiljuje se vprašanje, na kakšen način tej širši vrsti populacije zagotoviti pravico do javne informacije ter uporabo le-te v zasebnem ali širšem javnem interesu. Ali lahko sklepamo, da bo arhiv kot vrsta "banke podatkov" v informacijski družbi, tako kot nekateri mediji, imel omejeno dostopnost glede na izobrazbeno strukturo; v primeru uporabe podatkov o arhivu prek interneta pa bo navzoča omejenost tudi zaradi finančnih zmožnosti posameznika.

Za posameznika v širšem družbenem kontekstu pomeni informacija: "...sekundarni preneseni pomen latinske besede *informatio* (izobrazba). V vsakdanji govorici govorimo o (ne)dostopni, (ne)koristni informaciji za odločanje. S temi atributi merimo na subjekte, ki obdelujejo ali uporabljajo informacijo".²⁶ To pomeni, da bi za dosledno izvajanje funkcije javnosti arhivov morali posamezniku zagotoviti to, kar naj bi zanj informacija bila: "...uporabna vrednost za subjekt, to je s stopnjo povečanja vedenja in zmanjšanja negotovosti subjekta v procesu obvladovanja situacije v okolju".²⁷ Za zagotavljanje takih zahtev posameznika do arhiva to pomeni ne samo posredovanje, razumevanje in pravilno uporabo informacije, pač pa tudi svetovanje pri iskanju dodatnih informacij.

Povsem drugačne spremembe na arhivskem področju v dobi informacijske družbe srečamo pri uporabi gradiva s strani "strokovne javnosti" (raziskovalci iz ustanov), kjer je že splošna praksa uvajanja kibernetične lahkosti do dostopnih podatkov v drugih medijih.²⁸ Medtem pa arhivi ostajamo v večini primerov na ravni tiskanih arhivskih pripomočkov za uporabo arhivskega gradiva, ki zahtevajo potrpežljivost. Možnost medijsko posredovanih celotnih dokumentov je za nas nerealna alternativa, kajti v elektronskem okolju je težko zagotavljati originalnost in avtentičnost dokumenta, ki naj bi imel dokazno vrednost.²⁹ Brez dokazane originalnosti pa dokazno vrednost izgubi - bodisi za raziskovalne bodisi pravne namene.

Dostop arhivskega gradiva zajema dva pojma. V slovarju arhivske terminologije dostop (*access*) pomeni to: možnost razpolaganja z arhivskim gradivom za preučevanje, ki je rezultat tako zakonite odobritve, kot tudi obstoja pri-

pomočkov za uporabo ("the availability of records/archives for consultation as a result both of legal authorization and the existence of finding aids").³⁰

Iz tega je razvidno, da je nedostopnost lahko ne samo normativen ukrep, pač pa tudi fizični pogoj obstoja gradiva in možnosti njegove uporabe. Prizadevanje za demokratizacijo dostopa do arhivskega gradiva zato ne pomeni samo prizadevanj na zakonskih določbah glede upravljanja z gradivom, pač pa pomeni tudi omogočanje izboljšave fizičnih okoliščin za uporabo gradiva, namenjenega javnosti, ali izboljšavo slabih razmer za dostop ("bad conditions of access").³¹ Med fizične okoliščine javne uporabe gradiva v prvi vrsti prištevamo objavljane ponatisnjene arhivskih virov s strokovnim komentarjem. Pri tem originali z avtentično dokazno vrednostjo ostajajo nedotaknjeni.

Problem dostopa je z vidika subjekta kot raziskovalca lahko zelo različen, glede na vrsto raziskovalnega projekta. Kolikor se predmet raziskave nanaša na družbeno okolje, za katerega je potreben le družbeni dostop ("social access") npr. delovno okolje v podjetjih, je to odvisno od vsakokratne odločitve pristojnih "gatekeepers" (vratarjev), ki dogovore in postopke uporabljajo zato, da bi lahko nadzorovali dejavnosti raziskovalcev. Kar pomeni, da je družbeni dostop odvisen od vzpostavitve medosebnega zaupanja. Na drugi strani pa v tiste vrste raziskavah, v katerih je potreben le fizični dostop, "gatekeepers" (vratarji) vedno skušajo zagotavljati brezosebno zaupanje ("impersonal trust").³² Zgleden primer takega fizičnega dostopa so arhivi. Arhivi zato nedostopnost fondov uravnavajo z normativnimi ukrepi ter podzakonskimi akti in pravilniki za uporabo arhivskega gradiva. Drugi način prisiljevanja glede dostopa pa je izpostavljanje raziskovalca neki vrsti nadzovanja.³³ V slovenski raziskovalni praksi v arhivih še nimamo primerov nadzora namembnosti uporabe podatkov ali njihovega ponarejanja.

Varovanje osebnih podatkov, ki ga določa Zakon o varstvu osebnih podatkov³⁴ predstavlja v arhivski praksi relativno preprosti in vsakdanji postopek. Pri tem gre namreč le za varovanje uradnih evidenc, ki jih vodijo ali so jih vodili določeni državni administrativni organi (datumi rojstva, izobraževanje, zdravstveni podatki...). Povsem nekaj drugega pa naj bi, predvsem v prihodnosti arhivov v informacijski družbi, pa

²⁵ France Vreg: *Demokratično komuniciranje*, Ohzotja Maribor, 1990, str. 30.

²⁶ Slavko Spličat: *Množično komuniciranje med svobodo in odtujitvijo*, str. 27.

²⁷ Prav tam, str. 28.

²⁸ Truly H. Peterson: "Reading, 'Riting and Rithmetic': Speculation on Change in Research Processes, *American Archivist*, Vol. 55, Summer 1992, str. 417.

²⁹ Luciana Duranti in Heather Maenail: The protection and the integrity of electronic records: An overview of the IJBC-MAS Research Project.

³⁰ Dictionary of Archival Terminology, International Council on Archives, Handbook Series Volume 7, K.G. Saur, 1988, str. 11.

³¹ Memory of the world, Preserving our Documentary Heritage, UNESCO, maj 1996.

³² Raymond M. Lee: Doing research on sensitive topics, SAGE, 1993, str. 123.

³³ Prav tam, str. 125.

³⁴ Zakon o varstvu osebnih podatkov, Ur.LRS, št. 8/90 in 19/91.

tudi že danes, pomenilo varovanje zasebnosti posameznika, za katero gre v veliki količini arhivskega gradiva.³⁵ Hkrati gre za prepletenost področij javnega in zasebnega življenja v dokumentacijskem gradivu, ki je rezultat delovanja ustvarjalca, npr. javnopravne osebe, že v samem procesu nastajanja gradiva, preden je ta prišel v arhiv.

Koncept privatnosti predvideva obstoj področja privatnih in področja javnih zadev. V dobro organizirani družbi naj bi le-ta štela tako eno kot drugo sfero.³⁶

Pojem javnosti se je uveljavil v politični filozofiji 18. stoletja, kot nasprotje zasebnosti oziroma posebnemu ali individualnemu pa se je pojavil sredi 19. stoletja v Franciji. Odnos med javnim in zasebnim se je skozi zgodovino spreminjal in bil v medsebojni odvisnosti z razvojem sodobnih družb (z blagovno produkcijo in predstavniško demokracijo). S pojavom množičnih medijev je ta odnos doživel še največ sprememb.³⁷

Primer spornega arhivskega gradiva za javnost. Preiskovalni dosje umora senatorja Roberta F. Kennedyja

Arhivsko gradivo preiskovalnih dosjejev tega primera je zanimivo zato, ker je bilo glede na politično odmevnost dogodka precej zanimanja za njegovo dostopnost, hkrati pa je to posebna vrsta gradiva, ki po strokovni plati zahteva varovanje tajnosti podatkov. Avtorica članka Diane S. Nixon je ta primer opisala s povsem strokovnega vidika, kot direktorica nacionalnega regionalnega arhiva (Regional Director-National Archives-Pacific Southwest Region).³⁸ Dosjeji preiskovalnega postopka v treh sklopih:

1. dosjeji FBI: originalno gradivo je še vedno v glavnem štabu FBI.³⁹ Precej kopij je za raziskovalce postalo dostopno po decembru 1984 z uveljavitvijo federalnega Zakona o svobodi informiranja ("Freedom of information act"). Nekaj kopij je v dosjejih policije Los Angelesa ter v dokaznem sodnijskem gradivu procesa "Sirhan", ki ga zdaj brani Državni arhiv Kalifornije (California State Archives). Kopije dosjejev FBI, ki so postale dostopne za javnost, se nahajajo tudi v Arhivu o umoru Roberta F. Kennedyja na Univerzi jugovzhodnega Massachusettsa ter v Arhivu umorov in raziskoval-

nem centru Washington D.C. (Robert F. Kennedy Assassination Archives at Southeastern Massachusetts University ter v Assassination Archives and Research Center, Washington D.C).

2. dosjeji javnega tožilca za okrožje Los Angeles (The Los Angeles County District Attorney): tam je potekala vzporedna raziskava in gradivo se domnevno še vedno hrani na sedežu tega okrožja.

3. dokazno gradivo sodnega procesa "Sirhan B. Sirhan", ki zajema dokazno gradivo Los Angeles Police Department in gradivo državnega tožilstva. V letu 1982 se je državno tožilstvo odločilo, da gradiva ne bo več potrebovalo. Tako se je ponudila možnost njegovečasne hrambe v National Archives - Pacific Southwest Region in Laguna Niguel, California, dokler ne bi bilo le-to premeščeno v drug izbran repozitorij. Z dovoljenjem državnega tožilstva je omenjeni arhiv v letu 1984 odprl večino gradiva za javnost.

Najbolj kontroverzna je bilo gradivo Policije Los Angelesa (v nadaljevanju LAPD-Los Angeles Police Department) in za njegovo odprtje so bile najmočnejše zahteve raziskovalcev in širše publicitete. Od leta 1968, natančno od 5. 6. 1968, ko se je zgodil uboj senatorja, do leta 1983 je preteklo 15 let in gradivo je bilo še vedno povsem zaprto. V resnici pa se je ta zaprtost zahtevala predvsem zaradi varovanja prič v sodnem postopku. Šele po njihovem zaslišanju leta 1984 je posebna komisija dovolila objavo 10-tih mikrofilmskih zvitkov tega primera. Police Commission je predlagala, da se poišče ustrezna hramba originalnega gradiva, kajti niti omenjena komisija niti LAPD nista imela ustreznega osebja za strokovno ureditev gradiva, kar je pogoj za javno uporabo. Poleg enajstih drugih ustanov sta bila predlagana Mestni arhiv Los Angelesa ter Državni arhiv Kalifornije (Los Angeles City Archives ter California State Archives), predvsem zaradi ustreznih prostorskih zmogljivosti. Komisija župana Los Angelesa (Mayor's Committee) je z volitvijo izbrala Državni arhiv Kalifornije (California State Archives). Po Zakoniku Vlade države Kalifornije (California Government Code) iz leta 1986 pa je tudi tovrstno gradivo formalno pripadlo državnemu arhivu, Mayor's Committee, ki je deloval je od 12. 5 do 30. 10. 1986, ima ohranjene zapisnike zasedanj, dostopne za javnost, v Mestnem arhivu Los Angelesa (Los Angeles City Archives). 5. avgusta 1987 je gradivo prevzel Državni arhiv Kalifornije (California State Archives). V osmih mesecih je potekala obdelava gradiva (papirnega fotografskega, videoposnetkov, zvočni trakovi). Ob tem je bilo ugotovljeno, da je večina gradiva taka, da bi razkritje le-tega pomenilo vdor v zasebnost ali pa bi celo kompromitiralo vlado. Kakršen koli postopek bi izbrali (zaprtje določenih serij gradiva ali strani...), bi se arhiv izpostavil določenemu riziku

³⁵ Arhiv republike Slovenije hrani danes približno 20 tekočih km arhivskega gradiva.

³⁶ Trudy H. Peterson: Privacy and freedom of information, str. 36.

³⁷ Slavko Splichal: Pomul javnosti, JAVNOST, str. 12.

³⁸ Diane S. Nixon: "Providing Access in Controversial Public Records: The Case of the Robert F. Kennedy Assassination Investigation Files, The Public Historian, Vol. 11, No 3, Summer 1989 by the Regents of the University of California,

³⁹ V času objave članka leta 1989.

pravnih pritožb posameznikov. S posvetom s Pisarno generalnega državnega tožilca (State Attorney General's Office), je bila sprejeta odločitev, da se zadrži pred uporabo gradivo, ki naj bi bilo tudi zakonsko pod zaporo. Vsi drugi tekstualni dokumenti so bili mikrofilmani in odprti za javnost. Toda celotna doba za odprtje gradiva je trajala devetnajst let in osem mesecev. Direktorica Diane S. Nixon si postavlja vprašanje, zakaj je to trajalo tako dolgo. Sama navaja dvanajst razlogov, izmed katerih menim, so po mojem mnenju pomembnejši tile:

- Državni arhiv Kalifornije (California State Archives) je potreboval dovolj časa za strokovno obdelavo gradiva;

- arhivsko gradivo preiskovalnih dosjejev je z arhivskim zakonom zavarovano pred odprtjem (v večini držav, op.N. GI);

- LAPD ni imela zadovoljivega osehja in znanja za predhodno obdelavo gradiva (nedostopno gradivo je bilo treba šele evidentirati); primanjkovalo pa jim je tudi izkušenj glede tega, kaj je pomembno ohraniti za preučevanja;

- takratni župan Los Angelesa g. Bradley v dogovorih ni vzpodbujal prezgodnjega odprtja dosjejev;

- družina Kennedy je nasprotovala javnemu odprtju gradiva, v kar so vložili tudi svoj politični vpliv.

Prikazani primer je sicer posebnost v političnem poudarku pomena dogodka, zato so odločitve o hrambi omenjenega gradiva, njegovi arhivski obdelavi in odločitve o dostopnosti le-tega posebne in hkrati enkratne. Vendar se taki primeri ves čas pojavljajo in pomenijo organizacijski problem, hodisi glede količin obdelave gradiva, razpoložljivih prostorov, ali pa glede odgovornosti za njegovo hrambo in zaščito.

Odločitve strokovnih ljudi so izhajale iz istih strokovnih odločitev kot pri vsakem drugem podobnem gradivu. Če primerjam slovenski Zakon o arhivskem gradivu in arhivih,⁴⁰ le-ta določa zaprtje javnega gradiva, ki vsebuje podatke o zasebnosti posameznika petinsedemdeset let po svojem nastanku ali deset let po smrti osebe. Splošno pa za javno gradivo, ki ob nastanku ni bilo namenjeno javnosti - 41. člen - določa nedostopnost za trideset let z možnostjo izjemnega podaljšanja še do dvajset let. Tako lahko rečem, da je opisan primer "Dosjejev R.F.K." in nedostopnosti tega gradiva za tovrstno gradivo nekaj običajnega. Velikokrat pa podobni primeri širšega političnega pomena za arhiv ne pomenijo le organizacijske naloge skupaj s finančnimi sredstvi, pač pa zahtevajo tudi visoko specializiran kader - v tem primeru s področja obdelave arhivskega gradiva pravosodnih organov. Včasih je potrebna celo pravna izobrazba.

Informacijske potrebe in smeri razvoja arhivskega poklica v prihodnosti

Ob vedno večji produkciji dokumentarnega gradiva po II. svetovni vojni se pred poklic arhivista postavljajo tudi posebne naloge, kot je igitavljanje informacijskih potreb v državni strukturi javnopравnih oseb ter izpolnjevanje le-teh. V tem kontekstu pa je tudi postavljen pomen arhivske ustanove in njene dejavnosti vzporedno z drugimi državnimi ustanovami ter doseganje "svoje vrednosti" v državnem proračunu.⁴¹ V slovenski arhivski stroki mogoče ta vprašanja niso tako razvidna kot v ZDA, kjer je delovanje vsakega organa vrednoteno "skozi dolar". Zato je tudi pisec članka Informiranje Vlade o njenih arhivih ("Informing the Government About Its Archives"),⁴² imel povsem praktičen pomen - kako arhivskim ustanovam zagotavljati finance, ki so brez dvoma prvi pogoj za izboljšanje slabega dostopa ("bad access") ter dosledno izvajanje javne vloge arhivov.

Zaradi obsežne dejavnosti različnih državo-administrativnih organov (npr. Arhiv RS prevzema gradivo vseh ministrstev in organov v sestavi) je posvetovanje s strokovnjaki v konkretni dejavnosti nujno za uspešno ohranitev podatkov in ustrezno zaščito specifičnih podatkov pred uporabo le-teh. Hkrati bomo s hitrim razvojem informacijske tehnologije prišli v položaj poslovanja z "elektronskim arhivskim gradivom", ki bo ustvarjalcem omogočalo lažje poslovanje, za arhiviste pa bo predstavljalo problem operiranja, zaradi valorizacijskih postopkov in njihove tehnične izvedbe. Tako se kaže potreba po dodatnih funkcionalnih znanjih, če homo želeli še naprej v skladu s svojo zakonodajo kakovostno opravljati obojestransko vlogo arhivov - vlogo sestavnega dela državne uprave, vlogo javnega zavoda, namenjenega javnosti.

Prav tako bo v prihodnje več arhivistične pozornosti namenjeno vzpostavljanju ravnotežja med zagotavljanjem privatnosti - kot individualne pravice in omogočanjem čim širšega dostopa za uporabo gradiva. Svoboda raziskovanja in pravica do privatnosti sta dva nasprotujoča si koncepta, in vprašanje, ki se tu pojavlja, je, ali je arhiv dovolj pristojen za taka odločanja in ali ni moralnost, ki se zahteva od arhivov, v bistvu vprašanje vse družbe. Zato se pisec članka "Archives of the people, by the people, for the people" (Arhivi o ljudeh, od ljudi, za ljudi) vprašuje, ali ne bi morala biti razprava o selekciji in dostopu arhivskega gradiva v demokratični družbi javna ter predmet potrditve in nadzora javnosti

⁴⁰ Zakon o arhivskem gradivu in arhivih, Ur.L. št. 20/97.

⁴¹ Maynard J. Brichford: "Informing the Government About Its Archives", *American Archivist*, Vol. 30, No 4, oktober 1967, str. 565.

⁴² *Priv. tam.*

("by the people").⁴³ Meril za take odločitve naj torej ne bi postavljala le arhivska ali pravna stroka, kajti, če ne moremo javno razpravljati o moralnih argumentih za zaprje gradiva, potem lahko govorimo o "arhivih ne za ljudi, pač pa proti ljudem" ("archives not for the people, but against the people").⁴⁴

ZUSAMMENFASSUNG

ÖFFENTLICHRECHTLICHE UND PRIVATRECHTLICHE INTERESSEN IM ARCHIV HEUTE

Im Beitrag wird der Begriff der Öffentlichkeit sowie die Stellung der Archive im weiteren gesellschaftlichen Kontext definiert. Das Funktionieren der Archive berührt sowohl die öffentlichrechtliche als auch die privatrechtliche Sphäre, wobei bei fachlichen Entscheidungen das "öffentliche Interesse" ausschlaggebend sein sollte. Die zwei entgegengesetzten Konzepte, die für moderne Gesellschaften charakteristisch sind, kommen auch beim Funktionieren der Archive zum Ausdruck: das Recht der Öffentlichkeit auf Zugang zum Archivgut einerseits und der Schutz der Privatsphäre von Personen andererseits. Am Beispiel der Dossiers über den Mord an Senator Robert F. Kennedy 1968 kommt die Problematik des noch heute politisch aktuellen Archivguts zum Ausdruck, und zwar im verstärkten Interesse der Öffentlichkeit am Zugang zu den einschlägigen Archivadokumenten. Auf der anderen Seite war bei diesem Archivgut eine Sperre zum Zwecke des Schutzes von Einzelpersonen im Rechtsverfahren notwendig. Der Fall Kennedy weist auch hin auf Organisationsprobleme einer Archivanstalt, die mit einem politisch strittigen und quantitativ umfangreichen Archivgut konfrontiert ist. Bei der Herstellung eines Gleichgewichts im weiteren gesellschaftlichen Kontext, und bei der Sicherung des öffentlichen Interesses könnten sich die Archive leiten lassen von der Devise "Archives of the people, by the people, for the people".

Naj ob koncu povedem misel Erica Ketelaarja: "Arhivi niso le sredstvo vlade, niti niso samo viri za zgodovinske raziskave: dostop do javnih arhivov daje ljudem možnost za izvajanje njihovih pravic ter za nadzor njihove vlade, njenih uspehov in neuspehov".⁴⁵

SUMMARY

LEGAL PUBLIC AND PRIVATE INTERESTS IN THE ARCHIVES TODAY

The article deals with the concept of public and the place of the archives in the society. The function of archives is concerned with public and private interests, and the guidelines for the professional decisions should be based on the "public interest".

Modern societies are characterised by two completely different concepts: on one side is the "idea of public accessibility" and on the other is the protection of privacy as the legal right. The example of the R.F.K. files - the murder of senator Robert F. Kennedy in 1968 - shows the problem of politically interesting archival material, for which the public showed great interest for its accessibility. On the other side, however, it was necessary to make this archival records inaccessible for the sake of protection of certain individuals in legal procedures. The example represents numerous organisational problems the archival institution had in face with when dealing with politically problematic records and great quantity of them. The archives could make balance between the society and public interest under the slogan "Archives of the people, by the people, for the people".

⁴³ Eric Ketelaar: Archives of the people, by the people, for the people. Keynote address at the International Symposium "Archives and Users in changing societies", Pretoria, 12. 8. 1992, str. 4.

⁴⁴ Prav tam.

⁴⁵ Eric Ketelaar: n.d., str. 1.

Način odlaganja spisov pri upravnih in avtonomnih organih na deželni in lokalni ravni v drugi polovici devetnajstega stoletja

SASA SERŠE

Za obravnavano obdobje druge polovice 19. stoletja so značilne številne spremembe na upravnem področju. Z reorganizacijo državne uprave, s februarjskim patentom - 26. februarja 1861¹ - je dobila habsburška monarhija tisto upravno strukturo, ki se je ohranila tja do razpada monarhije. Značilno za to obdobje je, da se je poleg državnega aparata, ki je upravljal dežele v imenu dunajske vlade in ministrstev, razvila še tako imenovana deželna avtonomija. Vzporednost centralno vodenih, državnih organov na eni in avtonomnih na drugi strani, se označuje kot dvotirni sistem. To je čas, ko so začeli na Dunaju delovati novo ustanovljena ministrstva² in parlament, na deželni ravni namestništva oziroma deželne vlade³ in na lokalni okraj. Deželne avtonomne organe so predstavljali deželni zbori in odbori,⁴ ki so prevzeli po letu 1861 delo deželnih stanov na deželni ravni, lokalne avtonomne organe na lokalni pa so predstavljale občine.⁵

Državna linija je obsegala državni zbor (parlament), ki je bil dvodomni; imel je senat in poslansko zbornico. Državni upravi je načeloval ministrski svet pod ministrskim predsednikom, njemu pa je bil na stopnji dežele podrejen deželni predsednik ali (Gradec, Trst) cesarski namestnik, ki je načeloval deželni vladi oziroma namestništvu. Na Štajerskem, Koroškem in Kranjskem so organi državne uprave obstajali za vsako deželo posebej. Na Primorskem je bilo skupno namestništvo v Trstu za ozemlje treh avtonomnih enot: Goriške, Istre in samostojnega mesta Trsta. Na lokalni ravni so ponekod kot državni upravni organi še nekaj časa delovale kresije, sicer pa so kot najnižja stopnja državne uprave za območje upravnih (političnih) okrajev začela delovati okrajna glavarstva.

V avtonomni liniji je bila najvišja stopnja dežela (Trst samostojno mesto - tržaški mestni svet je imel funkcijo deželnega zbora). Organi deželne samouprave so bili deželni zbori, njihovi izvršilni organi pa deželni odbori.⁶ Kot nižja stopnja samouprave so se lahko organizirali tudi okraj,⁷ vendar je bilo to izvedeno le na Štajer-

¹ Že z oktobrsko diplomom (1860) so bili le na splošno predvideni parlament in deželni zbori.

² Ema Umek, Gradivo za zgodovino Slovencev v Splošnem upravnem arhivu na Dunaju, Arhivi III/1-2, Ljubljana 1980, str. 13.

"Centralna uprava, ki je bila v Avstriji sprva organizirana kolegijsko, je leta 1848 doživela velike spremembe. Ustanovili so nove centralne upravne organe - ministrstva - ministrstvo za zunanje zadeve in zadeve cesarske hiše, ministrstvo za notranje zadeve, pravosodno ministrstvo, trgovinsko ministrstvo, finančno ministrstvo, vojno ministrstvo, ministrstvo za uk in bogokastje in ministrstvo za poljedelstvo in rudarstvo. Ta organizacijska struktura je doživela do propada avstro-ogrške monarhije v letu 1918 še spremembe. Večina teh fondov hrani Janes Splošni upravni arhiv, delno tudi drugi arhivi: vojni, finančni, hišni, dvorni in državni." Tudi ministrstva so pri odlaganju spisov uporabljala registrativne načrte - več o tem v članku Ema Umek v Arhivih III/1-2, 1980.

³ Peter Ribnikar, Arhivsko gradivo Namestništva in Deželne vlade v Ljubljani, Arhivi II/1-2, Ljubljana 1979, str. 32-36.

⁴ Jelka Melik, Kranjske deželne finance, Kronika 21/1973, str. 160-165; Deželno glavarstvo in deželni odhormiki na Kranjskem 1861-1918, Zgodovinski časopis 28/1974, str. 85-93; Skladi kranjskega deželnega premoženja, Kronika 24/1976, str. 165-171.

Sasa Serše, Deželni zbor in odhor za Kranjsko, Arhivi XI/1-2, Ljubljana 1988, str. 67-70; gradivo kranjskega deželnega odhora in letu 1918, Arhivi XIII/1-2, Ljubljana 1990, str. 95-100; Deželni zbor in odbor za Kranjsko, Arhivi XVI/1-2, Ljubljana 1993, str. 124-127.

⁵ Lidia Bezljaj, Upravna ureditev Primorske s posebnim oziranjem na občine v letih 1814-1940, Arhivi II/1-2, Ljubljana 1979, str. 37-41;

Vanja Bezek, Strokovna ohlclava arhivskega gradiva (razvoj sistemov urejanja dokumentarnega gradiva, urejanje in popisovanje arhivskega gradiva v arhivih) - italijanski sistemi 1920-1945, Arhivi XVI/1-2, Ljubljana 1993, str. 59-73;

Lilijana Vidrih-Lavrenčič, Problematika strokovne ohlclave arhivskega gradiva občin v obdobju Avstro-Ogrske 1850-1819, Arhivi XII/1-2, Ljubljana 1989, str. 52-54;

Jože Žontar, Načrt preuredbe občin na Kranjskem v letih 1868 do 1888, v: Grafenauerjev zbornik, Ljubljana 1996, str. 553-571.

Kot nižja stopnja samouprave so se lahko organizirali tudi okraj, vendar je bilo to izvedeno le na Štajerskem, kjer so imeli okrajne zastope. Najnižja stopnja avtonomnih organov so hile pivsni občine, ki jih je volil občinski zastop, sestavljen iz občinskega odhora in iz občinskega preilstojništva kot izvršilnega organa.

⁶ V letu 1861 je Avstrija stupila v ustavno obdobje in dohila tisto upravno strukturo, ki se je z nekaterimi spremembami v letu 1867 ohlclala vse do propada monarhije v letu 1918. Poleg državnih organov so na ravni dežele delovali še avtonomni organi, in sicer so bili nosilci deželne avtonomije deželni zbori. Na njih je stonela deželna zakonodaja, vendar so bili od deželnih zborov preilagani zakoni vezani na cesarjevo priviletiev. Organizacijo in delo deželnega zbora in odhura za Kranjsko sta določala Deželni red za vojvodino Kranjsko (RGB 1861/20, RGB 1873/40, in 41, LGB 1908/4) in Deželnozbornski volilni red za vojvodino Kranjsko (LGB 1898/10, LGB 1908/15).

⁷ Kot je bilo za upravne organe na državni in deželni ravni je

skem. Sicer pa so najnižjo lokalno upravno enoto predstavljale občine.⁸

Sistem poslovanja s spisi pri upravnih oblasteh - odlaganje spisov

Spremembam na upravnem področju so sledile tudi spremembe na področju poslovanja s spisi. Namen prispevka je spregovoriti o razvoju sistemov poslovanja, pravzaprav o načinu odlaganja spisov pri upravnih in avtonomnih organih na deželni in lokalni ravni v obdobju druge polovice devetnajstega stoletja, saj nam pri urejanju arhivskega gradiva pomaga prav predhodno dobro poznavanje strukture ustanov, zakonskih aktov in ne nazadnje tudi prvotna ureditev oziro-

ma odlaganje spisov, ki jih je ustvarjalce uporabljali pri svojem poslovanju. Strokovna obdelava arhivskega gradiva je hrcz dvoma ena temeljnih dejavnosti strokovnih delavcev v arhivih, dohri popisi in inventarji,⁹ ki so končni rezultat te obdelave, pa lahko temeljijo le na dobrem poznavanju tedaj veljavnih registraturnih načrtov.

Za obravnavano obdobje je značilno prav odlaganje spisov po registraturnem načrtu. Ti so predstavljali poseben klasifikacijski sistem, po katerem so bili spisi arhivirani po vsebinskih kriterijih. Klasifikacijski načrt oziroma registraturni načrt je obsegal različno število glavnih vsebinskih skupin,¹⁰ imenovanih registraturni fascikli. V okviru posameznega registraturnega fascikla pa so spise razvrščali še v podskupine, ki so predstavljale oziroma vsebovale zadeve enake vsebine.¹¹ Torej so spise odlagali in arhivirali že v registraturi po predpisanem načrtu, po vsebinskih kriterijih, vsebinske sklope so vodili v okviru enega leta, znotraj zadeve v okviru leta pa so spise odlagali po delovodniških številkah. Tak način je bil pri nekaterih upravnih in avtonomnih organih ustaljen že prej, a se je dokončno izoblikoval in uveljavil prav v obdobju po letu 1850. Takrat je šel razvoj registraturnih načrtov v smeri pocnotenja, vendar so se registraturni načrti kljub vsemu med seboj razlikovali.¹²

V navodilih z dne 7. aprila 1850, ki so jih državni upravni organi namenili nižjim upravnim oblastem, je bilo vsem namestništvom naročeno, naj bo pisarniško poslovanje kolikor mogoče preprosto. Namestništvo na Kranjskem je že 27. decembra 1850 sporočilo vsem okrajnim glavarstvom, da želi doseči bistveno olajšanje poslovanja s tem, da pri namestništvu in okrajnih glavarstvih vpelje enoten registraturni načrt in enake ohrazce za poslovanje. In prav kmalu je Namestništvo v Ljubljani predpisalo zase in za okrajna glavarstva enoten registraturni načrt, tako imenovani Registraturni plan za namestništvo in okrajna glavarstva na Kranjskem, tiskan

tudi za upravne organe na lokalni ravni veljalo, da se je na podlagi cesarskega sklepa z dne 26. junija 1849 (RGB 1849/295) in ukaza ministrstva za notranje zadeve z dne 23. avgusta 1849 (RGB 1849/375) izvedla sprememba politične ureditve avstrijskih dežel. Novo ureditev je na Kranjskem izvedla Politična organizacijska komisija 23. decembra 1849 (LGB 1849/26). Na podlagi te uredbe so nova politična oblastva začela delovati s 1. januarjem 1850, in sicer namestništva, okrajni, okrajne sodnije in okrajni davčni uradi. Uprava in sodstvo sta bili na lokalni ravni za kratek čas ločeni. Obe komisiji, tako politična kot komisija za uvedbo okrajnih sodišč, sta delovali naprej in rezultat njenega nadaljnjega dela sta bila zakon 31. decembra 1851 in ministrska uredba 19. januarja 1853 (RGB 1853/10), ki sta urejvala upravo na lokalni ravni. Tako so namesto okrajnih glavarstev in okrajnih sodišč začeli delovati mešani okrajni uradi in komisiji sta prenehali delovati. Delo je začela nova komisija za personalne zadeve mešanih okrajev, in sicer je začela urejevati personalne zadeve uradnikov mešanih okrajnih uradov na podlagi cesarskega patenta 31. decembra 1851. Ta komisija je bila sestavljena iz svetnikov namestništva in članov Višjega deželnega sodišča. Mešani okrajni uradi, ki so začeli poslovati 30. oktobra 1853, so obe veji oblasti znova združili, upravljena je bila hkrati med upravo in sodstvom. Mešani okrajni uradi in komisija so delovali vse do leta 1868 (RGB 1868/59), ko so bila obnovljena okrajna glavarstva in ko se je dokončno uveljavilo načelo delitve uprave od sodstva.

⁸ Organi, ki so delovali od leta 1850 dalje na lokalni ravni so bili okrajni in občine. Zanje je značilno, da so kljub političnim spremembam delovali tudi po letu 1918. Podlago za nastanek občin je dal provizorični zakon o občinah z dne 17. marca 1849 (RGB 1848/170). V tem zakonu se postavlja načelo, da krajevna občina po pravilu nastane iz samostojne katastrske ali davčne občine, s tem načelom določa občina sklenjeno natančno razmejeno ozemlje. Labko se je več katastrskih občin združilo v eno - to je veljalo zlasti za manjše. Provizorično stanje glede občin je nastopilo leta 1851 (31. marec 1851) in je trajalo desetletje. Po padcu absolutizma ga je zamenjal zakon z dne 5. marca 1862 (RGB 1862/IX) z njimi so bile določene načelne določbe glede organizacije in delovanja občin. Na podlagi tega zakona pa so izšli deželni občinski rehi, ki so podrobno določali teritorialno tvorbo občin, občinski zastopstvo, njihove pristojnosti in drugo. Ti so izšli: za Kranjsko 17. februarja 1866 (LGB 1866/II), za Štajersko 18. maja 1864, za Korško 15. marca 1864 (Prekmurje določil zakon o občinah leta 1866). Nadzorstvo nad občinami v avtonomnih zadevah je opravljal deželni odbor, v državnih upravnih zadevah pa državna uprava.

⁹ Glede urejanja upravnih in avtonomnih organov na ravni dežele pa žal moramo ugotoviti kar smu že tolikokrat, da so razen Kranjske imele vse druge dežele, ki sodijo danes v Slovenijo, svoj sedež (deželno in avtonomno upravo) zunaj ozemlja današnje Slovenije, zato na urejanje gradiva v arhivih v zamejstvu ne moremo vplivati. Arhivsko gradivo kranjskih upravnih in avtonomnih deželnih organov - Deželna vlada v Ljubljani ter Deželni zbor in odbor za Kranjsko - sta že urejena in popisana ter opremljena s historijati, za deželno vlado pa je bila izdelana slovenska kartoteka pred letom 1970.

¹⁰ Deželna vlada, zbor in odbor, predsedstvo, različne komisije (za zemljiško odvezo, odkup in uravnavno zemljiških bremen), sveti (šolski sveti).

¹¹ Te podskupine zaradi preobsebnosti v prispevku ne bodo obravnavane.

¹² Inže Zontar, Razvoj sistemov poslovanja s spisi pri upravnih oblasteh in reforme pisarniškega poslovanja leta 1956, Arhivi XVI/1-2, Ljubljana 1993, str. 36.

leta 1851 v Ljubljani.¹³ Po tem načrtu se je ravnalo namestništvo, pozneje tudi deželna vlada.¹⁴

Omenjeni registraturni načrt za namestništvo in okrajna glavarstva na Kranjskem je predvidel delitev na 38 registraturnih fasciklov, ki so obsegali manjše ali večje število oddelkov. Te pa so lahko uradi po potrebi sami delili na pododdelke, oddelki in pododdelki pa so bili označeni z rimskimi številkami, in sicer:

- 1 - cesar, cesarska hiša, cesarska oblast, državna ustava
- 2 - vlada
- 3 - državni zbor
- 4 - deželno zastopstvo
- 5 - prejšnje deželno zastopstvo, stanovi
- 6 - okrajne zadeve
- 7 - občinske zadeve
- 8 - državljanstvo, državljanji
- 9 - meščanska bramba
- 10 - odpravljeno podložništvo
- 11 - državne, deželne, okrajne, občinske meje, deželna razdelitev
- 12 - statistični podatki in beležke
- 13 - policijske zadeve
- 14 - žandarmerija
- 15 - tisk
- 16 - pravica združevanja
- 17 - sanitarne zadeve
- 18 - humanitarni zavodi
- 19 - posvetne ustanove
- 20 - vojaške zadeve
- 21 - trgovina, obrt, tovarne, letni sejmi
- 22 - gradbene zadeve, ceste, okrajne in druge ceste, železnica, vodne naprave, plovba s parniki
- 23 - poštna zadeve
- 24 - privilegiji
- 25 - deželna kultura (kmetijstvo)
- 26 - izsuševanje barja
- 27 - gozdne zadeve
- 28 - rudarstvo
- 29 - katoliška vera
- 30 - nekatoliške verske zadeve
- 31 - študij in šolstvo
- 32 - sodstvo
- 33 - kriminal, preiskovalni zapor in kaznilnica, hudi policijski prestopki
- 34 - finančne zadeve
- 35 - domene
- 36 - pristojbine
- 37 - davčne zadeve
- 38 - kataster¹⁵

Po tem načrtu se je ravnalo namestništvo, pozneje deželna vlada in tudi okrajna glavarstva. Po določenem obdobju poslovanja je bil načrt deloma spremenjen oziroma dopoljen. Nekatere izkušnje so pripomogle k oblikovanju vsebinskih sklopov, pa tudi pisarniško poslovanje samo je postalo obsežnejše. Zato je deželna vlada načrt priredila svojemu poslovanju: nekatere vsebinske skupine je dopolnila, kot na primer registraturni fascikel 13 - policijske zadeve, ali pa jih je spremenila, kot na primer registraturni fascikel 21 - trgovina, obrt, tovarne.¹⁶

Okrajna glavarstva so sicer načrt povzela, a le za kratek čas, saj se je njihovo poslovanje zaradi združitve uprave in sodstva na okrajni ravni v letu 1854 spremenilo. Takrat so namesto okrajnih glavarstev začeli delovati mešani okrajni uradi¹⁷ in ti odlagali spise po novih vsebinskih kriterijih. Oblikovali so dvanajst skupin, označenih z velikimi latinskimi črkami:

- A - zakoni in predpisi
- B - uradne in personalne zadeve
- C - vojaške zadeve
- D - cerkvene zadeve in šolske zadeve
- E - zdravstvene zadeve, pomoč revnim, dobrodelne ustanove
- F - kmetijstvo, rudarstvo, gozdarstvo, lov
- G - trgovina in obrt
- H - ceste, stavbe
- I - policijske zadeve
- L - občinske zadeve
- M - davčne, finančne zadeve
- N - razno

Po letu 1858¹⁸ je marsikateri okrajni urad

vlađe v Ljubljani, Arhivi III/1-2, Ljubljana 1980;

Aleksandra Serše, Deželna vlada v Ljubljani 1861-1918, v: Arhivski pupisi in inventarji Arhiva Republike Slovenije, Ljubljana 1997;

Deželna vlada v Ljubljani - kartoteka izdelana okoli leta 1970.

16 Primerjaj Registraturni načrt za namestništvo in okrajna glavarstva na Kranjskem in Popis Deželne vlade v Ljubljani 1861-1918.

17 Jože Žontar, Razvoj sistemov..., str. 36;

"Uradna instrukcija za mešane in upravne okrajne urade ter urade sodnih stolov, ki je bila izdana z uredbo ministrov za notranje zadeve in sodstvo z dne 17. 3. 1855, z veljavnostjo za vse krovovine z izjemo Lombardsko-beneškega kraljestva in Vojne krajine, je prepisala njihovo notranjo ureditev ter opravični red." (RGB 1855/XV-52);

Vida Berkopec, Ivanka Zajec-Cizelj, Hedvika Zilve, Okrajni uradi 1854-1868, v: Inventarji 2, Publikacije Zgodovinskega arhiva v Celju, Celje 1993, str. 7;

"Okrajni uradi so v Habsburški monarhiji delovali v petdesetih in šestdesetih letih preteklega stoletja, od leta 1854 do 1868. Poleg upravnih so imeli kompetence tudi na področju civilnega in kazenskega sodstva. Okrajni uradi so predstavljali preoblikovano obliko v prizadevanjih države za zmanjšanje stroškov administracije. Ukiniti so jih leta 1868. Z obnovitvijo okrajnih glavarstev so dokončno ločili upravo in sodstvo."

18 Jože Žontar, Razvoj sistemov..., str. 38;

"Z dovoljenjem deželnega urada so mogli, posebno pri manjših okrajnih uradih, ali kjer je bilo to utemeljeno, odlagati spise le po številčnem redu vlog ob upštevanju povezave v

13 Registraturs-Plan für die Statthaltereien und die Bezirks-hauptmannschaften in Krain, Laibach 1851;

Registraturni načrt za namestništvo in okrajna glavarstva na Kranjskem, za objavo pripravila in prevedla Olga Prvk, Ljubljana 1996.

14 Jože Žontar, Arhivi XVI/1-2, Ljubljana 1993, str. 36-37.

15 Jože Žontar, enako kot zgoraj, str. 36;

Peter Ribnikar, Arhivsko gradivo Namestništva in Deželne

opustil prejšnji način odlaganja po snovi in je prešel na način ureditve, ki mu ga je dovoljeval predpis notranjega ministrstva iz leta 1858, po katerem je bilo mogoče odlagati spise tudi po kronološkem redu oziroma po delovodniških številkah.

Pri višjih upravnih in avtonomnih organih so bili torej uveljavljeni nekateri registraturni načrti, medtem ko so lokalni upravni in avtonomni organi z gradivom postopali zelo različno.¹⁹

Deželni odbor za Kranjsko je spise prav tako odlagal in arhiviral po snovi,²⁰ podobno kot upravni organi na deželni in lokalni ravni. Vendar se odbor ni držal navodil, ki jih je namestništvo izdalo leta 1851 o pisarniškem poslovanju, ampak je leta 1861, ko je prevzel stanovsko gradivo, prevzel tudi registraturni plan, ki so ga stanovi uporabljali že od leta 1820.²¹ Ti so pri svojem poslovanju s spisi uporabljali deset vsebinskih skupin ali po stari terminologiji registraturnih fasciklov, medtem ko je deželni odbor zaradi obsežnejšega poslovanja na področju deželne avtonomije uvedel še tri glavne vsebinske skupine - združene zadeve ali registraturne fascikle - tako je obsegal 13 glavnih vsebinskih skupin, označenih z rimskimi številkami / Deželna vlada v Ljubljani je označevala svoje vsebinske sklope z arabskimi številkami:²²

- I - deželni zbor
- II - personalne in pisarniške zadeve
- III - ustanove in patronati
- IV - stanovski sklad in stanovsko poslopje
- V - deželni sklad
- VI - sklad za bolnišnico
- VII - zemljiškoodvezni sklad
- VIII - prisilna delavnica
- IX - deželna kultura
- X - splošne deželne zadeve
- XI - občinske zadeve
- XII - normalije, zakoni, odredbe, knjižnica

okvirni posameznih zadev, zaradi česar niso bili potrebni registraturni oddelki po snovi... Notranje ministrstvo je leta 1858 prepisalo deželni oblastem, da ugotovijo zahtevkom okrajnih oblasti za prehod od odlaganja v registraturo po snovi k odlaganju po številčnem zaporedju, medtem ko naj dovolijo prehod od odlaganja po številčnem zaporedju k odlaganju po snovi le na podlagi temeljite presjete vseh okoliščin.

Opisne usmeritve so se odrazile tudi na fondih okrajnih glavarstev, ki so postopoma upustila odlaganje končanih spisov v registraturo po snovi. Na številčni osnovi so urejale svoje spise tudi občinske uprave."

19 Lilijana Vidrih-Lavrenčič, Problematika strokovne obdelave gradiva občin v obdobju Avstro-Ogrske 1850-1918, Arhivi XII/1-2, Ljubljana 1898, str. 52.

20 Posebnost tega registraturnega načrta je, da je prehajal - se je prenašal od enega deželnega avtonomnega organa na drugega, in sicer z Deželnih stanov za Kranjsko 1820-1861 na Deželni zbor in odbor za Kranjsko 1861-1918 (1922) in na Ljubljansko oblast - oblastni odbor 1922-1929.

21 Indeks deželnih stanov 1820-1841 - četrta registratura.

22 Saša Seršec, Deželni zbor in odbor za Kranjsko, Arhivi XVI/1-2, Ljubljana 1993, str. 125.

XIII- miscellanea²³

Dejavnost in organizacija občin sta bili dokončno določeni z občinskim zakonom, sprejetim v letu 1862 (RGB 1862/IX). Državni občinski zakon je v 22. členu določal, da lahko dobijo deželna glavna mesta in tudi druga pomembna mesta ter zdravilišča posebne statute, če jih še niso imela. Med te so sodile mesne občine Ljubljana,²⁴ Celje²⁵ in Maribor.²⁶ Zaradi njihovega posebnega položaja in delovanja na političnem, gospodarskem in izobraževalnem področju je bilo gradivo, ki je nastajalo ob poslovanju teh občin, zaradi obsežnosti in preprostejšega poslovanja urejeno podobno kot gradivo organov na višjih stopnjah po registraturnih načrtih.

Kot je v svojem poglobljenem prispevku napisal Jože Žontar leta 1993, se vsi upravni organi na nižjih stopnjah niso držali navodil glede odlaganja spisov po snovi, saj jim je tudi notranje ministrstvo dovoljevalo odlaganje spisov po delovodniških številkah. Mednje sodi tudi mestna občina Celje, medtem ko je Mestna občina Ljubljana vedno urejala svoje gradivo po vsebinskem kriteriju. Stalen, a nesistematičen registraturni plan je uvedla že leta 1827, kmalu po uvedbi registraturnega plana pri deželnih stanovih. Ta plan, vseboval je kar 58 glavnih skupin, je bil z nekaterimi dopolnili v uporabi vse do leta 1858. Drugo obdobje, od 1858 do 1930,²⁷ pa zazna-

23 Indeks deželnih stanov 1820-1841; Splošni pregled fondov Državnega arhiva LRS, Ljubljana 1960, str. 43-47;

V računalniškem programu ARMIDA popis s historiatum ustvarjalec ter gradiva Deželnega zbora in odbora za Kranjsko 1861-1918, Ljubljana 1990.

24 60 let Mestnega arhiva Ljubljanskega, s sodelovanjem kolektiva ustanove sestavil dr. Sergij Vilfan, Publikacije Mestnega arhiva Ljubljanskega, Ljubljana 1959.

25 Hedvika Zilove, Mestna občina Celje I. del (1850-1918), Publikacije Zgodovinskega arhiva v Celju, Inventarji 4, Celje 1994;

Metka Bukovec, Mestna občina Celje II. del (1919-1941), Publikacije Zgodovinskega arhiva v Celju, Inventarji 4, Celje 1993.

26 Antka Leskovec, Mestna občina Maribor, Pokrajinski arhiv Maribor, Inventarji 4, Maribor 1991.

27 Marjan Drnovšek, Prikaz gradiva mestne občine Ljubljanske za registraturno obdobje 1898-1930 na primeru leta 1901, Arhivi III/1-2, Ljubljana 1979, str. 59-64;

"Mestna občina Ljubljanska je bila statutarna občina od leta 1850, kar je pomenilo, da je imela lasten statut, da je bila izvzeta iz splošne deželne zakonodaje za občine in da je bila glede delokroga, poverjenega od države, podrejena direktno deželni vladi. Ta delokrog je bil širši kot pri ostalih občinah, ker je upravljala tudi naloge okrajnega glavarstva. Glede nalog s področja občinske samouprave je bila potrjena deželnemu zboru in deželnemu odboru."

"V letu 1898 sta bila skupaj z opravičnim redom sprejeta navodila za mestno registraturo in registraturni načrt. Ta registraturni načrt je z delnimi popravki, ki so nastali leta 1900 na podlagi registraturnih načrtov raznih avtonomnih avstrijskih mest, ostal v veljavi do leta 1930."

muje uporaba sistematičnega registraturnega plana. Bil je zelo podrobno izdelan in je določal 21 glavnih smiselnih skupin po strokah, označenih z rimskimi številkami:

- I - cesar, cesarski dvor, državna ustava, državne pogodbe, najvišja odlikovanja
- II - državna uprava, razglaševanje zakonov, državljanstvo
- III - deželno zastopstvo, deželni odbor, državni zbor
- IV - okrajno zastopstvo
- V - občinsko zastopstvo
- VI - statistične novice (ljudsko štetje, popis ljudstva, trgovina)
- VII - policijske zadeve
- VIII - orožniške zadeve
- IX - poselske, pomožniške in vajenske zadeve ter dolični predpisi
- X - društvene zadeve
- XI - zdravstvene zadeve
- XII - ubožne in dobrodelne zadeve
- XIII - ustanove
- XIV - vojaške zadeve
- XV - trgovina, obrt, tovarne, letni živinski in tedenski sejmi, pošta, železnice in privilegijske zadeve
- XVI - stavbne zadeve, prometni pripomočki, brodarstvo, parniki
- XVII - osuševanje močvirja, obdelovanje zemlje
- XVIII - duhovniške in cerkvene zadeve
- XIX - šolske zadeve
- XX - davčne, katastrske, pristojbinske in druge državne davščine, zemljiškoodvezne, državno posojilo in finančne zadeve
- XXI - sodnijske in druge zadeve²⁸

Posobne zadeve večjega obsega, kot na primer gradbene zadeve, pa so vlagali v tako imenovane "specialne fascikle".²⁹

Večji del arhivskega gradiva manjših občin je žal ohranjen le fragmentarno. Vzroki za slabo ohranjenost tovrstnega gradiva so zelo različni, osredotočili se bomo le na način odlaganja tega gradiva, saj poznavanje le-tega lahko arhivistu pomaga pri njegovi ureditvi. Sicer pa nam tudi zakonski akti iz obravnavane dobe kažejo, da so takratne občine imele določen delokrog in z njim seveda tudi neka okvirna določila za poslovanje s spisi in njihovo odlaganje.³⁰

uprava: volitve, občinski zbor - seje in zapisniki, delo odbora;

finançe: občinsko premoženje;

gradbene zadeve: mednje so sodile predvsem občinske ceste, vodne regulacije in osuševanje, vodovod, vodnjaki, mostovi, jezovi, elek-

trika, stanovanjske zadeve, regulacijska dela; **sejmi, Irgi:** z njimi v povezavi nadzor uteži in mer ter kakovosti prodanega blaga;

zdravstvene in socialne zadeve (dobrodelne ustanove): "skrb za zdravje svoje občine", nalezljive bolezni - epidemije, razkuževanje, cepljenje; nekatere občine so imele bolnišnice;

skrb za reveže;

skrb za posle in delavce;

šolstvo in kultura: meščanske šole, ljudske ali kake druge srednje šole;

policijske zadeve: zdravstvena, нравstvena, poljska policija, varnost oseb in imetja, požarna varnost itd.;

društva in organizacije: gasilna in reševalna društva, športni klubi in druga društva;³¹

vojaščina: nabori.

Ljudmila Bezljaj - Krevel v Arhivih leta 1979 v svojem članku "Upravna ureditev Primorske s posebnim ozirom na občine v letih 1814 do 1940" spregovori o navodilu notranjega ministrstva iz leta 1897 o vodenju protokola in arhiva v občinskih uradih.³² "Že prvega marca 1897 je ministertvo za notranje zadeve izdalo navodilo za vodenje protokola in arhiva v občinskih uradih. Vsak spis, ki je prispel ali je bil odposlan, je bilo treba vpisati v delovodnik in ga uvrstiti v eno izmed petnajstih kategorij:

- uprava
- dobrodelne ustanove in dobrodelnost
- občinska policija-higiena
- javno zdravstvo
- finance
- oblast in uprava
- pomilostitve, pravosodje, bogoslužje
- nabori in vojaščina
- šolstvo
- javna dela
- kmetijstvo, industrija, trgovina in delo
- civilna stanja, ljudsko štetje, statistika
- različne zadeve

Števila kategorij ni bilo mogoče manjšati niti snovno spreminjati, pač pa je bilo mogoče po potrebi uvajati nove. Kategorije so se delile na razrede. Število teh je bilo neomejeno, glede na količino zadev v vsaki kategoriji. Predpisana razpredelnica razredov v kategorijah je rabila le kot temeljna norma."

Pri urejanju gradiva občin³³ si pomagamo na

³¹ Glej opombo št. 8.

³² Ljilja Bezljaj, Upravna ureditev Primorske s posebnim ozirom na občine v letih 1814-1940, Arhivi II/1-2, Ljubljana 1979, str. 37-41;

Vanja Bezek, Strokovna obdelava arhivskega gradiva (Razvoj sistemov urejanja dokumentarnega gradiva, urejanje in popisovanje arhivskega gradiva v arhivih) - italijanski sistemi 1920-1945, Arhivi XVI/1-2, Ljubljana 1993, str. 59-71.

³³ Kot ugotavlja v svojem prispevku Lilijana Vidrih-Lavrenčič v Arhivih XII/1-2, iz leta 1989 na strani 53, so pravzaprav upravni oziroma avtonomni organi na ravni okraja in dežele v omenjenem času imeli dokaj natušne registraturne načrte, a jih ni mogoče uporabiti pri popisu občinskih arhivov, kajti

²⁸ 60 let Mestnega arhiva, str. 104-119.

Opravitni red Mestnega magistrata ljubljanskega, ki je bil sprejet na seji občinskega sveta 18. oktobra 1898, Ljubljana 1898.

²⁹ Podobno pri mestni občini Celje (inventar 4).

³⁰ RGB 1862/18; LGB/2 - predvsem četrto poglavje, prvi odstavek, členi 27-29.

več načinov: če je gradivo ohranjeno le fragmentarno, ga razvrstimo kronološko, če pa je gradiva več, ga skušamo urediti po vsebini. Zgledujemo se lahko po prvotni ureditvi, po zakonskih aktih, ki urejajo delokrog občin, ali po registraturnem planu, ki ga je uporabljala kakšna večja občina, alternativa pa je tudi leta 1880 objavljeno navodilo slovenskim županom Antona Globočnika.³⁴

Ob sklepu lahko ugotovimo, da je večina upravnih in avtonomnih organov v drugi polovici 19. stoletja uporabljala vsebinski kriterij za odlaganje spisov. V ta namen so imeli registraturne načrte, ki pa so se med seboj razlikovali, kar je prav gotovo izviralo z različnega področja dela posameznega organa. Te načrte upravnih in avtonomnih organov je treba razločevati in to pri urejanju gradiva upoštevati, prav tako pa je treba dobro poznati obravnavano dobo z vsemi njenimi političnimi, družbenimi in ekonomskimi spremembami. Končno ne gre prezreti pomembnosti zakonskih aktov, ki so urejali tako upravno kot tudi avtonomno ureditev države.

ZUSAMMENFASSUNG

DIE ART DER ABLAGE VON SCHRIFTSTÜCKEN BEI VERWALTUNGS- UND AUTONOMEN BEHÖRDEN AUF LANDES- UND LOKALEBENE IN DER ZWEITEN HALFTE DES 19. JAHRHUNDERTS

Für den behandelten Zeitraum ist gerade die Ablage von Schriftstücken nach dem Registraturplan charakteristisch. Dabei handelte es sich um ein besonderes Klassifikationssystem, nach welchem Schriftstücke nach inhaltlichen Kriterien archiviert wurden. Der Klassifikations- bzw. der Registraturplan umfaßte eine unterschiedliche Zahl von Sachgruppen (Abteilungen), sogenannten Registraturfaszikeln. Im Rahmen eines Registraturfaszikels wurde eine detaillierte Aufgliederung in Untergruppen (Unterabteilungen) nach inhaltlichem Prinzip vorgenommen. Schriftstücke wurden demnach bereits in der Registratur abgelegt und archiviert, und zwar nach vorgeschriebenem Plan, nach inhaltlichen Kriterien. Die Registraturperiode umfaßte bei Sachgruppen ein Jahr. Beim einzelnen Betreff wurden Schriftstücke innerhalb eines Jahres nach Geschäftsnummern abgelegt. Dieses Kanzleiverfahren wurde bei einzelnen Verwaltungs- und autonomen Behörden bereits früher angewandt, endgültig herausgebildet und durchgesetzt aber gerade in dem Zeitabschnitt nach 1850.

SUMMARY

THE METHODS OF FILING BY THE PROVINCIAL AND LOCAL ADMINISTRATIONAL AND AUTONOMOUS AGENCIES IN THE SECOND HALF OF THE 19TH CENTURY

The article deals with the professional record management - the methods of filing by the provincial and local administrative and autonomous agencies in the second half of the 19th century.

The period is characterised by record filing under a registration plan. They represented a particular classification system, where the files were registered by their contents. The classification system i.e. the registration plan included different number of main content groups, which are called registration files. These registration files were divided into sub-groups, which contained the records with the same contents. The records were thus filed and arranged already in the registration office by a certain plan, by their contents. These records were then arranged by years, and were further kept under specific numbers. The method was used by certain administrative and autonomous agencies already earlier, but was established and formulated after 1850.

občina je bila najnižji upravni in avtonomni organ, in sicer je v povezavi z okrajnim glavarstvi opravljala državne, prek deželnega zbora pa avtonomne naloge. Tako po mnenju Lilijane Vidrih-Lavrenčič ostane le možnost, da pri urejanju arhivskega gradiva občinskih fondov vzamemo za osnovo registraturni načrt neke večje občine. Avtorica tudi razmišlja o smotnosti urejanja pri snovi fragmentarno ohranjenih fondov - zanje bi bilo primerno kronološko, za obsežnejše (bolj ohranjene) fonde pa vsebinsko razvrščanje.

³⁴ Antun Globočnik, Nauk slovenskim županom, kako jim je delati, kako opravljajo domačega in izročnega področja dolžnosti (na slovenski jezik preložil Fr. Levstik), Ljubljana 1880, str. 111-12, 17.

Odvetništvo v Sloveniji 1918-1941

JELKA MELIK

Arhivi hranijo številne dokumente o odvetnikih. Tovrstno arhivsko gradivo najdemo v zelo raznovrstnih fondih, od pravosodnih vse do privatnih. Za arhiviste torej ne bo odveč nekaj podatkov o odvetnikih, njihovi dejavnosti, organizaciji in vplivu na družbo.

Po koncu I. svetovne vojne in razpadu Avstro-Ogrske so večina Kranjske, Spodnja Štajerska, majhen del Koroške in Prekmurje (slovensko ozemlje na Ogrskem) postali del nove države - Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev (SHS), pozneje, od leta 1929 Kraljevine Jugoslavije. Slovenci so dobili svoje višje deželno sodišče v Ljubljani, vrhovno in kasacijsko sodišče pa je bil poseben oddelek Stola sedmorice v Zagrebu na Hrvaškem vse do konca leta 1939. V jugoslovanski Sloveniji je na področju odvetništva še naprej veljala avstrijska zakonodaja, v drugih predelih Jugoslavije pa so veljale ogrska, srbska, hrvaška in druge zakonodaje. Razlike med pravnimi ureditvami odvetništva niso bile majhne. Potreba po enotni zakonodaji je nastala že kmalu po nastanku nove države, saj se je pokazalo, da odvetniki iz Slovenije ne morejo zastopati svojih strank niti v Srbiji niti na Hrvaškem in obratno. Prav tako se je pokazalo, da bo pot do skupnega zakona zapletena in dolga zaradi velikih neenakosti tudi v gospodarskih in drugih družbenih razmerjih. Število odvetnikov po posameznih skupinah države je bilo zelo nesorazmerno, obstajale pa so tudi razlike v načelnih stališčih glede poklica odvetnika. Nekateri so trdili, da naše odvetništvo ne ustreza tistemu, ki ga poznajo nekatere zahodne države, v katerih se profesionalno pravno zastopništvo deli v dve kategoriji. Trdili so, da je pri nas odvetnik "sluga svojega klijenta, ne samo njegov pravni zastopnik, nego vedno bolj njegov agent za vse. Posledica je, da se v odvetniškem stanu zbirajo tudi elementi, ki se jako oddaljujejo od vzvišenih ciljev prave advokature in s svojim poslovanjem ponižujejo ugled stanu... Temu stališču se je ugovarjalo, da po zgodovinskem razvoju v naši državi take delitve nikjer ne poznamo; da bi taka delitev pri nas, kjer je narod navajen videti v advokatu svetovaleca in zastopnika v vseh pravnih vprašanjih katerekoli vrste, ne bi bila niti možna, niti praktična, ..." Prevladalo je drugo stališče. Kljub temu, da se je delo na novem zakonu začelo že na začetku dvajsetih let, je bil zakon sprejet šele leta 1929. Zakon o odvetnikih za kraljevino SHS je odvetništvo v celoti uredil. Določal je, da je odvetništvo poklic javnega reda, ki se pridobi z vpisom v imenik odvetnikov. Pogoji za vpis so bili praktično isti kot v prejšnjem avstrijskem zakonu: državljanstvo kraljevine

SHS; poslovna sposobnost (opravilna); končana pravna fakulteta; praksa; odvetniški ali sodniški izpit. Brez prakse in odvetniškega izpita so za vpis v imenik odvetnikov lahko zaprosili: državni pravobranilci, predsedniki okrožnih in trgovinskih sodišč, predsedniki in sodniki višjih sodišč, vrhovni državni tožilci in višji državni tožilci ter njihovi namestniki, pa tudi izredni in redni profesorji prava na univerzi. Vpis v imenik odvetnikov je bil dovoljen tudi sodnikom, državnim tožilcem in tajnikom višjih sodišč s sodniškim izpitom, ki so te funkcije opravljali vsaj pet let, vendar le-ti advokature niso smeli pet let opravljati v kraju, kjer so delovali kot sodniki, tožilci ali tajniki. Prosilec, ki mu je odbor advokatske zbornice odklonil vpis v imenik advokatov, je imel pravico do pritožbe na kasacijsko sodišče.

Tudi po tem zakonu je bila najpomembnejša naloga advokatov pomagati posameznikom s pravnimi nasveti in zastopati stranke pred vsemi sodišči, drugimi državnimi in samoupravnimi organi ter javnopravnimi telesi. Odvetnik je smel odkloniti zastopstvo brez navedbe razlogov in odpovedati že sprejeto zastopanje, vendar je bil dolžan stranko zastopati še trideset dni od dne, ko ji je vročil odpoved. Dolžnosti odvetnikov so bile predvsem: vplivati na pomiritev strank, med katerimi je nastal spor v pravnih razmerjih ali interesih, prevzeti zastopanje stranke, ki se ji mora po zakonu dati "zastopnik ubogih", in zastopanje stranke, ki sta ji že dva odvetnika odklonila zastopanje. Vsak odvetnik, ki je zastopal nasprotno stranko, ali ki je v isti zadevi posloval že kot sodnik, državni tožilec ali javni notar, je moral odkloniti zastopanje in pravno svetovanje. Odvetniki tudi niso smeli opravljati plačane državne ali druge javne oziroma privatne službe z izjemo službe honorarnega profesorja na univerzah ali honorarnega učitelja na strokovnih šolah, in prav tako tudi ne posla, ki ni bil v skladu s položajem, ugledom, častjo in neodvisnostjo odvetniškega poklica.

Celotna izobrazba odvetnika do vstopa v prakso je bila: štiri leta osnovne oziroma ljudske šole in osem let gimnazije ter končana juridična fakulteta. Slovenci so svojo univerzo dobili leta 1919. Študij na pravni fakulteti je bil urejen z vladno naredbo z dne 1. aprila 1920.¹ Trajal je najmanj osem semestrov. Zakon je za odvetnike zahteval petletno prakso. Prakso je bilo obvezno

¹ Naredba celokupne deželne vlade za Slovenijo o pravoslovnih in državoslovnih študijah in teoretičnih državnih izpitih na univerzi kraljestva Srbov, Hrvatov in Slovencev v Ljubljani. Uradni list deželne vlade za Slovenijo št. 48/172/1920.

opravljati eno leto pri rednem sodišču, tri leta pri odvetniku, eno leto pa lahko tudi pri državnem tožilstvu ali javnem notarju ali v administrativni službi. Odbor advokatske zbornice je vodil imenik odvetniških pripravnikov. Advokatski izpit so pripravniki opravljali pri Višjem deželnem sodišču v Ljubljani pred izpraševalnim odborom, sestavljenim iz predsednika in štirih članov. Dva člana sta bila odvetnika, izbrana izmed osmih kandidatov, ki jih je predlagala odvetniška zbornica, dva člana sta bila postavljena izmed sodnikov apelacijskega sodišča. Predsednik izpraševalnega odbora je bil predsednik pristojnega apelacijskega sodišča ali njegov namestnik. Advokatski izpit je veljal tudi kot sodniški izpit. Izpit je bil sestavljen iz dveh delov. Najprej je bilo treba opraviti pismeni in nato še ustni del. Kandidat je moral pokazati, da teoretično in praktično obvlada zakonske predpise materialnega in formalnega značaja s področja privatnega in kazenskega prava in da pozna administrativno pravo. Po razpadu Avstro-Ogrske je bila najprej 6. novembra 1918² izdana naredba, po kateri se je okoliš odvetniške zbornice Kranjske začasno razširil na vse ozemlje nove jugoslovanske Slovenije, nato pa je bila 19. decembra 1918³ izdana še naredba, s katero so bili vsi odvetniki in odvetniški kandidati, ki so prebivali in delovali zunaj območja nekdanje Kranjske, zdaj pa na slovenskem ozemlju Kraljevine SHS, pozvani do 23. januarja 1919 izposlovati vpis pri odvetniški zbornici v Ljubljani in zaprositi za izbris v Gradcu oziroma Celoveu. Kranjska odvetniška zbornica se je odslej imenovala ODVETNIŠKA ZBORNICA V LJUBLJANI. Sestavljena je bila iz celotnega števila advokatov, vpisanih v njen imenik. Advokatska zbornica je morala varovati ugled, čast in pravice odvetniškega stanu ter paziti, da so odvetniki opravljali svojo dolžnost. Delo je opravljala neposredno na skupščini ali posredno po odboru. Po sprejetju novega zakona o advokatih leta 1929 je bila z uredbo ustanovljena ADVOKATSKA KOMORA v Ljubljani za ozemlje višjega deželnega sodišča v Ljubljani. Zahtevana ustanovitev je bila izvedena bolj na papirju, ker je nova komora ohranila popolno kontinuiteto s prejšnjo zbornico. Zbornica je ob koncu leta 1918 štela 57 odvetnikov in 59 odvetniških kandidatov, decembra 1919 pa 153 odvetnikov in 64 odvetniških kandidatov. Število je od leta do leta naraščalo. Ko je zakon leta 1929 znižal pripravljalno dobo s sedem let na pet, se je število še povečalo. Ljubljanska zbornica je sprejela tudi večji del slovenskih odvetnikov iz nekdanje Primorske, ki so zapustili svoje ozemlje po italijanski zasedbi.⁴ Julija leta 1931 je advokatska komora štela že 250 članov

in 61 advokatskih pripravnikov,⁵ oktobra leta 1940, tik pred napadom Nemčije in Italije, pa je imela že 300 članov in 124 pripravnikov.⁶

Leta 1930 je bila ustanovljena **Zveza odvetniških zbornic kraljevine Jugoslavije**, z nalogo, "da koordinira in po potrebi koncentrira napore vseh zbornic v namenu zaščite pravic in interesov odvetniškega stanu, posebno njegove svobode in imunitete v izvrševanju poklica ter avtonomije njegove organizacije. Po tej zvezi je Odvetniška zbornica tudi članica mednarodne zveze odvetnikov."⁷

Zakon o advokatih (1929) je določal, da je odvetniški poklic neodvisen. Odvetnike je nadziral v prvi vrsti odbor advokatske zbornice, vrhovno nadzorstveno pravico pa je imel pravosodni minister. Izjemo, da so sodišča imela pravico vzdrževati red na obravnavah in izrekanje globe v civilnem in kazenskem postopku, je vključeval tudi ta zakon.

Ljubljanska Odvetniška zbornica je imela tri disciplinske senate. Disciplinske kazni so bile: pismeni ukor, denarna kazen, ustavitev izvrševanja advokature do enega leta (pri pripravnikih: podaljšanje prakse in izguba pravice zastopanja, oboje največ za eno leto) in izbris iz imenika advokatov. O prizivu zoper odločitev disciplinskega sveta je odločalo kasacijsko sodišče. "Delo disciplinskega sveta se je v tej novi dobi silno pomnožilo. To je pripisovati razširjenju poslovnega prometa in odvetniškega dela, izredni pomnožitvi števila odvetnikov, naraščanju zastopstev revnih, naraščanju pravnih z negotovim izidom in pač tudi temu, da stranke pod raznimi vplivi za svoje neuspehe rade delajo odgovorne odvetnike. Upoštevati se pa morajo tudi današnje neugodne življenske razmere, ki se dotikajo tudi odvetnikov."⁸ Tako je bilo na primer v letu 1940 60 disciplinskih primerov.⁹

Kljub veliki podobnosti med staro avstrijsko in jugoslovansko odvetniško zakonodajo je prav gotovo zanimiva določba novega zakona: "Ženske smejo pridobiti pravico do advokature in to izvrševati." "Študija prava so se žene v Sloveniji lotile sorazmerno pozno. Ko smo že imeli številne zdravnice, profesorice, pa tudi inženirke in druge akademsko izobražene žene, so prve žene šele vstopale na pravno fakulteto."¹⁰ To je razumljivo ob dejstvu, da ženskam niso bile dostopne nobene službe, kjer se je zahtevala pravna fakulteta. Ženske so torej lahko delovale kot odvetnice od leta 1929 naprej in že istega leta je bila v advokatsko komoro vpisana prva ženska.¹¹ Pozneje, do začetka vojne, sta bili v advokatsko

² Uradni list Narodne vlade SHS v Ljubljani, št. 384/1918.

³ Naredba poverjenična za pravosodje, Uradni list Narodne vlade SHS v Ljubljani, št. 212/XXV/1/1918.

⁴ Spominski zbornik Slovenije (1939), str. 156-158.

⁵ Slovenski Pravniki XLV/1931, str. 352.

⁶ Slovenski Pravniki, LV/1941, str. 46.

⁷ Spominski zbornik Slovenije (1939), str. 156-158.

⁸ Spominski zbornik (1939), str. 158.

⁹ Slovenski Pravniki, LV/1941, str. 46.

¹⁰ Grosman (1968), str. 185.

¹¹ Ženski svet, IV/1929, str.

komoro vpisani še dve odvetnici. V tem času je bilo v splošnem težko dobiti mesto pripravnika pri odvetniku, zato so ženske opravljale prakso večinoma pri svojih očetih - odvetnikih.¹²

Odvetniki razen svoje stanovske organizacije, odvetniške zbornice, niso imeli svojega društva. Še naprej so delovali in zavzemali vodilna mesta v skupnem društvu vseh pravnikov "PRAVNIK". Omenjeno društvo je v novih razmerah predvsem izdajalo strokovni časopis in gojilo pravno znanost ter skrbelo za izdajo zakonov.

Ker se je po razpadu Avstro-Ogrske območje ljubljanske odvetniške zbornice razširilo na vso jugoslovansko Slovenijo in tudi po tej razrešitvi zajelo skoraj samo slovenske odvetnike, je odpadla potreba po bojih za uveljavljanje slovensštine pred sodišči. Tako je Zveza slovenskih odvetnikov izgubila svoj osrednji namen in se je oktobra 1920 razpustila.

Tudi v Jugoslaviji so lahko odvetniki nastopali pred vsemi sodišči. Tudi tu je civilni pravdni postopnik¹³ določal, da so morali stranke pred zbornimi sodišči vseh stopenj, z izjemo nekaj taksativno naštetih primerov, zastopati advokati. V kazenskih pravnih je bil zagovornik obvezen pri najhujših kaznivih dejanjih (pri katerih je bila zagrožena zaporna kazen nad pet let), obvezen pa je bil tudi za mladoletne, gluhe, neme in bolne obdolžence in kadar je bilo iz okoliščin razvidno, da je formalna obramba posebno potrebna. Tudi tu je obstajal "zastopnik ubogih". Tako je na primer advokatska zbornica v letu 1940 kar 873-krat imenovala zastopnike siromašnih za civilnopravne spore.

O gmočnem položaju odvetnikov nimamo veliko podatkov.

Zanimivo je poročilo, ki je bilo podano na redni glavni skupščini Advokatske komore v Ljubljani v letu 1940. "Tudi v preteklem letu je odvetniški stan mnogo trpel zaradi velike nezaposlenosti. To stanje traja že celo vrsto let. Nezaposlenost je nastopila zlasti v zadnjih dveh letih, skupščina svari mlade pravnike pred prevelikim optimizmom, ko se odločajo za odvetniški poklic, da ne bodo zamudili ugodnejših zaposlitvenih prilik drugod." Glede nagrad odvetnikom

je tudi tu veljalo, da je pravosodni minister z naredbo izdal tarifo za odvetniške storitve, ki so bile ocenljive. Vendar se s tarifo ni omejevala pravica svobodnega dogovora med odvetnikom in stranko.

Tudi v tem obdobju so slovenski odvetniki poleg poklica opravljali še številne kulturne in politične dejavnosti. Tako najdemo med njimi štiri pisatelje, dva univerzitetna profesorja in kar sedemnajst politikov, in sicer pet ministrov, dva bana, deset predsednikov statutarnih mestnih občin, tri poslance in dva senatorja.

ZUSAMMENFASSUNG

DIE ANWALTSCHAFT IN SLOWENIEN 1918-1941

Der Beitrag setzt sich mit Gesetzesvorschriften auseinander, die die Tätigkeit der Anwälte, ihre Arbeitsweise, ihre Ausbildung, ihre materiellen Verhältnisse, ihre nebenberufliche Tätigkeit und die Organisationsformen ihres Zusammenschlusses in der Periode 1918-1941 regelten. In den slowenischen Archiven werden zahlreiche Dokumente über Anwälte aufbewahrt, die jedoch Bestandteil verschiedener Fonds sind. Deswegen ist ihre Kenntnis sowohl für Archivare als auch für die Benutzer von Bedeutung, zumal die Anwälte in verschiedenen Zeitabschnitten mehr oder weniger maßgebend auch das gesellschaftliche Leben im weiteren Sinne beeinflussen.

SUMMARY

THE LAWYERS' OFFICES IN SLOVENIA FROM 1918 TO 1941

The article deals with legal regulations which governed the activities of lawyers, their methods of work, education, wealth, the activities they did beside their profession, and the professional associations in which they organised in the period 1918-1941. The archives in Slovenia keep a lot of records concerned with lawyers, but they are kept in various files. Thus, the archivists and the users should be well acquainted with their work, particularly because the lawyers played an important role in public life in all periods.

¹² Grosman (1968), str. 186, 187.

¹³ Zakonik o sodnem postopanju v civilnih pravnih, Službene Novine kraljevine Srba, Hrvatstva i Slovenaca št. 179/LXXV/1929.

II

Explicit liber primus. Inapit Secundo.
De blasphemantibus deum vel sanctos Caplm. 7.

Assumatores transgressores mandatorum nostrorum invidentes et opprimentes eorum quosvis in hoc secundo libro punire curavimus. Et mandamus quod nullus homo vel femina audeat communi nostri urbis episcopi blasphemare seu gloriosam virginem Mariam vel aliquem sanctum vel sanctarum eius sub pena librarum trium parvorum de quibus accusator habeat certum et certum de veritate.

Et si non solvere infra certum diem postquam condemnatus fuerit stare debeat legatus pro pignora uno die et una nocte. Et si aliter invidatus fuerit utelicee perimento figurate vel alia inhonesta faciendo puniatur in discretione regimine.

De villanis illatis Domino potestati. 4.

Etem quod nulla persona audeat dicere villaniam Domino potestati sub pena librarum viginti quinque parvorum et plus secundum qualitatem negotii in discretione regimine.

De villanis illatis Iudicibus communibus. 5.

Etem quod nulla persona audeat dicere villaniam alicui iudicem communis exercitum officium suum sub pena librarum octo et plus et parvorum

Za objavo prispevka INZ ni pridobil soglasja avtorja

Za objavo prispevka INZ ni pridobil soglasja avtorja

Za objavo prispevka INZ ni pridobil soglasja avtorja

Za objavo prispevka INZ ni pridobil soglasja avtorja

Za objavo prispevka INZ ni pridobil soglasja avtorja

Za objavo prispevka INZ ni pridobil soglasja avtorja

Za objavo prispevka INZ ni pridobil soglasja avtorja

Za objavo prispevka INZ ni pridobil soglasja avtorja

Za objavo prispevka INZ ni pridobil soglasja avtorja

Iz arhivskih fondov in zbirk

Slovenica s konca 18. stoletja v župnijskem arhivu Vipava

BORIS GOLEC

Župnijski arhiv v Vipavi vsekakor sodi med bogatejše župnijske arhive na Slovenskem, zlasti glede na obseg ohranjenega gradiva in nekoliko manj po starosti najstarejših dokumentov. Videti je namreč, kot da bi do temeljitega čiščenja ali uničenja prišlo nekako v začetku 17. stoletja, proti koncu reformacije, ki je v trgu in okolici doživela močan odmev.¹ Kakšno zvezo, če sploh kakšno, imata z omenjeno arhivsko cezuro reformacija in protireformacija, je vprašanje, na katero za zdaj nimamo jasnega odgovora. Sklepamo lahko, da je bilo starejše arhivsko gradivo uničeno že prej, skoraj gotovo med beneško vojno 1508-1516, ko je celotna Vipava pogorela.²

Drugačno usodo kot starejše gradivo je doživljal župnijski arhiv od 17. stoletja do danes. Ohranilo se je namreč gradivo s številnih področij župnijskega življenja. Najstarejša krstna matična knjiga sega že v leto 1612, urbarji se začnejo z letom 1608, več tematskih sklopov spisovnega gradiva pa sredi 17. stoletja. Samo starejših spisov je za približno 120 urejenih fasciklov, čemur moramo prišteti nekaj deset raznovrstnih knjig, od župnijskih matric, župnijskih in cerkvenih urbarjev, različnih računskih knjig, do beležk iz pastoralnega življenja nekdanje obsežne vipavske župnije. Takšno je današnje stanje urejenega arhiva, in to navzlic vnovični nesreči, ki je doletela župnišče pri nenadni evakuaciji na vrhuncu tržaške krize, ko se je nekaj gradiva izgubilo in uničilo. Velika izguba je zlasti izginotje bogate župnijske kronike z zgodovinskim pregledom, napisanim v 19. in 20. stoletju.³

Avtorja pričujočega prispevka je zanimalo zgoz arhivsko gradivo do konca 18. stoletja, kar v številkah pomeni ducat pregledanih fasciklov spisovnega gradiva, dva ducata župnijskih matric in prav toliko urbarjev. Med uporabljenim gradivom je našel na tri spomenike predrazsvetljenske, izrazito lokalno obarvane slovenščine s konca 18. stoletja. Na tem mestu sta dva v celoti

objavljena in komentirana, na tretjega in najobsežnejšega pa velja vsaj opozoriti morebitne potencialne raziskovalce lokalne zgodovine in zgodovine pisanega jezika.

1) Račun ključarjev cerkve sv. Hieronima na Nanosu za leto 1784

Letni račun ključarjev, tako imenovanih starešin romarske podružnice sv. Hieronima na Nanosu, sodi v snopič dokumentov o tej cerkvi, ki zajemajo časovni okvir od 1662 do 1784 in so uvrščeni med župnijske in dekanjske akte.⁴ Obraavnani račun je najmlajši med njimi, pisan na prepognjeno polo papirja s sumaričnimi podatki na hrbtni strani. Brez vsakršnega podpisa in pečata je mogel imeti le omejeno interno veljavo kot predloga pravega računa za sicer obvezno ratifikacijo.

V sumariju na hrbtni strani je iz kratice *lib.* in *s.* razvidno, da gre za enak denarni sistem - dukati, libre in soldi -, kot je bil tedaj nasploh v veljavi v vipavskih župnijskih in cerkvenih urbarjih.⁵ Enak sistem je bil uporabljen pri posameznih postavkah računa, vendar brez izrecne navedbe valute, ki smo jo v objavi dodali. Na levi strani objavljamo izvorno transkribirano besedilo, na sredini denarne vrednosti, na desni pa slovenski prevod, načeloma zvest skladnji besedila s konca 18. stoletja. Zaradi večje avtentičnosti so velike in male črke transkribirane dosledno po izvorniku, le da smo morali iz tehničnih razlogov izpustiti nekatere diakritične znake, zlasti dosledno pisanje preglasa " nad črko y.

/ PRILOGA: Faksimile računa cerkve sv. Hieronima za leto 1784/

Pri nanoškem cerkvenem računu je poleg močne narečne note posebno zanimiva izbira pisave - kurzivne gotice, ki je v slovenskih besedilih tako rekoč ne srečamo. Zapisovalce, najbrž

¹ Prim. Dr. Josip Gruden, Zgodovina slovenskega naroda, 1910-1916, str. 742-745.

² O požaru: ARS, Vic. A., 3k. 118, 1/68, lit. W V-4, s.d. (ad 1. 1. 1572).

³ Informacija vipavskega dekana g. Franca Pivka 10. 8. 1998.

⁴ Župnijski arhiv Vipava, fasc. 28, Župnijski in dekanjski akti 1658-1810; snopič dokumentov o cerkvi sv. Hieronima na Nanosu 1662-1784.

⁵ Npr. prav tam, U 13, urbar cerkve sv. Marka v Vipavi 1725-1799.

Hrbna naslovna stran:

<i>Breyetye rottega leta 1784</i>	Prejetje od tega leta 1784
<i>12 zheba sl. 30</i>	12 čebrov (?) sl. 30
<i>se rum so vsieli 504 l lib. 10</i>	za ven so vzeli 504 (dukate) l lib.(ro), 10 (soldov)
<i>almosclue so ie 5 s.</i>	"almožne" (=miloščine) 5 s.(oldov)

Besedilo računa:

	duk	lib	sol	
<i>tu ie reytinga S. ieromena staraschintu 1784.</i>				To je račun starešin pri sv. Jeronimu 1784
<i>1. vob reytingach se kosilu duhounem beudimsko Phescho* vsob</i>	-	3	6	ob računih za kosilo dubovnikom
	8	1	10	trgatveni ("bendimski") stroški ("špeža") skupaj
<i>se moscht sBesche se worazhte seuvob se fasigone so dali</i>	3	1	-	za mošt stroški, za orače, vse skupaj
<i>se en Blantig so dali</i>	-	5	6	za "fasigone"*** so dali
<i>se trebesch sBesche ie blu</i>	2	-	-	za en "plavnik" (polovnik)*** so dali
<i>se vielku delu se resane</i>	3	-	-	za trebež stroškov je bilo
<i>se kuri bomozh</i>	4	4	4	za veliko delo - za rezanje
<i>feymoschtrauen schriberi</i>	1	-	-	za pomoč k uri
<i>ka ie vrberie Bregledauau</i>		2	12	župnikovemu pisarju,
<i>se tistu kosilu Berurberih</i>	-	3	-	ko je pregledoval urbarje
<i>se schlof kureizer vot hische</i>	-	-	12	za tisto kosilo pri urbarjih
<i>ta drugi dauß vot hische ie</i>	-	1	6	za "schlof"-krajcar od hiše
<i>vob Bresneman**** ie sBesche</i>	-	3	15	drugi dolg od hiše
<i>S. ieromena mieschnary ne staru voBasilu</i>				ob presnemanju (?) je izdatkov
<i>se sneych sBraulet si zierkae</i>	-	1	-	mežnarju sv. Jeronima na staro
<i>2 duaka Bo 10 groschu</i>	2	1	5	"opasilo" (=cerkveno proščenje)
<i>se Bostouno vot 1 Bisfina</i>	-	5	7	za spravlanje snega s cerkve
<i>2 Bosthi vtarch kefeymost(r)i</i>	-	1	10	dva (divjaka?)***** po 10 grošev
<i>S ieromena mischniri se Bogazho</i>	-	4	-	za poštino od enega pisma
<i>se varbye se Bolodizho so vse vkob delouze</i>	-	1	-	2 pošti v trg k župniku
<i>mischniery boten lon</i>	-	1	-	mežnarju sv. Hieronima za pogačo
<i>S. ieromena</i>	7	2	14	za vrhje za "Bolodičo" (=lokucija) za vse skupaj delavce
<i>1. goldinar vot zirukue S ieromena</i>	4	3	-	mežnarju potnino (Botenlohn)
<i>feymoschtri se moscht so</i>	-	5	6	sv. Hieronima
	12	-	-	en goldinar od cerkve sv. Hieronima
				župniku za mošt

* najbrž bi moralo biti pravilno "sbesche" (špeža = stroški za hrano ali sama hrana), kot je v naslednji postavki

** verjetno so mišljene davčne fasije (Fassionen)

*** polovnik je na Vipavskem velika lesena posoda za pretakanje vina

**** morda napaka namesto "vob Bresnewani" (ob praznovanju)

***** morebiti gre za divjako, v vipavskem narečju necepljeno divjo trto⁶

⁶ Za razlago in pomen pri razumevanju izrazov se zahvaljujem kolegoma zgodovinarjema Matjažu Bizjaku iz Dolge Poljane in Suzani Brnč-Felčijan, doma iz Šentvida-Podnanosa.

župnikov pisar, ta je v računu tudi izrecno omejen, je očitno obvladal le nemško pisanje. Zapis slovenščine mu je delal opazne preglavice, tako da je končni izdelek tipičen primer improvizacije. Le-ta je opazna zlasti pri zapisovanju nekaterih glasov: glas *p* dosledno piše kot veliki *B*, *ř* in *ž* z nemškim *sch*, *č* pa vendarle kot *zh*. Sposojenk iz nemščine ne prilagaja slovenskemu fonetičnemu zapisu; tako ostaja *reytenga* namesta *raytenga*, *feymoschtri* in ne *fajmoschtri*. Značilne so tudi druge adaptirane besede iz nemščine: *almožne* (Almosen), *poten lon* (Boten-Lohn), *schriber* (Schreiber), *schlof kureizer* (najbrž Schlag-Kreuzer) in *shescha* (Spesen).

Poleg lapidarnosti zapiskov razumevanje besedila otežuje zlasti uporaba izrazito narečnih izrazov in (mikro) toponimov. Dodatna ovira je črkovna nedoslednost, še posebej pri mali in veliki začetnici. Nedvomno je bil zapisovalčev edini namen zaznamovati izdatke na način, da jih bo soseska ob glasnem branju mogla razumeti in potrditi, medtem ko je neohranjeni čistopis gotovo sestavil v nemščini.

2) Prisega novega mežnarja pri sv. Štefanu v Vipavi iz leta 1790

Mežnarjeva prisega iz leta 1790 je našla svoj prostor v foliantu velikega formata z arhivsko oznako U 22, označenem kot "urbar 1774-1799".⁷ V resnici ne gre za urbar, temveč za računsko knjigo letnih prihodkov in izdatkov vipavske župnijske cerkve sv. Štefana za obdobje od 1774 do 1799 s posamičnimi postavkami do vključno leta 1801. Prisega novega mežnarja, ki je nastopil službo po smrti prejšnjega, najbrž svojega očeta, upravičeno sodi prav sem, vendarle pa je zanimivo, da so jo zaznamovali kar na prvi strani sicer neštevilčene knjige, preden se začnejo kontinuirani letni računi.

V primerjavi s šest let starejšim nanaškim cerkvenim računom je mežnarjeva prisega bolj kakovostna, tako po kaligrafski kot po jezikovni in črkopisni plati. Napisana je v lični latinici, čeprav ne v baharičici sodobnih slovenskih knjig, temveč v mešanji nemško-romanski različici, ki je precej bližja računom iz leta 1784. Pojasnila, za kakšno besedilo gre, je v nemščini, le prisega sama je slovenska. Glasita se takole.

"1790 den 3. Ang: ist nach Absterben des Marko Kostainowitz gewesten Messner bei der Pfarr Kirchen St: Stephani in Wippach der von der Commitüt Neü gewelte Stephan Kostainowitz von einigen Commitüts Männern der Herrschafft Wippach vorgestelt und hat nachfolgendes Jurament unter nehmlichen Dato abgeführt.

Jest Stephanu Kostainowitz perseschem prot Vezhmemo gospnd Bogu ena pravo Risnizno jeno

Bres nse fonschie persega De jest Vozem en Svest jenn pravitschen Merzhnu bite tako temo Bogmo koker tem Bogatemo ena pravizna Mira date jenn od Nahenga zes ta Stara Tariffa moiga Lona pogiertati. Na Snetgo Matheuscha Dana nsem tem Druzen Komunskem Merzchnam nech Posodo Pravizno Sniert jeno So zachnat, jenu Tnde de jest Vozem en Svest Meschnar Te Zerkue St: Stephano Bite, Na to zerkonnu Premoscheine Koker Na moie lestne achtenga Date, Koker meni Buch Pomogate ozhe Amen."

V slovenskem prevodu bi se spretno besedilo in prisega glasila:

"3. avgusta 1790 je po smrti Marka Kostajnovica, nekdanjega mežnarja pri župnijski cerkvi sv. Štefana v Vipavi, nekaj mož iz komuna predstavila gospostvu Vipava od komuna novo izvoljenega Štefana Kostajnovica, ki je imenovanega dne opravil tole prisego.

Jaz, Štefan Kostajnovic, prisežem proti večnemu Bogu prava, resnično in brez vsakršne nevoščljivosti prisego, da hočem biti pravičen merčim (=merilec žita idr.), tako ubagemu kakor bogatemu dati pravično mero, od nikogar ne zahtevati svojega plačila čez staro mero, na dan sv. Matevža vsem drugim komunskim merčnikom pravično izmeriti in zaznamovati njihovo posodo, in tudi, da hočem biti zvest mežnar cerkve sv. Štefana, na cerkveno premoženje kakor na moje lastno paziti, kakor meni Bog pomagati hoče. Amen."

V zvezi z jezikom prisega velja pripomniti še to, da ne gre za domače vipavsko narečje, saj je precej opazen rovtarski način sklanjanja. Vse kaže, da sestavljalce prisega ni bil domačin in je pač pisal po svoje.

3) Računske beležke s konca 18. stoletja (1782?-1791?)

Računske beležke s konca 18. stoletja pripadajo za zdaj neznanemu zapisovalcu in sestavljajo približno polovico knjige majhnega formata sorodne vsebine iz obdobja od malo pred 1750 do leta 1765. Tudi ta knjiga je uvrščena v serijo župnijskih urbarjev,⁸ toda vprašljiva je celo to, ali je sploh cerkvenega izvora. Tako prvi, nemško pisani del, kot drugi, slovenski, sta gospodarske narave, očitno stroškovnika dveh upraviteljev iz različnega obdobja in z zelo različno izobrazbo. Pisava in jezik prvega namreč daleč presega okorne, le redko datirane beležke drugega, ki je pisal v domačem jeziku. Župnijski arhivar je datacija začetka knjige v leto 1741 utemeljil na letnici zabeleženega posevka na notranji strani platnic, vendar se sama računska knjiga ni začnela dosti pred letom 1750. Sловnoca in prvi listi knjige so odtrgani, sledijo kontinuirani vpisi od 17. marca 1750 do 23. maja

⁷ Župnijski urad Vipava, U 22, urbar 1774-1799, s.p.

⁸ Župnijski urad Vipava, U 15 a, urbar 1741-1764, s.p.

1765. Besedilo je nemško, le leta 1750 in 1751 je nekaj postavk v italijanščini.

Šele pozneje, v začetku osemdesetih let 18. stoletja, je knjigo začel uporabljati prav tako neznan zapisovalec gospodarskih zadev, ki je pisal slovensko. Strani z zadnjim kronološkim vpisom iz leta 1765 sledi 17 listov oziroma 34 neoštevilčenih in nedatiranih strani, popisanih v slovenskem jeziku in značilni okorni pisavi. Naslednjih 13 popisanih listov je odtrganih, na koncu knjige pa je še 5 listov oziroma 10 strani slovenskega besedila. Večji del zadnjega lista je odtrgan, a je razvidna letnica 1791, ki je skoraj gotovo končna letnica vpisovanja. Na dveh mestih zasledimo tudi letnico 1782 in ta velja za spodnjo kronološko mejo. Zaradi pomanjkanja prostora se je zapisovalec zatekel še k izrabi prostora na ne povsem popisanih straneh prvega, nemškega dela knjige. Vpisu z dne 31. maja 1755 sledi slovenski vpis z letnico 1790 in nato še nekaj nedatiranih vpisov v slovenščini.

Za objavo smo izbrali samo nekaj, morda niti ne najbolj tipičnih slovenskih beležk. Prvi slovenski vpis v knjigi, zapisan po vpisu 31. maja 1755, je hkrati eden najmlajših in redkih datiranih, nastal jeseni 1790.

"Jest sem predau vinn 13 zhibarnu enu veidru nu 3 nafinu pu po 10 petiz emu veidru poverhi on meni LX petize poverhi skedenu nupotskrisno goro sa prvi krat sem pou nu verhe se kop vinn 8 cekinn nu 3 petiz nu tri groshe 1790 pred svetim martinam."

Drugi vpis je zapisan na prazni polovici strani po vpisu z dne 29. avgusta 1755:

"Hametau Tone smo snopye vasili. Tone hmet smo shezavali snopye do kosila Drezhe hmet dopudan potle ie biu shau domou sopopisavali Sudate ie monkahu en firkelz do pete je pershu iesu marie."

*Andrezhe hmet pothisho pred bendimo
Andrezhe hmet odpidan ie shau Borst po derva*

*Tone fant hmetau je trgov Vstranji
Tonzhe ie biu shau Borst po derna
Andrezhe hmet ne biu vou od direih (?)"*

Vsebinsko gre, kot rečeno, za gospodarske zadeve, iz katerih bi bilo ob skrbni analizi podatkov mogoče ugotoviti prenekatero zanimivost in najbrž tudi namen, če že ne avtorja zapisov. Vpisi zadevajo različne drobne izdatke za delavce, nakupe in posojila. Postavke so deloma prečitane, kar pomeni, da so bile obveznosti poravnane. Kot primer navajamo to postavko nakupa turščice v Gorici: *"Jest sem knpu Yurzo gorizi pet teden pred velikanoizhnim pandelkam 16 mernikon po 166 reipario."* Precejšen del je namenjen zaznamovanju opravi posameznih oseb, zapisovalec, imenovan v prvi osebi ednine, pa je imel tudi sam nekatere obveznosti in dolgove do kmetov, npr.:

"Toneti Gorupi sem dausan voly ien dan smo vorali."

Po jezikovni plati gre očitno za zapisovalčev lastni idiom. V primerjavi s prejšnjima besediloma je opaziti veliko manjši vpliv nemške skladnje, pa tudi izrazja in črkovnega nabora. Pri zadnjem pogrešamo predvsem nemški seh za glasova *š* in *ž*, tu sta praviloma pisana kot sh. Avtor "računske knjige" iz osemdesetih in devetdesetih let 18. stoletja je pisano nemščino obvladal bržčas zelo malo ali sploh nič. Njegov izdelek, ta obsega skupaj 45 razprto popisanih strani majhnega formata, je daleč obsežnejši od preostalih dveh, tako rekoč jezikovnih fragmentov, in je kot tak zanimiv primer jožefinske uradniške slovensčine "za domačo rabo".

The image shows a page of handwritten text in a cursive script, likely a ledger or account book. The text is written in a dark ink on aged paper. There are several lines of text, some of which appear to be numbers and names. The handwriting is somewhat slanted and dense. The text is written in a cursive script, likely a ledger or account book, with several lines of text and some numbers. The handwriting is somewhat slanted and dense. The text is written in a cursive script, likely a ledger or account book, with several lines of text and some numbers. The handwriting is somewhat slanted and dense. The text is written in a cursive script, likely a ledger or account book, with several lines of text and some numbers. The handwriting is somewhat slanted and dense.

vob Dvojničarstvu in vob	13	
S. mrazovskij no stvarni vob		
- silu - - - - -	3	
vob suvoj vobru labri zivotu	2	5
Z. J. vobru bo 70. vobru	5	
vob bo vobru vob 3. vobru	1	
Z. bo vobru vobru vobru	4	
S. vobru mrazovskij vobru	1	
vob vobru vobru vobru		
vob vobru vobru vobru	7	2
mrazovskij vobru vobru	4	3
S. vobru vobru		
vob vobru vobru vobru		
vob vobru vobru vobru		

Starejši fond goriških deželnih stanov

DONATELLA PORCEDDA-MITIDIERI

1. Fond *Deželni stanov* goriške grofije, ki ga brani Pokrajinski zgodovinski arhiv s sedežem v muzejski stavbi na goriškem gradu,¹ vsebuje arhivske dokumente od 16. stoletja do 1861, razdeljene na dva oddelka ali registraturi. Prva zajema upravne spise goriških stanov od priključitve grofije habsburškim deželam do terezijanskih reform.

Prva registratura je do danes obdržala ureditve, kot ja je v 60-ih letih 18. stoletja naredil Karel Morelli pl. Schönfeld. Ta je iz omenjenega gradiva črpal podatke za svojo Zgodovino grofije Goriške (*Istoria della Contea di Gorizia*), temeljno in doslej še nepreseženo delo o goriški zgodovini v prvih treh stoletjih novega veka.²

Časovne mejnike, ki jih je pri urejanju gradiva določil Morelli, je pojasnil v poročilu stanovom o svojem delu: v obdobju od 1500 do 1754 je bila v deželi uveljavljena "enaka oblika vladavine" in deželni stanovi so torej obdržali "enako oblast in enako vlogo".³

Kot stanovi drugih deželnih dežel so bili tudi goriški neposredno udeleženi pri izvajanju sodne oblasti. Po svojih prisodnikih so skupaj z deželnim glavarjem v vladarjevem imenu oblikovali plemiško sodišče, izvajali so zakonodajno oblast, kakor je šlo za deželne pravice, in upravno oblast v vseh deželnih zadevah. Stanovi so uživali temeljno pravico odabritve, parazdelitve in pobiranja javnih dajatev, v njih pristojnosti je bila organizacija preskrbe z živili, policija, notranja varnost, šolstvo.⁴ Leta 1754 izvedena

reforma pa je upravo združenih grolij Goriške in Gradiške poverila oblasti kolektivnega organa, *deželnemu glavarstvu*, s pristojnostmi, ki so ustrezale *Reprezentancam in komoram* v drugih avstrijskih deželah; tako je stanovom odvzela številne stare avtonomne pravice.

Velja poudariti, da je ob strogem upoštevanju načela *ad quem* (do 1754) pri datiranju dokumentov v fondu treba načelo *ex ante* (od 1500) razumeti bolj kot historični, ne pa arhivski mejnik: pravzaprav ne obstaja noben dokument, datiran s 1500, letom izumrtja goriških grofov in nastopa Habsburžanov po dedni pogodbi. V prvi stanovski registraturi so ohranjeni le trije dokumenti izpred leta 1513, ustrezno datirani s 1501, 1503 in 1511. Gre za prepise vladarskih ukazov. V splošnem pa je dokumentacija do konca 20-ih let 16. stoletja precej skopa in redka. V svoji "Istorii" Morelli navaja kot vzrok pomanjkanja starejših dokumentov razdejanje, ki je sledilo beneški zasedbi Gorice 1508, in oblikovanje pravega arhiva šele po sklenitvi miru z Republiko leta 1523.⁵

2. Isti Morelli v svoji "Storii" opiše spremembe v stanovskem gradivu, tako da za vsako stoletje posveti posebno poglavje "varovanju javnih spisov".

Stanovi so se prvič lotili sistematičnega urejanja svojega lastnega arhiva v sredini 16. stoletja. Leta 1545 je bila dokumentacija razdeljena z ločitvijo na sodne in upravne spise. Sodni akti, ki se nanašajo na delovanje plemiškega sodišča, so bili zaupani sodnemu pisarju in shranjeni v nekem prizidku stanovske palače, ki je bila postavljena v tako imenovanem "spodnjem mestu"; drugi dokumenti, za katere je skrbel stanovski tajnik, pa so ostali na gradu skupaj s spisi deželnega glavarja. Stanovi so 1562 sklenili postaviti posebne stolare za hrambo svojih lastnih spisov in se odločili njihovo ureditev naložiti tajniku. V resnici pa je bila v ta namen šele leta 1597 kupljena hiša ob stanovski palači. Tajnik Ivan Froesch je preuredil spise in jih opremil s kazalom.

Ob koncu naslednjega stoletja je bila po številnih poskusih v letih 1604, 1657 in 1680 izvedena vnovična preureditev fonda; opravil jo je stanovski uradnik Anton Nikolaj Krašina; ter pri tem izdelal dva registra spisov: enega za 16. in

¹ Pokrajinski zgodovinski arhiv (*Archivio Storico Provinciale - ASiPG*), ki je sestavni del Pokrajinskega muzeja v Gorici (*Musei Provinciali di Gorizia*), je bil poleti 1996 preseljen iz palače Attens zaradi restavriranja in je začel nastajati v muzejskih prostorih na gradu; pričakuje se namestitev na novi dokimni ustrezni lokaciji, dotedajni v krilu stare palače Alvarez, nekdanjem sedežu bolnišnice Bratov dejavne ljubezni (*Fatebenefratelli*).

² C. MORELLI, *Istoria della Contea di Gorizia*, Gorizia 1855, v treh delih. O Karlu Morelliju F. CUSIN, *La storiografia del '700 e le riforme dell'assolutismo illuminato in uno storico di Gorizia* (Carlo Morelli di Schönfeld), v "La Porta Orientale", VII-VIII (1935), str. 297-314; D. PORCEDDA, *Ritici settecenteschi della storiografia goriziana: Carlo Morelli di Schönfeld e la sua "Istoria"*, v "Quaderni Giuliani di Storia", I (1983), str. 63-97.

³ Lastnoročno posvetilo Karla Morellija goriškim stanovom "Indice delle Scritture dall'anno 1500 fino all' anno 1754 dell'archivio degl' Incliti Stati di Gorizia e Gradisca".

⁴ O goriških deželnih stanovih v novem veku primerjaj P. CALDINI, *Gli Stati Provinciali Goriziani*, v "Memorie Storiche Fontiguliesi", XXVI (1930), str. 75-150; D. PORCEDDA, *Nobiltà e Stati provinciali goriziani nella seconda metà del Cinquecento*, v "Studi Goriziani", LVII-LVIII (1983),

str. 79-121; ISTA, "Un paese di sì piccola estensione come e la nostra contea, più dal enso che da una provvidenzadiretto", *Autorità sovrana, potere nobiliare e fazioni a Gorizia nel Seicento*, v "Annali di storia Isontina", II (1989), str. 9-29.

⁵ Prim. MORELLI, *Istoria*, I, del, str. 118.

drugega za 17. stoletje.⁶

Pred sredino 18. stoletja so menili, da je treba nadaljevati preurejanje arhiva. Naloga je bila 1746 zaupana grofu Ferdinandu Jožefu Attems: večina dokumentov je dobila kratke povzetke v italijanščini, vendar delo ni bilo dokončano. V letih 1760/61 so se stanovi znova lotili zadeve, a neuspešno. Na koncu so izpeljavo naložili Karlu Morelliju; ta je ob pomoči tajnika Mateja Lebana začel leta 1764 preurejati arhiv, zaključil pa oktobra 1765.

Zavedajoč se usode, ki so jo doživeli predhodni poskusi ureditve fonda, je Morelli izbral ureditev, odločilno za ohranitev ne le spisov, marveč tudi ureditve same: liste je oštevilčil, jih povezal v enote in jih signirane vnesel v natančen register, da bi "trud dveh ali več let ne mogel biti izničen v nekaj trenutkih."⁷

Cilj, ki si ga je zastavil Morelli, je bil učinkovito dosežen. Nihče več se ni vtikal v to, kar je kmalu postalo znano kot *Morellijeva zbirka*. Le v 90-ih letih 18. stoletja se je zgodil poseg, a dokaj spoštljiv: Ivanu Krstniku Tuniju je deželna deputacija združenih grofij Goriške in Gradiške naložila arhiviranje dokumentacije, ki je nastala po Morellijevi ureditvi gradiva (izrecno upoštevajoč njegovo metodologijo), prav tako pa tudi starejše spise iz 16. do 18. stoletja, najdene ne goriškem gradu in v gradiški pisarni. Tuni teh spisov ni skušal uvrstiti med tiste, ki jih je uredil Morelli, pač pa jih je razvrstil posebej.⁸ V nasprotju z *Morellijevimi zbirki* se je ob pomoči tajnika Vincenza Brumattija - izbranega zaradi njegovega znanja italijanščine in nemščine - omejil na obnavljanje vezav zvezkov, na izdelavo abecednega kazala za tiste iz 16. in 17. stoletja, na sestavo novega dvojnika *kazala spisov (Indice delle Scritture)*; le-tem je dodal seznam listov in privilegijev v fondu.⁹

To delo je bilo pretrgano leta 1800; do 1861 ni nič znanega o delu na fondu in s tem tudi o delu na Morellijevi zbirki.

Leta 1861 so bili stanovski spisi, uradno izročeni v hrambo goriškemu deželnemu zboru, spravljani v arhivu deželne palače.¹⁰ Prav tega leta je bil ustanovljen Deželni muzej (*Museo provinciale*), čigar odelok za starejšo zgodovino naj bi zbiral zgodovinske spomenike Grofije Goriške in Gradiške. Vendar je še leta 1890 di-

rektor oddelka Edrico Maionica, navajajoč prav Morellijevo željo, da ne bi rad doživel uničenja svoje lastne ureditve, moral pozivati deželne oblasti, naj Muzeju izročijo starejše gradivo za ustanovitev "zgodovinskega arhiva in domoznanske knjižnice, ki bi mogla služiti vsem raziskovalcem pri njihovem delu."¹¹ Muzej, od 1900 je bil nastavljen v palači Attems,¹² pa je od dežele pridobil arhiv komaj leta 1914; ta tedaj tudi še ni bil ustrezno preurejen.

V začetku vojne so bile le najstarejše listine preseljene na varno: deloma na Dunaj in deloma v Ljubljano. Po italijanski zasedbi Gorice sta bili v Firence preseljeni deželna knjižnica in Morellijeva zbirka, drugi fondi pa so povsem zapuščenji obležali v palači Attems. Po vojni je bilo zbrano vse dokumentarno gradivo deželnega muzeja in izročeno goriški državni knjižnici; leta 1923 so ga začeli urejati.¹³ Direktor knjižnice Carlo Battisti je hotel stanovsko dokumentacijo hraniti ločeno od ostale drugačnega izvora, ki jo je deželni muzej pridobil pred vojno. Zlasti se je želel ogniti poseganju v Morellijevo zbirko in vključevanju takih dokumentov v novo celotno ureditev arhiva. Pravzaprav se mu tako delo ni zdelo le neizvedljivo v krajšem času, marveč "popolnoma škodljivo in nespoštljivo do starega izročila arhiva". Še več, velik pomen in vrednost je pripisoval Morellijevemu kazalu arhiva, ki vsekakor "zadovoljuje potrebam raziskovalcev".

Da bi presegel nekatere pomanjkljivosti popisa (narejene z izpuščanjem navedb po Morelliju malopomenljivih dokumentov ali zaradi pretirane zgoščenosti podatkov, nanašajočih se na posamezne zadeve), je Battisti že leta 1920, po modernih arhivističnih kriterijih, začel delati analitični inventar za dokumentarno gradivo v posameznih zvezkih Morellijeve zbirke. To delo se je izkazalo kot zelo zahtevno. Ustavljeno je bilo v upanju na "boljše čase", vendar ti žal niso nikoli nastopili: izdelava kartoteke 10 zvezkov morellijane je "evega najboljših arhivistov Julijske krajine"¹⁴ zaposlovala celo leto.

V drugi svetovni vojni se je deželni arhiv srečno izognil porazgubitvi. Precejšnji del, skupaj s številnimi zvezki Morellijeve zbirke, so Nemci novembra 1944 odpeljali in je končal zapuščen v Lužicah (v Kanalski dolini). Potem, ko so jih po naključju odkrili prebivalci, so doku-

⁶ Posvetilo Karla Morellija v *Indice*, cit.

⁷ Spisi so zbrani v približno 100 številkah druge registrature Deželnih stanov.

⁸ Posebej so v skatlah 435-496 zbrani goriški spisi, ki se nanašajo na dejavnost glavarjev.

⁹ Dokumentacija o Tunijevem delu je danes v Pokrajinskem zgodovinskem arhivu v Gorici (ASPG), fund deželnih stanov, II. registratura (Stati II), razni listi v šk. 498-501, 503, 507, 510-511, 516; njegovo poročilo deželni deputaciji 10. februarja 1796 o predaji seznamov je v šk. 510A. Dve kopiji aktualnega kazala sta v ASPG, Stati II, šk. 260 in 301.

¹⁰ ASPG, *Archivio della Giunta provinciale* (Fund deželnega odbora), *Parte I, Sezione VII, Sottosezione I*, fasc. 5.

¹¹ Poročilo deželnemu zboru poknežene grofije Goriške in Gradiške o poslovanju deželnega odbora od zadnje seje do konca septembra 1890, Gorica 1890.

¹² ASPG, *Archivio della Giunta Provinciale, Parte II, Sezione IX "Museo Provinciale"*, fasc. 1. Poročilo direktorja Emilija Turasa iz 1616.

¹³ Podatki so povzeti po C. BATTISTI, *Le ricerche storiche-archivistiche della sezione provinciale della biblioteca di stato in Gorizia e il loro riordinamento*, v *Studi Goriziani*, II. (1924), str. 57-73.

¹⁴ Verjetno prof. Giuseppe Gelcich, nekdanji direktor državnega arhiva v Dubrovniku, ki je bil od avgusta 1920 na razpolago goriški knjižnici.

menti ostali deloma na kraju samem, nekateri so bili odneseni in redki uničeni. Po opozorilu študentke iz tega kraja, ki je zaslutila historični pomen, je bilo vse gradivo odneseno in depozirano pri mestni knjižnici v Vidmu, končno pa 17. decembra 1945 izročeno goriški pokrajinski upravi z muzejskim sedežem v palači Attens.¹⁵

3. Kriterije ureditve fonda in izdelave registra dokumentov je pojasnil sam Morelli v uvodu h kazalu spisov.

Dokumenti so bili razdeljeni v štiri serije: vladarske resolucije (serija R), zasedanja stanov (serija S), obravnave (serija P), deželni zbor (serija D). Znotraj posameznih serij so dokumenti urejeni kronološko, brez podrobnejše členitve in oštevilčeni po listih; na koncu so bili zvezani v zvezke s svojim oštevilčenjem vsake serije.

Serija R vsebuje dokumente centralnih oblastev in cesarske pisarne; tu je mogoče najti tudi poverilna pisma in instrukcije za vladarske komisarje, poslance v grofijo, in njih poročila, spise o podelitvah sodstva, podelitve in potrditve privilegijev in pravice grofije. Prvotno je serija obsegala 40 zvezkov, vendar se je zadnji, nanašajoč se na leta 1753-54, izgubil, verjetno med prvo svetovno vojno.

Serija D sestavlja 18 zvezkov. V prvih štirih so spisi, zadevajoči bodisi goriški deželni zbor (od leta 1525 dalje) bodisi meddeželne avstrijske ter državne zbornice (od 1519); v petem zvezku so spisi zbora v Brucku 1578. Razen fascikla, ki vsebuje dogovore na zboru v Gradeu 1620 glede splošnega obrambnega sistema Notranje Avstrije, se od šestega zvezka te serije spisi nanašajo izključno na goriški deželni zbor: sestavljajo jih poverilna pisma in navodila za vladarske komisarje, deželnozbornice, propozicije, pripombe in končni sklepi goriških stanov.

Serija S, sestavljena iz 34 zvezkov, pri čemer prvi dokumenti segajo v leto 1532, ustreza izvirnim registrom zapisnikov plenarnih in ožjih zasedanj stanov in poverjenikov. Velja poudariti, da so bila plenarna zasedanja goriške skupščine poleg letnega deželnega zbora na vladarjev poziv dokaj pogosta (v povprečju so potekala vsak mesec). Ta praksa je bila uradno vpeljana v 20-ih letih 17. stoletja; omejen obseg grofije je omogočal vsem deželanom, da so se v razponu pol dneva zbrali na sedežu, veliko več časa in denarja pa je zapravilo plemstvo drugih, precej večjih dežel za svojo udeležbo na zasedanjih častitljivih stanov.¹⁶

V zapisnikih zasedanj so vedno navedeni navzoči. V zapisnikih niso zapisane posamezne intervencije, marveč le predmet diskusije ter končni sklep. Glasovanje v skupščini je navedeno le v primeru volitev zastopnikov; po si-

stemu tajnega glasovanja s pomočjo spuščanja barvnih kroglic v vrč (halotacija).

Jezik, ki se uporablja v zapisnikih, je do 1707 po pravilu nemški. Včasih pa so celotna zasedanja, skupščinski pravilniki, navodila za poverjenike in prejemnike zapisana v italijanščini; pogosteje so v italijanščini posamezne točke diskusije in ustrezni sklepi. Takšna praksa je bila potebna za boljše razumevanje s strani podložnikov, ki so govorili le italijansko.¹⁷ V letih od 1708 do 1724 se redno izmenjujeta raba nemščine in italijanščine - ta se dokončno uveljavi od 1725.

Serija P je po obsegu največja. Sestavljena je iz 62 zvezkov, toda zvezek številka 40 v resnici ni nikoli obstajal: med dokumenti s številka 39 in 41 je kronološka kontinuiteta in noben dokument v kazalu spisov ni naveden pod signaturo P 40. Prvi spisi te serije so datirani s 1513, kontinuirano pa tečejo šele od 30-ih let istega stoletja.

Serija P vsebuje vso stanovsko korespondenco, tako z nadrejenimi oblastmi in drugimi javnimi uradi v grofiji ali drugih avstrijskih deželah, kot tudi s privatnimi strankami. Dokumentacija je karseda različna: prevladujejo finančne in upravne zadeve, pogosto v obliki poročil ali poizvedb, kar dopolnjuje bolj splošne podatke v seriji S. Številni so tudi dokumenti v obliki pritožb, prijav, obvestil, privatnih in javnih, ki lahko dajejo nove in izvirne podatke z vidika še neznane in skrite družbene resničnosti na Goriškem.

V tej seriji Morellijeva odločitev, da vse dokumente uredi kronološko in s tem razbije povezavo raznih spisov v skupno zadevo, v resnici otežuje uporabo. Kljub vsemu je te ovire mogoče premagati s pomočjo kazala spisov: tu je praviloma predmet zadeve označen s točnim kronološkim podatkom samo za uvodni spis, a z navedbo nahajališča vseh preostalih posameznih spisov v tej zadevi.

Kazalo, zvezek z 296 stranmi v kvart formatu, ki vsebuje več kot 5000 arhivskih gesel, je abecedni seznam stvari in osebnih imen.

Spisi, ki se tičejo posameznih oseb, se le deloma nanašajo na naloge in zadolžitve širšega, javnega pomena, naložene posameznikom s strani stanov; v tem primeru kazalo vsebuje napotilo na predmet, na katerega se nanaša. Prevladuje pa dokumentacija o vstopanju v vrste deželnega plemstva. V splošnem se najde le navedba skupščinske seje, na kateri se je razpravljalo in potrdilo sprejem (torej zajeta v seriji S). Le redko, in sicer po 1600, je označen obstoj dokumenta o nobilitaciji (v tem primeru je v konceptu ohranjen v seriji P). Treba je poudariti, da v goriškem

¹⁵ Gradivo je še vedno v upravnem arhivu goriške pokrajine.

¹⁶ ASPG, *Atti degli Stati Provinciali, Sezione I (=Stati I)*, P 26, f. 99.

¹⁷ Na primer, v instrukciji stanovskih poverjenikov baronu Oktaviju Terziju, ki je bil 1680 imenovan za prejemnika, je bilo dovoljenje, da je besedilo napisano "in der Wällischen Sprach um bessern verstandt". ASPG, *Stati I*, P 34, f. 148.

arhivu ni zbirk in sistematično obranjenih plemiških privilegijev, niti posebnih popisov le-teh, kljub odločitvi stanov iz leta 1686 - očitno niso poskrbeli za njeno izvedbo - o uvedbi deželne plemiške matrice, ki naj sega nazaj v najstarejše obdobje.¹⁸

Rezultat Morellijeve kategorizacije arhiva je 21 tako imenovanih rubrik, navedenih v kazalu abecedno po geslih. Znotraj rubrike so posamezni dokumenti naštetih kronološko z dodanim opisom vsebine in navedbo nahajališča, to je pripadnost seriji, številko zvezka v seriji in oštevilčenje lista.

V predgovoru b kazalu je Morelli utemeljil svojo odločitev, da številne dokumentarne zadeve skrči na nekaj kategorij: ker je menil, da je malo zadev, kj si jih pod nekim gestom vsakdo lahko poljubno predstavlja, jih je najraje poimenoval z eno samo besedo, zanesljivo in stalno, tudi na račun tistih, ki so imeli radi dolge rubrike.

Rubrike Morellijevega kazala so:

Prebrana: odredbe za preskrbo z živežem, prehranskega značaja

Kameralne zadeve: dokumentacija o deželno-knežjih dohodkih, ki zajema gozdna področja in pravice pobiranja dohodkov od državnih posesti.

Glavar: spisi o imenovanju in deželno-glavarstva navodila, slovesnost ustoličenja in položaj.

Delegacije: poverilnice in instrukcije za stanovske delegate pri dvoru in nadrejenih oblasteh, poročila le-teh.

Poddeželje: privilegiji, posebni opraski kmečkih skupnosti (naklade, tlaka, novačenje), prodaja in nakup komunalnih zemljišč.

Deželni zbor: poverilnice stanovskim odposlancem na državne in meddeželne zборе, poverilnice vladarskim komisarjem na goriških deželnih zborih, dogovori, obravnave in odločitve deželnega zbora.

Cerkvene zadeve: verska vprašanja, cerkvena jurisdikcija, uprava cerkvene posesti, podelitev beneficijev, odnosi z verskimi redovi, komenda v Preconicu, ustanovitve škofije.

Sodne zadeve: zakonodaja, vladarski dopisi, sodni redi, sodne pristojnosti, sodne investiture.

Vlada: zunanje zadeve (spori na mejah, odnosi z beneškimi podložniki), mejni spori z avstrijskimi deželami, trgovinski in industrijski ukrepi, deželna policija (javna gradnja, lov, ribolov, javni red, potrošnja), židovska vera in socialni položaj Židov, odnosi z grofijo Gradška.

Davek: uzakonjenje davkov, zemljiški davek, sporne davčne zadeve, ugovori, prošnje in informacije, instrukcije in uredbе o izvršbi, darovi za vladarsko hišo.

Namestnik: imenovanje, pristojnosti in položaj.

Javna oblast: privilegiji mestnega magistrata,

pristojnosti na področju civilnega in kriminalnega sodstva, glede obdavčenja, imenovanja v službe in zaposlitve.

Malteški red: sprejem goriškega plemstva v češki priorat, komenda San Nicolo.

Denar: uredbе, dopisi, inenja, valutacije, beneški in tuj denar, postavitve kovnice v Gorici.

Plemstvo: privilegiji, pravice, vpisi v deželno plemstvo, uredbе in glasovanje o tem.

Policija: uredbе (omejene na mesto Gorica) glede šolstva in javne pomoči, odredbe o javni varnosti in čistoči, urejanje mesta.

Zdravstvo: zaščitni ukrepi zdravstvene policije, epidemije in živinske kuge, sanitarne oblasti in delegacije, imenovanje zdravnika, farmacevtski ukrepi.

Zunanja varnost: odredbe glede vojaške obrambe (utrdbe, novačenje enot, pomoč sosednjim deželam).

Stanovi: privilegiji in pooblastila, dedne službe, volitev odposlancev, organiziranje podrejenih uradov.

Vina: zakoni in dekreti o trgovini z vinom, informacije, poročila in prošnje, tibatapljenje.

Pred kratkim je bil končan računalniški vnos vseh podatkov iz kazala spisov. Ta operacija se je zvesto ravnala po Morellijevem popisu, zato ne izpolnjuje vseh arhivskih kriterijev; kljub temu dopušča hiter vpogled, tako po zadevah kot kronologiji, in omogoča izdelavo zelo priročnega osebnega in krajevnega kazala.

4. Ker je deželnim stanovom pripadala široka in avtonomna lokalna oblast, je njihov arhiv pomembna podlaga za zgodovinske raziskave.

V tem smislu ima prva registratura deželnih stanov dvojni pomen.

Vsebinska popolnost in celotnost na vseh področjih obsežnega upravnega aparata dežele, kakršna je v goriškem fondu navzoča od prvih desetletij 16. stoletja, je med podobnimi avstrijskimi arhivi precej redka; zato lahko študij goriških stanov v lokalnem okviru prispeva spoznanja o odločilnem obdobju za nastanek sodobne državne uprave.

Nadalje so za to obdobje spisi deželnih stanov najpomembnejši uporabni fond. Zaradi porazgubitve arhivov različnih javnih lokalnih uradov (od glavarstva do finančne uprave), o čemer je tožil že Morelli, zavoljo uničenja ali delne porazgubitve pomembnih družinskih arhivov (Attems s Sv. Križa, Thurn, Coronini-Kromberk) in zaradi težav pri uporabi preostalih v zasebni lasti so spisi deželnih stanov količinsko najobsežnejši in vsebinsko najpomembnejši dokumentarni vir za goriško zgodovino novega veka.

Stara grofija se je razvijala vzdolž dveh osi: srednje in zgornje Soške doline ter Vipavske doline oziroma na ozemlju, ki je danes v veliki meri v Republiki Sloveniji: očiten je pomen starega arhiva goriških stanov za slovenske raziskovalce lokalne zgodovine.

¹⁸ ASPG, Stati 1, S 21, f. 93.

V tem smislu se najzanimivejše gradivo naša na posebne zadeve, zlasti na upravljanje velikih katedralnih gozdov in prodajo komunalnih zemljišč. Poleg podatkov o ozemeljskih spremembah in o njihovem gospodarskem izkoriščanju je v teh dokumentih mogoče najti tudi pomembne podatke o gospodarski in družbeni organizaciji lokalnih vaških skupnosti, zlasti v prošnjah, ki so jih pošiljale vladarju ali nadrejeni upravi za ohranitev svojih pravic - posebno za *jus pascendi* in *jus legnandi* oziroma za pravico do paše in sekanja lesa na skupnih zemljiščih - ter v zvezi z obravnavo tlake, ki so ji bile podvržene (tudi v grofiji imenovane rabota) in je bila namenjena prevažanju lesa ali utrjevanju goriškega gradu. Obilo take dokumentacije iz 16. in 17. stoletja je za gozd Panovec - najbližji mestu, ki se je raztezal proti Kromberku - ter za Log - kamor so gravitirale soseske iz Ozeljana, Šempasa, Šmihela in Oseka. Šele v 18. stoletju se je pojavila ustrezna dokumentacija za Trnovski gozd, ki prej očitno ni bil izkoriščen.

Iz tega obdobja je tudi obsežnejše gradivo o prodaji skupnih zemljišč, zlasti na območju Brd in v Vipavski dolini. V starem arhivu deželnih stanov se nahajajo pretežno spisi o političnih razpravah na to temo, v katere so se nekatere skupnosti, kot Šempeter, Vrtojba, Vogrsko, Bilje, vključevale kot polni upravičenci in nastopale kot kupci zemljišč; spisi, ki so bolj ekonomskega značaja in obsegajo tudi pomembnejša gospodarstva grofije, zlasti tolminsko, se hranijo v drugi registraturi.

Za zgodovinsko raziskovanje ozemelj, ki so bila zajeta v večjih gospodarstvih, je dokumentacija v fondu precej omejena. Pa vendar: medtem ko spisi o gospodarstvu Sv. Križ skoraj ne obstajajo, so dokumenti za gospodarstvo Kanal in katedralno gospodarstvo Bovec precej številni, zlasti za posamezno problematiko, povezano tudi v tem primeru z gospodarskim izkoriščanjem velikih gozdov. Gre za izgradnjo (v 16.) in vzdrževanje (v naslednjih stoletjih) komunikacijskih poti, cestnih ali rečnih, za potrebe transporta in prodaje lesa ter za postavitev naprav za njegovo obdelavo. Druga obravnavana tema je politika nalaganja carin in davkov na ta promet. Navzoč je tudi dokumentarni material v zadevi zdravstva, zlasti izmenjava informacij za potrebe ukrepov

lokalnih oblasti zoper širjenje epidemij in živinske kuge, ki konkretno zadevajo Bovec na začetku in koncu 16. ter Kanal v 17. stoletju.

O ozemlju Tolminske, leta 1534 goriški grofiji priključenega glavarstva in 1649 spremenjenega v alodialno gospodarstvo, pa je dokumentacija posebno bogata.

Predvsem je dokumentirano uradno dogajanje na tem območju: od poskusov tolminskih glavarjev, da se odresejo podrejenosti do grofije, do odstopa vladarjevih sodnih pravic, najprej štajerskim Breunerjem, nekaj let pozneje pa Coroninjem. Precejšen pomen ima tudi strateška vloga glavarstva, zato je oširno izpričano utrjevanje in vzdrževanje tamkajšnjih utrd. Obsežna je tudi bogata dokumentacija o izkoriščanju gozdnih zalog in o poteh, zlasti je bogata o podložniškemu upiranju plačevanju naklad in uvajanju davkov, ki se vleče od leta 1534 do upora 1713 - ta je obravnavan le z vidika goriških oblasti ter zadeva sprva le obrambne ukrepe in kasneje represijo.

Zelo je pomembna obsežna dokumentacija, ki zadeva neposredne odnose med stanov goriške grofije in kranjske vojvodine. Gre zlasti za gradivo, ki pokriva vsa stoletja novega veka in se nanaša na institucionalno sodelovanje na področju zdravstva, predvsem v primerih kuge, na vzajemno vojaško pomoč na mejah v primeru vojne proti Benečanom in Turkom, na skupne naloge pri graditvi cestnih komunikacij na območju Kanala, Boveca in Razdrtega.

Predvsem so dokumentirani trgovinski odnosi med dvema deželama, ki zadevajo preskrbo Goriške z žitom in živino na Kranjskem (z zanimivimi podatki o tihotapstvu) in prodajo goriških vin, ter ustrezna davčna, carinska in denarna politika.

Končno se v goriškem arhivu nahajajo tudi vladarski odloki, poslani na Kranjsko, npr. o fevdih ali o gozdovih, informacije, ki so jih kranjski stanov posredovali goriškim kot gradivo o uporabi metod pri uvajanju novih oblik obdavčenja, nadalje informacije, ki se nanašajo na namestnika in viceodma, na predpisani obred ob poklonitvi knezu, dokazi tesnih uradnih odnosov med dvema sosednjima deželama.

Prevod: Drago Trpin

Za objavo prispevka INZ ni pridobil soglasja avtorja

Za objavo prispevka INZ ni pridobil soglasja avtorja

Za objavo prispevka INZ ni pridobil soglasja avtorja

Vodni znak na papirju do leta 1800

ANDREJ ZADNIKAR

Vodni znak (nem. Wasserzeichen; angl. watermark; franc. filigrane; it. filigrana) je znak, vtisnjen v mokro snov, iz katere oblikujemo papirno polo ali trak. Vtis je navadno prosojnejši od preostale površine, zato je dobro viden pri opazovanju papirja proti svetlobi. Poznamo pa tudi znake, ki so vtisnjeni tako, da so tembejši od okolice, in take, ki plastično izstopajo. Vodni znak se pojavlja tako pri ročni kot pri strojni izdelavi papirja. Poznamo tudi imitacije vodnega znaka, ko se ta vtisne v že izdelan papir. Vodni znak rabi kot znak izdelovalca, pa tudi kot zaščita proti ponarejanju, na primer v papirjih, namejenih tiskanju bankovec ali znamk.

Papir začno izdelovati kmalu po letu 100 na Kitajskem. Od 8. stoletja se izdelovanje papirja razširja v deželah, ki so jih osvojili Arabci, Evropa pa je še dolgo navezana na uvoz. Izdelovanje papirja je na evropskih tleh zanesljivo dokumentirano šele sredi 13. stoletja v Italiji. Drugod po Evropi odpirajo prve papirnice šele v naslednjem stoletju. Papir zelo počasi nadomešča pergament, namejben pa je sprva le majhna pomembna zapisom. V italijanskih papirjih druge polovice 13. stoletja najdemo tudi najstarejše znane vodne znake.¹

Stari mojstri so za izdelavo papirja uporabljali podobno sito, kot je pri ročni izdelavi v uporabi še danes. Na pravokoten lesen okvir so podolžno tesno skupaj napeli tanke žice ter jih v razmiku nekaj centimetrov povezali s pravokotno potekajočimi, precej debelejšimi. Med dvoje teh veznih žic² je bila navadno v desni polovici sita pritrdjena v različne oblike zvita, nekoliko močnejša žica, in njen odtis v izdelani poli papirja imenujemo "vodni znak". Da bi dobili zaželjeno obliko vodnega znaka, je bilo to žico treba zvijati podobno, kot zlatar zvija žičke iz žlahtnih kovin pri izdelavi "filigrana", zato so tudi ta lik in njegov vtis v papirju imenovali tako.

Vodni znak je bil osebno znamenje izdelovalca, ki ga je vtisnjeval v svoje pole papirja, podobno kot je kamnosek vklesal svoj znak v obdelavo kos kamba, ali pa kot je zlatar vrezal svojega v dakit, ki ga je izdelal. Presebeča nas bogastvo motivov, ki se pojavljajo v papirju, tembolj, ker so se oblikovali pri upodabljanju morali omejevati le na obris. Vodni znaki se pojavijo že v 13. stoletju, vendar bi v njihovih zgodnjih oblikah težko opazili vplive umetnostnega sloga tega časa, gotike. Jasen pečat pa so

oblikovanju vodnih znakov dali renesansa, barok in rokoko.

Krova in križ, ta pa spet v vseh oblikah in različicah, Sonce, Meseč in zvezde, domače in divje živali - tudi eborožec in bazilisk ne manjkata - ves herbarij cvetlic, vsakovrstni sadeži, divji obožje in svetniki, človeška glava, roka ali noga, orodje in orožje, grajski stolp in cerkev, ime izdelovalca, grbi - naš prvi znani izdelovalec papirja mojster Pankrac je v svoje pole okrog leta 1580 vtisnjeval grb gospoda Khisla s Fužin - vse to, pa še oblike, ki jim težko določimo ime in ki so imele pomen morda le za svojega mojstra, lahko najdemo, če list papirja iz skladovnice spisov ali stran v knjigi podržimo proti luči.

Pomen vodnega znaka pri preučevanju rokopisov, tiskanih knjig ali grafik starih mojstrov je bil znan že v 18. stoletju. V 19. stoletju že objavljajo velike zbirke vodnih znakov, pojavljajo pa se že tudi razprave o zgodovini izdelovanja papirja v posameznih deželah in o vodnih znakih, ki so jih pri tem uporabljali. Za utemeljitelja filigranologije, kot vedo o vodnih znakih tudi imenujemo in jo včasih prištevamo k "pomožnim" zgodovinskim vedam, pa velja Švicar Charles Moïse Briquet. Ta je v svojem delu³ več kot šestnajst tisoč vodnih znakov, ki jih je prebral v evropskih arhivih in knjižnicah, razporedil v vrste, skupine in tipe. Vsak tip se spet lahko pojavlja v več različicah, odvisno od števila sit za izdelavo papirja v papirnici in od tega, koliko časa se je kakšen znak uporabljal. Z večkratno rabo se je njegova prvotna podoba namreč nekoliko deformirala. Pri določanju starosti in izvora papirja moramo seveda upoštevati celoten vtis v papirni poli. Poleg vodnega znaka in njegovega mesta med veznimi žicama tudi gostoto osnovnih žic in pa razmik med veznimi žicami. Pomemben je tudi format papirne pole. Ti so bili seveda v različnih deželah različni, razlikovali pa so se tudi formati različnih vrst papirja. Upoštevati moramo tudi čas, ki je lahko potekel od izdelave papirja do njegove uporabe, ta pa je navadno odvisen od vrste zapisa. Osebno pismo ali potrdilo o poravnanih obveznostih je bilo lahko napisano na kosčku papirja, ki je bil izrezan iz kakšnega precej starejšega dokumenta, datum pa pomembnejši listini ali listu iz notarske knjige pa je navadno zelo blizu času izdelave papirja, na katerem je zapisan. Šele s primerjavo velikega števila papirjev z datiranimi zapisi bomo lahko včasih vsaj približno določili čas na-

¹ K. T. Weiss: *Handbuch der Wasserzeichenkunde*, Leipzig, 1962.

² Za odtis žic v papirju bomo večkrat našli francoska izraza: la vergeure za osmivne in les pontuseux za vezne žice.

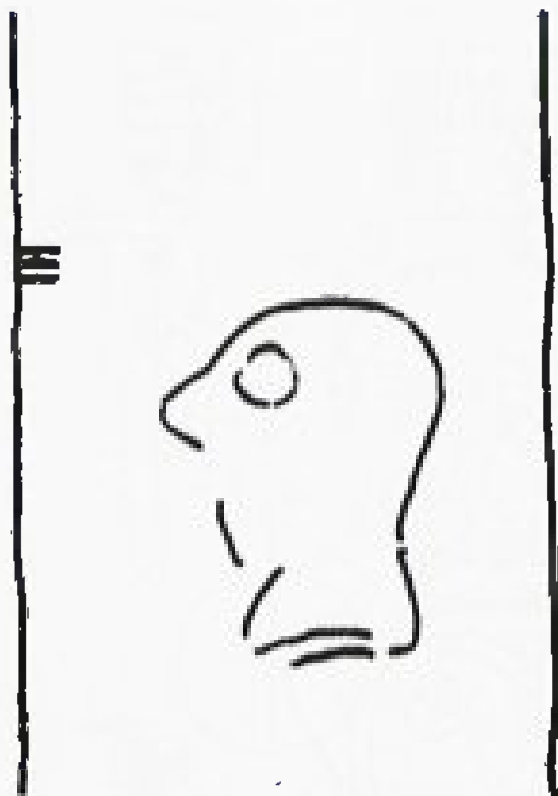
³ C. M. Briquet: *Dictionnaire historique des moyens du papier dès leur apparition vers 1282 jusqu'en 1600 avec 29 figures dans le texte et 16112 fac-similés de filigranes*, Genève, 1907.

Vodni znaki osemnajstega stoletja iz A. Müller, Diarium über die Arbeiten im Archive des Landesmuseum in Laibach 1900, ARS

Vodni znak - glava na listini iz leta 1313, marec
12, ARS Zbirka listin, Rep. III. št. 27

stanka nedatiranega dokumenta, ki ga preučujemo. Kadar pa poznamo čas obratovanja kakšne papirnice, vrste papirja, ki jih je izdelovala, in morda tudi papirničarja - v vsako vrsto so kmalu začeli vtisnjevati posebne znake, začetnice imen in priimkov izdelovalcev pa so tudi pogosto vtisnjene v papirju - bo naša ocena že precej zanesljivejša.⁴

Zborniki, ki bi kot Briquetov pred devetdesetimi leti skušali zajeti vse znano gradivo, danes seveda niso več mogoči. Razprave so časovno ali regionalno omejene, ali pa obravnavajo določeno zvrst gradiva, v kateri se vodni znaki pojavljajo.⁵ Nekatere pa so posvečene eni sami vrsti vodnega znaka, v vseh njenih različicah.⁶

⁴ V. Mošin, Filigranologija kao pomoćna historijska nauka, *Zbornik Historijskog Instituta Jugoslavenske akademije*, Zagreb, 1954, pp. 25-93;

G. Piccard, Die Wasserzeichenforschung als historische Hilfswissenschaft, *AZ*, Bd. 52, 1956, pp. 62-115;

T. Gerardy, Altes Papier und seine Wasserzeichen, *AZ*, Bd. 70, 1974, pp. 69-74.

⁵ G. Piccard, Wasserzeichenkunde und Urhahrforschung, *Archivum*, 1-2, 1952, pp. 65-81;

D. Woodward, Catalogue of watermarks in Italian printed maps ca 1540-1600, Firenze, 1966.

⁶ B. Giglio, Le filigrane nelle carte degli archivi dinesani di Ivrea nei secoli XII-XIV, XIV-XV, Ivrea 1981.

G. Piccard, Wasserzeichen Hand und Handschuh, Stuttgart,

Že dolgo pritegujeta zanimanje raziskovalcev tudi ikonografija in simbolika vodnega znaka. Nekateri arhivi in specializirani muzeji hranijo zbirke s tisoči vodnih znakov. Za njihovo reproduciranje je danes v rabi vrsta načinov, od preprostega kopiranja s pomočjo prozorne folije, fotografije, do beta radiografije in rentgena.⁷

Začetki preučevanja vodnih znakov na Slovenskem segajo v konce prejšnjega stoletja. Briquet je obiskal tudi Ljubljano in tu pregledoval dokumente v arhivu Deželnega muzeja. O njegovem obisku in ugotovitvah je na kratko poročal kustos Deželnega muzeja Alfons Müllner.⁸ Ko je ta v letih od 1900 do 1903 urejal arhiv v Deželnem muzeju, je o svojem delu pisal dnevnik.⁹ Med besedilo je na posebne liste prerinjal 114 vodnih znakov, ki jih je našel na dokumentih, nastalih v obdobju od 15. do 18. stoletja. "vodni znaki v papirju teh aktov niso nezanimivi. Predložene sem kopiral, njihove kopije pa bom poslal gospodu Briquetu v Ženevo v oceno" je zapisal na koncu strani ob listu s skupino vodnih znakov.¹⁰ V Müllnerjevi zapuščini v Arhivu Slovenije je tudi 55 lističev z vodnimi znaki, ki jih je izrezal iz različnih dokumentov.¹¹ Med obema vojnama je raziskoval zgodovino izdelovanja papirja na Štajerskem, Koroškem, Kranjskem in Goriškem Viktor Thiel. V njegovih razpravah najdemo tudi risbe vodnih znakov papirnic, ki so delovale v teh deželah.¹² Leta 1957 je pri Zgodovinskem inštitutu JAZU izšlo obsežno delo Vladimira Mošina in Seida Traljića o vodnih znakih 13. in 14. stoletja,¹³ v katerem so zbrane vse takrat znane različice. Objavljenih je 7271 znakov, kar je trikrat toliko, kot jih je poznal Briquet iz teh dveh stoletij. Avtorja uvajata tudi nekatere nove vrste. Vodni znaki so razvrščeni po abecednem redu francoske terminologije. Med nahajališči dokumentov, iz katerih so prerinani objavljeni vodni znaki, so v Sloveniji navedeni današnji Arhiv Slovenije, NUK ter ško-

1997 (že 17. podobno delo istega avtorja).

⁷ W. Haupt, Wasserzeichenwiedergabe in schwierigen Fällen, *Multitechnik*, 87, 1981, pp. 38-43;

F. Heilwig, Wasserzeichen unter der Röntgenröhre, *Multitechnik*, 88, 1982, pp. 278-279.

⁸ A. Müllner, Das Papier der Laibacher Archive, *Argo*, VI, 1898, pp. 124-126.

⁹ A. Müllner, Diarium über die Arbeiten im Archive des Landesmuseums in Laibach d.d. 22. September 1900 an. (Rokopis hrani arhiv čitalnice AS).

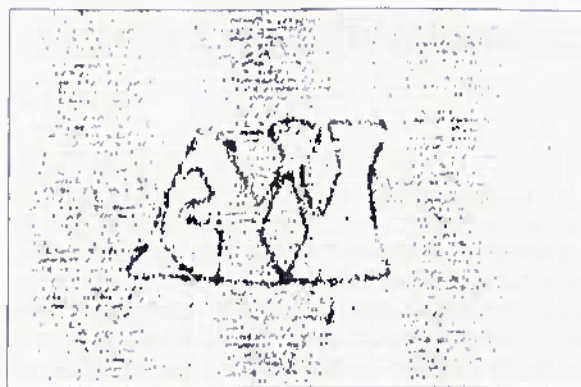
¹⁰ O.c., p. 104.

¹¹ AS, Zbirka vodnih znakov, št. 1-55.

¹² V. Thiel, Geschichte der Papierzeugung und des Papierhandels in Steiermark, Sonderdruck aus Zentralblatt für die Papierindustrie, 1-7, 1926;

Isti: Geschichte der Papierzeugung in den Herzogtümern Kärnten und Krain, sowie in der Grafschaft Görz, Sonderdruck aus Der Altenburger Papierer, 9-12, 1937.

¹³ V. A. Mošin, S.M. Traljić: Vodeni znakovi XIII i XIV vijeka, I-II, Zagreb, 1957.

Črki AN, vodni znak Antona Nikla, ARS, Zbirka vodnih znakov, št. 63 (višina 2 cm)

fijski knjižnici v Ljubljani in Mariboru. V knjigi Georga Einederja o papirnicah v avstrijskem cesarstvu - avtor končuje svoje delo s sredo 19. stoletja - in njihovih vodnih znakih so v pregledih izdelovanja papirja v posameznih deželah navedene tudi papirnice, ki so delovale v naših krajih.¹⁴ Zgodovini papirništva v Sloveniji sta se doslej posvečala Jože Šorn in Darko Cafuta. Prvi je v svojih treh temeljnih razpravah zajel zgodovino mlinov za papir, kot jih imenuje, od prvega znanega s konca 16. stoletja, do začetkov strojnega izdelovanja papirja sredi prejšnjega stoletja. Objavil je tudi risbe vodnih znakov, ki so jih v teh starih papirnicah uporabljali.¹⁵ V svoji monografiji o vevški papirnici je prav tako objavil risbe vodnih znakov, ki jih najdemo v njenem papirju.¹⁶ Nekaj dodatkov k Šornovim razpravam je prispeval tudi Ivan Slokar.¹⁷ O papirnici v Mrzlem potoku, današnji vasi Papirnica pri Stari Loki, je pisal Darko Cafuta in obenem objavil tudi risbe njenih vodnih znakov.¹⁸ Isti avtor je raziskoval tudi začetke papirnice v Radečah.¹⁹ Darko Cafuta upravičeno uveljavlja besedo "papirnica" - ki jo je našel zapisano v dokumentih 18. stoletja - že za obdobje ročnega izdelovanja papirja. Naši starejši pisci so po zgledu drugih jezikov uporabljali izraza "mlin za papir" ali "papirni mlin".

¹⁴ G. Eineder: *The Ancient Paper-Mills of the former Austro-Hungarian Empire and their Watermarks*, Hilversum, 1960.

¹⁵ J. Šorn, *Starejši mlini za papir na Slovenskem*, ZČ, VIII, 1954, pp. 87-117;

Isti, *Dodatek k starejšim mlinom za papir na Slovenskem*, ZČ, IX, 1955, pp. 189-192;

Isti, *Še o mlinih za papir na Slovenskem*, ZČ, XII-XIII, 1958/1959, pp. 266-272.

¹⁶ J. Šorn: *Razvoj papirnice Vevče*, Ljubljana, 1956.

¹⁷ I. Slokar, *Nekaj dodatkov k zgodovini mlinov za papir na Slovenskem*, ZČ, X-XI, 1956-1957, pp. 295-297.

¹⁸ D. Cafuta, *Loška papirnica*, LR, 1985, pp. 137-152; Isti, *Dodatek k zgodovini loške papirnice*, LR, 33, 1986, pp. 57-64.

¹⁹ D. Cafuta, *Začetki radeške papirnice*, *Kronika*, 34, 1986, pp. 152-160.

Kača, vodni znak Antona Nikla, ARS, Zbirka vodnih znakov, št. 63 (višina 5,5 cm)

Opredelitev vodnega znaka je tudi del kodi-kološke raziskave dokumenta, pisanega na papirju. Pri nas je kratko opisal vodne znake v srednjeveških rokopisih, ki jih je preučeval, že Milko Kos, v obdobju med obema vojnama.²⁰

²⁰ M. Kos: *Srednjeveški rokopisi v Sloveniji*, Ljubljana, 1931.

Osebni fond Franza Stuchlika, kaplana ljubljanske komende nemškega viteškega reda

ANDREJ ZADNIKAR

Osebni fond Franza Stuchlika v Arhivu Slovenije obsega le dve poli, vsaka je na treh straneh popisana z drobno, na nekaterih mestih težko berljivo gotsko kurzivo. Prva, v folijskem formatu, je podpisana: Franz Stuchlik D.O.P., druga, manjša, pa: Franc. Stuchlik (v latinici) in z začetnicami: O.T.P. ob imenu, ter: Cappellanus Comndae Labac.

Catalogus Cleri Dioecesis Labacensis za leto 1846 navaja: D. Stuchlik Franciscus, Ordinis equestris teutonici Sacerdos et Commendae Labac. Capellanus. Natus 24. Nov. 1811. Neo Sedlie in Silesia. Ordinatus presbyter 10. Aug. 1837.¹ Prav tako tudi za leti 1847 in 1848. Franz Stuchlik je bil torej prišel v ljubljansko komendo Nemškega viteškega reda iz takratne avstrijske Šlezije, rojen pa je bil v kraju Nové Sedlice blizu Opave v današnji Češki republikli.

Prvi sestavek ima naslov: Pro memoria! Orden der Tempelherrn und nachmals der Deutseh. Ritter in Laibach. Tri obdobja v preteklosti Ljubljane, predvsem pa kraja, kjer stoji križniška komenda, so Stuchlika zanimala: antika, srednji vek in pa zgodnje 18. stoletje, ko so podrli staro srednjeveško redovno cerkev in na njenem mestu postavili novo. Ko piše o dogodkih iz antične zgodovine, navaja kot vire Strabona, Aulija Gelijsa in Linhart. Navedbe iz obeh antičnih avtorjev je povzel kar po slednjem.² Prepisal je tudi napis z rimske nagrobne are, ki so jo bili našli, ko so leta 1714 kopali temelje za sedanjo cerkev, in je danes vzdana v njeno stransko fasado.³ Predvsem pa Stuchlika zanimajo Valvasorjeva⁴ in Dolničarjeva⁵ poročila o naselitvi in koncu templarskega reda v Ljubljani. Napisal je tudi njegovo kratko zgodovino, pri čemer pa vira ne navaja. Red - eden od treh velikih viteških redov, poleg Reda sv. Janeza in Nemškega viteškega reda - je bil že v začetku 14. stoletja zatrt. Verjetno pa je imel svoje posesti tudi v naših krajih.⁶ Stuchlik je bil o tem prepričan, kar je pokazal že v naslovii svoje promemorije. Kaže, da je bilo v njegovem času izročilo o tem, da se je Nemški viteški red v Ljubljani naselil na mestu nekdanje templarske komende, še živo. Svoj sestavek končuje z obdobjem

komturja Guidobalda von Starhemberga, ki je bil dal pobudo za gradnjo sedanje cerkve. Kot vir na tem mestu navaja Hoffa.⁷ Kratko še omenja rimsko nagrobno stelo, ki je nekdanj rabila kot seabellum pred oltarjem, zato je napis v spodnjem delu precej zabrisan, danes pa stoji v lapidariju ob cerkvi.⁸ Prepisal je tudi napis z nagrobnika drugega Starhembergovega naslednika, Augustina Cajetana grofa Wildensteina, ki se je edini ohranil na prvotnem mestu v cerkvi. Prav na koncu pa po Valvasorju povzema še poročilo o kapeli sv. Jurija v stari cerkvi, ustanovi gospodov Schnitzenpaumov, ter najdobi neke stavbe, katere obok je bil napolnjen s človeškimi kostmi.⁹ Navaja le Valvasorjev vir, M.S.v Hohenau. Gre seveda za kamer, za katerega vemo, da je bil stal na pokopališču blizu cerkve.¹⁰

Drugi list iz Stuchlikove zapuščine je posvečen le napisom z nagrobnikov. Prepisal je spet napis z že omenjene nagrobne are na cerkveni zunanjsčini, razrešil je tudi okrajšave in besedilo prevedel. Prav tako je storil tudi z napisom na nagrobniku iz današnjega lapidarija. Iz objavljenega dela Vodnikovega Itinerarija povzema poročilo o nagrobni ari, ki je bila včasih vzdana v pokopališki zid križniške komende, že od leta 1807 pa je na Dunaju.¹¹ Danes jo hrani tamkajšnji Umetnostnozgodovinski muzej.¹² Posebej je prepisal še napise z nagrobnikov, ki jih je leta 1847 videl na pokopališču pri cerkvi Nemškega viteškega reda v Ljubljani: Georga in Andreasa Rainerja,¹³ malega Alexija Peverella,¹⁴ Joannesu Philippa grofa Cobenzla in Thomasa Jiischine. Danes so v lapidariju, ki ga je na mestu nekdanjega pokopališča križniške komende uredil Plečnik; ter Pamphilija Frumentina¹⁵ in Casparja Patrucllija,¹⁶ ki ju hrani Narodni muzej.

Franz Stuchlik pri pisanju ni uporabljal arhivskih virov. Skrbno pa je prebral, kar je našel že natisnjenegega o preteklosti mesta, v katerem je preživel tri leta.

¹ Catalogus Cleri Dioecesis Labacensis incunte anno 1846, p. 10, 83.

² A. Linhart: Versuch einer Geschichte von Krain und den übrigen Ländern der südlichen Slaven Oesterreichs. 1. Bd., Laibach, 1788 (slov. izd.: Ljubljana, 1981).

³ CIL III 3857.

⁴ J. W. Valvasor: Die Ehre des Herzogthums Crain, XI. Laibach, 1689, p. 710.

⁵ J. G. Dolničar: Epitome Cronologica ..., Labaci, 1714, pp. 38, 41-42, 56.

⁶ M. Kosi, Templarji na Slovenskem, ZČ, 48, 1994, pp. 149-186.

⁷ H. G. Hoff: Historisch-statistisch-topografisches Gemälde von Herzogthume Krain und denselben einverleibten Istrien: ein Beytrag zur Völker und Länderkunde, Laibach, 1808.

⁸ CIL III 3863.

⁹ J. W. Valvasor, o.c., p. 691.

¹⁰ M. Kov: Srednjeveška Ljubljana, Ljubljana, 1960, p. 16.

¹¹ Römische Denkmäler aus Illyrien, Laibacher Wochenblatt, 1818, Nr. 21.

¹² CIL III 3846.

¹³ E. Cevc: Srednjeveška plastika na Slovenskem, Ljubljana, 1963, p. 306.

¹⁴ Isti: Kiparstvo na Slovenskem med gotiko in barokom, Ljubljana, 1981, pp. 205-206.

¹⁵ Isti: o.c., pp. 158-161.

¹⁶ Isti: o.c., p. 162.

Arhivsko gradivo o bratovščinah v Pokrajinskem arhivu Koper

MIRJANA KONTESTABILE-ROVIS

Bratovščine¹ so delovale na meji cerkvenega in državnega prava. Delovati so začele v zgodnjem srednjem veku. Njihove začetke lahko iščemo v tajnih zbiranjih prvih kristjanov. Bolj znano je njihovo delovanje v srednjem veku, ko so dobile humanitarno - versko in celo gospodarsko obeležje. Cerkev je na sinodi v Arlesu leta 1234 sprejela odlok, da se vse bratovščine podredijo mestnemu ordinariatu; le-ta jim lahko dovoli ustanovitev in potrdi njihova pravila delovanja. S tridentinskim koncilom si je cerkev zagotovila še večji vpliv nad njimi.² Povsem cerkven značaj sta imeli bratovščini Sv. zakramenta in Krščanskega nauka. Na prvem vatikanskem koncilu leta 1869 so po "Codex Iuris Canonici" bratovščine razglasili za cerkvene ustanove.³

V Pokrajinskem arhivu v Kopru hranimo veliko materiala o bratovščinah, in sicer v fondu Starega koprškega občinskega arhiva in v fondu Inšpektorata domen v Kopru. To gradivo nam priča o veliki razširjenosti bratovščin v beneškem delu Istre. Njihovo delovanje je segalo na vsa področja življenja mestnega in vaškega prebivalstva. Vsaka bratovščina je imela svoja pravila. Vodili so jo gastaldi, voljeni za eno leto na letnih skupščinah.

V deveti skupini fonda Starega koprškega občinskega arhiva se je ohranilo gradivo iz začetka 17. stoletja. Prevladujejo finančne knjige o bilanci bratovščin, o njihovem kapitalu, o stroških, o profitih.⁴ Ravno tako so popisani vsi davki in dolžniki, ki so jemali posojila ali zemljo v najem. Na prvih straneh zgoraj omenjenih knjig se nahajajo grbi bratovščin. Velikost omenjenih knjig je različna. Najzanimivejši format je 11 x 22 cm, sestavljen iz več zvezčičev. Pisane so v vulgarni latinščini.⁵

Če samo preletimo gradivo omenjenega fonda, ugotovimo, da so bile bratovščine zelo premožne.

V arhivu hranimo tudi Pravidnik Bratovščine Svetega Rešnjega telesa. Nastal je iz leta 1635⁶ v Dolini pri Trstu, in je pisan v slovenščini. Zanimiv je zato, ker kaže, kako so bratovščine vpli-

vale na izoblikovanje verskih in drugih navad prebivalstva, kot so molitve, obiskovanje maš in pogrebov. Vplivale so tudi na izoblikovanje medsebojnih odnosov, saj so spodbujale skrb za popotnike, revne in bolne.⁷ Domačinom so nalagale skrb za sakralne objekte.

Novo obdobje v delovanju bratovščin je prinesel propad Beneške republike in prihod Francozov v Istro leta 1805. Naslednje leto je bil nekdanji beneški del Istre priključen k Italijanskemu kraljestvu, z glavnim mestom v Milanu. To kraljestvo je bilo podrejeno Napoleonu, ki je ravno takrat bil hudo bitko z Anglijo. Francija je zato potrebovala veliko finančnih sredstev.

V Istri si je Napoleonova Francija zagotovila denarna sredstva tako, da je poddržavila trgovino s soljo, tobakom in motovunskim brastom. Dodaten priliv v blagajno si je zagotovila z odpravo vseh bratovščin in nekaterih samostanov.⁸ Podržavila je vse njihovo imetje - le-to je bilo izjemno bogato, saj je krepko presevalo državni proračun Beneške republike.⁹ V Benetkah so ustanovili glavni finančni inšpektorat za nekdanje beneško ozemlje.¹⁰ Ta je moral zbrati vse arhive ter dokumentacijo administrativnih in finančnih poslov bratovščin in samostanov. Podrejen je bil finančnemu ministrstvu v Milanu.¹¹ Na podlagi zbrane dokumentacije je izterjevalec davkov v vsakem departmaju organiziral pobiranje davkov in obresti odpravljenih bratovščin in samostanov.

V Kopru je izjemoma direktorja domen, ki je upravljal državne posesti, imenoval sam civilni magistrat Kopra.¹² Največ gradiva iz tega obdobja se nahaja v fondu Inšpektorata domen v Kopru.¹³ Ohranjen je le del dragocenega gradiva, ki je nastal v obdobju Ilirskih provinc. Največ ohranjenega gradiva so knjige velikosti 34 x 45 cm, s popisi dolžnikov samostanov in bratovščin iz Pirana, Izole, Buzeta in Kopra ter njegovega zaledja.¹⁴ To gradivo vsebuje veliko podatkov o bratovščinah in njihovem finančnem položaju, hkrati pa nam kaže tudi socialno in družinsko

¹ Scuola, Confraternità.

² *Canones et Decreta sacrosancti oecumenici et generalis Concilii Tridentini*, Rim 1732, str. 194-195.

³ Ante Crnic, *Primčnik kanonskog prava katoličke crkve*, Zagreb 1945, str. 147-149.

⁴ IAK, fund 6, Občina Koper, 9. skupina.

⁵ Prav tam.

⁶ Pak, fond 352, Zbirka slovenskih spisov, Pravidnik Bratovščine Svetega Rešnjega telesa v Dolini pri Trstu, 1635 leta.

⁷ Prav tam.

⁸ *Bollettino delle leggi del Regno d'Italia*, Milano 1806, N. 34.

⁹ T. Lucani, *Prospetto delle Scuole laiche nell'Istria e dell loro rendite nel 1741*, La provincia dell'Istria, St. 18-28, Capodistria 1872.

¹⁰ *Bullettino delle leggi del Regno d'Italia*, Milano 1806, N. 64.

¹¹ Prav tam.

¹² Prav tam, N. 65.

¹³ Pak, fund 12, Inšpektorat domen Koper.

¹⁴ Prav tam.

sliko koprskega zaledja od Milj do Rakitovea.

Od propada Ilirskih provinc pa vse do leta 1822 ni ostalo nič gradiva. Od leta 1822 je v Kopru deloval L'Imp. Reg. Ufficio demaniale del distretto di Capodistria e di fondi politici di Trieste.¹⁵ Upravljal je kameralni fond, religijski fond, fond bratovščin, fond koprške škofovske mize in fond župnišča v Truškah. Gradivo tega urada predstavljajo predvsem opomini dolžnikom, licitacije, likvidacije, tožbe dolžnikov, dopisi drugih uradov.

Gradivo omenjenih fondov je bogat vir za raziskave gospodarstva v Istri. Vloga bratovščin še ni raziskana, zato gradivo kar vabi.

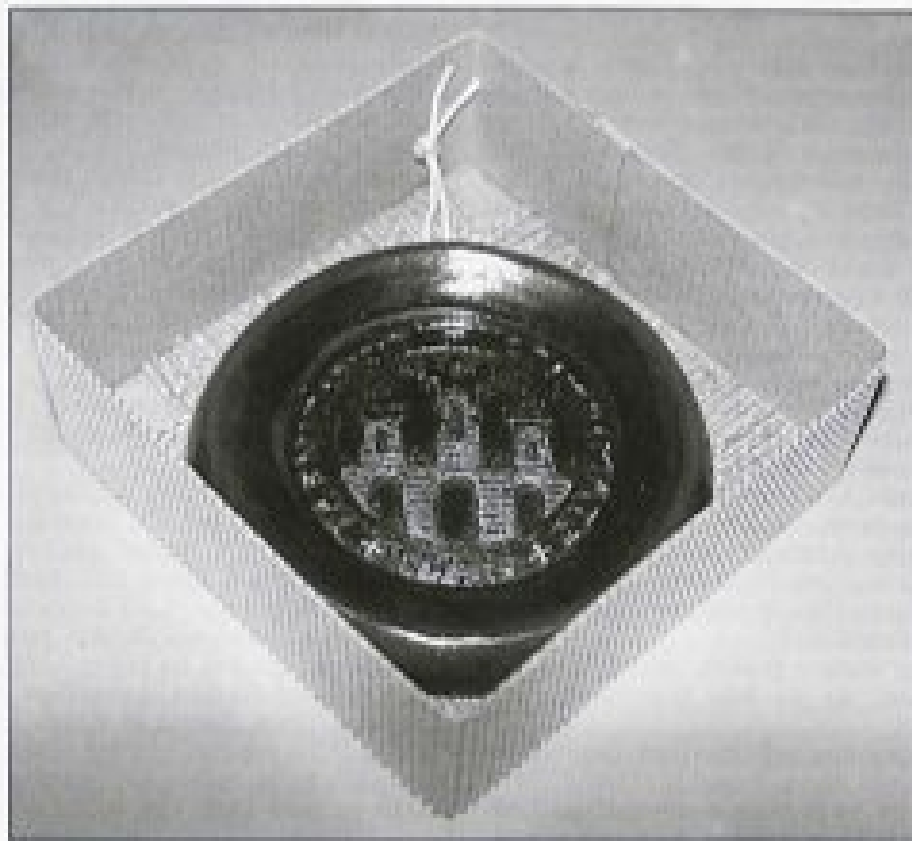
VIRI IN LITERATURA

Canones et Decreta sacrosancti oecumenici et generalis Concilii Tridentini.

T. Lucani, Prospetto delle Scuole laiche nell'Istria e dell loro rendite nel 1741, La provincia dell'Istria, št. 18-28.

Bollettino delle leggi del Regno d'Italia, Milano 1806.

Ante Crnica, Priručnik kanonskog prava katoličke crkve, Zagreb 1945.

Kopija originalnega pečata Kopra iz 13. stoletja, ohranjenega na listini z dne 31. marca 1321 v Državnem arhivu na Dunaju, Pokrajinski arhiv Koper

¹⁵ Prav tam, A. c. 92, T. c. 8, Različne zadeve, ki se nanašajo na administracijo domen...

Arhivsko gradivo republiške organizacije Socialistične zveze delovnega ljudstva Slovenije 1945-1990

MATEJA JERAJ

Socialistična zveza delovnega ljudstva Jugoslavije (SZDLJ) se je razvila iz Ljudske fronte Jugoslavije (LFJ), ki je bila ustanovljena med 2. svetovno vojno (1941) pod vodstvom KPJ kot politično enotna množična organizacija z namenom, da bi se bojevala proti okupatorju. Pobudo za nastanek tovrstnih organizacij je dala Kominterna, ki je po napadu Nemčije na Sovjetsko zvezo zahtevala od vseh komunističnih partij, naj se v boju proti silam osi čim širše politično povezujejo, tudi s predstavniki tako imenovanih meščanskih organizacij. V Sloveniji in na Hrvaškem sta se že leta 1941 oblikovali dve frontni organizaciji, Osvobodilna fronta (OF) slovenskega naroda in Enotna narodnoosvobodilna fronta Hrvaške, medtem ko so drugod večinoma delovali le oblastni organi osvobodilnega gibanja, Fronta kot enotna politična organizacija pa se je tam začela razvijati šele leta 1944. Na 1. kongresu LFJ, od 5. do 7. avgusta 1945 v Beogradu, so se vse jugoslovanske frontne organizacije združile v enotno politično organizacijo za vso državo, ki naj bi povežala vse družbene sile v prizadevanjih za ohranjanje pridobitev NOB. LFJ je v svojem okviru združevala še druge politične organizacije, kot na primer Antifašistično fronto žensk Jugoslavije, mladinsko in sindikalno organizacijo. Na 4. kongresu, od 22. do 25. februarja 1953 v Beogradu, se je LFJ v skladu z družbenimi spremembami in s priporočili 6. kongresa ZKJ preimenovala v SZDLJ, OF Slovenije pa v SZDL Slovenije (SZDLS).¹ Z zakonom o političnem združevanju z dne 27. 12. 1989 je SZDLS² prenehala delovati v dotedanji obliki in se je v letu 1990 preoblikovala v Socialistično stranko Slovenije.

OF oziroma SZDL je bila organizirana po teritorialnem načelu, le do pomladi 1946 so odbori OF delovali tudi v podjetjih in ustanovah. Najvišji organ na republiški ravni je bil do leta 1966 glavni odbor, po tem letu pa republiška konferenca.³

Arhivsko gradivo republiške organizacije SZDL (OF)⁴ hrani Arhiv Republike Slovenije.

Sestavljeno je iz dveh velikih sklopov:

1. Sejni zapisniki kongresov in Glavnega odbora oziroma Republiške konference OF oziroma SZDLS in njegovih organov

2. Arhivsko gradivo tako imenovanih delovnih področij: komisij, oddelkov, koordinacijskih odborov, svetov ipd.

Prvi sklop obsega sejne zapisnike kongresov OF oziroma SZDLS, zapisnike sej, seminarjev, posvetovanj in razgovorov, Glavnega odbora (GO) OF Slovenije, Izvršnega odbora (IO) OF Slovenije, GO SZDLS, Predsedstva SZDLS, organizacijsko-političnega sekretariata Predsedstva GO SZDLS, IO GO SZDLS, Sekretariata IO GO SZDLS, nadzornega odbora GO SZDLS, Republiške konference (RK) SZDLS, IO RK SZDLS, nadzornega odbora RK SZDLS, administrativno-finančne komisije RK SZDLS, Predsedstva RK SZDLS, IO Predsedstva RK SZDLS.

Drugi sklop obsega arhivsko gradivo komisij (npr. komisija za ideološko-vzgojno delo, za založniško dejavnost in tisk, za verska vprašanja, za vas, za ženska vprašanja, za manjšinska in izseljenska vprašanja, volilna komisija, komisija za sodelovanje z družbenimi organizacijami: Zveza prijateljev mladine, Zveza svobod in prosvetnih društev, Ljudska tehnika itd.), oddelkov (npr. oddelk za splošne zadeve), sekcij (sekcija za družbeno-ekonomsko vprašanja, sekcija za razvijanje solidarnosti), skupin (skupina za socialno-zdravstvena vprašanja, delovna skupina za politični sistem in vlogo SZDL, skupina za vprašanja komunalnega sistema, skupina za prosveto, kulturo in znanost), konferene (konferenca političnega aktiva, konferenca za družbeno aktivnost žensk), odborov (odbor za spremljanje razvoja krajevne samouprave, odbor za prosveto in kulturo), pripravljanih odborov (npr. za proslavo 15. obletnice ustanovitve JLA), koordinacijskih odborov /KO/ (npr. KO za pomoč žrtvam imperialistične agresije, KO za hoj proti alkoholizmu in narkomaniji, KO za vprašanja ohranjanja), svetov (npr. svet za strokovno izobraževanje) ter drugih oblik dela Glavnega odbora oziroma Republiške konference OF oziroma SZDL Slovenije (informativna služba, poslanska pisarna, kabinet predsednika), gradivo društev oziroma zvez društev, ki so delovale v okviru SZDL (npr. Zveza ženskih društev), gradivo o založniški in ustanoviteljski dejavnosti SZDL (Časopisno podjetje Delo, Kmečki glas, Cankarjeva založba, Ljudska pravica, Pogodhena skupnost za izdajanje lista Občan, Sodohnost), gradivo o sodelovanju z društvi in klubi (Slo-

¹ Ljudska fronta in Ljudska fronta Jugoslavije, Enciklopedija Slovenije 6, Mladinska knjiga, Ljubljana 1992, str. 275-276.

² Ur.l. SRS 42/1989.

³ Več o tem glej v: ZAL, Gradivo in razprave 11, Vodnik zgodovinskega arhiva Ljubljana, Ljubljana 1992, str. 58.

⁴ Kategorije arhivskega gradiva republiškega vodstva SZDL so predstavljene v prispevku Mateje Jeraj z naslovom Navodilo za odbiranje arhivskega gradiva iz dokumentarnega gradiva družbenopolitičnih organizacij, Arhivi VI, št. 1-2, Ljubljana 1983, str. 119-122.

venska izseljenska matica, Cirilmetodijsko društvo katoliških duhovnikov Slovenije, Republiška konferenca klubov Organizacije združenih narodov Slovenije, Zveza prijateljev mladine, Zveza svobod in prosvetnih društev, Ljudska tehnika, Klub zveznih poslancev) in drugo (volitve, pravilniki občinskih organizacij SZDL, statuti, sezname nosilcev spomenice, sezname članov organov SZDL, razgovori, tiskovne konference). To gradivo pa ni bilo vedno odloženo po delovnih področjih, ampak je bilo razvrščeno tudi po temah oziroma določenih vsebinskih sklopih (npr. družbenopolitični sistem Slovenije: občinska skupščina, krajevna skupnost, samoupravne interesne skupnosti, družbenopolitične organizacije; prosveta; knjižnice, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Center za družbenopolitično izobraževanje), po občasni obliki dela oziroma delovnih akcijah (volitve, pomoč Skopju po potresu 1963, SZDL - danes), ali pa po kategorijah oziroma zvrsteh gradiva (statistična poročila, pravilniki, finančno gradivo ipd.).

Gradivu prvega sklopa je ves čas delovanja veljala vsa skrb ustvarjalca, zbirali so ga v internem arhivu, tako imenovani službi za dokumentacijo - tam so ga uredili in popisali ter vodili lepo urejene evidence. Drugi del gradiva pa je ostajal po pisarnah posameznih delovnih področij, bolj ali manj vestno zbran v raznih omarah ali predalih pisalnih miz. Zato smo se odločili, da bomo najprej pripravili podrobnejši popis prvega sklopa arhivskega gradiva republiške organizacije OF oziroma SZDL, čeprav je za raziskovanje posameznih problemov pomembno tudi poznavanje gradiva posameznih delovnih področij (npr. pri proučevanju mednarodnih odnosov je treba pregledati vse gradivo o mednarodnih povezavah, gradivo komisije za manjšinska in izseljenska vprašanja, KO za vprašanja naših delavcev na začasnem delu v tujini, KO za pomoč žrtvam imperialistične agresije in narodnoosvobodilnim gibanjem, komisij za politično in idejno-vzgojno delo ipd.; za poznavanje založniške dejavnosti SZDL in njenega vpliva na slovenske revije in časopise, radio in televizijo je pomembno proučiti gradivo komisij za tisk, za založniško dejavnost, za politično in idejno-vzgojno delo, poleg tega pa je treba raziskati gradivo tiskovnega sveta, skupine za kulturo in tisk, sekcije Tisk in RTV kot instrument samouprave, vse gradivo o ustanoviteljskih razmerjih GO oziroma RK SZDL Slovenije ipd.; za področje socialne in zdravstvene politike je treba spoznati npr. gradivo sveta za socialno in zdravstveno politiko, koordinacijskega odbora za razvijanje in uveljavljanje socialistične solidarnosti, KO za načrtovanje družine, KO za družbeni položaj in aktivnost invalidov, KO za boj proti alkoholizmu in narkomaniji ipd.). Vendar pa je bila večina pomembnejših tem in problemov obravnavanih tudi na sejah GO oziroma RK in

njenih organov (IO, predsedstva itd.). Vsaka seja predstavlja arhivsko enoto, ki je sestavljena iz dveh delov. Prvi del vsebuje dnevni red seje, drugi del pa vse vrste gradiva, ki so ohranjene za določeno sejo: priprave na sejo, vabila, sezname vabljenih, sejne zapisnike, govore, referate in resolucije (predvsem takrat, ko niso bili vključeni v zapisnik ali če so izšli v posebni brošuri ali publikaciji), gradivo za sejo in sklepe, sprejete na seji, ter korespondenco, ki je nastala na podlagi teh sklepov. Doslej je bilo popisano sejno gradivo za obdobje od 1945 do 1977, gradivo za obdobje od 1977 do 1990 pa je še v postopku urejanja.

Pri vrednotenju arhivskega gradiva Socialistične zveze moramo vedno izhajati iz dejstva, da je bila le-ta ena od tako imenovanih družbenopolitičnih organizacij (DPO). To dejstvo namreč ni vplivalo le na njen organizacijski razvoj in pristojnosti, ampak tudi na pomen njenega arhivskega gradiva. Zato je treba najprej spoznati položaj, ki so ga te organizacije imele v obdobju socialistične Jugoslavije, potem pa še vlogo, ki je pripadla Socialistični zvezi. DPO so bile "organizacije posebne vrste."⁵ Niso bile zamišljene kot politične stranke v parlamentarnih demokracijah, ampak kot "specifična oblika interesne organiziranosti delovnih ljudi in občanov na področju, kjer se ti interesi izražajo v obliki ideologije, politike, znanosti, splošnih družbenih interesov in podobno". Njihov obstoj je bil nujno potreben.

Socialistična družba naj namreč ne bi bila "sestavljena samo iz množice parcialnih interesov, neposredno povezanih z življenjskimi, delovnimi, ustvarjalnimi in kulturnimi pogoji in težnjami človeka, ampak tudi iz celovite idejne, politične, znanstvene, kulturne in miselne nadstavbe nasploh". To nadstavbo pa so predstavljale DPO, ki naj bi omogočale tudi "neposredno povezovanje vodilnih idejnih in političnih sil družbe in posebno Zveze komunistov Jugoslavije z najširšimi delovnimi množicami."⁶ Skratka, KPJ je že pred koncem druge svetovne vojne vzpostavila celo mrežo tovrstnih organizacij kot svojih transmisij, s pomočjo katerih je hotela razširiti svoj vpliv na čim širše ljudske množice.⁷ Načini in oblike njihovega delovanja pa so se v skladu z načeli dialektičnega materializma ves čas spreminjali.

⁵ Družbenopolitične organizacije, Enciklopedija Slovenije 2, Mladinska knjiga, Ljubljana 1988, str. 380.

⁶ Edvard Kardelj, Smeri razvoja političnega sistema socialističnega samoupravljanja, Komunist, Ljubljana 1977, str. 177.

⁷ Branko Petranović, Politička i ekonomska osnova narodne vlasti u Jugoslaviji za vreme obnove, Beograd 1969, str. 108; Branko Petranović, Sindikati od obnavljanja do uvodenja samoupravljanja 1945-1950, Zbornik 50 godina revolucionarnog sindikalnog pokreta u Jugoslaviji, Beograd 1969, str. 184.

V obdobju od leta 1946 do 1953, dr. Makso Šnuderl, utemeljitelj ustavnega prava na pravni fakulteti v Ljubljani, ga je poimenoval "razdobje ljudske demokracije", naj bi potekalo "nadaljevanje revolucionarne ljudske oblasti iz narodnoosvobodilne vojne, ko si je ljudstvo pod vodstvom KP in združeno v Ljudski fronti osvojilo politično oblast s tem, da je odstranilo meščanski razred in njegove politične stranke s položajev politične in ekonomske oblasti, odstranilo meščanski državni in pravni red, ustvarilo nove oblike za nove nosilce oblasti, v katerih so predstavniki prej zatiranih razredov izvrševali oblast." Odgovornost za utrditev in vsebinsko ter organizacijsko zgraditev nove oblasti je "kot predstavnik delavskega razreda in v imenu ljudstva" prevzela KPJ. Zasedla je vse "neposredno ključne položaje", tako v zveznih in republiških organih kot tudi v ljudskih odborih. Za "utrjevanje zavesti ljudskih množic", njihovo seznanjanje z novim družbenim redom in za "usposabljanje delavskega razreda za politično dejavnost" pa so bile zadolžene tudi druge DPO, še zlasti OF. Ta naj bi vplivala na najširše ljudske množice, sindikati pa naj bi oblikovali ustrezno miselnost tako imenovanega delavskega razreda.⁸

Obdobje ljudske demokracije naj bi bilo le prehodno obdobje, v katerem "še vladajo politične sile v imenu ljudstva" in v katerem "birokratizacija pomeni nevarnost, da postane družbena sila sama za sebe in s tem protidemokratska". Temu obdobju je kot "nadaljevanje in dopolnitev" sledilo obdobje tako imenovane socialistične demokracije.⁹ Ustavni zakon FLRJ iz leta 1953 je zagotovil samoupravljanje delovnih ljudi na področju prosvete, kulture in socialnih služb, republiški ustavni zakoni pa so to področje razširili še na znanost in zdravstvo.¹⁰ Namesto "vladanja v imenu ljudstva" naj bi s samoupravljanjem nastopilo "neposredno vladanje ljudstva". Komunistična partija, preimenošana v Zvezo komunistov, naj bi postala "inspirator, organizator in motor političnega življenja s socialistično vsebino in z namenom izgraditi socialistični družben red", Ljudska fronta (Osvobodilna fronta), ki se je preoblikovala v Socialistično zvezo delovnega ljudstva Jugoslavije, pa naj bi prevzela "odgovornost za aktivno razpravljanje o vseh gospodarskih, kulturnih in političnih zadevah".¹¹

Pri ugotavljanju vloge in pomena DPO pa naletimo na precej problemov, saj poznavanje arhivskega gradiva neke organizacije marsikdaj ne zadošča, pa tudi z opredelitvami ustavnih

dokumentov si ne moremo vedno pomagati. Čeprav naj bi imele te organizacije "izredno pomembno vlogo temeljnih gibalnih sil družbenega razvoja", pa se je njihov vpliv "pretežno uveljavljal prek državnih organov in na direktiven način".¹² Ustavni dokumenti iz prvega povojnega obdobja, zvezna ustava iz leta 1946, ustavni zakon o temeljih družbene in politične ureditve Federativne ljudske republike Jugoslavije in o zveznih organih oblasti iz leta 1953, pa tudi ustrezni republiški ustavni dokumenti (ustava LRS iz leta 1947 in ustavni zakon o temeljih družbene in politične ureditve in o organih oblasti Ljudske republike Slovenije iz leta 1953), jih sploh niso omenjali, tako "da je bilo nasprotje med ustavnim obravnavanjem družbenopolitičnih organizacij in njihovo dejansko vlogo v družbeni praksi takrat zelo veliko".¹³

Pojem socialistične demokracije "kot skupnost načel o družbeni in državni ureditvi" je bil opredeljen šele v ustavi SFRJ iz leta 1963 in v ustavah socialističnih republik ter v statutih političnih skupnosti in delovnih organizacij.¹⁴ Ustava SFRJ iz leta 1963 je bila tudi prvi ustavni dokument, v katerem so bile omenjene DPO. Opredeljene so bile kot tista vrsta organizacij, v katere se združujejo občani na prostovoljni podlagi, zato da lahko dajejo pobude za različne "družbene aktivnosti", nadzorujejo delo oblastnih organov in "drugih nosilcev javnih funkcij, ustvarjajo norme medsebojnih odnosov in dajejo oporo državnim organom, organom družbenega samoupravljanja in organizacijam, ki opravljajo zadeve javnega pomena".¹⁵ Uvodni del zvezne ustave iz leta 1963 posebej določa dejavnosti treh DPO: ZKJ, SZDLJ in sindikatov. Socialistična zveza je opredeljena kot "prostovoljna demokratična zveza občanov" in kot "najširša

¹² Majda Strobl, Ivan Kristan, Ciril Ribičič, Ustavno pravo SFR Jugoslavije (Tretja, spremenjena in dopolnjena izdaja), Pravna fakulteta v Ljubljani, Ljubljana 1981, str. 225 (Odslej: Strobl, Kristan, Ribičič, Ustavno pravo...).

¹³ Prav tam. Po mnenju dr. Cirila Ribičiča je to dejstvo mogoče delno razložiti na ta način, "tudi so bili ti ustavni teksti še v precejšnji meri omejeni na določila o organizaciji in pristojnosti državnih organov in niso posvečali toliko pozornosti temeljnemu družbenoekonomskemu in družbenopolitičnemu odnosu, kot to velja za kasnejše ustavne določbe" (Strobl, Kristan, Ribičič, Ustavno pravo..., str. 225). Dr. Dušan Nečak pa je napisal, da je to "veliko nesorazmerje med dejansko vlogo družbenopolitičnih organizacij in njihovim normativnim urejanjem" izhajalo neposredno "iz izzadavne prakse narodnoosvobodilnega boja, kjer se tudi v ključnih dokumentih o vlogi KPJ govori razmeroma skupo ali nič, saj je bilo to potrebno zaradi strategije in taktike vodstva NOB tako na notranjepolitičnem kot tudi na mednarodnem področju" (Dušan Nečak, Opis vloge in pomena družbenopolitičnih organizacij v Sloveniji po osvoboditvi, Arhivi, letnik VI, št. 1-2, Ljubljana 1983, str. 35).

¹⁴ Šnuderl, Politični sistem..., str. 90.

¹⁵ Ustava SFRJ iz leta 1963, Uvodni del/IV.

⁸ Makso Šnuderl, Politični sistem Jugoslavije, Prva knjiga, Družbeno-politična in ekonomska ureditev, Ljubljana 1965, str. 37 (Odslej: Šnuderl, Politični sistem...).

⁹ Prav tam, str. 53.

¹⁰ Prav tam, str. 51.

¹¹ Prav tam, str. 53.

opora družbeno-politične aktivnosti in družbenega samoupravljanja delovnega ljudstva", v kateri občani obravnavajo različna družbenopolitična vprašanja, usklajujejo mnenja in sprejemajo politične sklepe o teh vprašanjih, izražajo mnenja o delu državnih in samoupravnih organov ter drugih nosilcev javnih funkcij in nadzorujejo njihovo delo, si prizadevajo za uresničevanje vseh tistih oblik družbenopolitičnega življenja, ki vzpodbujajo razvoj socializma in demokracije, kjer lahko uveljavljajo svoje volilne in druge pravice, ustvarjajo razmere za udeležbo mladine in njenih organizacij v "družbenem in političnem" življenju, se zavzemajo za uveljavitev humanih medčloveških odnosov, "za razvijanje socialistične zavesti in norm socialističnega načina življenja" ter se borijo proti tistim pojavom, "ki so napoti razvoju socialističnih in demokratičnih družbenih odnosov ali jim kako drugače škodujejo".¹⁶ Socialistična zveza naj bi predstavljala novo obliko političnega združevanja, "sredstvo političnega samoupravljanja, s katerim se oblikuje vpliv politike ljudi na družbene organe", hkrati pa bi morala biti "šola političnega samoupravljanja in oblikovalka socialistične zavesti".¹⁷

Ustava SFRJ iz leta 1974 in skladno z njo tudi ustava SR Slovenije je sicer obdržala splošne formulacije o pomenu in vlogi DPO, le da je njihovo dejavnost še natančneje opredelila. Funkcije DPO, predvsem ZK, SZDL in sindikatov "kot pobudnikov in nosilcev politične dejavnosti za razvoj socialistične revolucije in socialističnih samoupravnih odnosov", so opredeljene v uvodnem delu med temeljnimi načeli, v normativnem delu pa je posameznim DPO zapupano neposredno izvrševanje določenih funkcij na področju upravljanja družbe.¹⁸

Zveza komunistov je bila tudi v ustavi iz leta 1974, podobno kot v prejšnji,¹⁹ opredeljena kot "vodilna idejna in politična sila delavskega razreda". Taka ustavna opredelitev ji je zagotavljala vodilno vlogo tudi "pri združevanju in usmerjanju aktivnosti vseh organiziranih subjektivnih sil". Posebna vloga Zveze komunistov je omenjena tudi v tistem delu ustave, ki sicer govori o Socialistični zvezi. Zveza komunistov je namreč opredeljena kot vodilna idejna in politična sila znotraj Socialistične zveze, le-ta pa kot najširši temelj družbenopolitične dejavnosti delovnih ljudi, občanov in vseh organiziranih socialističnih sil, združenih v tej organizaciji.²⁰ Socialistična zveza namreč ni združevala delovnih ljudi in občanov le kot posameznikov, ampak je združevala tudi njihove družbenopolitične in druge socialistično usmerjene organizacije ter društva,

ki naj bi pod vodstvom Zveze komunistov ustvarjale politično in akcijsko enotnost ter usmerjale družbeni razvoj na temeljih oblasti in samoupravljanja delavskega razreda. To pa je pomenilo, da so se delovni ljudje lahko združevali v socialistično zvezo tudi posredno, organizirani v DPO ali združeni v družbenih organizacijah, društvih in drugih oblikah interesnega združevanja. Zaradi tega Socialistična zveza ni bila samo "zveza socialistično usmerjenih delovnih ljudi in občanov", ampak tudi "enotna fronta organiziranih socialističnih sil pod vodstvom zveze komunistov".²¹

V uvodnem delu ustave iz leta 1974 so bile dejavnosti Socialistične zveze v primerjavi z ustavo iz leta 1963 razširjene in še natančneje opredeljene. V okviru Socialistične zveze naj bi namreč obravnavali vprašanja z vseh področij družbenega življenja, dajali pobude in zavzemali politična stališča do teh vprašanj, dajali smernice svojim delegatom v skupščinah družbenopolitičnih skupnosti, določali skupna merila za volitve delegacij v delovnih organizacijah, krajevnih skupnostih in drugih samoupravnih organizacijah ter za volitve delegatov v skupščine družbenopolitičnih skupnosti, obravnavali kadrovske politiko in določali merila za izbiro kadrov, spremljali delo oblastnih in samoupravnih organov ter nosilcev javnih in drugih družbenih funkcij ter nadzorovali njihovo delo, ustvarjali možnosti za udeležbo mladine in njenih organizacij v družbenem in političnem življenju, zagotavljali obveščenost delovnih ljudi in občanov ter vplivali na informacijski sistem, si prizadevali za humane medsebojne odnose, za razvijanje socialistične demokratične zavesti in pravih socialističnega načina življenja ter za odpravo tistih pojavov, ki ovirajo ali škodujejo razvoju socialističnih samoupravnih odnosov. Družbenopolitične skupnosti so bile po ustavi Socialistični zvezi dolžne zagotoviti materialne in druge možnosti za uresničevanje njenih ustavnih funkcij.²²

V normativnem delu ustave pa so bile še posebej opredeljene dejavnosti SZDL v postopku kandidiranja in volitev članov delegacij in delegatov družbenopolitičnih organizacij ter funkcionarjev družbenopolitičnih skupnosti. Kandidate za člane delegacij, tako v Socialistični zvezi kot tudi v sindikalnih organizacijah, naj bi predlagali in določali delovni ljudje sami, SZDL in sindikati pa naj bi v sodelovanju z drugimi DPO zagotovili "takšen demokratičen kandidacijski postopek, ki bo omogočal delovnim ljudem, da pri predlaganju in določanju kandidatov svobodno izražajo svojo voljo".²³

Največja novost ustave iz leta 1974 v zvezi z DPO pa je bila v tem, da so te organizacije

¹⁶ Ustava SFRJ iz leta 1963, Uvodni del/V.

¹⁷ Šnuderl, *Politični sistem...*, str. 196.

¹⁸ Strobl, Kristan, Ribičič, *Ustavno pravo...*, str. 225, 226.

¹⁹ Ustava SFRJ iz leta 1963, Uvodni del/VI.

²⁰ Ustava SFRJ iz leta 1974, Uvodni del/VIII.

²¹ Strobl, Kristan, Ribičič, *Ustavno pravo...*, str. 231, 232.

²² Ustava SFRJ iz leta 1974, Uvodni del/VIII.

²³ Strobl, Kristan, Ribičič, *Ustavno pravo...*, str. 231.

postale eden od temeljev skupščinskega sistema, njihovi delegati pa so bili neposredno vključeni v sestavo skupščin družbenopolitičnih skupnosti.²⁴ Ta vključitev naj bi preprečila birokratizacijo državnih in partijskih organov, do katere je pod vplivom stalinistične teorije in prakse prihajala v prvih letih po končani 2. svetovni vojni, onemogočila pa naj bi tudi uveljavitev tiste usmeritve, ki se je pojavila pozneje, zlasti po letu 1966, in je zagovarjala popolno nevmešavanje DPO v državno odločanje. Vključevanje delegatov DPO v skupščinska odločanja naj bi preprečila spoj državnega in partijskega aparata, hkrati pa vsem DPO zagotovilo odločilen vpliv na usmerjanje socialističnega samoupravnega razvoja države.²⁵

Ustava SR Slovenije je določala, da morajo DPO v skupščinah družbenopolitičnih skupnosti vplivati na odločitve "glede vprašanj uresničevanja, razvoja in varstva z ustavo določenega socialističnega samoupravnega sistema", torej odločati "o vprašanjih temeljne samoupravne socialistične usmeritve".²⁶ DPO so bile po svojih delegatih dolžne preverjati, če se v vseh aktih skupščine konkretizira njihova programska usmeritev in pri tej konkretizaciji tudi odgovorno sodelovati. Družbenopolitični zbor je enakopravno z drugima dvema zboroma odločal o vseh zadevah, izjema se je pojavila le pri družbenopolitičnih zborih občinskih skupščin, ki so samostojno opravili glasovanje o listi kandidatov za družbenopolitični zbor skupščine SR Slovenije, kar pa je bilo določeno že z ustavo SFRJ. Vendar pa DPO s sodelovanjem svojih delegatov v družbenopolitičnem zboru niso bile dolžne prevzeti odgovornosti za vsako posamezno odločitev skupščine, saj naj bi te organizacije ohranile "samostojen in kritičen odnos nasproti sprejetim aktom skupščine in njihovega uresničevanju".²⁷

Posebna vloga pa je ustava namenila SZDL, ko je določila, "da zveza komunistov in druge družbenopolitične organizacije uresničujejo v socialistični zvezi politično in akcijsko enotnost".²⁸ Takšna vloga je imela Socialistična zveza tudi v delegatskem sistemu, pri usklajevanju stališč DPO in pri oblikovanju smernic za delegate družbenopolitičnih zborov občinskih skupščin in skupščine SR Slovenije. Po statutu SZDL Slovenije je konferenca socialistične zveze opravljala funkcijo delegacije za delegate DPO in oblikovala "stališča o pomembnih vprašanjih razvoja in socialističnih samoupravnih odnosov", in sicer še pred tem, ko je o njih razpravljal družbenopolitični zbor. Delegati DPO so bili v družbenopolitičnem zboru dolžni ustvarjalno in

utemeljeno uveljaviti tista stališča in smernice, ki jih je oblikovala konferenca SZDL oziroma njeno predsedstvo, vendar pa s tem še ni bila izključena možnost, da bi se delegati o posameznih vprašanjih predhodno posvetovali tudi z vodstvi drugih družbenopolitičnih organizacij, v katere so bili včlanjeni.²⁹

Pomen arhivskega gradiva SZDL izhaja torej iz posebne vloge, ki ji je bila dodeljena v ustavnih dokumentih. Socialistična zveza je bila najširša DPO, saj je bil njen član lahko vsak državljan, ki je izpolnil 18 let in je tako imel splošno volilno pravico, ki je sprejemal program in statut Zveze ter se je vpisal v eno izmed njenih osnovnih organizacij.³⁰ Bila je temeljni dejavnik, ki je skrbel za uresničevanje politike, ki jo je seveda določila KP oziroma ZK. Zaupana ji je bila namreč vloga pobudnika za širitev in uveljavljanje socialističnih družbenih odnosov prav na vseh področjih življenja v republiki. Tako je npr. Republiška konferenca SZDL Slovenije v drugi polovici sedemdesetih let imela npr. 40 svetov, odborov, koordinacijskih odborov in komisij za ta delovna področja: družbenoekonomski in politični položaj ter samoupravna organiziranost delovnih ljudi in občanov, ljudska obramba in družbena samozашčita, družbenoekonomski odnosi in ekonomska politika, socialna in zdravstvena politika, varstvo okolja, vzgoja in izobraževanje, kultura, raziskovalno delo, telesna kultura, družbenoekonomski in politični položaj žensk, organiziranost in razvoj SZDL ter kadrovska politika, družbene organizacije in društva, odnosi med socialistično samoupravno družbo in verskimi skupnostmi, družbeni sistem informiranja, mednarodni odnosi. Če pa uporabnik nima dovolj časa za natančno proučevanje gradiva posameznega delovnega področja, ali pa če želi dobiti le okvirno sliko, lahko iz sejnega gradiva republiškega vodstva OF oziroma SZDL razmeroma hitro dobi osnovni pregled problematike, s katero se je Socialistična zveza ukvarjala v vseh 45-letih svojega delovanja. Na podlagi tega gradiva se lahko uporabnik seznaní z osnovnim dogajanjem na področjih notranje in zunanje politike, ljudske obrambe, gospodarstva, zdravstva, sociale, kulture, znanosti itd. SZDL pa ni združevala le posameznikov, ampak tudi številne organizacije in društva, kot ustanovitelj različnih časopisov in revij pa je imela pomembno vlogo tudi v odnosu do slovenskega tiska.

"Posebej pa je treba izpostaviti vlogo SZDL v postopku kandidiranja in valitev članov delegacij in delegatov družbenopolitičnih organizacij ter funkcionarjev družbenopolitičnih skupnosti, pa tudi pri spremljanju in ocenjevanju njihovega dela." Skratka, SZDL je pomenila "isto družbenopolitično organizacijo, ki je potem, ko je KPJ

²⁴ Prav tam, str. 233.

²⁵ Prav tam, str. 234.

²⁶ Prav tam, str. 234.

²⁷ Prav tam, str. 234-235.

²⁸ Prav tam, str. 235.

²⁹ Prav tam.

³⁰ AS, RK SZDL Slovenije, fasc. 35, Statut SZDL Jugoslavije, 1953.

opustila vlogo klasične stranke, prevzela od nje najpomembnejšo strankarsko značilnost, nastop na volitvah.³¹ Z uvedbo družbenopolitičnih zborov v skupščinah družbenopolitičnih skupnosti so družbenopolitične organizacije postale del skupščinskega sistema. "Tako naj bi se krepil položaj skupščin, saj se je v povojnem času vpliv družbenopolitičnih organizacij uveljavljal pogosto predvsem preko izvršilnih državnih organov, kar je krepilo izvršilno funkcijo, včasih pa jo je ZK deloma celo prevzemala nase."³²

Mogoče bi bilo torej pričakovati, da se bo vpliv ZK začel manjšati, "zanimivo pa je, da so bili ob uvedbi družbenopolitičnih zborov mnogo glasnejši in številnejši pomisleki, češ da obstoji nevarnost ponovnega spajanja ZK z oblastno strukturo kot pa ugovori, da družbenopolitični zbori ne predstavljajo zadostnega poročstva za učinkovit vpliv ZK in drugih organiziranih socialističnih sil na sprejemanje oblastnih odločitev."³³

Zaradi vsega tega je njeno arhivsko gradivo, kakor je napisal prof. dr. Dušan Nečak, "za zgodovinarja, ki hoče raziskovati konkretni družbeni razvoj pri nas, nepogrešljivo."³⁴ Ob tem pa se je treba zavedati, "da so bile seje IO OF nekako od leta 1946 do 1950 "čisto formalistične", da so navzoči "več ali manj poslušali

rezultate mnenj, ki so bila že ugotovljena na sestanku CK³⁵ in da navadno ljudi ni bilo do leta 1950 skoro nobene prave diskusije".³⁶ KPI se je na svojem 6. kongresu novembra 1952, ko se je preimenovala v ZKJ, sicer izrekla za ločitev partijske in državne oblasti, vendar pa je Josip Broz Tito že na istem kongresu poudaril, da "Zveza komunistov Jugoslavije ne le ne zmanjšuje svoje vloge in odgovornosti za uspešni razvoj socializma, marveč jo še veča", in da le "zavrača določene škodljive metode", ki so "v Sovjetski zvezi privedle komunistično partijo v položaj pomožnega žandarja birokratskega upravljanja".³⁷ Spremembe so narekovali tako zunanji kot notranji razlogi: nadaljevanje sodelovanja v mednarodnem socialističnem gibanju je zahtevalo opustitev sovjetskih metod, "ki so zastrašile svet", obenem pa se je jugoslovansko politično vodstvo zavedalo, da je nadaljnji razvoj socializma v neki državi odvisen od zavesti državljanov in ne le od materialnih razmer.³⁸ Tako se je KPI iz neposredne voditeljice spremenila v idejno vzgojiteljico, dotodanje direktivno vodenje naj bi nadomestila moč "prepričevanja," svojo novo vlogo pa je lahko najuspešneje uresničevala prav v okviru najširše in najbolj množične organizacije - v Socialistični zvezi.³⁹

³¹ Dušan Nečak, *Oris vloge in pomena družbenopolitičnih organizacij v Sloveniji po osvoboditvi*, Arhivi VI, št. 1-2, Ljubljana 1983, str. 37.

³² Prav tam.

³³ Prav tam.

³⁴ Prav tam.

³⁵ Mišljen Centralni komite Komunistične partije Slovenije.

³⁶ AS, RK SZDLS, skatla 25, Zapisnik IO OF Slovenije 12. 12. 1952, izjava dr. Maksa Šnuderla, str. 14.

³⁷ *Bomba komunistov Jugoslavije za socialistično demokracijo*, VI. kongres Komunistične partije Jugoslavije (Zveza komunistov Jugoslavije), Ljubljana 1952, str. 97.

³⁸ Prav tam, str. 96.

³⁹ Mateja Režek, *Začetki delovanja Socialistične zveze delovnega ljudstva, Prispevki za novejšo zgodovino XXXVI*, Ljubljana 1996, str. 121-131 in AS, RK SZDLS, skatla 25, Zapisnik seje IO OF Slovenije 12. 12. 1952.

Statistično poročilo okrajnega urada Sevnica za predhodno študijo zavarovanja proti toči

HEDVIKA ZDOVC

Zgodovinski arhiv v Celju ima ohranjenih precej fondov okrajnih uradov. Pri večini teh fondov je ohranjena le gradbena dokumentacija. Izjema sta dva fonda, in sicer okrajni urad Kozje in okrajni urad Sevnica, pri katerih je ohranjeno tudi spisovno gradivo. Pred oblikovanjem v samostojnem fondu se je gradivo nahajalo v fondu okrajno glavarstvo in sresko načelstvo Brežice.

V fondu okrajnega urada Sevnica 1860-1864 so od spisovnega gradiva ohranjeni politični opravilni zapisniki (delovodniki), dopisi med deželnim namestništvom v Gradeu in okrajnim uradom, nekaj poročil (o reševanju vsakdanjih

sporov med domačini, izvedbi praznovanja obletnice cesarjevega rojstva, izvajanje policijskih patrolj). Med njimi pa se je ohranilo tudi zanimivo *statistično poročilo*.

Generalno zastopništvo zavarovalnice *Riunione Adriatica di Sicurtà iz Trsta* je na deželno namestništvo v Gradeu poslalo tabele, v katerih so bile rubrike z vprašanji, ki so jih rabili za predhodno študijo zavarovanja proti toči.

Deželno namestništvo v Gradeu je z odlokom 11. maja 1863 okrajnim predstojnikom naročilo, naj predložene tabele hitro in natančno izpolnijo ter vrnejo nazaj na namestništvo.¹

Tabela

Vprašanja	Odgovori
1. Topografska lega, hribovje ali ravnina	
	<i>Krajevne občine</i>
	Anže - gričevje
	Armeško - gričevje
	Gorica - gričevje
	Rastes - gričevje
	Rajhenburg - ravnina na levem obrežju Save
	Senovo - gričevje
	Stolovnik - ravnina
	Brezje - hriboviti svet
	Blanca - gričevje
	Sevnica - gričevje
	Zabukovje - hriboviti svet

2. Površina (velikost)	Krajevne občine
	Anže - * 182 oralov
	647 sežnjev
	Armeško - 156 oralov
	Gorica - 121 oralov
	Rastes - 183 oralov
	Rajhenburg - 210 oralov
	Senovo - 760 oralov
	Stolovnik - 224 oralov
	Brezje - 421 oralov
	Blanca - 2794 oralov
	Sevnica - 1574 oralov
	Zabukovje - 1817 oralov

* oral - stara poljska mera - 57 arov

¹ ZAC, Okrajni urad Sevnica 1860-1864; Dopis deželnega namestništva okrajnim predstojnikom 1863

3. Katere posevke imajo kmetje?	Krajevne občine
	Pri vseh 11 krajevnih občinah enako: pšenica, ječmen, koruza, fižol, proso, gomoljnice, sadje in vinska trta

4. Kakšen je običajni donos pri posevkih?	Krajevne občine
Koliko v denarju?	
	Anžc - 4523 goldinarjev
	Armeško - 5205 goldinarjev
	Gorica - 3243 goldinarjev
	Rastes - 4050 goldinarjev
	Rajhenburg - 6055 goldinarjev
	Senovo - 17600 goldinarjev
	Stolovnik - 5270 goldinarjev
	Brezje - 9600 goldinarjev
	Blanca - 76437 goldinarjev
	Sevnica - 46165 goldinarjev
	Zabukovje - 46655 goldinarjev
	/:V krajevni donos je všteti katastrski čisti donos in 1/3 dodatka za stroške :/

5. Koliko posestnikov je v krajevni občini?	Krajevne občine
	Anžc - 38 posestnikov
	Armeško - 70 posestnikov
	Gorica - 30 posestnikov
	Rastes - 46 posestnikov
	Rajhenburg - 110 posestnikov
	Senovo - 243 posestnikov
	Stolovnik - 62 posestnikov
	Brezje - 181 posestnikov
	Blanca - 887 posestnikov
	Sevnica - 551 posestnikov
	Zabukovje - 434 posestnikov

6. Imenovanje veleposestnikov	Krajevne občine
	Rajhenburg: Eberhard grof Waldburg, lastnik gosposčine Reichenburg
	Sevnica: Ludwig Edler Rabenburg, lastnik gosposčine Sevnica
	/:v ostalih 9 krajevnih občinah ni veleposestnikov:/

7. Kako pogosto je med leti 1853 do 1862 padala toča?	Leto 1853	Leto 1854	Leto 1855	Leto 1856	Leto 1857	Leto 1858	Leto 1859	Leto 1860	Leto 1861	Leto 1862
Anže	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Armeško	-	-	-	-	-	-	-	-	-	✓
Blanca	✓	-	-	✓	✓	-	✓	-	-	✓
Gorica	-	-	-	-	-	✓	-	-	-	-
Sevnica	-	✓	-	✓	✓	✓	✓	-	-	-
Rastes	-	-	-	✓	-	✓	-	-	-	-
Rajhenburg	-	-	-	✓	-	-	-	-	-	-
Zabukovje	-	✓	-	-	✓	-	✓	-	-	-
Senovo	-	-	-	-	-	✓	-	-	-	✓
Stolovnik	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Brezje	-	-	-	-	✓	-	✓	-	-	-

8. Kolikšna je bila škoda (v zneskih - goldinarjih)?	Leto 1853	Leto 1854	Leto 1855	Leto 1856	Leto 1857	Leto 1858	Leto 1859	Leto 1860	Leto 1861	Leto 1862
Anže	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Armeško	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2770
Blanca	3541	-	-	4395	14208	-	790	-	-	5184
Gorica	-	-	-	-	-	320	-	-	-	-
Sevnica	-	3190	-	2167	2048	4544	682	-	-	-
Rastes	-	-	-	120	-	277	-	-	-	-
Rajhenburg	-	-	-	7104	-	-	-	-	-	-
Zabukovje	-	833	-	-	5504	-	320	-	-	-
Senovo	-	-	-	-	-	235	-	-	-	790
Stolovnik	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Brezje	-	-	-	-	661	-	576	-	-	-

Poleg vprašanja, kako pogosto je padala toča v letih od 1853 do 1862 in koliko je znašala škoda, v tabelah zasledimo vrsto podatkov, ki so zanimivi za proučevanje krajevne zgodovine (od topografske lege posameznih krajevnih občin, velikosti občin, katere posevke so imeli kmetje, kolikšen je bil običajni donos pri posevkih, številu posestnikov po krajevnih občinah in imena veleposestnikov po krajevnih občinah).

Iz statističnega poročila lahko povzamemo naslednje:

Krajevne občine Anže, Armeško, Blanca, Brezje, Gorica, Sevnica, Rastes, Rajhenburg, Zabukovje, Senovo in Stolovnik so upravno spadale k okrajnemu uradu Sevnica. Večina teh občin je imela lego na gričevnatem ali hribovitem svetu, izjema sta bili krajevni občini Rajhenburg in Stolovnik, ki sta imeli ravnino. Po velikosti je bila najmanjša krajevna občina Gorica (samo 68 ha 97 ar), ki je imela tudi najmanj posestnikov (30). Največja po površini (15 km² 92 ha 58 ar) in po številu posestnikov (887) pa je bila v okviru okrajnega urada Sevnica občina Blanca.

Od vseh enajstih občin sta imeli veleposestnike samo dve. V občini Rajhenburg je bil to

lastnik gosposčine Rajhenburg Eberhard grof Waldburg, v občini Sevnica pa lastnik gosposčine Sevnica Ludwig Edler Rabenburg.

Prevladujoča panoga v vseh enajstih krajevnih občinah je bilo kmetijstvo, najbolj pogosti posevki so bili pšenica, ječmen, koruza, fižol, proso, gomoljnica, sadje in vinska trta.

Pogostost padanja toče v letih 1853 do 1862 je bila po posameznih krajevnih občinah različna. Največkrat je padala toča v dveh krajevnih občinah:

- Blanca (1853, 1856, 1857, 1859, 1862),
- Sevnica (1854, 1856, 1857, 1858, 1859),

sledijo

- Zabukovje (1854, 1857, 1859)
- Rastes (1856, 1858)
- Senovo (1858, 1862)
- Brezje (1857, 1859)
- Rajhenburg (1856)
- Armeško (1862)
- Gorica (1858)

V omenjenih desetih letih pa ni bilo toče v občinah Anže in Stolovnik.²

² ZAC, Okrajni urad Sevnica 1860-1864, Statistično poročilo 1863

Pa Bogaljskega Anafisovca
 Čez Ljubljano

Beauland Anafisovca
 Čez Ljubljano

Podpis Anafisovca Anafisovca di Sesteta in Pico

Ime	Lokacija
1. Bogaljskega Luga Gabijskega Luga	Anafisovca Čez Ljubljano
"	Anafisovca do
"	Gabijskega do
"	Anafisovca do
"	Anafisovca Čez Ljubljano
"	Anafisovca Čez Ljubljano
"	Anafisovca Čez Ljubljano
"	Anafisovca Čez Ljubljano
"	Anafisovca Čez Ljubljano
"	Anafisovca Čez Ljubljano
"	Anafisovca Čez Ljubljano
"	Anafisovca Čez Ljubljano
"	Anafisovca Čez Ljubljano
"	Anafisovca Čez Ljubljano
"	Anafisovca Čez Ljubljano

Ruski profesorji na pravni fakulteti v Ljubljani 1918-1945

TATJANA DEKLEVA

Ob ustanovitvi univerze kraljestva Srbov, Hrvatov in Slovencev v Ljubljani je njen profesorski zbor štel osemnajst profesorjev. Vsi razen enega so bili po narodnosti Slovenci, ki so se habilitirali na tujih univerzah. Za normalno delovanje univerze so bila nujno potrebna nova imenovanja. Fakultete so tako za profesorje imenovalе slovenske znanstvenike, ki so že bili habilitirani ali so imeli pogoje za skorajšnje habilitacije. Začasno so si pomagale s honorarnimi profesorji in privatnimi docenti. Ljubljanska univerza je s pridom uporabila tudi ruske emigrante, ki so se zatekli v Kraljevino SHS in iskali možnosti zaposlitve, potem ko je Univerzitetni svet 13. marca 1920 sklenil, da načelno ne nasprotuje nastavitvi inozemcev, če je potreba neodložljiva in ni domačih moči.¹

Na pravni fakulteti v Ljubljani so delovali štirje ruski profesorji. Nastavljeni so bili kot pogodbeni redni profesorji, ker je bil položaj pragmatičnega rednega profesorja pogojen z državljanstvom Kraljevine SHS oziroma Kraljevine Jugoslavije.

Mihajlo Niketić Jasinski se je rodil 29. 9. 1862 v Kraju Mežirih v Kanevskem okraju Kijevske oblasti v Rusiji. Študiral je na juridični fakulteti v Kijevu in leta 1888 leta dosegel prvo znanstveno stopnjo kandidata prava ter bil imenovan za "štipendista v svrhu pripravljanja za profesorja za stolicu ruske pravne zgodovine". Leta 1891 je opravil magistrski izpit iz kazenskega prava, kazenskopravnega reda, pravne zgodovine in upravnega prava in bil leta 1893 imenovan za privatnega docenta na univerzi Sv. Vladimirja v Kijevu za obvezna predavanja iz ruske pravne zgodovine. Po javnem zagovoru disertacije leta 1901 je dobil naziv magister kazenskega prava ter bil imenovan za izrednega profesorja in leta 1910 za rednega profesorja za stolicu ruske pravne zgodovine na juridični fakulteti univerze v Kijevu. Tej fakulteti je ostal zvest do leta 1919, 29. novembra tega leta pa je bil "primoran zapustiti Kijev, ki je bil vdrugeč zaseden po boljševikih". Profesor Jasinski je imel na univerzi v Kijevu pomemben položaj in je opravljal različne funkcije, leta 1910 je bil izvoljen za dekana juridične fakultete, v letih od 1912 do 1918 pa je v dveh mandatih opravljal funkcijo prorektorja. Oh petindvajsetletnici predavateljskega delovanja je bil imenovan za zaslužnega profesorja kijevske univerze. Bil je glavni urednik Kijevske

arheografične komisije, predaval pa je tudi rusko pravno zgodovino na višjih ženskih tečajih v Kijevu.²

Po emigraciji iz Rusije se je naselil v Nišu in kandidiral za profesorsko mesto na univerzi v Beogradu, vendar je bila stolica za pravno zgodovino Slovanov v Beogradu že zasedena z dvema profesorjema kijevske univerze, zato je dekan pravne fakultete univerze v Beogradu priporočil ljubljanski pravni fakulteti, naj ga sprejme kot profesorja za stolicu za pravno zgodovino južnih Slovanov.³ Karel Kadlec, profesor praške univerze, ki sam zaradi obveznosti v Pragi ni mogel sprejeti omenjene stolice, je poudaril, da bi z nastavitvijo Mihajla Jasinskega najbolje rešili vprašanje zgodovine južnoslovanskega prava na pravni fakulteti v Ljubljani, ker je le ta eden odličnih ruskih historičarjev, ki je "spisal celo vrsto pravnohistoričnih razprav".⁴ Na podlagi obeh mnenj je fakultetni svet predlagal univerzitetnemu svetu, da imenuje profesorja Mihajla Jasinskega za pogodbenega profesorja za zgodovino južnih Slovanov. Profesor Jasinski je nastopil službo 30. septembra leta 1920.

Tudi Aleksander Bilimovič izhaja iz Ukrajine v tedanji Rusiji. Rodil se je 25. 5. 1876 v kraju Žitomir v Volinski guberniji. Po klasični gimnaziji v Žitomiru je študij nadaljeval na juridični fakulteti univerze Sv. Vladimirja v Kijevu in ga končal z državnim izpitom leta 1900. Kot profesorski štipendist za stolicu narodnega gospodarstva in statistike je v letih od 1902 do 1905 predaval na l. trgovski šoli ministrstva za trgovino in industrijo v Kijevu. Po opravljenem magistrskem izpitu je bil imenovan za privatnega docenta, po javni predstavitvi magistrske naloge pa za izrednega profesorja. Doktorat znanosti je obranil na petrograjski univerzi leta 1915 in bil istega leta imenovan za rednega profesorja za stolicu narodnega gospodarstva in statistike na univerzi v Kijevu. Na tej univerzi je predaval do decembra 1918, nato je Kijev zapustil in do marca 1919 je predaval na Višjih poljedelskih tečajih v Odesi. Potem je bil izvoljen za profesorja za narodno gospodarstvo na univerzi v Simferopolu na Krimu, vendar mesta ni zasedel, ker je bil povabljen v Ekaterinodar in zatem v Rostov - tam se je udeleževal vlade generala

¹ M. Mikuz: Gradivo za zgodovino univerze v letih 1919-1945, Petdeset let slovenske univerze v Ljubljani, Ljubljana 1969, str. 66.

² Zgodovinski arhiv in muzej univerze v Ljubljani (ZAMU); fasc. IV-20, Personalna mapa, Uslužbeni list.

³ ZAMU; fasc. IV-20, Personalna mapa M. N. Jasinski, Dupis Markovića, dekana pravne fakultete v Beogradu.

⁴ ZAMU; fasc. IV-20, Personalna mapa M. N. Jasinski, Dupis Karla Kadleca.

Denikina. Po završitju kontrarevolucije v Rusiji se je umaknil v Kraljevino SHS in tam po posredovanju beograjske univerze kandidiral za mesto na pravni fakulteti v Ljubljani. Na podlagi mnenja prof. dr. Frana Etlerja, da ima Aleksander Bilimović "popolno strokovno usposobljenost za učitelja narodno gospodarske vede", ga je fakultetni svet sklenil predlagati za pogodbenega profesorja za narodno gospodarstvo. Avgusta 1920 je bil od ministrstva prosvete postavljen na omenjeno mesto in 1. septembra 1920 je nastopil službo na pravni fakulteti univerze v Ljubljani.⁵

Evgen Spektorski se je rodil 15. oktobra 1875 v Ostrogu v Volinskem okrožju v Rusiji. Gimnazijo je obiskoval v Radomu na Poljskem. Po opravljeni maturi leta 1893 je nadaljeval študij na pravni fakulteti univerze v Varšavi in ga končal z juridičnim izpitom leta 1897. Leta 1903 je bil postavljen za docenta na juridični fakulteti v Varšavi, leta 1911 pa je bil na tej fakulteti imenovan za izrednega profesorja. 1914. leta je bil s carskim ukazom premeščen na univerzo Sv. Vladimirja v Kijevu. Po opravljenem doktoratu znanosti iz državnega prava na univerzi v Moskvi 1917. leta je bil z dekretom začasne vlade v Petrogradu imenovan za rednega profesorja, leta 1918 pa je bil izvoljen tudi za rektorja Kijevske univerze. Skupaj z drugimi profesorji se je leta 1920 umaknil iz Kijeve v Kraljevino SHS ter tam dobil mesto honorarnega profesorja na pravni fakulteti univerze v Beogradu. Konec leta 1924 je bil postavljen za profesorja ruske pravne fakultete v Pragi in na tej fakulteti opravljal tudi funkcijo dekana. Leta 1927 ga je svet pravne fakultete Karlove univerze v Pragi izbral za pogodbenega rednega profesorja, sočasno je bil znova nastavljen kot honorarni profesor na pravni fakulteti v Beogradu, tam je bil 11. julija 1928 imenovan za pogodbenega rednega profesorja javnega prava. V Beogradu je ostal do 31. 10. 1930, tedaj pa je zasedel mesto pogodbenega rednega profesorja na univerzi v Ljubljani, ki se je spraznilo z odhodom profesorja Tasića v Beograd.⁶

Aleksander Maklecov se je rodil 3. novembra 1884. leta v kraju Gorodnoje v Bogoduhovskem srezu Harkovske gubernije v Rusiji. Humanistično gimnazijo je obiskoval v Penzi. Po končanem študiju na pravni fakulteti univerze v Harkovu 1908. leta je opravil specializacijo na kriminalističnem inštitutu profesorja Liszta v Berlinu. Ustni izpit za pridobitev znanstvene stopnje magistra kazenskega prava je leta 1912 opravil na univerzi v Harkovu in tam potem služboval kot docent kazenskega prava do leta

1919. Do leta 1915 je hkrati deloval kot profesor prava na Visoki šoli za poljedelstvo in gozdarstvo v Harkovu. V letu 1914 se je izpopolnjeval na univerzi v Berlinu ter delal v seminarjih profesorjev Liszta in Kohlerja. Po emigraciji iz Rusije je dobil zatočišče v Kraljevini SHS. V letih 1920/21 je tako služboval kot upravnik šolskega odseka predstavništva Vseruske zveze mest,⁷ 1922. leta pa je dobil mesto profesorja kazenskega prava na ruski pravni fakulteti v Pragi. V Pragi je ostal do leta 1926, tedaj pa ga je pravna fakulteta univerze v Ljubljani na priporočilo prof. Mihaila Čubinskega iz univerze v Suhotici in prof. dr. Angusta Maričke iz Prage povabila na mesto izrednega profesorja kazenskega prava s posebnim oziranjem na kriminalno politiko.⁸ Službo je nastopil 1. julija leta 1926.

Aleksander Maklecov je med štirimi ruskimi profesorji, ki so delovali na pravni fakulteti v Ljubljani, predstavljal mlajšo generacijo. Habilitiran je bil na praški univerzi tik pred prihodom v Ljubljano, medtem ko so preostali trije za seboj imeli že bleščeče akademske kariere. O njihovi znanstveni dejavnosti pričajo številna objavljena dela v ruskem in tudi tujih jezikih.⁹ Pri izbiri ruskih emigrantov za profesorje je fakultetni svet upošteval takrat veljavne predpise,¹⁰ poleg tega pa je od njih zahteval sposobnost predavati v slovenskem ali srbohrvaškem jeziku. Izjemo je naredil le pri profesorju Bilimoviču, saj mu je dovolil predavati v nemškem jeziku z obvezjo, da se ho v najkrajšem možnem času naučil slovensščine.¹¹ Jasinski je kot profesor slovanske pravne zgodovine obvladal srbohrvaški jezik in ga uporabljal do svoje upokojitve leta 1928, Spektorski in Maklecov, ki sta že pred prihodom v Ljubljano predavala v Beogradu in Pragi, pa sta kmalu osvojila tudi slovenski jezik.

Pogodbe, s katerimi so bili nastavljeni, so bile sklenjene za dobo treh let in so se po poteku podaljševale za nadaljnja tri leta do redne nastavitve. Jasinski in Bilimovič sta bila 30. marca 1926. leta sprejeta v državljansko zvezo Kraljevine SHS in to je omogočilo njuno imenovanje za redna profesorja. Aleksander Maklecov je bil za rednega profesorja izbran pa opravljeni državljanski prisegi 1928. leta, Evgen Spektorski pa za državljanstvo ni zaprosil, zato je do konca ostal na položaju pogodbenega profesorja.

⁷ ZAMU; fasc. IV.34, Personalna mapa A. Maklecov, Curriculum vitae.

⁸ ZAMU; fasc. IV.34, Personalna mapa A. Maklecov, Vprašalna pola.

⁹ Bilimovič je pred prihodom na ljubljansko pravno fakulteto objavjal tudi v nemškem jeziku, Maklecov pa ob nastopu službe v uslužbenskem listu navaja več kot 35 objavljenih del v ruskem, srbohrvaškem, nemškem francoskem in češkem jeziku.

¹⁰ Mnenje dveh univerzitetnih profesorjev.

¹¹ ZAMU; Zapisnik seje fakultetnega sveta pravne fakultete z dne 29. 5. 1920.

⁵ ZAMU; fasc. IV.3, Personalna mapa A. Bilimović, Osebni stanovski izkaz.

⁶ ZAMU; fasc. IV.60, Personalna mapa E. Spektorski, Uslužbenki list.

Svoje znanstveno in pedagoško delo, pretrgano z odbodom z njihovih matičnih univerz, so ruski profesorji uspešno nadaljevali na univerzi v Ljubljani. Aleksandra Bilimoviča je svet pravne fakultete izbral za dekana v študijskih letih 1927/28 in 1936/37, 1930. leta je bil odlikovan z odlikovanjem Sv. Save III. stopnje, z upokojitvijo dr. Ellerja je 1935. leta pa je prevzel posele upravnika Narodnogospodarskega seminarja. Evgen Spektorski je bil v obdobju službovanja v Ljubljani imenovan za dopisnega člana Slovanskega instituta v Pragi (1930) in izvoljen za dopisnega člana Srpske kraljevske akademije (1934).

Vsi štirje ruski profesorji, ki so delovali na pravni fakulteti univerze v Ljubljani, so izhajali iz uglednih družin in so zasedali pomembne položaje. Emigracija je veliko bolj kot na poklicno kariero vplivala na njihovo zasebno življenje. Mihajlo Jasinski je prišel v Ljubljano sam. Soproga Alba je ostala v Rusiji, hčerka Tatjana pa se mu je pridružila potem, ko je ovdovela. Vse do njegove smrti 25. septembra leta 1935 mu je vodila gospodinjstvo in kot vdova brez premoženja tudi po očetovi smrti živela od njegove pokojnine.¹² Aleksander Bilimovič je emigriral z ženo in hčerko. Po smrti soproge se je v Ljubljani drugič poročil.

Evgen Spektorski je bil vdovec s pastorko. Leta 1937 se je v ljubljanski pravoslavni cerkvi drugič poročil z Jelisaveto Ljutov, hčerko nek-

danjega industrialca iz Odese.¹³ Aleksander Maklecov se je leta 1937 poročil z Lilijano Starec iz Barkovelj pri Trstu, ki je bila kot Primorka protifašistično usmerjena. Bila je aktivistka od leta 1941 ter od domobranske policije večkrat zaslišana. Leta 1943 je bila aretirana in izročena vojaškemu sodišču.¹⁴ Zaradi podpore soprogi pri njeni medvojni dejavnosti je verjetno postal všečen novim oblastem, tako da je bil 24. julija 1945 z odlokom ministrstva prosvete Narodne vlade Slovenije postavljen na dotedanje službeno mesto v dotedanjem činu in položaju. Aleksander Maklecov je umrl 7. septembra 1948.

Bilimoviču in Spektorskemu usoda ni bila tako naklonjena, da bi se lahko upokojila na univerzi, ki jima je dala zatočišče. Aleksandru Bilimoviču je rektor decembra 1944 odobril enomesečni dopust za potovanje v Nemčijo v znanstvene namene in na obisk k hčerki v Gradec, ki ji je bombni napad uničil stanovanje. Ker se je bil zaradi bolezni prisiljen na Dunaju klinično zdraviti, mu je rektor odobril bolniški dopust do začetka marca 1945, medtem pa mu je potekla propustnica in v Ljubljano se ni več vrnil.

Evgen Spektorski je bil v Ljubljani do marca 1945, potem pa je odšel v ZDA in tam je predaval cerkveno pravo na Duhovni akademiji sv. Vladimirja na Kolumbijski univerzi v New Yorku.¹⁵ Minister prosvete Narodne vlade Slovenije ga je 10. avgusta 1945 z odlokom odstavil iz dotedanje službe in položaja.¹⁶

¹² ZAMU; IV-27, Personalna mapa T. Krotjko.

¹³ ZAMU; IV-60, Personalna mapa E. Spektorski, Poročni list.

¹⁴ ZAMU; IV-34, Personalna mapa A. Maklecov, Življenjepis.

¹⁵ Slovenski biografski leksikon, zvezek X; Ljubljana 1967, str. 422.

¹⁶ ZAMU; fasc. IV-60, Personalna mapa E. Spektorski, Uslužbeni list.

Iz prakse za prakso

Razstavljanje fotografij*

I. UVOD

1. Cilji

Pogoji, ki jih določimo pri sposojanju gradiva začasne razstave, morajo upoštevati tri pravila:

- vse, ki so vključeni v proces sposojanja, moramo opozoriti, da so fotografije med vsemi grafičnimi deli najboljčljivejše;

- na vsakem koraku tega procesa moramo zmanjšati nevarnost takojšnjega ali dolgoročnega poškodovanja, ki nastane pri rokovanju s fotografijami in njihovem razstavljanju;

- vsem ustanovam moramo omogočiti, da se temeljito pripravijo na odločitve, ki jih bodo morale sprejeti in ki nastajajo ob krhkem ravnovesju med nalogami predaje in nalogami dolgoročne konservacije.

Ta priporočila se nanašajo na vse vrste institucij in so nastala na podlagi postopkov in standardov, ki jih redno uporabljajo v muzejih in knjižnicah.

2. Namen

S priporočili želimo kolikor je mogoče ohraniti zgodovinske, umetniške in dokumentarne potencialne fotografij, ki so že zaradi svoje materialne osnove in teksture zelo ranljive: občutljivi sloj vsake od njih je že *a priori* potrjen deterioraciji v krajšem ali daljšem obdobju. Če povemo drugače, vsak dokument se znajde v različnih stopnjah razvoja, torej od slike v dobrem stanju do poslabšane.

Strogo upoštevanje včasih omejevalnih pogojev močno zvišuje možnosti za kemično in mehanično preživetje teh fotografij in njihovo konservacijo v obliki, ki naj bi bila čim bliže prvotnemu stanju.

3. Omejitve

Navedena pravila se nanašajo načasne razstave in fotografije zgodovinske vrednosti. Glede na to, koliko poznamo tveganja, ki jim je

fotografija izpostavljena, ko zapusti okolje, v katerem jo navadno hranimo, se skrajša trajanje in pogostost izposoje. Stalna razstava ali časovno predolga izposoja ni priporočljiva.

V kategorijo fotografije kulturne dediščine lahko uvrstimo katerokoli fotografijo, ki ima kulturno vrednost zaradi svoje izdelave in tistega, kar prikazuje (ali pa enega od teh elementov), ter kjer jo kopija v primeru izgube ali poškodovanja v zbirki ne bi mogla nadomestiti.

II. SPLOŠNA DOLOČILA

1. Programsko načrtovanje

Kako se konservacija upošteva na razstavi, ugotavljamo s pomočjo programa, ki omogoča določitev zastavljenih ciljev in določitev potencialov različnih partnerjev. Za vsako fazo razstave moramo jasno določiti naloge vsakega izmed njih.

a) Organizacija

Organizacija določa meje odgovornosti vseh, ki so vključeni v razstavo: oblikovalca, tehnikov, arhitekta, konservatorja, itd. Vsi morajo paziti, da se izbrane fotografije med pripravami na končne faze ne poškodujejo (ravnanje z njimi, postavitve, okvirjanje, prevoz itd.), ali pa, da se ne poškodujejo med samo razstavo, med sprejemi ter snemanji filmov ali videoposnetkov.

Včasih so za konservacijo potrebna posebna sredstva (pregled, obdelava nestabilnih del, varovanje, nadzorni ukrepi itd.).

b) Razstavni prostor

Ogled razstavnega prostora mora omogočati ocenitev možnih tveganj, ki so jim fotografije izpostavljene, da bi jih lahko odpravili.

Tveganja so lahko fizično-kemične narave, nanašajo se lahko na varnost, hranjenje, možne vzporedne dejavnosti ali načine uporabe prostorov.

* Članek (The Exhibitions of Photographs, str. 20-32) je preveden iz revije International Preservation News, številka 17, maj 1998.

Anne Cartier-Bresson, konservator, Atelier de restauration des photographies de La Ville de Paris.

Bertrand Lavétiline, inženir, Centre de recherche sur la conservation des documents graphiques, Francija.

Bernard Marhot, konservator, Département des estampes et de la photographie Bibliothèque nationale de France.

Pomoč pri izdaji tega dokumenta: Sibylle Monod, Giulia Cucinella in člani delovne skupine pri SFHC.

c) Trajanje razstave

Upoštevati moramo celoten čas odsotnosti fotografij iz prostora, kjer jih hranijo, vključno s pripravljalnimi fazami in vračanjem.

Ko določamo trajanje razstave, moramo predhodno preučiti vsak posamezen primer. Pri tem moramo preučiti dejavnike, ki se nanašajo na prostor in na fotografije.

Glede na pričakovano trajanje razstave, moramo prilagoditi tudi zahteve, povezane s tehničnimi pogoji za razstavo.

d) Selekcija

Izbiro fotografij zmeraj upravičimo z namenom, vendar je njihova integriteta pred vsemi drugimi zahtevami. V primeru, ko željene fotografije ni mogoče posoditi, lahko predlagamo nadomestne rešitve: zamenjavo s podobno fotografijo ali z izvrstno kopijo. Prav tako lahko omejimo čas trajanja razstavljanja določenih del, tako da predlagamo zamenjavo.

2. Priprava del

a) Protokol izposoje

Pogoji izposoje morajo biti določeni s pogodbo, ki prinaša splošna pravila institucije, ki posoja, in nalaga odgovornost sposojevalcem.

Sprejetje prošnje za izposajo mora biti podrejeno natančnemu pregledu tehničnega vprašalnika, ki vsebuje pogoje razstavljanja (primerjaj Razstavni pogoji).

b) Poročila o stanju

Izvesti je treba vizualni pregled pred in po kakršnekoli premikanju del in dela zabeležiti.

Poročilo o stanju ima dvojen namen:

- določiti, ali sliko lahko razstavimo in transportiramo;
- omogočiti preverjanje možnih učinkov razstavljanja.

Poročilo mora vsebovati podatke o identiteti fotografije, opis njene tehnike, stopnjo občutljivosti in stanje konservacije (fizične, kemične ali biološke spremembe na površini, pa tudi prejšnjo restavracijo, če je potekala). Opisati moramo naravo njene opreme ali okvirjanja.

Lokacijo področij sprememb olajšujeta diagram in fotografija dela.

c) Nadzorni ukrepi

Za primerjanje del je dobro sredstvo vizualni pregled, vendar za ocenjevanje sprememb optične gostote in barve fotografij, ki nastajajo skozi čas, ni preveč zanesljivo.

Zato za spremljanje razvoja gostote fotografij, ki so občutljive ali v nevarnosti, priporočamo uporabo denzitometra (gostomera) pred razstavo in po njej.

d) Reprodukcijska

Pomembno je, da dela, ki pred izposajo še

niso bila fotografirana, fotografiramo. Kakovost reprodukcij (preslikav) originalnih izvodov mora biti kar se da zvesta izvorniku - po ravni reprodukcije in po etapah postopka.

e) Varovanje pred razstavo

Zagotovimo jo predvsem z utrjevanjem slik na fizični ravni, ter z omejitvijo ravnanja in nevarnosti iz okolja. To naredimo s sistemi postavitve in okvirjanja ter primerno predstavitvijo. Materiali morajo biti dobre kakovosti, oblikovanje sistemov varovanja pa mora zagotavljati učinkovito izolacijo pred viri, ki spreminjajo fotografski material. Okvirjanje mora določiti ustanova, ki gradivo posoja, ali pa mora biti pod njenim nadzorom. Ko se odločamo za izposajo in ko jo organiziramo, moramo upoštevati, da na kraju razstave ni pristojne službe. Uokvirjenih fotografij ne smemo jemati iz okvirov brez dovoljenja ustanove, ki jih je posodila.

3. Prevoz in rokovanje

Vse pogoje, ki se nanašajo na hranjenje, pakiranje in transport del, moramo upoštevati ob sposojanju in ob vračanju le-teh.

a) Hranjenje

S sposojenimi predmeti ne smemo rokovati, če se na kakršen koli način lahko spremenijo pogoji. S slikami lahko ravnaajo le usposobljene osebe. O kakršnih koli napakah ali nepravilnostih med pakiranjem ali prevozom, ki povzročijo škodo na sposojenem delu, je treba nemudoma opozoriti sposojevalca. Kakršnikoli posegi, ki naj bi popravili škodo, se ne smejo dogajati brez privolitve sposojevalca. V tem času bo sposojevalec izvedel vse potrebne konservacijske ukrepe.

V času pred razstavo ali po njej moramo fotografije pred pakiranjem in po razpakiranjem hraniti le v prostorih, ki so izbrani posebej za ta namen (vsaj za čas izposoje gradiva). Prostori morajo biti zavarovani pred večjimi spremembami vlažnosti in temperature in morajo zagotavljati varnost pred običajnimi tveganji (opremljeni morajo biti z napravami proti kraji, prostori ne smejo puščati, v njih se ne sme kaditi, piti ali jesti, itd.).

Fotografije, ki so še posebej občutljive ali redke, moramo shraniti v posebne škatle in jih zakleniti.

Pregled sposojenih fotografij mora opraviti sposojevalec ob razpakiranju, 24 ur po prihodu na razstavni prostor (aklimatizacijski čas) in v roku 24 ur po aklimatizaciji.

b) Pakiranje

Sposojena dela morajo biti pakirana na način, ki štiti pred tresljaji, prašenjem in neprijaznimi vremenskimi razmerami. Staklo pri okvirih mora biti prekrito z lepilnim trakom, ki v primeru, če

se steklo razbije, okrušeni) delcem prepreči, da bi poškodovali fotografijo. Okvire namestimo v škatlo, ki je opremljena z valovito lepenko, ali pa jih ločimo s polietilensko peno ali folijo z mehurčki. Če zabojne prevažamo na dolge razdalje, morajo biti zračno prepustni in dovolijo vsebovati instrument za nadzorovanje vlage. Izločimo uporabo materialov, ki povzročajo prašenje, razkrojavanje ali oddajajo strupene blape. Posojevalna ustanova fotografije pregleda ob zapiranju škatel in prepreči odhod, če se zdi pakiranje neprimerno.

Vnovično pakiranje se mora opraviti z enakimi materiali in na isti način kot prvotno pakiranje. To lahko opravijo le usposobljene osebe iz sposojevalne ustanove (ali pooblaščen prevoznik, ki je specializiran za umetniška dela).

Kadar odstranitev fotografij po končani razstavi prevzame sposojevalec, bo le-ta sam poskrbel za pravilno pakiranje (škatle, pena, ovoj, trakovi).

c) Prevzem odgovornosti

Sposojevalna dela ne smejo zapustiti ustanove več kot 15 dni pred odprtjem razstave in naj se vrnejo v 15 dneh po zaprtju le-te. Sposojevalec prevzame odgovornost za sposojene predmete le ob predhodni predložitvi potrdila o zavarovanju proti vsemi tveganjem od lokacije posojevalca do lokacije sposojevalca (zavarovanje stopi v veljavo z datumom, ko fotografije zapustijo sposojevalno ustanovo, do datuma vrnitve).

d) Prevoz

Fotografije moramo prepeljati po najbližji in najhitrejši možni poti. Izberemo listi način prevoza, ki zagotavlja najvišjo možno stopnjo varnosti, natovarjanja in pretovarjanja umetniških del. Pri prevozu po cesti izberemo vozilo, ki je posebej opremljeno za take prevoze. Vozilo mora imeti spremstvo ter mora biti opremljeno z gasilnim aparatom.

Ob kakršnem koli postanku mora biti vozilo ves čas pod nadzorom.

Pri vseh razstavah v državah, kjer so ob vstopu potrebne carinske formalnosti, tovor prevzame posebna služba. Ta poleg pakiranja in transporta opravi tudi omejene formalnosti. Isto velja za razstave v drugih državah, če to zahteva narava in vrednost umetniških del. Posojevalna ustanova si pridržuje pravico, da ne sprejme prevoznika, ki ga je predlagal sposojevalec, in priporoči drugega.

Zaradi varnostnih razlogov umetniška dela posebne vrednosti ločimo od drugih in jih pošljemo ločeno.

e) Spremistvo

Če to zahteva narava ali vrednost sposojenih predmetov, lahko posojevalna ustanova zahteva, da ena ali več oseb, ki jih izbere sama, spremlja pošiljko in na kraju razstave nadzornje postavitev

posebej občutljivih ali dragocenih eksponatov. Med prevažanjem ima spremstvo pooblastilo, da eksponate odpelje nazaj, če se mu varnostni in konservatorski pogoji ne zdijo primerni.

4. Razstavni prostor

a) Materiali

Belež na stenah pogosto povzroča spremembo na umetniških delih. Preden v prostor prinesemo eksponate, počakamo, da se belež popolnoma posuši in zagotovimo ventilacijo prostorov. Izločiti moramo uporabo glicerofatnih barv; namesto njih raje uporabljamo akrilne. Paziti moramo tudi, katera organska topila so v vzdrževalnih proizvodih, ter na lepila in loščila, ker so nekatera izmed njih škodljiva.

b) Polišstvo

Izogibamo se lesu (masivnemu lesu, iverki, vezanemu lesu), ki je v neposrednem stiku s fotografijami ali v njihovi bližini. Priporočljivi materiali so nerjavno jeklo, aluminij, kovina, prekrita s toplotnostabilnimi barvami, steklo, pleksi steklo, arhivske škatle.

c) Varovanje umetniških del

Razstavni prostori morajo ustrezati varnostnim standardom in navodilom, ki zagotavljajo varnost osehja, obiskovalcev in umetniških del, predvsem pa morajo vključevati varnostne naprave, ki preprečujejo krajo, vandalizem, rope in požar.

5. Razstavni pogoji

a) Sistemski predstavitve

Okvirjene fotografije ne smejo biti nikdar brez okvira, z njimi se tudi ne sme ravnati brez privoljenja odgovorne osebe. Ne sme se uporabljati nobenega čistila, ki bi omogočilo prodiranje vlage v okvir. Fotografije namestimo na stene ali panoje daleč od virov toplote ali mraza.

Če fotografije razstavljamo v steklenih vitrinah ali na panojih, moramo zagotoviti neprepustnost, nadzorovati moramo temperaturo ter po potrebi zagotoviti uporabo materialov, ki stabilizirajo relativno vlažnost in prestrezajo škodljivo izhlapevanje.

b) Klima

Priporočamo relativno vlažnost okoli 40% in temperaturo, ki ne presega 21 stopinj C (70 stopinj F). Pogoji morajo biti čimbolj stabilni, nihanja pa ne smejo biti večja kot 10% relativne vlage in 4 stopinje C (40 stopinj F).

c) Osvetlitev

Pri razstavljanju moramo osvetlitev nadzorovati. Pogosto je umetna osvetlitev priporočljivejša kot naravna, ker se tako lažje izognemo spremembam. Preveriti moramo tri dejavnike:

Kategorija	Tip izvorne slike	Priporočena osvetlitev	Letna omejitev TAL
kategorija 1: posebej občutljivi materiali	zgodovinski srebrovi postopki barve (=barvne slike) z neposrednim barvnim razvijanjem kopije z barvnim kopiranjem	50 luksov	12.000 lx.h
kategorija 2: precej občutljivi materiali	klasični ilfochrome črno-bele kopije na RC papirju	75 luksov	42.000 lx.h
kategorija 3: občutljivi materiali	črno-bele kopije na baritnem papirju pigmentirane kopije (v barvi ali črno-bele) neposredne dagerotipije kopije s fotomehaničnimi postopki	150 luksov	84.000 lx.h

- količina ultravijolične radiacije mora biti manjša kot 75 mikrowattov na lumen;

- intenziteta osvetlitve mora biti prilagojena občutljivosti fotografij (50 do 150 luksov);

- izpostavitve osvetlitvi mora biti časovno omejena.

Trajanje izpostavitve in intenziteto osvetlitve lahko prilagodimo tako, da nadzorujemo skupno količino svetlobe. Skupno količino osvetlitve (total amount of lighting = TAL) dobimo tako, da pomnožimo vrednost svetlobe (v luksih) s trajanjem izpostavitve (v urah); izražamo jo v lux.hours (lx.h). Glede na procese je skupna količina osvetlitve prikazana v priloženi tabeli.

Tako na primer v mesecu dni 12.000 lx.h predstavlja 240 ur izpostavitve pod osvetlitvijo 50 luksov (en dan predstavlja deset ur izpostavitve, en teden pa šest dni). Vprašanje osvetlitve moramo upoštevati v vseh fazah postavitve in podiranja razstave. Pri tem moramo sistematično varovati fotografije pred svetlobnimi žarki.

d) Oprema

Stanje termohigrometrijskih pogojev nadzorujemo z rednim preverjanjem higrometrijske stopnje in temperature na tistih krajih v prostoru, ki so značilni za njegove splošne pogoje. Za to uporabimo termohigrometer, ki ga redno preverjamo.

Osvetlitev merimo s pomočjo luksometra, količino ultravijoličnih žarkov pa z UV-merilec.

c) Ukrepi in vzdrževanje v času razstave

Le-ti se nanašajo na reden pregled umetniških del, nadzor in odčitavanje merilnih naprav, pa tudi omejitev možnih virov sprememb, ki so posledica medijev (video, televizija ali film) ali navzočnosti javnosti.

f) Vračanje umetnin

Umetnine vračamo po že prej naštetih navodilih (glej Prevoz in rokovanje). Ob prevzemu ugotovimo stanje z vizualnim pregledom in nadzornimi ukrepi (glej Nadzorni ukrepi in Poročila o stanju).

III. POSEBNA DOLOČILA

1. Predhodno restavriranje

Glede na njihovo občutljivost, pa tudi konservatorsko stanje priporočamo razvrstitev fotografij v tri kategorije: dobra, povprečna ali slaba. S temi ocenami lahko določimo tveganje, ki je povezano z razstavo. Tako fotografije v slabem stanju ne smemo razstaviti brez predhodnega restavriranja.

2. Zahteve po posebnem varstvu

a) Albumi

Albume posojamo le izjemoma.

Pod besedo album razumemo innoštvo slik, s tekstom ali brez njega, na listih, povezanih v celoto tako, da ne moremo odstraniti lista, ne da bi sneli sponke ali natrgali vezave.

Možnost ločitve moramo povsem izključiti (slabi albumi, tveganje, da odstranjene fotografije ne bi mogli več namestiti nazaj).

Če album vendarle posojamo, mora biti le-ta odprt na željeni strani in nameščen tako, da zagotavlja vidljivost slike, ne da bi pri tem ogrozili integriteto materiala (steklena vitrina in podpora ali posebno držalo, ki zagotavlja tako stabilnost kot tudi termohigrometrijske pogoje ter preprečuje obrabo in poškodbo vezave). Sprememba strani v albumu v obdobju razstave mora biti predmet posebnega dogovora v sposojevalnem protokolu.

b) Veliki formati

Kadar fotografije velikega formata nimajo površinske zaščite, moramo razmisliti o tem, da jih postavimo na kraj, ki bo zagotavljal varen prostor okoli njib. S tem zagotovimo fizično zaščito. Posebne pogoje upoštevamo v obdobju razporejanja in obežanja.

c) Negativi

Negativi navadno niso namenjeni razstavam. Po svoji tipiki so zelo različni, fizično često lomljivi (steklene plošče) ali kemično nestalni (mekhi nosilec). Priporoča se, da presodimo vsak pri-

mer posebej in svetujemo primeren način predstavitve.

d) Dagerotipija in predmeti v škatlicah (šatuljah)

Predstavitev slik v šatuljah zahteva posebno pozornost glede mehanske stabilizacije teh predmetov, ki so sestavljeni iz različnih materialov. V vsakem primeru se je treba prepričati, da so okvirji ali šatulje, ki niso trdni, znova hermetično zaprti pred razstavo, da so povsem v skladu s svojo varovalno funkcijo. V tej skupini so dagerotipije najbolj občutljive in sodijo med tiste slike, katerih optične lastnosti najbolj omejujejo pogoje ogledovanja. Vir prav usmerjene osvetlitve naj omogoči dober pogled na sliko kot pozitiv. Naj se ne sprošča toplota, ki najbolj škodi živosrebrnemu amalgamu. Če so dagerotipije kolorirane, potem jih moramo uvrstiti v kategorijo slik, ki so posebno občutljive za svetlobo (primerjaj s tabelo).

e) Barvne fotografije

Večina barvnih fotografij je občutljivih na svetlobo, pa tudi na temo. Zato sčasoma prevzamejo prevladujočo barvo. Vendar vsi procesi ne predstavljajo iste sposobnosti degradacije, nekateri so bolj odporni na izpostavitve svetlobi in ko so v depozju (Ilfochrome Classic, Ultrastable itd.).

Avtokromatične plošče, prve barvne fotogra-

fije na steklenih ploščah, so prav tako občutljive.

f) Mešane razstave

Če so fotografije razstavljene med različnimi razstavnimi predmeti, moramo zagotoviti, da so zahtevani pogoji zadovoljivi. Fotografije namreč sodijo med najbolj občutljivejše eksponate. Če zahtevanum razstavnim pogojem za fotografije ni mogoče ustreči in če narava razstave dovoljuje, predlagamo razstavljanje kopij.

Sklep

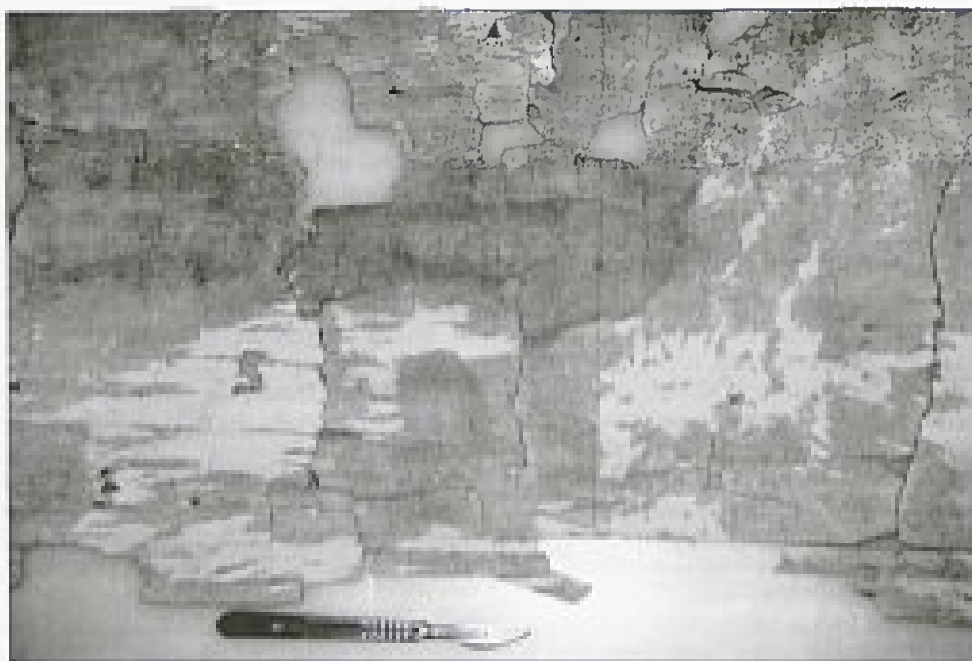
Opisana pravila in varnostne ukrepe, ki jih predlagamo, bodo upoštevali tisti, ki se zavedajo vrednosti kulturne dediščine in vedo, da strokovna postavitev umetnine hkrati vedno zadovolji tudi konservatorske zahteve. S primernimi napotki javnosti prek različnih sredstev (javnih ali privatnih) bo ta razumela potrebo in sprejela omejitve.

***

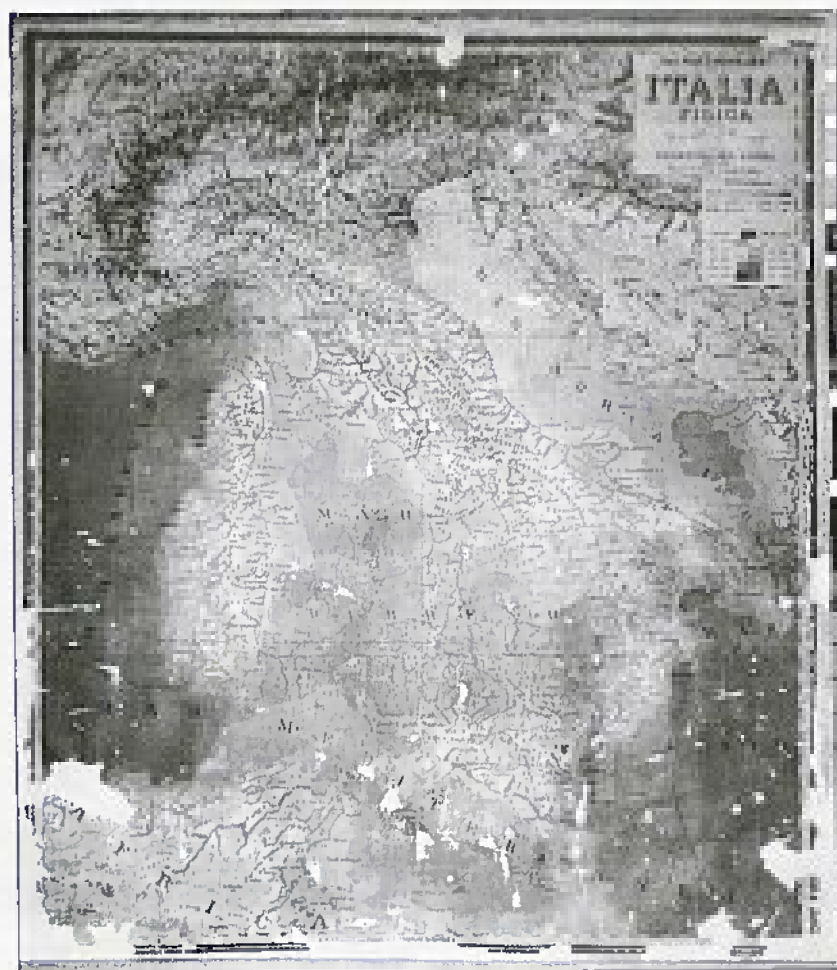
Prevod: Katarina Kobilica, za strokovno pomoč pri prevodu se zahvaljujemo gospe Lari Štrumej, kustosinji za fotografijo v Moderni galeriji v Ljubljani, in gospodu magistru Mirku Kambiču in Tatjani Rahoovsky Šuligoj iz Sektorja za konserviranje ARS.

Sporočilo Antoniju de Sabinisu in njegovima nečakoma o podelitvi fevdalvasi Sorbar pri Novigradu v trajno last, napisal notar Alexander Radoritius, 1596, pergament, Pokrajinski arhiv Koper, Zbirka listin, št. 77

Zemljevid Italia fisica - stanje pred restavriranjem brez platna

Končan objekt brez obrobne retuširane črte

Pogovor s prof. Christopherjem Clarksonom

NATAŠA GOLOB

UVODNO POJASNILO

Ko je v jesenskih mesecih 1995 začela kolegica mag. Jedert Vodopivec pripravljati razstavo *Zapis in podoba - ohranjanje, obnavljanje, oživljanje* (vrata je odprla 11. aprila 1996) ter z njo povezani mednarodni simpozij (3.- 5. julij 1996), ki je zbral strokovnjake različnih smeri in raziskovalnih ciljev, se je med imeni strokovnjakov, ki jih želimo povabiti v Ljubljano in užiti njihovo znanje, med prvimi pojavilo ime Christopherja Clarksona.

Kdor se je kdaj ukvarjal s srednjeveškimi vezavami, njihovim restavriranjem in posebnimi potezami knjig z Britanskega otočja, je njegovo delo poznal. Izšolal je številne ugledne restavratorje in v znanstvenih publikacijah prispeval lepo število razprav.¹ Razdelili bi jih lahko na nekaj področij, h katerim se je Christopher Clarkson ves čas vračal: to so problemi, ki se nanašajo na sestavo srednjeveških kodeksov, posebej vezave latinskih oziroma zahodnoevropskih kodeksov,² na varovanje, restavriranje, konserviranje in prezentacijo srednjeveških kodeksov in fragmentov³ in problemi, ki izvirajo iz

posebnosti neevropskih vezav.⁴

Oktober 1997 je mag. Jedert Vodopivec v imenu Arhiva Republike Slovenije organizirala dvotedensko delavnico o problemih srednjeveških vezav in tej se je pridružila tudi restavratorska skupina iz Narodne in Univerzitetne knjižnice. Poleg tega je prof. Clarkson imel predavanje na Filozofski fakulteti o poplavi v Firencah leta 1966 in na njem je izjemno vznemirljivo predstavil to katastrofo. V tistih dneh smo posneli tudi pogovor s prof. Clarksonom, ki je bil prvič predvajan na programu ARS Radia Slovenija 17. decembra 1997, zaradi nenadejanega odmeva pa še 31. decembra 1997.

* * * * *

POGOVOR O KNJIGI

NG: Spoštovane poslušalke, cenjeni poslušalci, danes je z nami v studiu izjemen gost. To je profesor Christopher Clarkson, ki prihaja z West Dean Collegea v Angliji. Tisti, ki smo ljudje knjige in se ukvarjamo predvsem s staro knjigo, s knjigo kot objektom, pa tudi s knjigo kot varuhom mnogoplastnega tekstovnega in likovnega sporočila, ga že dolgo časa poznamo: brez dvoma je ena osrednjih osebnosti za vprašanja, ki se nanašajo na tehnologijo, na strukturo, na materiale srednjeveške knjige, poznamo ga zaradi tega, ker je prav gotovo osrednji poznavalec problemov, povezanih s srednjeveškimi knjižnimi vezavami. V njegovi bibliografiji je vrsta člankov, ki govorijo o anglosaški, normanski, monastični vezavi, o težavah z renesančno vezavo, člankov, ki govorijo o arhivski vezavi, profesor Clarkson se je ukvarjal celo s kitajskimi srednjeveškimi oziroma starimi vezavami.

Že ladi spomladi smo ga lahko pozdravili v Ljubljani: takrat je bil ob 40. obletnici ustanovitve Restavratorske delavnice pri Arhivu Republike Slovenije organiziran mednarodni simpozij. Takrat nam je naklonil zelo zanimivo in izčrpno predavanje, ki je seveda rastlo iz njegovega dolgoletnega ukvarjanja s problemi, ki izvirajo iz poškodb zaradi razstavljanja starih knjig. Ta prispevek, to predavanje je zdaj objavljeno v simpozijemskem zborniku pod naslovom "Varo rokovanje in razstavljanje srednjeveških rokopisov".

¹ Napisal je tudi knjigo "Safe Exhibition of Books and Manuscripts", za katero pa ni nikoli našel založnika.

² "Appendix B: A Note on the Construction of the Monsee Gospel Lectionary", *The Journal of the Walters Art Gallery* 1978, str. 72-73.

"Limp Vellum Binding and Its Potential as a Conservation Type Structure for the Rebinding of the Early Printed Books", Hitchen 1982.

"English Monastic Bookbinding in the 12th Century", zbornik razprav s konference v Ericce (Italija), september 1992.

"Rediscovering Parchment: The Nature of the Beast", *The Paper Conservator*, vol. 16, 1992, str. 5-26.

"Medieval and Renaissance Manuscripts in the Walters Art Gallery", (catalog Lillian M.C. Ruffall), Baltimore - London 1991.

³ "Protective Boxes for Near Eastern Bookcovers from the Minnassian Collection" *AIC Journal*, 1975, vol. 15, no. 2, str. 10-16.

"The Conservation of Early Books in Codex Form: A Personal Approach", *The Paper Conservator*, 1978, vol. 3, str. 33-50.

"Conservation Priorities: A Library Conservator's View", zbornik "Conservation of Library and Archive Materials and the Graphic Arts" (ed. Guy Petherbridge), Butterworth 1987, pp. 201-209.

"Storing and Framing Parchment and Vellum", *The Scribe Newsletter of the Society of Scribes and Illuminators*, 1983, str. 15.

"A Conditioning Chamber for Parchment and Other Materials", *The Paper Conservator*, vol. 16, 1992, str. 27-30.

"Board Slotting - A New Technique for Re-attaching Bookboards", *11°C - Manchester Conference*, 1992, str. 158-164.

"Housing Single-sheet Material: The Development of the

Fascicule System at the Bodleian Library" (s Helen Lindsay), *The Paper Conservator*, 1994, vol. 18, str. 40-48.

⁴ "The Restoration of Old Chinese Books" (leta 1996, kn smo dobili posledek o naslovo, je bila knjiga v tisku).

C. Clarkson in udeleženci seminarja
"Konserviranje srednjeveških vezav" v Arhivu
Republike Slovenije v Ljubljani,
20.-30. oktobra 1997

Zdaj, ko snemamo to oddajo, smo v oktobru leta 1997. Ravno te dni poteka dvotedenska teoretsko-praktična delavnica, ki sta jo skupaj organizirali Restavratorska delavnica pri Arhivu Republike Slovenije in Restavratorska delavnica pri Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani. V teh dneh pa nam je, v okviru predavanj na oddelku za umetnostno zgodovino na filozofski fakulteti, naklonil še posebno predavanje, in sicer o poplavi reke Arno leta 1966, ki je uničila mnoge dragocenosti v Firencah. Tisti, ki se te katastrofe izpred tridesetih let še spominjamo, vemo, da smo takrat dobivali predvsem podatke o poškodovanih slikah, kipih, arhitekturi, zelo malo pa o knjigah. Profesor Christopher Clarkson je takrat prišel v Firence prav zaradi knjig. In tukaj začnemo naš pogovor.

NG: Spoštovani profesor Clarkson, hvala, ker ste prišli v naš studio. Pravkar sem omenila Vaše predavanje na oddelku za zgodovino umetnosti na filozofski fakulteti v Ljubljani, v katerem ste se s sliko in besedo vrnili v čase firentinske poplave leta 1966. Vsi smo osupli spremljali po-

gled na razsežnosti katastrofe in ob Vašem pogledu nazaj smo občudovali Vaše znanje in izkušnje pri reševanju starega knjižnega gradiva. Bi hoteli orisati to poplavo še širšemu slovenskemu občinstvu in povedati, kako ste doživljali to katastrofo?

CC: Bil sem mlad knjigovez, ki je prišel v Firence z britansko ekipo; prav gotovo sem bil najmlajši med vsemi. Za seboj sem imel šolanje za metniške vezave. Prišel sem 1. decembra 1966; bilo je temno kot v rogu in na železniški postaji me je nekdo pobral ter me z avtom odpeljal v penzion, ki so ga pravkar počistili; to je bil Pensione Britannia ob Arnu. Takoj smo se lotili dela, vso noč smo razpravljali o težavah in se skušali organizirati. Dodeljeni smo bili Biblioteeci Centrale Nazionale di Firenze, določeni za reševanje njenih fondov. Knjižnica stoji ravno nasproti cerkve Santa Croce tik ob Arnu. Prav sem je najprej butnil veliki val vode iz Arna in nasip se je pod podivjanimi vodami vdal. Bilo je 4. novembra zgodaj zjutraj, ko je obramba popustila in val je naglo prodril v knjižnico, nato pa se razlil po ozkih ulicah za knjižnico in Santa Croce, dosegel veliko hitrost in kot hudournik jemal s sabo drevesa, avtomobile, vse, kar ni bilo pritrjeno. Tiste usodne noči, 4. novembra, ki je seveda nisem doživel, je voda poplavela tudi kleti in prav kmalu se je razlilo kuirilno olje iz cistern za centralno ogrevanje in vse je bilo kontaminirano. Tistikrat je voda segla do drugega nadstropja Biblioteche Centrale, kar pomeni, da je poplavela tudi skladišča v kleti, pritličje z osrednjo avlo, kjer je tudi kataloški sistem, prvo nadstropje in v drugem nadstropju je segla še več kot meter visoko.

Toliko o Osrednji knjižnici, v Firencah pa je še približno 140 knjižnic in arhivov, v katere nismo nikoli stopili. Gre za večje in manjše zbirke knjig in rokopisov, ki so tudi bile delno ali povsem poplavljeni in poškodovane. Da ne govorimo o muzejih in galerijah.

Ko sem v decembru prišel v Firence, je bilo tako kot v vojni - takrat se mi je malo posvetilo, kaj pomeni katastrofa, kaj so poškodbe, kako se odzivajo ljudje v takem mestu. Pravkar sem si pridobil dobro specialistično znanje v dveh arhivih in bibliotekah, seveda pa nisem imel nobenega znanja o drugih stvaritvah, umetninah v muzejih, galerijah in arhivih.

NG: Na predavanju ste omenili visoko številko: rekli ste, da je poplava prizadela 3 ali 4 milijone knjig.

CC: To številko smo dobili iz poročil različnih ustanov, ki smo jih poznali in smo bili z njimi v stiku do božiča 1966 in do januarja naslednje leto; takrat smo skušali ngotoviti, koliko knjig oziroma enot knjižničnega gradiva je prizadela poplava.

Veliko stvari je šlo povsem po zlu. Kdor je takrat spremljal poročila o poplavi v Firencah, se bo spomnil besed o draguljarskih in zlatarskih delavnicah na Ponte Vecchio, ki jih je voda povsem razdejala. Še vedno se zgodi, da sem in tja potegnejo z dna Arna kak zlat predmet, seveda nekaj kilometrov niže. Sicer pa mora biti v strugi še ogromno predmetov, ki jih je voda preprosto odplaknila iz poslopjij in odnesla s seboj.

NG: Nemogoče je obrzdati katastrofo takih razmerij. Vendar me zanima, ali vemo, kakšno pot bi bilo treba ubrati pri reševanju, ali vemo, kateri postopek bi bil najustreznejši, da bi zacelili rane po taki katastrofi. V strokovnih krogih smo namreč govorili, da je najpametneje poplavljenno gradivo čimprej zamrzniti, ga konservirati v hladilnici in počakati z restavratorskim posegom na primeren čas.

CC: To je seveda res, vendar so se v Firencah ljudje med katastrofo in neposredno zatem najbolj bali infekcij, bali so se, da se bodo plesen in drugi mikroorganizmi razrasli, bali so se bolezni, ki bi izbruhnile zaradi razmočenosti in temu poznejšega sušenja.

Za Biblioteca Centrale Nazionale je takratni direktor, dr. Casamassima, ukrenil največ, kar je bilo mogoče storiti v danih okoliščinah. V pritličju Biblioteche je organiziral čiščenje knjig, ki so bile do nerazpoznavnosti prekrite z blatom. S pomočjo žive verige, sestavljene iz številnih prostovoljcev, so knjige naložili na tovornjake in jih odpeljali v sušilnice, največkrat v tobačne sušilnice, po vsej Italiji.

Takrat zaradi okoliščin ni bilo elektrike in hladilnice v Firencah niso delovale, sicer pa poplavljenega gradiva nismo zamrzovali vse do sedemdesetih let. Ta nasvet je uporaben le za - recimo temu "moderno poplavo", če je seveda dovolj majhna. Kadar pa gre za tisoče in tisoče knjig, ki jih v tistem hipu seveda ne moremo razvrščati po skupinah in določati, katere enote so pomembnejše in katere manj, ker pa so vse enako pokrite z blatom, je knjige treba posušiti, še preden se začne razvijati plesen. Bilo je preveč tvegano, da bi povsem razmočene knjige skušali očistiti ali sprati, ko smo komaj videli njihove silhete - imeli smo zatorej tovornjake, naložene s knjigami in hoteli smo jih kar se da naglo rešiti. Vse nas je razjedal strah pred plesnijo, pred razraščajočimi se mikroorganizmi, vsi smo se bali epidemij, vrh tega je vse bilo prepojeno z razlitim kurilnim oljem. Dasi je britanska skupina delala v prvih tednih v zelo nevarnih okoliščinah in je bila pripravljena na najhujše posledice, je bil ukrep dr. Casamassima v takratnih razmerah odlična poteza.

Kadar je treba posušiti objekte takega tipa, ki so zelo občutljivi, ko gre npr. za usnje na platnicah, je veliko nevarnosti, da se bo material odzval drugače, kakor si kot restavrator želiš. Vsi

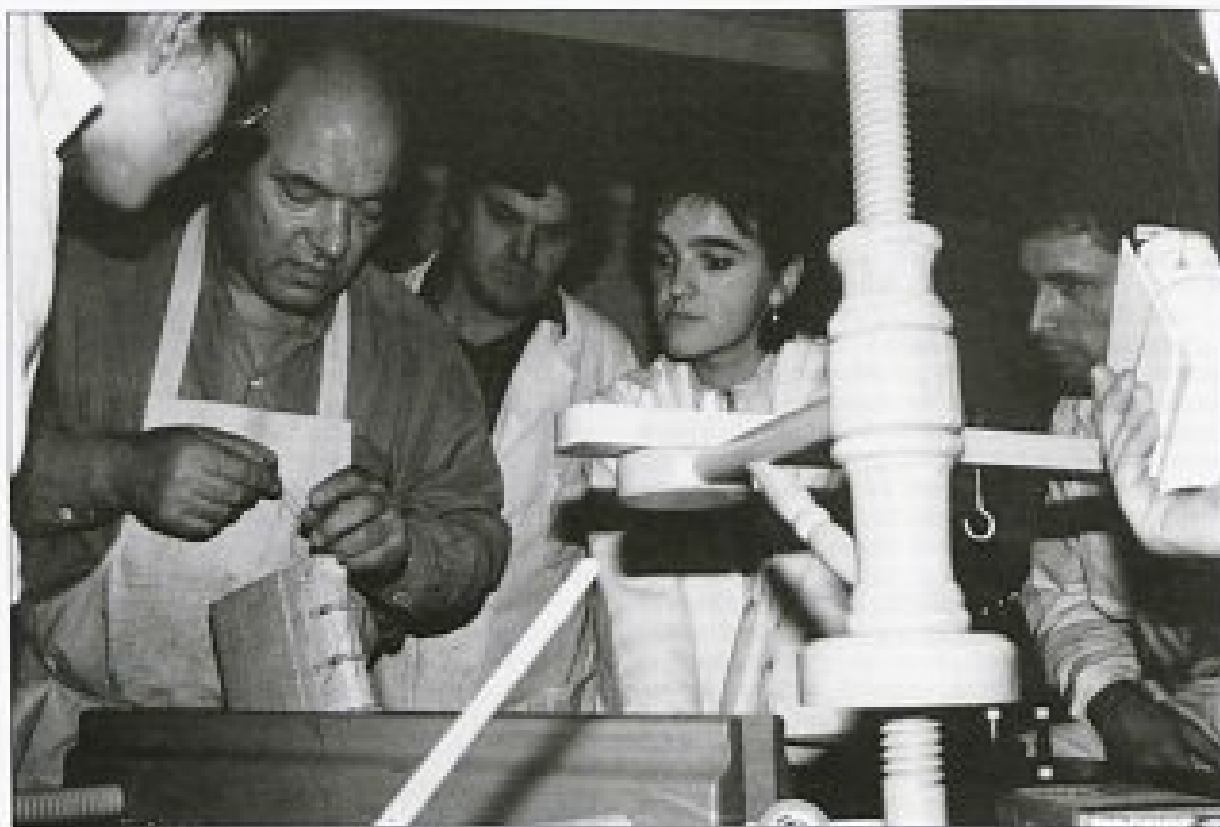
vemo, da povsem premočenih usnjenih rokavic ne smemo sušiti na peči, ker se bodo skrčile in se nam potlej ne bodo več prilegale. Seveda je bilo sušenje v sušilnicah tvegano in tako je nastala ogromna škoda, a verjetno je bila manjša, kot bi nastala, če bi povsem premočno gradivo pustili na kupih in ga prepustili naravnemu sušenju. Pergament in usnje bi se zlagoma spremenila v želatinasto snov, polno vode in tako bi šlo vse skupaj po zlu.

Če bi se zdaj spopadel s poplavo in bi bila dovolj majhnih razmerij, bi najprej izločil knjige oziroma kodekse s trdo vezavo v pergament. Ovil bi jih v platno in vtaknil naravnost v zamrzovalnik ter jih zamrzil z ogljikovim dioksidom. Tako bi ravnal z najbolj občutljivim in zato najbolj ogroženim gradivom. Če bi tako gradivo prehitro osušili, bi med materiali, ki so uporabljeni za vezavo, prišlo do napetosti - elastičnost gradiv se namreč spremeni. To je za restavriranje velik problem. Za usnje je najbolje, če ga naravno sušimo pri sorazmerno nizki temperaturi in ob številnih gibljivih ventilatorjih, ki sproti odstranjujejo vlago.

S papirnimi vezavami je vse nekoliko lažje, pod pogojem, da ne gre za posebne zbirke. Problemi so spet pri moderni knjigi našega časa, ko imamo papirje, prevlečene z različnimi premazi, kot so sodobni umetniški papirji, ki vsebujejo kaolin. Zato se navadno zgodi, da take knjige končajo kot betonsko trdi, sprjeti zidaki. Njim ni pomoči in smo jih vsekakor izgubili.

NG: Profesor Clarkson, govorite nam o katastrofah, ki so naravne nesreče in ob njih obupujemo, vendar se dogajajo in proti temu ne moremo ničesar storiti. Poleg njih pa se dogajajo še druge nesreče; pravzaprav se odvijajo pred našimi očmi in so praviloma manjše. Vendar znajo te majhne katastrofe prerasti v uničenja. Kar veliko jih je in priznajmo, njihov povzročitelj je človek, s svojim neprimernim in škodljivim ravnanjem in malomarnim odnosom do knjig. Ali se motim?

CC: Mislim, da navadno prehitro pravimo, da gre za naravno katastrofo in to sprejmemo, v bistvu pa je vzrok teh nesreč človek sam, ker ne ukrepa tako, da bi nesreče preprečil. Na primer prezrta vodovodna napeljava iz viktorijanskih časov, ki lahko vsak hip počí, ali kaj podobnega. Če bi bili dovolj pozorni ali bi mestna uprava poskrbela za vzdrževanje, zamenjavo pip, ventilov in vsega, kar je pod pritiskom, takih nesreč ne bi bilo. Poleg tega je veliko sodobnih bibliotek grajenih tako, da napeljava - vodovod, centralna kurjava - poteka naravnost skozi skladišča, ki bi jih vendar morali potegniti okoli prostorov, kjer so shranjene knjige in podobno. Poznamo številne slabe arhitekturne rešitve, s katerimi skušamo ali moramo živeti, ker nas, konservatorjev, ni nihče nič vprašal.

C. Clarkson med praktičnim delom seminarja "Konserviranje srednjeveških vezav" v Arbivu republike Slovenije v Ljubljani, 20.-30. oktobra 1997

Bil sem član Britanskega komiteja za Britanske standarde v knjižnicah in arhivih; sodeloval sem pri poglavjih o načrtovanju skladiščnih prostorov in vsaj to daje knjižničarjem v Veliki Britaniji možnost, da svetujejo arhitektom pri projektiranju novih poslopij ali pri projektiranju novih skladiščnih prostorov ali novih razstavišč. Zaradi tega določil lahko strokovnjak za knjige ali skupina, ki sprejema načrte, arhitekta opozori na standarde za knjižnice in arhive in reče: "Mi se moramo držati teh pravil in standardov in se jih tudi nameravamo." Upam, da arhitekti nimajo občutka, da so zaradi vztrajanja pri določitih njihove čudovite stvaritve, ki so si jih zamislili, kakorkoli ogrožene. Upam, da arhitekti ne bodo dobili občutka, da so njihova življenjska dela, kakšna imenitna galerija ali knjižnica ali arhiv, preveč spremenjena, preveč oddaljena od njihove vizije, samo zaradi tega, ker je treba spoštovati Britanske standarde. Po mojem mnenju so to pametno napisana napotila.

NG: Ali bi lahko imenovali kakšen arhiv ali knjižnico, kakšno poslopje, ki je načrtovano po teh modernih standardih, ki je plod sodelovanja med arhitekti in strokovnjaki za knjige, zlasti za posebne zbirke starih knjig?

CC: Kot posebno pomembno arhitekturno

stvaritev ne bi v tem bipu imenoval nobene, jih je pa brez dvoma več, ki so posrečene, dobre rešitve. Britanski standard smo lahko uporabili pri novem muzeju za Herefordsko verigasto knjižnico, potem za novo knjižnico pri katedrali v Herefordu, ki je z muzejem povezana. V Veliki Britaniji in ZDA je zrastle kar precej prizidkov, ki so dobre in dobro načrtovane rešitve.

NG: Marsikaj se lahko pripeti tudi v čitalnicah; to so nesreče, poškodbe, ki jih seveda ne moremo opredeliti kot katastrofe, a so nepotrebne. Nikakor ne mislim, da so tega krivi kustosi, ki so navadno v resnici maloštevilni ter zaradi vse večjega zanimanja za zgodovino in za staro knjigo ne morejo ustreči zahtevam in pričakovanjem vse večjega števila bralcev.

Na drugi strani pa sem na številnih razstavah videla, da so bili rokopisi in prvotiski neprimerno razstavljeni in spraševala sem se, ali je sploh mogoče popraviti škodo, ki nastane med razstavo, ali je mogoče restavrirati poškodbe, ki nastanejo v sorazmerno kratkem času, potem ko je srednjeveški kodeks dobro preživel petsto ali tisoč let.

CC: Zaradi slovenskega občinstva mi dovolite, da začnem odgovor pri pogledu s širšega zornega kota. - Zdi se mi, da je po mnenju večine ljudi, ki je v stiku s srednjeveško knjigo, knjižni

blok edino, kar je vredno ohraniti. Na drugi strani pa se naravni materiali spreminjajo, postajajo vse redkejši in tudi kakovost naravnih materialov, uporabljenih za srednjeveško knjigo, se spreminja. Vzemite za primer papir ali tekstilne sestavine - kako se je ta del gradiva spremenil; isto velja za usnje - vse te materiale je treba preštudirati, če hočemo dobiti ustrezne podatke. Zato ni nenavadno, da je vse več ljudi prepričanih, da je treba študij fizične, otipljive podobe knjige začeti pri razvozlanju izvora materialov in pri vprašanju, kakšna kakovost se v njih zreali, pa tudi kaj nam povedo o zgodovini tehnologije. Kodeks je med nami približno 2.000 let in je postal celostna in zapletena struktura, mnogobrazna podoba, ki je več kot zaporedje leg pergamenta ali snopičev papirja. Sledite lahko tehnološki zgodovini in zgodovini struktur, ki so se spreminjale in oblikovale to, kar imenujemo srednjeveška knjiga, kodeks.

V strukturah in materialih je sporočeno, kdaj in kje je knjiga nastala. In veliko je uporabnikov stare knjige, ki jih ne zanima izključno besedilo, pač pa se zanimajo za knjigo kot objekt, za njeno fizično podobo. Zatorej je celotnost otipljivega objekta vse bolj upoštevana kot nekaj, kar je treba ohraniti - upam, da se ne motim.

Stroka, ki o tem govori, je kodikologija ali arheologija knjige. Vendar ni nujno, da jo sprejemajo tudi knjižničarji in arhivisti. Oni se bolj ukvarjajo z besedilno informacijo. Jaz pa predavam na vseh koncih sveta: tik preden sem prišel v Ljubljano, sem predaval na Princetonu v ZDA in predaval sem osehju v zbirki za stare in posebne knjige o zgodovini kodeksa in njegovem razvoju ter seveda o problemih varovanja kodeksa kot celostnega objekta. To je majhen uvod za to, da bi lahko odgovoril na Vaše vprašanje.

Če govorimo o knjigi kot celostnem objektu, potem je največji današnji problem razkosavanje knjig, prodajanje barvnih ilustracij in koloriranih tiskov iz knjig 18. stoletja. Gre za denar: trgovci bodo več dobili za posamezne liste, kot bi ga kadarkoli dobili za prodajo celotne, to je popolne knjige. To je razlog za najhujše kraje in poškodbe v naših knjižnicah in arhivih, to je razlog za veliko zaskrbljenost. Kar pomislimo, koliko knjig prizadenejo bralci iz koristolovskih nagnov. Drugi problem so razstave: akvarelne barve in pigmenti so zelo občutljivi na svetlobo, nekateri bolj, drugi manj. To naj bo izhodišče za trditve, da je zaprta knjiga najboljša časovna kapsula, najboljše varovano pred staranjem, kar jih imamo. V tistem hipu, ko odpremo knjigo, naj gre za akvarele iz 18. stoletja ali fotografski album iz 19. stoletja, v tistem hipu so upodobitve najboljše, najostreje. Nikoli več ne vidimo enako dobrih upodobitev.

Brž ko vzamemo sliko iz knjige ali odprto knjigo razstavimo, je potreben le dan ali dva, da začnejo bledeti in izgubljati barvno nasičenost, da se začnejo starati. To, kar imenujemo "sveže

stanje", je treba v celoti ohraniti; zato, da bi uživali mi sami in tudi prihodnji rodovi. Zaprta knjiga je nedvomno taka "časovna kapsula" in najbolje varuje pred zunanjimi vplivi.

Naslednji problem so razstave rokopisov ali listov različnih tiskarskih tehnik. Vedeti moramo, da imamo poleg občutljivih koloriranih listov tudi izjemno občutljive tiske. Ko odprete knjigo ali razstavite list, se na površini začne proces staranja, rečemo, da je stran "opaljena". Zato je vprašanje, ali boste pustili knjigo odprto le na eni strani in dovolili, da bo opaljena le tista stran, ali pa boste liste obračali in dovolili, da bo postopno opaljena vsa knjiga. Oglejte si kakšen zgodnji rokopis, recimo purpurnega in modrega in videli boste, da je na straneh, kjer so miniature majhne, barva še vedno sveža, takšna, kot je sprva bila - teh strani namreč sploh niso razstavljali. Na straneh, kjer so velike in pomembne upodobitve, pa je barva ubita in videli boste, da je umetniški vtis, ki veje iz podob, povsem drugačen.

NG: Seveda je nemogoče, da bi izboljšali ali obnovili prvotno barvitost pigmentov, da bi jim vrnili moč, potem ko so barve ohledele...

CC: Res je, popolnoma res. Ne morete jih oživiti, priklicati nazaj. Na voljo imate le eno sredstvo, časovna omejitev, zahteva, da bodo strani izpostavljene samo določeno število ur in ob znižani osvetlitvi, a barve bodo še vedno postale opaljene. Potem ko je škoda storjena, ne morete knjige zapreti, je vrniti na polico in se delati, kot da se ni nič zgodilo. Stranem ne morete vrniti nekdanje svežine.

NG: Takega pacienta torej ni mogoče ozdraviti. Kaj pa stare knjižne vezave? Če so knjige na razstavi nepravilno odprte ali zgolj prislonjene na steno vitrine, namesto da bi ležale na ravni podlagi in bile podprte?

CC: Srednjeveške knjige so bile izdelane po drugačni tehnologiji kot danes in knjige so ležale na policah. Knjižne police v sodobnem pomenu besede so iznašli v Italiji ob koncu 15. stoletja in so se počasi razširile proti severu Evrope. Tako smo - denimo v Angliji - dobili police, na katerih knjige niso ležale, pač pa so bile pokonci postavljene, šele v 16. stoletju, in sicer okoli leta 1590. Zdaj so prvič pokonci stale knjige, ki so bile izdelane v tehnologiji in so imele strukturo, namenjeno spravljanju v vodoravni legi. Potem ko so knjigo postavili pokonci, se je najprej začel pobešati knjižni blok. Stalna teža knjižnega bloka vpliva na šive, ki ga povezujejo s platnico, knjižni blok vleče vezice na hrbtu, dokler stiki ne popustijo in se knjiga tako deformira, da struktura šivanja pri vrhnjih vezicah počni.

Stanje je torej slabo. Knjiga, ki ima platnice večje od knjižnega bloka, je nastala prej, kot so knjižne police postale moderne. Poleg tega so lastniki, aristokracija, kupci in drugi imeli v čis-

lih knjige z izbočeno okroglim hrbtom, s platnicami, ki so segale čez rob knjižnega bloka, brez zapiral na sprednji obrezi - to se je zgodilo, še preden se je uveljavila knjižna polica. Ko je pokončno postavljanje začelo svoj zmagoviti pohod, ni knjigovez imel nobene druge izbire, kot da je začel postopno - to se je dogajalo v naslednjih dveh ali treh stoletjih - vse bolj okrogli hrbet, ga podlagati z okrepitvami in tako je prišel do knjižne vezave, ko je knjiga na polici sicer dobro stala, se je pa slabo odpirala. In mojih 30 let v tem rokodelstvu je minilo v prizadevanju, da bi spremenil sedanje knjigoveške tehnike, da bi bolj razumel tehnike srednjeveških knjigovezov. Ko sem se odločil za to vprašanje, mi je šlo za to, da bi naredil knjigo, ki dobro stoji na polici in se dobro odpre - in reči moram, da sem prišel do rezultata, ki je dosti boljši od poenostavljenih, skrajšanih knjigoveških postopkov po letu 1600. Odgovor je torej skrit v dobrem poznavanju celotne strukture knjige ter v njeni materialni in tehnološki danosti.

NG: Kakor je videti, je nasvet, kaj storiti za prihodnost, vsebovan v dobri izobrazbi, ki naj zajame staro knjigo z vseh zornih kotov. Tako znanje bi lahko pripomoglo k boljšemu razumevanju knjige kot mnogoplastnega objekta, ali ne?

CC: Mislim, da razmere same opozarjajo: poskrbeti bi morali za boljšo izobrazbo vseh, ki so v stiku s staro knjigo. To posebej velja za kustose, ki delajo s posebnimi zbirkami; zato da bodo razumeli, kaj uporabnik pričakuje, kako želi knjigo uporabiti, potrebujejo precej bolj celostno podobo o problemu. Mikrofilmanje lahko prihrani neposredno rokovanje z rokopisom, a če gre za rokopis, ki ima veliko slikarskega okrasa in je posebej zanimiv za umetnostnega zgodovinarja, potem ni načina, s katerim bi umetnostnemu zgodovinarju ustregli - ni je fotografije ali fotokopije, ki bi ga zadovoljila, vedno bo hotel videti izvornik. Če pa gre za rokopis, kjer je besedilo pomembnejše, potem je slikarski okras lahko na mikrofilmu ali v kakšnem nadomestnem mediju, tako da ga lahko večkrat uporabljamo. V takem primeru je mikrofilm lahko ustrezno nadomestilo za izvorni rokopis.

Zadnje čase so precej žive debate, da so digitalizirane kopije rokopisov nov nadomestek. Trenutno pa najnovejša poročila o raziskavah, opravljenih v Ameriki, povsem nedvoumno pravijo, da danes digitalizacija sploh ni alternativa, ni sprejemljiva kot nadomestek za izvornik. Mislim, da so razlogi za skepso tehni in pripravljen sem jim verjeti. Digitalizacija bi lahko bila zanimiva spričo svojih možnosti, ko bi hkrati primerjali več kodeksov, bibliografsko, paleografsko itd., vendar je to stvar razvoja in v polnem pomenu besede nam digitalizacija še ne daje pravega nadomestila. Poleg tega se zastavlja vprašanje opreme, ali bomo digitalizirane po-

dobe lahko brali čez 20 ali 30 let: saj vidite, kako tehnologije napredujejo. Seveda je lepo in prav, če rečejo, da hranijo čitalniško opremo za tiste čase v prihodnosti. Vendar tudi vemo, da takrat pa ne bo dostopna, zlasti ne za knjižnice, ki jim vlade ves čas režejo proračunska sredstva.

Digitalizacija je sicer pritegnila širšo pozornost, vendar bibliotekarji in arhivisti mikrofilmske dokumentacije ne morejo in ne smejo nadomestiti z digitalizirano podobo, sicer jo bomo izgubili. Poleg tega se je treba vprašati, koliko časa potrebuje pri digitalizacijskem postopku kamera samo zato, da gre prek strani. Pri mikrofilmanju je tudi osvetlitev - elektronska bliskavica - dosti manj problematična za rokopise kot digitalizacija. Temu se pridruži še problem shranjevanja digitaliziranega spomina. Če hočete shraniti tako posneto podobo rokopisa, potrebujete ogromen spomin: poprečen rokopis ima 250-280 strani in denimo, da so slike na vsaki strani. Da bi shranili vsa besedila in slike, bi bila potrebna velika spominška banka in danes še ne vidim možnosti, da bi ta problem ustrezno rešili. Vsekakor so moja razmišljanja vezana na sedanjost, ko tehnologija še ni dosegla ustreznih ravni.

NG: Ali se Vam ne zdi, da smo v tem hipu na nekakšnem križpotju v našem razmišljanju o knjigi kot o enkratni vrednosti oziroma o knjigi, ki jo je kot objekt mogoče nadomestiti? Da se križajo razmišljanja o knjigi, ki je nenadomestljiva za našo kulturo in tradicijo, na drugi strani pa se boboti mnenje, da je knjiga zastarela in da so pred durmi novi mediji, ki bodo storili več za našo prihodnost, ki bodo pomembnejši tudi za razvoj in blaginjo, pa za uspešnost informacij?

Ne želim reči, da sem ob novih medijih do kraja skeptična, vendar si večkrat želim, da bi bila manj vznemirjena zaradi njihove začasnosti in netrajnosti in želim si, da bi bili različni mediji bolj uravnoteženi ali da bi bil razmislek o njih bolj domišljen. Seveda je sleherni čas prekretnic po svoje begajoč. Nemara bi ta leta lahko primerjali s časom okoli leta 1500, ko sta vzporedno obstajali dve različni tradiciji, srednjeveška rokopisna knjiga in tiskana knjiga, obe hkrati sta bili navzoči in vendar - potlej se je toliko spremenilo!

CC: Prav zares sem osupel, kako se porazgublja vpliv humanistike, zlasti v Angliji; prejšnje vlade so zastopale izrazito materialistična stališča in humanistične znanosti so potegnile kratko. Humanistiko bi bilo mogoče najbolje opredeliti kot študij, ki osebnostno zaokrožuje, pa naj gre za človeka v njegovi perspektivi in razmerju do kateregakoli objekta, do znanosti, umetnosti itd.

Svoj strah bi nemara lahko predstavil s pogovorom, ki sem ga imel s svojim sinom, ki prihaja

z univerze v Manchesteru, kjer je študiral računalništvo in umetno inteligenco. Ko mi je pomagal pri urejanju dokumentacije o stanju rokopisne zbirke v herefordski stolnici in mi je pripravil program za vnašanje podatkov, se je v nekem trenutku zalustriran obrnil k meni, ker jaz nisem našel prave besede za opis poškodbe oziroma njene intenzitete na gradivu. Bil sem prepričan, da je najpomembnejše, da sta poškodba in lastnost poškodbe zabeleženi, dasi nimamo termina. In sin mi je rekel: če česa ne moremo spraviti v računalnik, potem ni vredno, da bi za to vedeli. Jaz sem mu odgovoril, da je problem seveda v tem, da bo on zlagoma postal neobčutljiv na sleherno umetniško delo v kateremkoli izraznem načinu. Umetniška dela so najboljša taktat, ko so povsem spontana in jih ni mogoče ujeti v noben jezik. Pesništva, glasha in tako naprej. Torej je v tem smislu strah za preplah, če se lahko tako odzove moj lastni sin. Mislim, da se bo on spremenil, nevarnost pa je v tem, da skozi te besede ne govori on sam, pač pa njegovi profesorji na univerzi. To je moj resničen strah.

Hkrati pa je treba reči, da so moja predavanja o srednjeveški tehnologiji in srednjeveški knjigi vselej polno obiskana. Isto govorijo tudi moji kolegi v Oxfordu, ki predavajo o srednjeveških in renesančnih tehnologijah. Veliko je mladih ljudi, mladih vseh starosti - pomembno je, da je duh mlad - ki se resnično pozitivno odzivajo. Po mojem mnenju je v Bodleian Library, kjer sem delal in kjer sem še vedno svetovalec, kar precej pritožb bralcev. Nezadovoljni so zaradi razmer, v katerih so knjige, in zaradi načina, kako z njimi ravnaajo: ne pritožujejo se zaposleni, osebje v Bodleiani. Torej je tudi to odziv pri bralcih, gre

za ozaveščenost ljudi. Pogosto je osebje v velikih knjižnicah premalo plačano, premalo ga je za vse naloge, znajdejo se v hudih stiskah in postopoma postajajo rahlo blazirani, ker prenašajo toliko prvovrstnih, zanimivih knjig. Vsak dan so z njimi, prenasršeni so in lahko nastane premajhna pozornost, nesreča in poškodba na gradivu. Mislim, da je varovanje vsakega rokopisa, vsake gradivske enote naloga slehernega, ki hodisi v knjižnici dela bodisi v knjižnico in arhiv prihaja kot obiskovalec. Bolj ko smo obveščeni o varovanju in konserviranju gradiva, bolj je.

Če so vsa predavanja o varovanju in konserviranju knjige dobro obiskana, potem to pomeni, da obstaja odziv, da se ljudje zavedajo, da se stvari izgublajo zaradi različnih dogodkov, zlasti zaradi tatvin in okoliščin, kot je nemarno ravnanje s knjigami ali kot so poplave in požari. Potem, ko začno stvari izginjati, se poveča skrb za varovanje tega, kar je ostalo. Zato mislim, da je v tem še malec upanja za prihodnost.

* * * * *

Spoštovane poslušalke in dragi poslušalci, tako se je iztekel pogovor s profesorjem Christopherjem Clarksonom. Z besedami, da večje zanimanje javnosti za staro knjigo in vse globlje znanje pomenijo obet za prihodnost, se seveda strinjamo, a to ne sme zmanjšati naše pozornosti in skrbi za varovanje teh spomenikov. Profesorju Clarksonu smo se zahvalili za obisk v studiu in za pripravljenost, da nam je razgrnil svoje znanje. Hvala tudi vam, ki ste nam prisluhnili, da ste bili z nami.

Leta 1882 se je v Ljubljani ustavil zverinjak lastnika A. Bacha in svoje živali predstavil v Lattermanovem drevoredu (Jakopičevem sprehajališču). *Zgodovinski arhiv Ljubljana, Mesto Ljubljana, splošna mestna registratura*

V začetku tega stoletja je bil gost v Ljubljani cirkus Ferdinanda in Rudolfa Amata s predstavo dresiranih konj. *Zgodovinski arhiv Ljubljana, Mesto Ljubljana, splošna mestna registratura*

O delu Arhivskega društva Slovenije

18. posvetovanje Arhivskega društva Slovenije, Gozd Martuljek, 7. - 9. oktober 1998

Arhivsko društvo Slovenije je skupaj z Zgodovinskim arhivom Ljubljana in ministrstvom za kultura organiziralo 18. posvetovanje Arhivskega društva Slovenije. Posvetovanje je bilo v hotelu Špik v Gozdu Martuljku od 7. do 9. oktobra 1998 in je imelo aktualen naslov Arhivi in računalništvo.

Predsednik arhivskega društva Slovenije M. Gerdej je predstavil pomen posvetovanja ter nato pozdravil goste (Egon Kraljevič in Amir Obhadžić iz Hrvaške) in povabil predstavnike, ki so pozdravili udeležence srečanja (Silvester Gaberšček, državni sekretar ministrstva za kultura, Janez Kopač, direktor Zgodovinskega arhiva v Ljubljani, župan Kranjske Gore Jaže Kotnik in Ivan Pinterič, direktor hotela).

V letošnjem letu je g. Antoša Leskovec praznoval 70-letnica. Ob tem jubileja se ga je spomnilo Arhivsko društvo Slovenije in se ma za dolgoletno delo odložilo s skromno sliko.

Na temo Arhivi in računalništvo se je prijavilo približno dvajset predavateljev iz slovenskih arhivov. Na posvetovanja so predstavili stanje računalništva v arhivih. Pri tem navajam njihovo kratko predstavitev:

S predavanjem doc. dr. Petra Pavla Klasince se je začela glavna tema našega srečanja z naslovom *Arhivi in računalništvo*. Klasine je predstavil *Perspektive razvoja kompjuterizacije arhivske službe v Sloveniji*. Pred letom dni je Pokrajinski arhiv Maribor praznoval 10-letnico kompjuterizacije v svojem arhivu. Takrat so bile prediskutirane igrativne o nveljavljanju kompjuterizacije v slovenskih arhivih. Ta je šla v zadnjih desetih letih v arhivih po različnih poteh. To pomeni, da so se posamezni arhivi odločali za svoje "kompjuterizacijske projekte, ki so se med seboj razlikovali", tako imenovani projekti pa so kljub temu imeli nekaj skupnih ciljev ter bili glede opreme kompatibilni. Klasine nato navaja referate s posvetovanj *Sodobni arhivi*, ki se ukvarjajo z avajanjem računalništva v arhive. Zatem pa v 28 tezah navaja perspektive razvoja kompjuterizacije v slovenskih arhivih. Zdi se mi, da so te točke lahko dobra izhodišče za razvoj kompjuterizacije, in jih zato lahko vsak arhivist preštudira.

Magistra Metka Bakan Toplak nas seznanja z optičnim prepoznavanjem znakov, kar pomeni proces pretvarjanja poskenirane slike, ki je strojno izpisana, ali ročno pisanega teksta (številke, črke, simboli) v računalniški format (ASCII). V referatu so predstavljeni proces skeniranja, pa tudi zgodovinski razvoj sistemov OCR, komercialne aplikacije in uporaba OCR sistemov v arhivih.

Mag. Vladimir Žimmer v prispevku *Standardizacija popisovanja in evidenc arhivskega gradiva* kar naj-

očitneje predstavlja vsebino v motu: "S standardiziranim popisovanjem arhivskega gradiva in informacijsko tehnologijo do računalniško podprte zbirke podatkov o arhivskem gradivu (ziraoma do sodobnega arhivskega informacijskega sistema." Njegov prispevek prinaša podatke o popisovanju arhivskega gradiva (od standardov ISAD(g) prek arhivskih predpisov in strokovne literature, računalniške obdelave arhivskega gradiva, prek načel, metodologije in elementov standardiziranega popisovanja arhivskega gradiva z elementi popisovanja, do standardizacije pa novem Pravilniku o osnovah za strokovna obdelavo, izdelavo pripomočkov za uporabo in evidenco arhivskega gradiva. Na koncu referata predstavi obširen pregled ošbenikov in priračnikov arhivistike, ki so najbolj vplivali na razvoj metodologije in standardizacijo strokovne obdelave arhivskega gradiva po letu 1945.

Žarka Bizjak se loteva *Problematiche standardizacije v slovenski arhivistiki*. Tako predvsem standardje za popisovanje sodnih fondov: Formiranje sodnih fondov, Popisovanje na nivoju fonda, Popisovanje na nivoju serije, Popisovanje na nivoju prevzemanja seznama/tehnične enote. Prispevek končuje s sklepom: "Sodni fondi so zaradi enostavnega sistema poslovanja in popisovanja verjetno še najmanj problematični, zato bo morda obrazec na disketi komu tudi v korist."

O *Arhiviranju elektronskih zapisov v arhivih* piše Žiga Železnik. V začetku referata nas seznanja s problemi, ki segajo na valorizacijo zapisov da vprašanja, ali bo čez nekaj let te zapise še mogoče uporabljati. Zatem navaja različne operacijske sisteme in programsko opremo. Pri prevzemanju arhivskega (dokumentarnega) gradiva v arhiv se moramo po njegovem odločiti predvsem o dveh stvareh: 1. o izbiri elektronsko zapisanega gradiva in 2. o formatu elektronskega zapisa. O obeh vprašanjih daje ustrezne rešitve. Svoj prispevek sklene: "Vsekakor je moderna doba z novimi informacijskimi tehnologijami prinesla arhivom poleg pozitivnih novosti tudi mnogo problemov, zaradi česar homo inorali v arhivih prilagoditi svoje delo z ustvarjalec gradiva."

Prva razmišljanja o implementaciji strojne obdelave podatkov v arhivih segajo nekako v leto 1956, navaja dr. Miroslav Novak v prispevku *O opreui in standardih informacijske tehnologije v slovenskih arhivih*. Tako stanje je ostalo do srede osemdesetih let, ko je bila napravljena poskusna strojna obdelava arhivskega gradiva na računalniku občine v Kranju. Drago pomembna izhodišče avajanja informacijske tehnologije v slovenske arhive pa so bila posvetovanja *Sodobni arhivi v Radencih* - na njih so se sistematično lotili reševanja arhivskih in dragih problemov uvajanja informacijske tehnologije v profesionalne arhivske ustanove. Trajnejši temelji računalništva v arhivih so nastali v devetdesetih letih. V nadaljevanju so nave-

deni tipi računalnikov s kapacitetami, pristopi na internet, različni računalniški programi, obenem pa je predstavljena pozornost ob doslednem upoštevanju načela izvora, da se zagotavlja javna vera.

O problematiki standardizacije v slovenski arhivstiki in popisovanju arhivskih fondov piše Slavica Tovšak. Standardizacija v arhivih pomeni najprej izboljšati rezultate in poenostavitev arhivskega strokovnega dela, vendar ne gre za uniformiranost, temveč se težišče akumulacij prenese "z arhivskega delavca na določeno skupino strokovnih delavcev." Sprejemljivost mednarodnih standardov pa ni odvisna le od količine gradiva, temveč tudi od razvoja informacijske tehnologije. "Pri celotnem procesu se pojavi vprašanje javne vere, vendar je po drugi strani res, da nas "k aktivnostim na področju standardiziranega popisovanja usmerja tudi celota informacijske tehnologije." S tem pa zopet ustvarjamo velikanski potencial "informacij primarne, sekundarne in terciarne narave."

Vladimir Drabnjak piše o *integriranem informacijskem sistemu v arhivih Makedonije*, Natalija Glažar pa nam predstavlja *arhive v dobi informacijske tehnologije*. V referatu odgovarja, kako se v informacijski družbi s pospešenim razvojem informacijske tehnologije spreminja družbena vloga arhivov in kako postaja s tem pomemben element družbenega dogajanja. Glažarjeva kot tudi drugi arhivisti ugotavlja, da ima informacijska tehnologija pozitivne in negativne lastnosti, zato bo za arhivsko stroko brez dvoma pomenila adnos zapletenih vprašanj glede človekove zasebnosti. Zato sklene: če bi skušali avirati razvoj informacijske tehnologije v želji po varovanju posameznika, bi prišli do a la carte society, ki pa P. Redfern vodi v anarhijo.

V Pujskem arhivu so se lotili postavljanja inventarja fonda na zgoščenka. Ta je *predstavitel inventarja fonda Službe družbenega knjigovodstva Ptuj in zaključnih računov* na zgoščenki. Noviteto predstavlja arhivist Branc Oblak.

Računalnik je kot pripomoček pri pripravi vodnika po arhivskih fondih in zbirkah, je dala naslov svojemu referatu Vlasta Tul. V referatu opisuje postopke izdelave vodnika. Ti se začnejo pri osnovah za pripravo vodnika, nadaljujejo s prilagoditvijo računalniškega programa in klasifikacijo fondov in zbirk. Načrtujejo, da bodo vodnik predstavili na internetu. To pa imajo v Celju, saj nam Hedvika Zlovc pojasni, da jim pri predstavitvi na internetu ni šlo zgolj za predstavitel, temveč tudi za to, da bi imeli še vodnik po arhivu. V referatu so podani predstavitel, elektronski naslovi ter vodnik po fondih in zbirkah Zgodovinskega arhiva v Celju.

Pri uporabi računalnika za delo v arhivu prikazuje dr. Andrej Studen postopek uporabe računalniške obdelave podatkov popisnice prebivalstva Ljubljane iz let 1869-1910. Avtor soglaša z večkrat izrečeno mislijo, da je računalniška doba prinesla veliko sprememb v način dela zgodovinarjev in je zato alajšala njihovo delo ter pripomogla k hitrejši obdelavi podatkov.

Zdenka Semlič Rajh obravnava *nove informacijske tehnologije*, ki dajejo arhivistom čudovite možnosti,

da dramatično izboljšajo dostop in uporabo arhivskega gradiva, ki ga hranijo v svojih skladiščih. Omogočajo jim, da naredijo svoja dokumentarno dediščino dostopno v širšem prostoru in širši javnosti, s tem pa hkrati izpolnjujejo želje tistih, ki želijo arhivsko gradivo v prihodnje uporabljati "on line". Arhivisti morajo imeti pri svojem delu v mislih uporabnike, notranje ali zunanje, ki bodo uporabljali naše informacije, njihove prioritete potrebe, usluge, ki jih zahtevajo danes in jih bodo zahtevali v prihodnje, ter njihova odgovornost. Prilagoditi pa se morajo uveljavljenim navim informacijskim tehnologijam. Te morajo zadovoljiti uporabnike in hiti učinkovite, lahka razumljive in fleksibilne; to pa je odgovornost arhivistov v sodelovanju z informatiki.

Infotehnologija v arhivu, o kateri piše mag. Borut Holeman, je lahko tehnologija (računalnik), ki postopke podpira, poenostavi in pospeši. Pri predstavitvi predvidevanj strojne in programske opreme ter človeka navrže Holeman zanimiv sklep: Računalniški sistem je taliko inteligenten, kolikor znaša znanje uporabnika (nič več in nič manj). Sam tehnični razvoj ni v korist arhivstiki, pač pa celotni znanosti, saj jo je mogoče nova in privlačnejše predstaviti, zato je informacijska tehnologija nujnost.

Vesna Gatavina predstavlja *nekaj izkušenj pri delu z novim računalniškim programom INFO-ARH na gradivu republiške uprave po letu 1945 v Arhivu Republike Slovenije*, Marjan Dobernik pa piše o skeniranju. Najprej predstavlja nekaj tehničnih podatkov (skener, značilnosti skenirane slike, velikost datoteke, izhodna enota ali "točka ni vedno točka", formati), zatem pripravo, skeniranje različnih vrst gradiva (dokumentov), urejanje skenirane slike, kalibracijo barve, tiskanje skenirane slike, na koncu pa pravi, da je skenirati mogoče vse, vendar je pomembna, kaj bomo skenirali in čemu bomo skenirane posnetke uporabljali.

Leopold Mikec Avberšek je pripravil referat o *Arhivih prek COBISSA na internetu*. V njem piše o projektu opremljanja muzejskih knjižnic, opremljanja specialnih knjižnic, a enotnih standardnih in bazah ter popularizaciji arhivskih knjižnic prek interneta.

Prav zanimiv in poučen je prispevek Marte Ran Selič. Svoj prispevek z naslovom *Spice ali osti ali osati ali nekaj novega o filmu, njegovih uporabi, filmski špici...* začneja z mislijo, da "odnos človeka do življenja, do ustvarjalnosti in da dediščine sestavlja verigo, v kateri ni nič samoumevnega". Cilj njenega referata je postaviti izhodišča in merila, vrednotenja novih tehnologij, ki se danes pojavljajo, in pri tem predstaviti vlogo Slovenskega filmskega arhiva. Film se je pojavil kot nova tehnologija (umetnost), nov način medsebojne komunikacije. Zato sklene: "Spice" ali "osti" ali "osati"? Kaj od tega bodo sodobni mediji in z njimi tehnologije prinesle slovenskim arhivom?

Zdenka Keček piše o *prednostih, ki jih prinaša sodobna informacijska tehnologija v vse pore družbenega življenja*, saj je v poudarjeni ekonomicnosti ter višji kakovosti dela treba vse bolj težiti tudi k pravni ureditvi tega področja. Brez dvoma predstavlja raba in uporaba digitaliziranih dokumentov kar revolucio-

naren preskok v vsakdanjem življenju, ki se pozitivno kaže predvsem v praksi. Vendar ne gre prezreti dejstva, da so prav ti dokumenti zaradi razpoložljive informacijske tehnologije sorazmerno lahek "plen v rokah zainteresiranih subjektov". Rezultati so razna kazniva dejanja, ki pa jih je tudi zelo težko odkrivati in preganjati. Zaradi navedenega bi bilo to področje najnuj čimprej urediti s potrebnimi zakonskimi akti, pri sami rabi in uporabi digitaliziranih dokumentov pa vnesti tudi ustrezna varovala, ki jih omogoča razpoložljiva informacijska tehnologija.

Nekatere znamenitosti in lepote Doline nam je predstavila Irena Lačen Benedičič. Tako je tudi prav, saj naše zborovanje poteka sredi gorenjskih lepot oziroma, če se izrazim s Prešernom, sredi "kinča neheškega". Predstavitve je bila v uvodu, v publikaciji pa je objavljena na koncu.

Našteti referati oziroma njihovi avtorji so izzvali diskusijo. Ta je potekala po vsakokratnem sklopu predavanj. Kot naštetih predavanj so tudi razpravljaleci o posameznih referatih (Klasine, Novak, Žumer in številni drugi) prikazali pomen in vlogo računalnika v slovenski arhivski teoriji in praksi.

Celotno posvetovanje je potekalo z računalniško podprto predstavitvijo posvetovanja, ki ga je organiziral Pokrajinski arhiv Maribor, in tam so oblikovali tudi publikacijo *Arhivi in računalništvo*.

Ob sklepu posvetovanja so zbrani slovenski arhivisti sprejeli ta priporočila:

Arhivski delavci, zbrani na 18. posvetovanju Arhivskega društva Slovenije v hotelu Špik v Gozdu Martuljku od 7. do 9. oktobra 1998, so sprejeli ta

priporočila:

1. Primerno bi bilo izdelati poročilo o popisih, inventarjih, avtorskih vodnikih na elektronskih medijih v slovenskih arhivih.

2. Pristopili bi k enotni izdelavi terminologije na podlagi izpopolnjenega slovarja, ki ga pripravlja Mednarodni arhivski svet.

3. Pomemben cilj slovenske arhivske teorije in prakse na področju informacijske tehnologije pa vidimo v sistemni uravnoveščenega razvoja informacijske tehnologije v vseh arhivskih institucijah.

*predsednik ADS
M. Gerdej*

Posvetovanje arhivskega društva Hrvaške, Opatija, 14. - 17. oktober 1998

Arhivsko društvo Hrvaške (HAD) in Državni arhiv Reka sta organizirala posvetovanje z naslovom *Pisarniško poslovanje in sodobna uprava*. Potekalo je od 14. - 17. 10. 1998 v Opatiji. Poglavitni temi posvetovanja sta bili pisarniško poslovanje in sodobna uprava.

Sodelovalo je 18 referentov, od tega 8 iz tujine - Argentine, Bosne in Hercegovine, Nemčije, Nizozemske, Slovenije in Velike Britanije.

Uvodni referat je imel direktor Hrvaškega državnega arhiva dr. Josip Kolanović. V referatu z naslovom *Razvoj registraturnih sistemov in organizacija uprave na področju Hrvaške* je podrobno orisal razvoj pisarniškega poslovanja in razvoj uprave, poudaril pa je tudi pomen pravilne valorizacije dokumentarnega gradiva in izobraževanje delavcev, ki delajo z dokumentarnim gradivom pri upravnih organih.

Damir Validžić, arhivar pri Ministrstvu za zunanje zadeve, je v svojem prispevku *Pisarniško poslovanje upravnih organov na Hrvaškem po 2. svetovni vojni* navedel vse predpise in izvajanje le-teh od leta 1945 do danes.

Marko Landeka iz Državnega arhiva v Vinkovcih je v prispevku *Organizacija gradiva v pisarnah SIS (sanoupravnih interesnih skupnosti) družbenih dejavnosti* govoril o konkretnih težavah, s katerimi se je srečeval pri prevzemanju in delu z omenjenim gradivom.

Frane Ivković iz Državnega arhiva v Zadru je obravnaval razvoj upravnih organov in pisarniškega poslovanja v Pokrajini Dalmaciji in Pokrajini Dubrovnik v obdobju francoskih Ilirskih provinc.

Davorin Eržišnik iz Hrvaškega državnega arhiva je v referatu z naslovom *Informatizacija in pisarniško poslovanje na Hrvaškem - zgodovinski pregled in perspektive*, obravnaval razvoj informatizacije in pogled v prihodnost, ko po njegovem mnenju ne bo več dokumentov na papirju.

Vesna Gotovina iz Arhiva Republike Slovenije je v prispevku *Pisarniško poslovanje in sodobna uprava v Sloveniji* navzoče seznanila z izkušnjami pri poslovanju s spisi po sprejetju Uredbe o pisarniškim poslovanjem in dolžnostih upravnih organov do dokumentarnega gradiva iz leta 1994, z uvajanjem informatizacije v pisarniško poslovanje, s temeljnimi načeli valorizacije dokumentarnega gradiva v upravnih organih in z izobraževanjem delavcev, ki delajo z dokumentarnim gradivom.

Dr. Branka Janodi de Chiapero, direktorica Generalnega zgodovinskega arhiva pri Univerzi v Cordobi iz Argentine, je govorila o organizaciji arhivov v Argentini in o izobraževanju arhivistov. Kot največjo pomanjkljivost arhivske dejavnosti je navedla, da še nimajo sprejetega arhivskega zakona, ter poudarila, da to povzroča velik nered.

Martin Dallmeier iz Regensburga v Nemčiji je v prispevku *Valorizacija dokumentarnega gradiva v privedni lasti: gradivo finančnega urada Thurn in Taxis v Karlovcu v osrednjem arhivu vojvode Thurn in Taxis*. Referat je bil za hrvaške arhiviste zelo zanimiv, ker del omenjenega gradiva hranijo tudi v hrvaških arhivih.

Mag. Josip Šaban je v prispevku z naslovom *Valorizacija dokumentacije trgovskih društev* poudaril, da je treba posodobiti postopke in načela valorizacije tudi pri drugih ustvarjaleh in ne samo v državni upravi.

Jozo Ivanović iz Hrvaškega državnega arhiva je na tem posvetovanju sodeloval z dvema prispevkoma. V prvem z naslovom *Predmet valorizacije v konceptu makrovalorizacije* je obravnaval obstoječa svetovna

dognanja s tega področja; po njegovem mnenju naj bi na omenjenem področju prednjačila Kanadska arhivska služba. V drugem prispevku Organizacija in upravljanje z elektronskimi dokumenti pa je poudaril, da je le-te treba hitreje valorizirati in primerno arhivirati, ker je pri njih veliko večja nevarnost uničenja oziroma izgube.

Dr. Andrija Nikić iz Frančiškanskega arhiva v Mostarju je v referatu prikazal zgodovino Frančiškanov in stanje njihovega arhiva v Mostarju. Podrobno je orisal njihovo zgodovino od prihoda na ozemlje Bosne do zadnje osamosvojitvene vojne.

Darko Rihčič iz Hrvaškega državnega arhiva je govoril o Oblikovanju in uporabi klasifikacijskih načrtov v upravi.

Živana Hedbeli iz Hrvaškega državnega arhiva je v prispevku Koncept vitalnih dokumentov pri pisarniškem poslovanju menila, da je pri vsakem ustvarjalecu samo 3% vitalnih dokumentov, ki so nujno potrebni za poslovanje, zato jih je treba še posebej zavarovati pred uničenjem.

Matko Kovačević, direktor arhiva v Bosni in Hercegovini, je predstavil prispevek z naslovom Splošno stanje pri ustvarjalcih v BiH v povojnem obdobju ter pomen izobraževanja in strokovnega usposabljanja v takih razmerah. Zlasti je opozoril na nizko strokovno izobrazbo delavcev, ki delajo z arhivskim gradivom.

Theo Thomassen iz Nizozemske je imel referat z naslovom Arhivisti in delavci v pisarnah: ista stroka, različne odgovornosti. V njem je govoril o delu arhivistov v arhivih in arhivarjev pri ustvarjalcih.

Peter Horsman iz Nizozemske je v prispevku z naslovom Izgubljeni v obilju: paradoks elektronskih dokumentov obravnaval predvsem problematiko velike količine elektronskih zapisov in možnosti obvladovanja le-teh.

Gillian Moore iz gospodarskega arhiva British Water Ways v Veliki Britaniji pa je v referatu z naslovom Povezovanje preteklosti govorila o naših branjenj, valoriziranja gradiva in popisovanja, ki nastaja v gospodarstvu, in o izobraževanju delavcev, ki delajo s tem gradivom.

Na Hrvaškem je bila zadnja reorganizacija pisarniškega poslovanja leta 1988, vendar se je izkazala kot neučinkovita. Zato je tudi HAD dalo pobudo za čimprejšnje sprejetje nove Uredbe o pisarniškem poslovanju in drugih predpisov, ki bi uredili to področje. Pri izdelavi Uredbe naj bi sodelovalo čim več strokovnjakov oziroma delavcev s tega področja. Velik poudarek je bil namenjen tudi reševanju vprašanj glede elektronskih in multimedijskih dokumentov ter informatizacije pisarniškega poslovanja. S tem bodo seznanili tudi Ministrstvo za upravo, ker menijo, da se mora razrešiti pravna in dokazna veljavnost omenjenih dokumentov ter določiti standarde za njihovo zaščito in obdelavo. HAD je povabila k včlanitvi tudi delavce, ki delajo z dokumentarnim gradivom v upravnih organih, saj želijo poglobiti odnose med arhivi in ustvarjalci dokumentarnega gradiva, društvo pa naj bi se ukvarjalo tudi z izobraževanjem svojih članov.

Vesna Gotovina

Poročilo o udeležbi na Kongresu združenj s področja družboslovja in humanističnih ved, Ottawa, 23. maj do 6. junij 1998

Od 27. maja do 6. junija 1998 je potekal na Univerzi v Ottawi kongres združenj s področja družboslovja in humanističnih ved. Kot članica Canadian Association of Slavists sem se v imenu ADS udeležila predavanj in razprav, ki sta jih organizirali "Canadian of Music Libraries, Archives and Documentation Centres" od 28. do 30. maja in "Canadian Association of Slavists" od 29. maja do 1. julija, hkrati pa sem se v čim večji meri skušala udeleževati tudi panelov o izseljenški tematiki, ki so jih organizirali zgodovinsko, sociološko in geografsko združenje.

Več tisoč udeležencev se je parazgubilo pri številnih predavalnicah ottawske univerze, le med skupnimi odmori, namenjenim malici, smo se prepoznavali po vrečkah in gradivu, s katerim so nas opremili prireditelji.

Z ozirom na tako široko zastavljen program je bilo včasih vendarle škoda, da so se nekatera predavanja prekrivala. Predavateljev pa ni manjkalo, če je bilo poslušalcev pet ali nekaj sto in če so med predavanji prosto prihajali in odhajali, saj so bili predavanja in paneli raztreseni po vseh univerzitetnih poslopijih in ob različnih urah.

Zborovanje je poudarilo pregled dosežkov posameznih znanstvenih disciplin s področja družboslovja in humanistike, tako na univerzah kot v raziskovalnih institutih ter projektih društev in združenj. Zlasti zgodovinarji, sociologi in raziskovalci izseljenstva so imeli na panelnih razpravah veliko "edinih" in "izključnih resnic" o zgodovinskih dogajanjih v vzhodni in jugovzhodni Evropi v preteklosti in sedanjosti.

Popoldne mojega zadnjega dne (1. 6.) sem se udeležila tudi letnega zasedanja Združenja slavistov. Združenja arhivistov se namreč nisem mogla udeležiti, saj je hkrati zasedalo v nekaj sto kilometrov oddaljenem mestu, sama pa sem bila vezana na odhod letala za Washington, kamor sem odhajala v National Archives. Tako sem Združenje slavistov pozdravila v imenu ADS in hkrati izročila monografsko izdajo Slovenije iz zraka, ki jo je ADS podaril Pokrajinski arhiv Koper.

Pokrajinskemu arhivu v Kopru in Arhivskemu društvu Slovenije se zahvaljujem, ker sta mi finančno omogočila udeležbo na kongresu.

V razmislek:

Morda bi bilo v prihodnje tudi v Sloveniji treba razmišljati o skupni organizaciji strokovnega posvetovanja zainteresiranih društev in zvez v zvezi s kako aktualno problematiko - da se teme ne bi podvajale (npr. o turizmu ...) Morda bi tematsko sodelovanje že tako številčno skromnega kadrovskega potenciala lahko imelo vidnejše uspehe.

Milica Trebše-Štolfa

O delu arhivov in zborovanjih

Stodvajset let piranskega arhiva

Ko so leta 1877 začeli nišiti staro občinsko palačo, ker so zgradili novo (sedanjo), so iz občinskega arhiva ločili starejše gradivo, zlasti srednjeveško, od novo nastajajočega. Tako je občina Piran tega leta ustanovila svoj arhiv kot ustanovo, ki je lani praznovala svoj 120-letnico. Prvotno se je arhiv imenoval Stari mestni arhiv - Archivio civico antico in je bil del Mestne knjižnice. Prvi arhivar piranskega Starega mestnega arhiva je bil grof Stefano Rota, od leta 1891 pa je to delo opravljal profesor Domenico Vata.

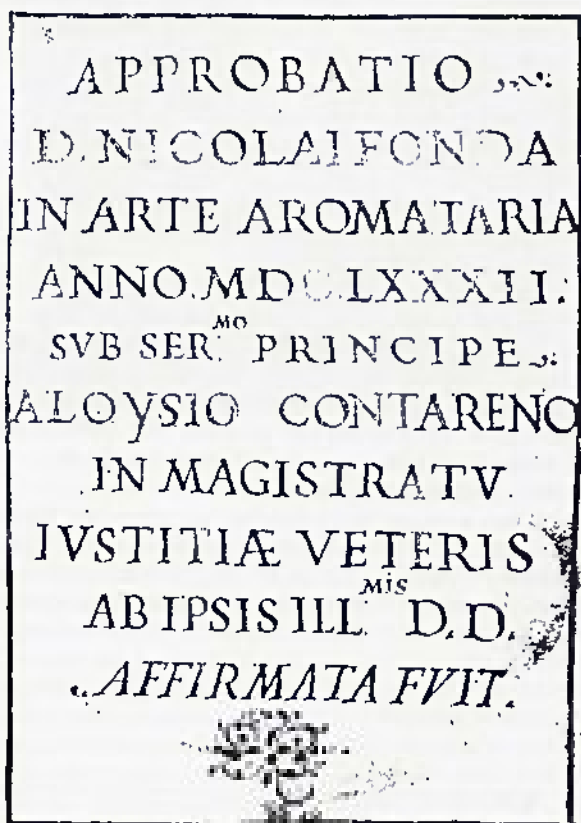
Lanski arhiv je leta 1903 zgorel, koprski pa je bil med drugo svetovno vojno odnesen v Italijo. Da je piranski arhiv ostal doma, gre zasluga piranskemu učitelju in knjižničarju Domenicu Petroniu. Ta je namreč arhivsko gradivo dal obzidati pod stopnišče občinske palače in tako se je le-to ohranilo do danes.

V preteklosti se je piranski arhiv večkrat selil oziroma zamenjal prostore svojega domovanja. Iz občinske palače prek lože do postopja sodišča; leta 1954 je prišel v sklop takratnega Mestnega muzeja (lani pomorskega), leto dni pozneje pa je Občinski ljudski odbor ustanovil samostojni Mestni arhiv. Po sklepu piranske občinske skupščine leta 1974 so ga priključili Pokrajinskemu arhivu Koper, vendar pod pogojem, da arhivsko gradivo in osnovna sredstva ostanejo v Piranu. Leto dni pozneje so arhiv preselili v prostore minoritskega samostana. Tam je domoval do oktobra leta 1995. Takrat pa se je preselil v prostore na Župančičevi. Te številne selitve v preteklosti so žal precej škodovale arhivskemu gradivu (predvsem starejšemu), tako da ga je bilo treba restavrirati in s tem zaščititi pred nadaljnjim propadanjem. Precej starejšega gradiva je tudi posnetega na mikrofilmih.

Neprecenljivo vredno in raznovrstno piransko arhivsko gradivo, ki se nepretrgano hrani od leta 1173 naprej (prepisa najstarejših dokumentov pa segata celo v leti 1036 in 1041), govori o bogati preteklosti Pirana, njegovem hližnjem in širšem zaledju, večjemu delu Istre in nenazadnje o vlogi Pirana v evropskem prostoru.

Piranski arhiv hrani več kot 1800 primerkov notarskih pergamentnih listin (1173-1887), več kot 70 dukalov ali doževih pisem (1263-1669), tudi pisanih na pergamentu, in približno 9000 testamentov, pisanih na papirju, ki so bogat vir za zgodovinarje, etnologe, umetnostne zgodovinarje, pravnike, jezikoslovce ... Med številnimi dokumenti in kodeksi iz obdobja beneške oblasti (od 1283 do 1797) velja omeniti še notarske knjige (najstarejša je iz leta 1282), statute občine Piran (najstarejši ohranjen v izvorniku je iz leta 1307, v prepisih so ohranjeni tudi odlomki statuta iz leta 1274), več kot 140 vicedomskih knjig (vsebujejo opis kratke vsebine pravnih aktov, s katerim so le-ti

postali legalizirani) pa kataverske knjige glob in kazni, komorniške knjige prihodkov in izdatkov občine, knjige javnih prodaj in dražb, knjige oseb (ludodeleev), ki so bili izgnani iz občine Piran, knjige obsodb, knjige o obmejnih sporih, knjige prepisov vseh pomembnejših dokumentov, knjige o socialnih bojih v občini Piran, o občinskih ribjih loviščih in številne druge kodekse, ki so vsi "ročni izdelek" skrbnih pisarjev. Starejše gradivo je pisano v različnih pisavah in do zadnjih desetletij 15. stoletja v srednjeveški latinščini, šele po letu 1480 se začneja kot uradni jezik uveljavljati italijanščina, vendar močno "oplemenitena" s primesmi piranskega ljudskega jezika.

Stran iz lekarske diplome Pirančana Nikolaja Foude iz leta 1682, Pokrajinski arhiv Koper, Enota Piran

Veliko gradiva je tudi iz francoskega, avstrijskega, italijanskega in povojnega obdobja. Poleg občinskega arhiva so tu shranjeni še arhivi raznih likvidiranih podjetij (Rudnik Sečovlje, Ladjedelnica Piran, Splošna plovba Piran ...), številnih osnovnih in srednjih šol, sodišča, različnih družin (Tartini, Gabrielli, Smareglia

...) različne zbirke (načrti, plakati, fotografije in razglednice ...), inkunabule (prve tiskane knjige) itd. Vsega arhivskega gradiva je približno 800 tekočih metrov.

Iz tega bogatega piranskega arhivskega gradiva so domači in tuji avtorji oziroma raziskovalci (iz Italije, Hrvaške, Nemčije, Švice, Avstrije in celo ZDA) napisali številne zgodovinske knjige, razprave, referate, diplomske naloge, doktorske disertacije. Osnovnošolcem in srednješolcem je piransko arhivsko gradivo rabilo za pripravo več raziskovalnih nalog, študentom pa za seminarska in diplomska dela. Napisani so bili številni članki, pripravljene razstave s katalogi, posnete radijske in TV-oddaje ...

Piranski arhiv obišče vsako leto več raziskovalcev. Izjemno veliko zanimanje kažejo tudi srednje in osnovne šole, tako iz slovenske Istre kot iz notranjosti Slovenije.

Ob 120-letnici smo v avli piranskega arhiva pripravili razstavo, ki na petih panojih prikazuje akte o nastanku in domovanju arhiva v preteklosti, v sedmih vitrinah pa primerke nekaterih zanimivejših dokumentov različnih fondov iz zbirk ter nekaj pomembnejših publikacij, ki so nastale na podlagi raziskovanj piranskega arhivskega gradiva. Na zidovih je razobešenih nekaj zanimivejših plakatov ... Vse to je seveda le delček neprecenljivega bogastva, ki ga arhiv hrani.

Odprte razstave, ki jo je pripravil arhivski strokovni sodelavec piranskega arhiva Alberto Pucer, je bilo 17. decembra 1997.

Na enem od dveh kamnitih stebrov za zastave ob vhodu na Tartinijev trg je vklesan stavek, ki se v prevodu glasi: "Po naših molitvah boš varna ostala zemlja Piranska". Danes lahko z zanosom ugotovimo, da je del te piranske zemlje tudi piranski arhiv, na katerega so bili ponosni naši predniki, smo ponosni mi in bodo brez dvoma tudi naši zanamci, kajti arhiv je osebna izkaznica in duša mesta.

S tem kratkim zapisom želim seznaniti tudi druge slovenske arhivske (in druge) sodelavce s to pomembno obletnico, da le ne bi šla tako neopazno mimo, čeprav si brez dvoma zasluži še večjo pozornost.

Alberto Pucer

Ob stoletnici Zgodovinskega arhiva Ljubljana

Zelo malo je v Sloveniji kulturnih ustanov, še manj pa arhivskih javnih zavodov, ki bi praznovali 100-letnico obstoja in še manj takšnih, ki bi lahko pokazali tako velike rezultate prav na vseh področjih svojega delovanja - od zakonsko določenih nalog varstva arhivske kulturne dediščine, prek arhivistike do zgodovine, pa od izrazito dejavnega vključevanja v domačo in tujo arhivsko službo do zelo širokega udejstvovanja na upravnem, izobraževalnem, razisko-

valnem ter še posebej na kulturnem področju -, kot je to Zgodovinski arhiv Ljubljana. Prav vpetost arhivskega strokovnega dela med zgodovino in širša kulturna dogajanja v slovenskem prostoru daje temu arhivu poseben pomen in pečat v vsem obdobju delovanja. Glede na obseg in pomen zbranega arhivskega gradiva za zgodovino Slovencev in Slovenije ter stopnjo njegove strokovne obdelave pa ga moramo uvrstiti med slovenske državotvorne ustanove.

Zgodovinski arhiv Ljubljana se je iz najstarejše ljubljanske mestne ustanove v začetku sedemdesetih let razvil v največji in hkrati osrednji slovenski državni regionalni arhiv, ki je ne samo evropsko primerljiv, temveč je bil v obdobju po letu 1950 doma in na tujem vseskozi tudi model oziroma zgled organiziranosti in strokovnega dela.

Na uspešen razvoj in rezultate tega arhiva med drugim kažejo zelo številne in podrobne "biografije" oziroma zgodovinski pregledi razvoja in delovanja od nastavitve slovenskega pesnika Antona Aškercja za ljubljanskega mestnega arhivarja leta 1898 do zadnjega ustanovitvenega sklepa Vlade Republike Slovenije konec leta 1997, s katerim je bilo na podlagi novega Zakona o arhivskem gradivu in arhivih ustanoviteljstvo Zgodovinskega arhiva Ljubljana kot javnega zavoda prenešeno od nekdanjih 19 občin in Mesta Ljubljane na Republiko Slovenijo. Skorajda ni slovenske kulturne ustanove, o kateri bi bilo toliko napisanega, čeprav je njena dejavnost v širši javnosti zaradi narave dela nekoliko manj poznana in opazna. Prispevku prilagamo najpomembnejšo bibliografijo o arhivu. K temu naj dodamo še, da je arhiv po svoji 80-letnici delovanja leta 1979 na predlog Zveze zgodovinskih društev Slovenije dobil visoko državno odlikovnje predsednika republike Josipa Broza Tita "Red zaslug za narod z zlato zvezdo". Ob 100-letnici ga je na predlog Arhivskega društva Slovenije predsednik Republike Slovenije Milan Kučan odlikoval s častnim znakom svobode Republike Slovenije za prispevek pri obranjanju kulturne dediščine.

Od ustanovitve ljubljanskega mestnega arhiva dalje je imel arhiv različen status, notranjo organizacijo, financiranje, delovne in skladiščne prostore, opremo, kadrovsko zasedbo itd., prav tako pa tudi različno pristojnost nad arhivskim gradivom. V sto let dolgem obdobju tudi v dejavnosti in usmeritvah strokovnega dela opazimo nihanja ter različno intenziteto delovanja, vendar ob nenebnem doseganju ter preseganju strokovnega in raziskovalnega nivoja.

Arhiv je bil od leta 1898 do srede šestdesetih let pristojen za arhivsko gradivo Mesta Ljubljane in ljubljanskih mestnih inštitucij. Leta 1973 je v skladu z novonveljavljeno slovensko arhivsko mrežo formalno, v resnici pa že v šestdesetih letih, dodatno začel opravljati varstvo arhivskega gradiva še na območju 19 občin oziroma sedanjih upravnih enot: Cerkljica, Črnomelj, Domžale, Grosuplje, Idrija, Jesenice, Kamnik, Kočevje, Kranj, Litija, Logatec, Metlika, Novo mesto, Radovljica, Ribnica, Škofja Loka, Trebnje, Trzin in Vrhnika. Območno pokriva torej ozemlje nekdanje Kranjske. Po zadnjem Zakonu o arhivskem gradivu in arhivih je na navedenem območju pristojen

za varstvo arhivskega gradiva državnih organov, organizacijskih enot državnih organov ter izvajalec javnih pooblastil oziroma javnih služb, prav tako pa tudi za arhivsko gradivo organov lokalnih samoupravnih skupnosti, če te ne ustanovijo svojega lastnega arhiva.

V želji, da arhivsko gradivo ostane na območju, kjer je nastalo, in da se čimbolj približa uporabnikom za raziskovalne, študijske, upravne, pravne, osebne in druge namene. Zgodovinski arhiv Ljubljana organizacijsko deluje v Enoti za Ljubljano in Enoti za obljubljsko območje v Ljubljani, Enoti za Gorenjsko v Kranju, Enoti za Dolenjsko in Belo krajino v Novem mestu, Enoti za Škofjo Loko ter v Oddelku v Idriji. Zbrano arhivsko gradivo z navedenega območja, ki obsega zdaj že približno 2670 arhivskih fondov in zbirk v skupni količini skoraj 8000 dolžinskih metrov od 14. stoletja do danes, hrani arhiv v 16 bolj ali manj ustreznih arhivskih depojih od Jesenice do Drašičev v Beli krajini ter od Litije do Idrije. Naloge varstva zadnjih dvajset let opravlja približno 35 strokovno zelo dobro usposobljenih arhivskih delavcev, kar ustreza normativom in standardom za arhivsko področje. Skupaj je bilo v tem arhivu zaposlenih 99 delavcev. Arhiv se je večkrat selil in ima ponekod še vedno prostorsko stisko glede delovnih in skladiščnih prostorov, je pa sodobno tehnično opremljen, tudi glede računalniške opreme ter laboratorija za mikrofilmiranje, ki je bil v slovenskih splošnih arhivih leta 1973 sploh prvi. V svetovnem merilu od leta 1995 prednjači z vključitvijo računalniško podprtega informacijskega sistema v internet, z računalniško obdelavo podatkov pa se je kot prvi slovenski javni arhiv začel ukvarjati že leta 1985.

Rezultati so še toliko vrednejši, če se zavedamo, da jih je arhiv dosegal v vsem svojem obdobju ob zelo skromnih finančnih sredstvih ter ob skrajno velikih ter neprestanih prostorskih stiskah za arhivske depoje in delovne prostore, ki so sicer pogoj za normalno zagotavljanje varstva arhivskega gradiva. Ogromno časa in strokovnih potencialov je arhiv predvsem v obdobju družbenega samoupravljanja in delegatskega sistema porabil za iskanje finančnih sredstev in prostorskih možnosti pri 20 ustanoviteljih (Mestu Ljubljana in 19 občinah) in pri ravno tolikih kulturnih skupnostih. Razmere so se izboljšale šele po letu 1988, ko je dejavnost arhiva začela financirati Kulturna skupnost Slovenije oziroma sedanje ministristvo za kulturo. Uspehi so predvsem rezultat pogosto "fanatične" zagnanosti in predanosti arhivski stroki visoko strokovno usposobljenih dolgoletnih ravnateljev arhiva, od Antona Aškercja (1898-1912), Vladislava Fabjančiča (1923-1950), akademika prof. dr. Sergija Vilfana (1950-1972), prof. dr. Jožeta Žontarja (1972-1992) do sedanjega ravnatelja prof. Janeza Kopača (1992 dalje) ter velike večine vseh strokovnih in drugih delavcev tega arhiva. Omeniti velja, da so se v arhivu v vsem povojnem obdobju "kalili" ugledni slovenski univerzitetni profesorji, zgodovinarji in arhivisti, ki so nadaljevali službovanje v drugih ustanovah.

Arhiv je vseskozi skrbel za izobraževanje svojih, pa tudi vseh drugih slovenskih arhivskih delavcev,

predvsem v okviru Arhivskega društva Slovenije in nekdanje Skupnosti arhivov Slovenije. Leta 1978 je bil med pobudniki in nato med izvajaleci študija arhivistike na Oddelku za zgodovino na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Sergij Vilfan in Jože Žontar sta avtorja učbenika Arhivistika iz leta 1973, soavtorja jugoslovanskega učbenika Arhivistika leta 1977, Jože Žontar pa je leta 1984 izdal srednješolski učbenik Arhivistika. Arhiv skrbi permanentno tudi za izobraževanje delavcev, ki delajo z dokumentarnim in arhivskim gradivom pri tako imenovanih ustvarjaleh gradiva, od leta 1980 dalje skupaj z Visoko upravno šolo v Ljubljani in delavskimi univerzami. Zanje je že leta 1970 pripravil priročnik Odbiranje arhivskega gradiva iz registraturnega gradiva v gospodarskih organizacijah, leta 1984 Priročnik za delavce, ki delajo z dokumentarnim gradivom, in leta 1986 priročnik Varstvo arhivskega gradiva društev.

Razstava ob 100-letnici Zgodovinskega arhiva Ljubljana v atriju ljubljanskega magistrata, junija-septembra 1998

Najpomembnejša dejavnost arhiva je vsekakor zbiranje, hranjenje in strokovna obdelava arhivskega gradiva kot dela kulturne dediščine ter dajanje gradiva v uporabo za najrazličnejše namene. V tem smislu je treba šteti opravljeno delo arhiva ne samo za kulturno dejavnost posebnega družbenega pomena, temveč tudi za državotvorno, predvsem glede obsega in pomena zbranih zgodovinskih virov od srede 19. stoletja dalje, ko se začneja slovenski nacionalni, gospodarski, socialni, kulturni in politični dvig. Starejše zbrano arhivsko gradivo arhiva ima svoje korenine v ljubljanski mestni registraturi, poleg tega pa je arhiv prevzel tudi arhivsko gradivo, ki so ga zbrali muzejska društva in nekateri muzeji, na primer v Škofji Loki, Idriji, Novem mestu, Metliki, Kočevju in drugod. Najstarejša ljubljanska listina v zbirki listin sega v leto 1320, rokopisno gradivo ljubljanske mestne uprave in mestnih uradov (zapisniki sej, računske knjige, urbarji, spisi) pa kontinuirano tečejo od leta 1520 do danes. K temu moramo prišteti za Ljubljano zelo pomembna zbirka načrtov, gradivo obeh, zbirko

zemljevidov, kart itd. Za obdobje od srede 19. stoletja dalje pa je arhiv za vse območje, ki ga pokriva, zbral skoraj celotno ohranjeno arhivsko gradivo državnih upravnih organov in organov avtonomnih lokalnih skupnosti (okrajnih glavarstev in občin ter okrajnih, mestnih, občinskih in krajevnih ljudskih odborov po letu 1945 itd.), gradivo pravosodnih organov (predvsem okrožnih in okrajnih sodišč ter notariatov), fonde s področja gospodarstva in zadružništva (gospodarske zbornice, podjetja, zadruga, hranilnice in posojilnice), šolstva (osnovne in srednje šole), fonde družbenopolitičnih organizacij po letu 1945, izjemno dragocene fonde društev, posameznikov in družin.

Razstava ob 100-letnici Zgodovinskega arhiva Ljubljana, enote v Kranju, septembra 1998

Še bi lahko naštevali. Izjemno kakovosten pregled nad gradivom ponujajo uporabnikom kar trije vodniki po fondih in zbirkah, ki jih je arhiv izdal v letu 1959 (prvi slovenski vodnik sploh!), 1980 in 1992, z opozorilom, da je zadnji vodnik že tri leta dostopen tudi na internetu. V vodnikih so zbrane osnovne informacije o zbranem arhivskem gradivu, kot rezultat strokovnega dela vseh generacij arhivistov tega arhiva. Odražajo zelo visoko stopnjo urejenosti in strokovne obdelave vseh fondov in zbir. Za zbirke so izdelani tudi kakovostni arhivski popisi, inventarji in drugi propagandni za uporabo. Arhiv zelo vzorno vodi vse predpisane evidencе o arhivskem gradivu. Od srede petdesetih let je arhiv v slovenskem in jugoslovanskem okviru vedno prednjačil v metodologiji strokovne obdelave arhivskega gradiva, valorizacije gradiva ter drugih postopkov strokovnega dela v arhivih. Že prvi vodnik po fondih arhiva leta 1959 je pomenil tudi prvo sintezo arhivističnih proučevanj v arhivu in pomembno stopnjo v razvoju slovenske arhivistike. Povsem enako je s preostalima dvema vodnikoma. V vseh treh se teorija prepleta s prakso in nasprotno. Zato ni čudno, da je imel arhiv v vsem povojnem obdobju odločilni vpliv na razvoj slovenske arhivistike, pa tudi odločilno vlogo pri nastanku slovenske in nekdanje jugoslovanske arhivske zakonodaje, zlasti pomemben je prispevek pri arhivskih zakonih v letih 1964, 1966, 1973, 1981 in 1997 ter pri

vseh republiških podzakonskih predpisih. Delavci arhiva so strokovni povezani z Arhivskim društvom Slovenije od njegove ustanovitve leta 1954 in v njem tudi zelo dejavni, v mednarodnem merilu pa je arhiv član Mednarodnega arhivskega sveta. Od srede petdesetih let je bil arhiv povezan s številnimi srednjeevropskimi pa tudi drugimi arhivi po svetu. Tudi po njegovi zaslugi slovenska arhivistika in arhivska služba v tem času ni bila izolirana.

Po opravljenem strokovnem delu na arhivskem gradivu ter po dosežkih na področju arhivistike, arhivske zakonodaje ter izobraževanja arhivskih delavcev ga brez pomislekov moramo postaviti na prvo mesto in za zgled vsem drugim slovenskim javnim in zasebnim arhivom.

Še bolj obsežna kot bibliografija o arhivu pa je bibliografija publikacij in razstavnih katalogov tega arhiva. Za vse obdobje po letu 1950 je bilo za arhivske delavce, čeprav z občasnimi nihanji, ob arhivskem strokovnem delu značilno znanstveno-raziskovalno delo na področju arhivistike in zgodovine. Poudarek je predvsem na krajevnem oziroma mestnem zgodovinopisju, na gospodarski in družbeni zgodovini ter na objavljanju arhivskega gradiva oziroma arhivskih virov. Sredi petdesetih let se je arhiv vključil v projekt Zgodovina Ljubljane in leta 1955 sodeloval pri izdaji prve knjige. V naslednjih letih je izdal nekaj samostojnih publikacij o Ljubljani in njeni zgodovini v Knjižnici Kronike. V sedemdesetih letih je arhiv razširil raziskovanje krajevnih zgodovine na vse območje, ki ga pokriva. Pri tem ne moremo mimo sodelovanja z Zvezo zgodovinskih društev Slovenije in njeno Sekcijo za krajevno zgodovino, v okviru katere je organiziral simpozije o krajevni zgodovini (Domžale, Kamnik, Ljubljana, Kranj). Dolgoletno je bilo tudi sodelovanje v uredništvu Kronike, časopisa za slovensko krajevno zgodovino. Publikacije arhiva so v letih od 1958 do 1977 izhajale v seriji publikacij z naslovom Razprave (4 publikacije), že leta 1956 pa je začela izhajati serija edicij virov z naslovom Gradivo za zgodovino Ljubljane v srednjem veku; v le-tej je do leta 1968 izšlo kar 10 zvezkov. Večina arhivskih strokovnih, pa tudi zgodovinskih publikacij arhiva je po letu 1979 izšla v novi seriji Gradivo in razprave (skupaj 18 publikacij). V tej seriji so objavljeni rezultati arhivskega strokovnega dela (vodniki, inventarji, objave zgodovinskih virov), pa tudi znanstveno-raziskovalnega dela (članki, razprave, monografije, učbeniki). Številne objave delavcev arhiva zasledimo tudi v arhivskih in zgodovinskih glasilih Arhivi, Arhivist, Sodobni arhivi, Kronika, Zgodovinski časopis, Loški razgledi itd. ter v številnih krajevnogodovinskih zbornikih (kranjski, domžalski, kamniški, ljubljanski). Raziskovalno delo od leta 1970 poteka v raziskovalni enoti omenjenega arhiva, deloma pa v okviru raziskovalnih projektov pri Znanstvenem inštitutu Filozofske fakultete v Ljubljani.

Arhiv je od leta 1957 dalje postavil v Ljubljani in po drugih slovenskih mestih (Idrija, Novo mesto, Kamnik, Kranj) večje število (več kot 20) strokovno zelo dobre pripravljenih ter hkrati odmevnih arhivskih razstav. Pri tem se je dosledno ravnal po načelu:

"Razstava mine, razstavní katalog z objavljenimi dokumenti in zgodovinskimi razpravami pa ostane". Takšnih katalogov naštejemo lahko kar 12.

Za konec naj poudarimo, da je težko pisati o arhivski ustanovi, pri kateri ni niti enega področja varstva arhivske kulturne dediščine, ki ga ne bi bilo treba posebej poudariti. Arhiv oziroma njegov kolektiv je v 100 letih delovanja v pritaerjavi z domačimi in tujimi javnimi arhivi vsekakor dosegel nadpovprečne rezultate, ki so bili v vsej njegovi zgodovini drugim ustanovam predvsem na področju varstva kulturne dediščine v strokovno oporo in za zgled.

Zgodovinski arhiv Ljubljana in njegove predhodnike od Antona Aškercja dalje odlikuje predvsem njegov neposredni prispevek k zbiranju, strokovni obdelavi in predstavitvi arhivske kulturne dediščine, osrednja vloga v razvoju slovenske arhivistike in arhivske službe ter nenazadnje znaten prispevek k slovenskemu zgodovinopisju na področju krajevne, gospodarske in družbene zgodovine.

Zato delavcem arhiva ob jubileju iskreno čestitamo ter jim še naprej želimo uspešno varstvo ter prezentacijo zgodovinskih zapisov. Pravijo, da gre prvih sto let težko, potem pa že gre.

Pomembnejša bibliografija o Zgodovinskem arhivu Ljubljana:

Fabjančič, Vladislav: Ljubljanski mestni arhiv. - Zgodovinski časopis, I, 1947, št. 1-4, str. 174-183.

Vilfan, Sergij: Anton Aškerc - mestni arhivar Ljubljanski. - Kronika, časopis za slovensko krajevno zgodovino, IV, 1956, št. 2, str. 99-107.

Vilfan, Sergij s sodelavci: 60 let Mestnega arhiva ljubljanskega. - Ljubljana, 1959. - (Publikacije Mestnega arhiva ljubljanskega, Poročila in pregledi gradiva; 1.)

Arhivi od pisarne do zakladnice zgodovine. Ljubljana, 1967.

Vilfan, Sergij: Sedemdeset let Mestnega arhiva ljubljanskega. - Kronika, časopis za slovensko krajevno zgodovino, XVI, 1968, št. 3, str. 161-164.

Arhivi v Sloveniji. Ljubljana, 1970.

Žontar, Jože: 75 let Zgodovinskega arhiva Ljubljana. V: Starejša ljubljanska industrija: razstavní katalog. Ljubljana, 1973, str. 9-11.

Smole, Majda: Zgodovina arhivistike in arhivske službe. Ljubljana, 1976, str. 38-45.

Žumer, Vladimir: Zgodovinski arhiv Ljubljana - 80 let varstva kulturne dediščine. - Arhivi, 11, 1979, str. 91-92.

Kopač, Janez: Zgodovinski arhiv Ljubljana (1898-1978). V: Vodnik po fondih Zgodovinskega arhiva Ljubljana. Ljubljana, 1980, str. 8-33. - (Gradivo in razprave; 2.)

Voje, Ignacij: Oh podelitvi odlikovanja Zgodovinskemu arhivu v Ljubljani. Kronika, časopis za slovensko krajevno zgodovino, XXVIII, 1980, št. 1, str. 5-9.

Žontar, Jože: Devetdeset let Zgodovinskega arhiva Ljubljana. - Kronika, časopis za slovensko krajevno zgodovino, XXXVI, 1988, št. 1-2, str. 108-117.

Kopač, Janez: Zgodovinski arhiv Ljubljana (1898-1988). - Ljubljana, 1988. - (Zbirka vodnikov Kulturni in naravni spomeniki Slovenije; 161.)

Kopač, Janez: Nekaj poudarkov iz zgodovine arhiva. V: Vodnik Zgodovinskega arhiva Ljubljana. Ljubljana, 1992, str. 7-10. - (Gradivo in razprave; 11.)

100 let Zgodovinskega arhiva Ljubljana 1898-1998. Ljubljana 1998. Katalog.

Predstavitev na INTERNETU - <http://www.zal-lj.si>.

Vladimir Žumer

Sto let od ustanovitve Slovenskega šolskega muzeja in njegov arhivski oddelek

Stoletna navzočnost Slovenskega šolskega muzeja tako v slovenskem kulturnem kot tudi v ožjem šolskem prostoru ni najbolj znana. Kljub temu, da je bilo delovanje muzeja že od samih začetkov oteženo zaradi dolgoročno nerešenih denarnih virov in prostorskih problemov, ki so povzročili prenehanje muzejskega delovanja v letih od 1912 do 1938, se muzej od ustanovitve leta 1898 postavlja kot prvi vseslovenski in prvi specialni muzej na Slovenskem. Najstarejši muzeji na Slovenskem: Deželni muzej v Ljubljani (1821) ter mestna muzeja v Celju (1882) in na Ptuj (1893) so nastali pred Slovenskim šolskim muzejem po vzoru sorodnih avstrijskih muzejev in so muzeji splošnega značaja. Zbirali so zgodovinsko gradivo muzejskega in tudi arhivskega izvora z vseh področij človeškega ustvarjanja in iz vseh zgodovinskih obdobj. Za njihovo ustanovitev in delo so se najprej zavzela nastajajoča muzejska in nato zgodovinska društva, ki so iz romantične vznepenosti pospeševala zanimanje za deželno (kranjsko muzejsko in nato historično društvo v Ljubljani) ali ožje mestno in pokrajinsko zgodovino (mestni muzejski društvi v Celju in na Ptuj).

Slovenski šolski muzej, po starosti četrti slovenski muzej, je nastal na drugačni podlagi. Njegova ustanovitev je posledica prizadevnega delovanja slovenskih (osnovnošolskih) učiteljskih društev in zlasti posameznih učiteljev, ki so se zavedali pomena muzeja za narodno in stanovsko zavest učiteljstva.¹ Ker se je, podobno kot drugi šolski muzeji, razvil iz stalnih razstav učil, ki so imela izobraževalno vlogo pri pedagoško-didaktičnem izpopolnjevanju učiteljev, najprej ni bil "zgodovinski", temveč "sodobni" muzej. Poleg učil, ki so v drugi polovici 19. stoletja doživela velik razvoj in vse večjo pomurbo, so v muzeju razstavljali še izdelke (literarne in ročne) učencev in učiteljev ter šolske knjige in učbenike različnih šolskih založb. Večje zanimanje za zgodovinski razvoj

¹ Prvi obsežnejši pregled zgodovine Slovenskega šolskega muzeja je napisal F. Ostaneč, Slovenski šolski muzej v Ljubljani, Izdat slovenski šolski muzej, Ljubljana, 1956.

slovenskega šolstva in za zbiranje gradiva za pro-
učevanje se je pojavilo nekoliko pozneje. Slovenski
šolski muzej je bil kot specialni muzej z izbranim
področjem delovanja omejen na območjih, na katerih
so tedaj delovala slovenska okrajna učiteljska društva.
Na ta način kot prvi muzej na Slovenskem presega
tedanjo upravno-politično razdelitev avstrijskih dežel,
v katerih so živeli Slovenci.

Za sistematično zbiranje zgodovinskih virov so
najprej poskrbeli v muzejih. Muzejsko društvo je v
osrednjem kranjskem deželnem muzeju med razno-
vrstnim gradivom za študij deželne zgodovine zbiralo
tudi arhivsko gradivo. Na podlagi zbranega arhiv-
skega gradiva, npr. zbirke listin, so nastali tako
imenovani muzejski arhivi tudi v drugih muzejih. S
prevzemanjem arhivskega gradiva deželnih ali pa
mestnih in drugih uradov ali ustanov, ki ni več rahilo
za njihovo tekoče poslovanje, pa so iz muzejskih
arhivov nastajali pravi arhivi. Ti so bili navadno še
dolgo hrez arhivarjev in pod isto muzejsko streho.
Razvoj muzejskega arhiva v deželni arhiv se je vsaj v
Ljubljani razvil po vzoru graškega Joanneja.² Tudi
nastanek večine pokrajinskih arhivov ima podobno
razvojno pot iz mestnih in pokrajinskih muzejev, pri
tem pa ima Zgodovinski arhiv Ljubljana posebno
mesto, ker je njegovo gradivo iste proveniencije, na-
stalo neposredno iz mestne registrature.

Slovenski šolski muzej je od svoje ustanovitve
naprej prav tako zbiral raznovrstno gradivo o slo-
venskem šolstvu, med drugim tudi dokumentarno
arhivsko gradivo. Ker je po svoji naravi specialni
muzej, se njegova zbirka arhivskega gradiva ni mogla
razviti v kaj več kot v muzejski arhiv ožjega pomena.
Ko je bilo zbranega gradiva v muzeju še malo, tudi
muzej ni imel ožje notranje ureditve in tudi mu-
zejskega arhiva ne. Po muzejskem načrtu iz leta 1938
so začeli arhivsko gradivo tudi načrtno zbirati. Ob
povečanju gradiva po drugi svetovni vojni so Slo-
venski šolski muzej leta 1951 prvič temeljito pre-
uredili, med posameznimi muzejskimi oddelki pa od
takrat naprej deluje tudi muzejski arhiv z nastavljenim
arhivarjem.

Glede na značaj muzeja je zbrano arhivsko gradivo
že samo po sebi zelo raznovrstno, tako po vsebini kot
tudi po izvoru oziroma provenienci. Muzej arhivskega
gradiva ne prevzema od ustvarjalcev, ki so po zakonu
dolžni izročiti gradivo pristojnemu arhivu, ampak
predvsem od posameznikov, to je zbirateljev oziroma
privatnih lastnikov arhivskega gradiva, ki svoje gra-
divo odstopajo muzeju. Dotok novega gradiva je ne-
enakomeren in v zelo omejenem obsegu. V muzej-
skem arhivu je poleg arhivskega gradiva tudi pregled
gradiva, ki se nanaša na zgodovino slovenskega
šolstva, a se nahaja v različnih arhivih v Sloveniji in
tudi zunaj nje.

Gradivo muzejskega arhiva je evidentirano v in-
ventarnem katalogu - knjigi - in urejeno glede na pro-
venienco gradiva po fasciklih v posamezne arhivske
fonde. Za fascikle so izdelani registri, deloma tudi

osebne, krajevne in predmetne kartice. Za zunanje
uporabnike in druge interesente je hila gradivo delo-
ma že predstavljeno. V muzejski reviji Šolska Kronika
so krajša vsakoletna poročila, ob pomenihnejših
obletnicah ustanovitve muzeja pa so zapisi in pregledi
gradiva nekoliko obširnejši.³ Zaokrožena pregledna
slika muzejskega arhiva iz obdobja, ko je bil muzej še
na Poljanski cesti, je bila tudi v Arhivih že pred-
stavljena.⁴

Arhivsko gradivo, ki je imelo največji dotok v
petdesetih in šestdesetih letih, zadnja leta pa ga prihaja
vse manj, je razdeljeno v tri arhivske fonde: 1. fond
Zaveza slovenskih učiteljskih društev - 65 fasciklov,
in 2. fond Jugoslovansko učiteljsko združenje, sekcija
za dravsko hanovino - 52 fasciklov - sta vsebinsko in
časovno sklenjeni celoti, ki nimata prirastka, in 3.
fond oziroma zbirka šolskih uradnih spisov, v kateri
se nmešča tudi vse arhivsko gradivo, ki tekoče prihaja
v arhiv. Po inventarni knjigi ima zbirka trenutno 384
fasciklov, obsežnejši del zbirke pa predstavlja arhiv-
sko gradivo o šolstvu NOB (1942-1945/46), fascikli
138, 155-177, 190, 238-243, gradivo o manjšinskem
šolstvu (1918-1966) s šolskim gradivom iz cone A
svobodnega tržaškega ozemlja ter Kartoteka šolskih
kronik. Preostalo gradivo te zbirke je zelo raznovrstno
in manj ohsežno.

Prva dva fonda vsebujeta dragocene podatke iz
zgodovine slovenskih učiteljskih društev: prvi iz sta-
roavstrijskega obdobja (1854-1918) in drugi iz sta-
rojugoslovanskega (1918-1941). Ohranila sta se zgolj
po naključju, pričata pa o delu tako zveze kot tudi
posameznih okrajnih društev slovenskih učiteljev, ki
so bila v obeh časovnih obdobjih povezana v osrednji
učiteljski zvezi. Med drugim so v fondu Zaveze
slovenskih učiteljskih društev ohranjeni tudi zapisniki,
ki se nanašajo tudi na ustanavljanje Slovenskega šol-
skega muzeja leta 1898. Slovenski učitelji so tedaj
izrabili ugodno (tudi denarno) priložnost, da so v
sklopu praznovanj ob 50-letnici vladanja avstrijskega
cesarja Franca Jožefa ustanovili svoj stanovski muzej.
V poznejših letih jim ni uspelo, predvsem zaradi po-
manjkanja denarja, da bi ta muzej še naprej vzdrževali
in ohranili.

Ker Zbirka šolskih uradnih spisov vsebuje zelo
raznoliko gradivo različnega izvora in proveniencije ter
izhaja iz različnih časovnih obdobjih slovenske zgo-
dovine od 16. stoletja naprej, je na tem mestu brez na-
tlačnega prikaza vsebine po fasciklih težko zajeti
celotno širino zbirke in njenih zanimivosti. Iz zbirke
izvzemamo nekatere zanimivosti, osredotočiti pa se
želimo predvsem na zadnjih nekaj let, saj doselej še
niso hila predstavljena. V zbirki so zbrani odloki,
dopisi, učni sezname, šolske kronike, konferenčni za-
pisniki krajevnih in okrajnih učiteljskih konferenc,
inšpekcijski zapisniki, učni načrti, predavanja na kon-
ferencah, dekanijski protokoli iz obdobja Politične

² Majda Smole, Zgodovina arhivistike in arhivske službe, Ljubljana, 1976, str. 31-38.

³ Najboljši pregled nudi muzejska publikacija: Ob sedemdesetletnici ustanovitve Slovenskega šolskega muzeja v Ljubljani (1898-1968), Ljubljana, 1968, str. 47-59.

⁴ Andrej Vovko, Arhiv Slovenskega šolskega muzeja, Arhivi IV, št. 1-2, Ljubljana 1981, str. 120-121.

šolske ustave (1805-1869) itd. Poleg tega so tukaj tudi pregledni gradiva, posnetega na mikrofilme za listine, ki jih hranijo v dunajskem upravnem, štajerskem deželnem in sekovskem škofijskem arhivu (fascikel 111).

Večji del gradiva v zbirki izvira iz druge polovice 19. stoletja in prve polovice 20. stoletja. Med obiskovalci in uporabniki muzejskega gradiva je za to obdobje tudi največje zanimanje. Tedaj se je namreč izoblikovala mreža ljudskih šol, ki je v začetku 20. stoletja omogočala skoraj popolno pismenost Slovencev. Številne šole so ustanovili prav tako v tem obdobju, zlasti na podeželju. Pridih arhaičnosti staroavstrijske šole je v zavesti Slovencev še zelo živ in številnim ponuja izziv za proučevanje. Slovenski jezik je v šolski dokumentaciji vse bolj navzoč, nemiščina iz starejših obdobj se od sedemdesetih let naprej na številnih šolah, posebno ljudskih, umika slovenščini, ki obranja veliko krajevnih jezikovnih posebnosti.

Med gradivom iz starejših obdobj so zanimivi zlasti spisi dekanijskega šolskega nadzorništva v Vipavi (1743-1873), fascikel 105; stari patenti o šolskih zadevah (1783-1848), fasc. 110; podatki o šolstvu na Slovenskem v tujih in domačih arhivih od 1530 dalje, fasc. 111; osehne listine učiteljev in dijakov (1775-1904), fasc. 133; Statut kolegija Carolinum v Ljubljani (1714-1715), fasc. 141; jezuiti in šolstvo v Gorici (1671-1773), fasc. 142; rokopis zgodovine kmetijskega šolstva na Slovenskem Jožefa Dolgana (1770-1945), fasc. 203; kronika šole Brestanica-Rajhenburg (1701-1883), fasc. 99; predpisi o šolstvu - Kranj (1785-1788), fasc. 112; spisi in kronika glavne šole v Celju (1776-1869), fasc. 74, 75, 79-81; listine in spisi za šolsko okrožje Jelšane (1765-1878), fasc. 89; fotokopije gradiva iz dunajskega upravnega arhiva, spisi študijske dvorne komisije za slovensko ozemlje (1775-1790), fasc. 244, 247.

Izmed gradiva 19. stoletja so omembe vredni zlasti: korespondenca Rafaela Zellija, generalnega nadzornika Ilirskih provinc (1810-1812), fasc. 148; odloki sekovskega škofijskega ordinariata o organizaciji šol (1819-1869), fasc. 7, 152; kroniki moškega in ženskega učiteljskega v Ljubljani in zapisniki preparandnih tečajev na normalni v Ljubljani (1816-1930), fasc. 61; korespondenca škofa Slomška in grofa Thuna (1848-1859), fasc. 114; gradivo dekanijskega arhiva Vuzenica (1805-1870), fasc. 116; spisi gimnazije v Celju (1819-1884), fasc. 78; dokumenti šolske inšpekcije (1846-1869), fasc. 230. Gradivo posameznih šol v številnih pogledih vsebuje isto materijo, raznoliko je po krajevnih posebnostih. Naj naštejemo le nekaj primerov: pridnostni izkazi šol v Veliki Nedelji, Ormožu, Št. Juriju pri Celju, Mozirju, Toplicah, Komendi, Lescah, Bohinjski Beli, Čatežu, Višnji Gori (1821-1870), fasc. 1, 2, 3; izpitni seznanji za šole v Ločah, Št. Juriju, Veliki Nedelji, Novi Cerkvi, Lescah, Ormožu, Višnji Gori, Špitaliču, Brežicah, Begunjah, Št. Pavlu (1815-1870), fasc. 4; fasilje za plače učiteljev in tlahodki šol v Št. Juriju, Ločah, Veliki Nedelji, Lescah, Ormožu, Humu pri Ormožu (1830-1865), fasc. 5; spisi in kronike raznih trivialnih šol: v Žaleu (1781-1879), fasc. 62; Trnovem v Ljubljani (1831-

1870), na Ledini (1854-1920), fasc. 37-40, 121-128; Premu (1825-1874), fasc. 76; Laškem (1806-1887), fasc. 130; na Bledu (1816-1878), fasc. 147; spisi glasbene šole v Ljubljani (1815-1879), fasc. 10; šolski protokoli dekanijskih šolskih nadzornikov v Št. Juriju pri Celju, Kozjem, Veliki Nedelji (1804-1869), fasc. 11.

S preloma iz 19. v 20. stoletje lahko izpostavimo gradivo: komunalne realke v Ljutomeru (1861-1914), fasc. 68; gradivo Frana Gabrščka, deželnega šolskega nadzornika - zapisniki inšpekcij (1880-1925), fasc. 42-44; rokopisno gradivo za pravopis Franca Levea (1899-1914), fasc. 217; številnejša je šolska dokumentacija za večje število ljudskih šol v večini slovenskega narodnega ozemlja, kot so: razrednice ljudskih šol (1870-1931), fasc. 12-16; tedniki ljudskih šol (1872-1933), fasc. 17-18, katalogi ljudskih šol (1870-1947), fasc. 19; učni načrti za ljudske, ponavljalne in meščanske šole (1874-1930), fasc. 20-23; zapisniki krajevnih in okrajnih učiteljskih konferenc (1877-1928), fasc. 26-28; spisi o nadzoru meščanskih in srednjih šol ter šolskih vrtov (1884-1930), fasc. 69; posestni listi ljudskih šol (1860-1941), fasc. 193; itd.

Količina gradiva za 20. stoletje se rablo dviga, kajti zdaj omejen dotok gradiva izbaja predvsem iz novejših obdobj 20. stoletja. Iz tega gradiva naj omenimo: gradivo za Primorsko, Koroško in manjšinske šole na Slovenskem (1918-1966), fasc. 41, 58, 218, 157; uradni šolski spisi za okraje, za prosvetni oddelek velikega županstva v Mariboru (1919-1939), fasc. 45-50; arhiv občestva kmetijskih nadaljevalnih šol (1929-1941), fasc. 59; učiteljski pevski zbor Emil Adamič (1920-1940), fasc. 77; zapisniki učiteljskih konferenc ljudske šole - Marjanišče (1904-1927) in Lichtenburn v Ljubljani (1942-1947); društvo učiteljev meščanskih šol (1929-1944), fasc. 102; učiteljska tiskarna v Ljubljani (1906-1940), fasc. 103; prosvetna dokumentacija Sveta za šolstvo LRS (1959), fasc. 140; zapisniki učiteljskega društva za Istro (1923-1925); poročila o sejah sveta za šolstvo LRS (1955-1962), fasc. 208-214; reforma osnovnih šol in šol druge stopnje (1959-1963), fasc. 220; zapisniki organizacije prosvetnih delavcev (1945-1952), fasc. 235, 236.

Zadnje pridobitve gradiva v muzejskem arhivu so zvečine darila posameznikov, ki želijo, da bi se gradivo njihovih svojcev (staršev ali starih staršev) ohranilo za zgodovino v za to primerni ustanovi. Slovenski šolski muzej je z volili nazadnje prejel: časopisne in druge spise, izrezke in fotografije Vide Blažko; plemu partizanskih učiteljev Primorske, Žagarjeva nagrada (1980-1981); dokumente o Stanetu Žagarju in Žagarjevi nagradi (1924-1982); spričevala in šolske dokumente Vlaste Tavčar (1866-1956); zapisnike dijaških domov v Mariboru (1970-1979); zapisnike dijaških domov v Ljubljani (1970-1976); nižjo realko v Ljutomeru (1891-1908); Viktor Schweiger - učitelj, personalno dokumentacijo (1889-1946); kroniko društva za zgradbo učiteljskega konvikta (1895-1928); komisijo za delo zgodovinskih krožkov (1994); predšolsko vzgojo v Sloveniji (1945-1970).

Po obsegu in količini zbrane gradiva arhiv

Slovenskega šolskega muzeja ni posebno velik, toda kljub majhnosti je vsebinsko tako bogat, da je za raziskovalca slovenske šolske preteklosti nepogrešljiv vir in najboljša pomnilnica. Zbiranje gradiva je bilo že od ustanovitve arhivskega oddelka usmerjeno v pripravo gradiva za proučevanje zgodovine šolstva in pedagogike na Slovenskem. In prav z arhivskim oddelkom je Slovenski šolski muzej omogočil projekt slovenske šolske zgodovine. Arhivsko gradivo je neprecenljive vrednosti in še vedno ponuja veliko izzivov za raziskovalce zgodovine šolstva in kulture na Slovenskem.

Stane Okoliš

Govor ministra g. Jožefa Školča ob praznovanju tidesetletnice Slovenskega filmskega arhiva

Spoštovane dame in gospodje!

Imam zelo dobrega prijatelja, ki me včasih, kadar je dan prehlad in prepoln vseh mogočih težav, napoti na deset let star časnik. "Preberi si ga - in biš videl, da je bilo tudi tisti dan tako", mi reče s hudomušnim nasmehom. Pravzaprav še zdaj ne vem čisto dobro, ali mi hoče povedati, da je pomemben čisto vsak dan ali da noben ni tako važen ... Zagotovo pa vem, da bi brez deset let starega časnika prenekateri dan bil precej težji. V njem je po mojem iskrenem mnenju usodni pomen arhivov in spomina. Ne morda v tem, da s svojjo neznošno težjo pritiskajo na naš vsakdan. Ne, nasprotno, moč arhiva vidim v tem, da olajša, zlahka vsakdan, da ga naredi znošnega. Če je arhiv filmski, spomini pa gibljive podobe, je to rahljanje še toliko bolj prijetno, to olajšanje pa pogosto na robu čiste sprostitve. Kaj je lepšega, kot prepoznati davno pozabljeno veduto; srečati prednika, ki ga nikoli prej nisi videl živega; slišati besedo pisca, ki je zate le nema črka iz nčbenika?

Ko danes slavimo trideset let načrtnega hranjenja in skrbi za filmski spomin Slovenije, slavimo prav ta živi dih, ki mu niso mogli do živega nobena plesen, nobena vročina in noben mraz. Slavimo duh časa, ki je obenem tudi duša filma.

Toda obenem slavimo tudi raziskovalno vneto, ki hoče prekarati čas, izbrskati novo v starem in prepoznati stari v novem. Ko boste prebirali zbornik ob tidesetletnici Slovenskega filmskega arhiva pri Arhivu Republike Slovenije, boste v besedah človeka, ki je bil celih šestnajst let edini arhivist, gospoda Ivana Nemaniča, zaznali to raziskovalno vneto, ki je zlahka primerljiva z velikimi geografskimi odkritji. Kot bi geometri sedanjosti svoja kukala danes asmerjali v arhive namesto po prostranstvih daljav pa se duhovito sprehajajo po časovnih širjavah. Ta vneto zna po poti enega fotograma iz leta 1909 odkriti Cankarja na Dunaju, ko vsi mislijo, da je bil v

Ljubljani; ta vneto poskrbi za premiero filma in Ormožu šestdeset let po njegovem snemanju; in nenazadnje, ta vneto zna v pravem trenutku naložiti dragocene filme na kamion in jih tik pred vojno prepeljati iz Beograda v varno goteniško temo.

Iskreno si želim, da bi vse naše nekdanje votline neknič hranile samo še gibljive podobe našega spomina, da bi tudi naša najunračajša brezna postala naše dobro tempirane Altamire.

Spoštovani prijatelji filma, dragi skrbniki nacionalnega spomina, vsi veste, kako pomembno vlogo pripisuje naše ministrstvo ohranjanju kulturne dediščine. Zato lahko danes, ko je letošnji proračun že potrjen v parlamentu, naše strokovne skupine pa so visoko profesionalno opravile svoje delo, tudi ob tej slovesni priložnosti zatrdim, da bomo tudi v prihodnje namenjali posebno skrb tako zakonski ureditvi kot sistemskemu financiranju tega izredno občutljivega področja. Le če bomo iz dneva v dan znali poskrbeti za varovanje, hranjenje in vzdrževanje teh dragocenih zvirkov, svetlih podob, bomo pribudnjim duhovito težem omogočili trenutke odkritij, ki jih vsi tako zelo potrebujemo. Kaj nas torej čaka? Že zdaj mora vsak producent izročiti originalno arhivsko gradivo in eno kopijo Arhivu, skupaj z vami pa me skrbi tista tretjina filmov, ki so še vedno na originalnih materialih, kar onemogoča strokovno obdelavo.

Najpomembnejšo prihodnjo dejavnost Slovenskega filmskega arhiva pa vidim v popularizaciji njenega bogastva, v občutku gotovosti vsakega državljana in državljanke Republike Slovenije, da so sbranjene vse tiste podobe, ki sestavljajo našo skupno zgodovino - in da lahko po njih pobrska, kot pobrska po domačem fotoalbumu. V tem vidnim izjemno možnost sodelovanja Filmskega arhiva, Kinoteke, Filmskega sklada, javne televizije, filmske Akademije in strokovnih filmskih združenj. Kako torej doseči, da odpiranje arhivov ne bo vedno strašljivo početje grožnje s preteklostjo, temveč bo prav odprtost arhivov znamenje modernosti Slovenije kot odprte družbe. S to željo, željo po odprtih arhivih odprte družbe, ob jubileju vsem iskreno čestitam in se vam zahvaljujem za pazornost.

Jožef Školč

Trideset let Slovenskega filmskega arhiva 1968-1998

Ko je bil pred petdesetimi leti posnet prvi slovenski celovečerni igrani film Na svoji zemlji so negativ shranili kar v trezorju Narodne banke. To dokazuje, da so posamezniki že takrat pripisovali varovanju izvirnega filmskega gradiva izjemen pomen. Vendar je morala miniti skoraj dvajset let, da je bilo varovanje celotne naše filmske dediščine urejeno z arhivskim zakonom. Z njim je bil postavljen temeljni kamen za celostno ohranitev filma kot slikovitega do-

kumentarnega zapisa nziroma kot vira za proučevanje naše nacionalne zgodovine hkrati pa tudi kot umetniške stvaritve, enakovredne vrhunskim literarnim, likovnim, glasbenim in drugim umetniškim delom.

V Evropi so filmski arhivi in kinoteke začeli nastajati desetletje pred izbruhom druge svetovne vojne. Pri nas prizadevanja za ustanovitev nacionalnega filmskega arhiva segajo v zgodnja šestdeseta leta, ko se je v Sloveniji utrjevalo spoznanje, da je film arhivsko gradivo, ki ima širok pomen za nacionalno zgodovino. To spoznanje je bilo prvič izakinja leta 1966 v Zakonu o arhivih in arhivskem gradivu. Slovenski arhivi so se dve leti pozneje domenili, da bodo zaradi posebnega načina hranjenja filma ter potreb po novi opremljeni za njegovo vzdrževanje in po usposabljenih arhivistih za to področje zaupali hrambo slovenske filmske dediščine le eni ustanovi.

Od leta 1905, ko je Karol Grassman posnel prvi slovenski dokumentarni film, se je namreč filmska produkcija, zlasti po drugi svetovni vojni, močno povečala, s tem pa so nastopile tudi večje zahteve po ustreznih hrambi filma. In tako je leta 1968 in nalogo prevzel Arhiv Republike Slovenije v Ljubljani. Ta je poleg Jugoslovanske kinoteke iz Beograda postal druga najstarejša specializirana ustanova za hrambo filmskega gradiva v takratni jugoslovanski državi.

Za prvega arhivista za filmsko gradivo je bil imenovan Ivan Nemanič. Najprej je evidentiral filme takratnih največjih slovenskih filmskih podjetij, Triglav filma in Viha filma, kopiral gorljive filme na negorljive traktive in prevzel filme v Arhiv. Zbiral je podatke o starejših slovenskih filmih in filmskih ustvarjalcih, predvsem iz obdobja med obema svetovnjima vojnama pa vse do leta 1993. Rezultat njegovega strokovnega dela so štirje arhivski inventarji z natančnim popisom slovenskih dokumentarnih, igranih in animiranih filmov, ki jih je Arhiv prevzel do leta 1993.

Najstarejše filmsko gradivo, ki ga hrani Arhiv, so trije kratki filmi dr. Karola Grassmana iz let 1905 in 1906, in sicer *Odhod od maše v Ljutomeru*, *Na domačem vrtu in Sejem v Ljutomeru*. Izmed filmov, ki so bili posneti do druge svetovne vojne, pa velja omeniti dokumentarne filme, ki prikazujejo Ljubljani in različne javne prireditve, narodne običaje, gradnje, otvoritve spomenikov in javnih objektov, prvi slovenski reklamni film *Jugoslovanska tiskarna dr. Marjana Foersterja*, prvi slovenski turistični film *Pihurje Metoda Badjura* ter filme, ki prikazujejo tradicionalno smučanje na Binkah in skoke v Planici, naravne in železniške nesreče, kmetijstvo in življenje slovenskih izseljencev v Ameriki. Iz tega obdobja sta tudi dolgometražna dokumentarna igrana filma iz gorskega sveta *V kraljestvu Zlatoroga* režiserja Janka Ravnika iz leta 1931 in letni mlajši film *Triglavske strmine* režiserja Ferda Delaka.

Izmed filmov iz obdobja druge svetovne vojne hrani Arhiv posnetke partizanskih snemalcev in posnetke domobranskih parad in prisega.

Iz obdobja po osvoboditvi so za prvo obdobje značilni filmski obzorniki, ki prikazujejo predvsem

obnovo z delovnimi brigadami, industializacijo, volitve, politične manifestacije in kongrese, prizadevanja za pravično zahodno mejo, parade, kulturne in športne prireditve, množično rekreacijo, pa tudi politične procese in kolektivizacijo v kmetijstvu. V petdesetih letih pa so začeli bolj množično snemati tudi filme o turističnih množnostih, naravnih lepota, etnografskih in krajinskih značilnostih posameznih mest in območij, reklamne filme, filme o zdravstvu in naravi, zateni pa serija portretov slovenskih kulturnih in javnih osebnosti, risanke in kratke igrane filme ter vse od leta 1948 dalje, od snemanja filma *Na svoji zemlji*, tudi celovečerne igrane filme. Njihovo število je do letošnjega leta naraslo na 137, skupno število naslovov slovenskih filmov v naši računalniško vodeni zbirki pa je naraslo na 2679.

Z osamosvojitvijo Slovenije od Jugoslavije leta 1991 in z nastankom nove države se je začel spreminjati tudi status filmskega gradiva. Kot osrednja ustanova za hrambo nacionalne filmske dediščine je bil SFA leta 1993 v Oslu na Norveškem sprejet v članstvo Mednarodne zveze filmskih arhivov FIAF. Ob ustanovitvi Evropskega združenja filmskih arhivov in kinotek - ACE - je bil filmski arhiv leta 1996 sprejet tudi v to organizacijo. Vse to omogoča tesnejše in neposredno mednarodno sodelovanje, hkrati pa od SFA zahteva tudi popolno upoštevanje mednarodnih standardov, zlasti pri pravicah avtorjev in materialnem varstvu filma.

Glavnina filmskega arhivskega gradiva se hrani v klimatiziranih skladiščih v Ljubljani, nitratni filmi in originali na acetatnem filmskem traku pa se hranijo v posebnem podzemnem klimatiziranem skladišču v Gotenici na Kočevskem. Do leta 1991 so bili starejši vnetljivi filmi hranjeni v Beogradu, ker dotlej v Sloveniji ni bilo ustreznih skladišč. Arhivu pa jih je uspelo tik pred osamosvojitvijo prepeljati v Slovenijo in jih varno shraniti v Gotenici.

Ena pomembnejših nalog arhiva je natančna strokovna obdelava arhivskega filmskega gradiva in vnos pridobljenih podatkov v računalniško zbirko, v kateri so vsebinski in tehnični podatki za več kot tri tisoč naslovov filmov.

V SFA se arhivsko filmsko gradivo uporablja v znanstvenoraziskovalne, kulturne, izobraževalne in komercialne namene.

Za varstvo slovenskega filma je posebno pomembno lansko sprejetje novega zakona o arhivih in arhivskem gradivu. Ta zakon naj bi ob doslednem upoštevanju zagotovil popolno varstvo izvirnega gradiva. Po njem morajo producenti takoj po dokončanju filma izročiti izvorno gradivo in eno projekcijsko kopijo, s tem da jim ministrstvo za kulturo Republike Slovenije, oziroma Arhiv Republike Slovenije prizna stroške za izdelavo projekcijske kopije in intermediata, ali po domače filmske matrice, iz katerih producenti izdelujejo nove kopije za predvajanje.

Za konec naj poudarim, da je Slovenski filmski arhiv osrednja ustanova za varstvo in zaščito slovenske filmske dediščine. V svojem tridesetletnem delovanju je zbral, zavaroval in kopiral več kot pet-

indevedeset odstotkov nacionalnega filmskega fonda. V prihodnje se bo delo v SFA poleg varstva filma usmerilo v sprotno pridobivanje filmov nove slovenske produkcije, predstavitev filmov, evidentiranje filmov o Slovenceh v tujini in filmov, ki so jih posneli tuji snemlaci v Sloveniji. Hkrati se bomo posvetili tudi zbiranju del sodobnih amaterskih snemalcev. Vse skupaj pa predstavlja pomembne dokumente o političnem, gospodarskem, družbenem, športnem in kulturnem utripu Slovenije v dvajsetem stoletju ter njeni vpetosti v svet.

Lojz Tržan

XXXIII. mednarodna konferenca Okroglice arhivov, Stockholm, 7. - 12. september 1998

V jubilejnem letu, ko Mednarodni arhivski svet praznuje 50. obletnico ustanovitve, je Nacionalni arhiv Švedske gostil XXXIII. konferenco CITRA in predstavnike nacionalnih arhivov ter drugih mednarodnih organizacij. Konferenca, v celoti prepletene s praznovanjem 50. obletnice MAS-a in odhodom dolgoletnega generalnega sekretarja dr. Charlesa Keskemetija, se je udeležilo 216 udeležencev z vseh koncev sveta, med njimi smo bili tudi trije predstavniki Slovenije: dr. Jože Žontar iz Arhiva Republike Slovenije, doc. dr. Peter Pavel Klasine in Zdenka Semlič Rajh z Mednarodnega inštituta arhivskih znanosti pri Pokrajinskem arhivu Maribor. Osrednja tema letošnje konferencie je bila, kakor tudi prejšnje leto, dostop do informacij, vendar tokrat s poudarkom na novih informacijskih tehnologijah in novih medijih.

V petih delovnih sejah se je zvrstilo štirindvajset predavateljev. Ti so predstavili obravnavano problematiko na dokaj podroben način. Na prvi delovni seji so avtorji obravnavali splošne vidike problematike dostopa do informacij s pomočjo modernih informacijskih tehnologij. Uvodno razmišljanje je pripravil Philippe Quéau, direktor oddelka za informacije in informatiko pri Unescu. V svojem prispevku je ugotovil, da je razvoj modernih informacijskih in komunikacijskih tehnologij v zadnjih nekaj letih močno vplival na arhive in njihovo dejavnost. Bistvena vprašanja, ki se postavljajo, so dostop do informacij in cena, ki jo bo treba za ta dostop plačati. Avtor ugotavlja, da se morajo arhivisti osredotočiti na nove metodologije in prakso, da bodo lahko zagotovili dostop do informacij in tako širši javnosti ponudili boljši in večji dostop do informacij, ki jih hranijo v svojih skladiščih. Peter Seipel, profesor na univerzi v Stockholmu, nam je predstavil švedske perspektive in izkušnje na področju upravljanja z digitalnimi informacijami. V svojem prispevku je predstavil cel niz temeljnih težav, ki se nanašajo na naravo digitaliziranih informacij, moderne informacijske tehnolo-

gije pa označuje kot "mejne tehnologije". Švedska zakonodaja je glede dostopa do arhivskega gradiva zelo popolna in razdelana. Dostop ni mogoč samo do gradiva na papirju, temveč tudi do podatkovnih baz, vendar na tem področju zadeva še ni zakonsko rešena. Tora K. Biksm je predstavila sklepe svoje študije, v kateri je raziskala organizacije v okviru Združenih narodov in njihovo ravnanje z elektronskimi dokumenti, stanje razpoložljive tehnologije in nadaljnje strategije. Namen študije je bil ugotoviti, koliko strojno berljivih informacij je danes še dostopnih uporabnikom (notranjim in zunanjim). Sam prispevek je na eni strani pokazal njeno zelo dobro poznavanje novih informacijskih tehnologij in managementa digitalnih informacij, na drugi pa zelo pomanjkljivo poznavanje arhivske stroke in postopkov dela. Tudi ta primer je potrdil, da arhivisti veliko lažje razumemo nve informacijske tehnologije, kakor informatiki bistvo arhivske stroke. Zadnji prispevek prve delovne seje je bil osredotočen na tehnološke izzive in zagotavljanje dostopa do informacij v javnih in privatnih arhivih s posebnim ozirni na Malezijo.

Splošna ugotovitev vseh avtorjev je bila, da se moramo arhivisti prilagoditi novim informacijskim tehnologijam, vendar si ob tem moramo zastaviti vprašanje, kaj je prioriteta ter kakšne so naše potrebe in možnosti. Gre predvsem za mentalno prilagoditev. Arhivisti pravzaprav nimamo druge izbire, saj znanost od nas zahteva, da se prilagodimo novim informacijskim tehnologijam. Pomembna ugotovitev je, da se narava dokumentov ne spreminja, da je že stoletja enaka. Spreminja pa se njihova oblika, zato bi bilo nujno sprejeti skupen koncept. Vendar je treba razlikovati koncept od tehnologije. Vsekakor ne bi bilo slabo, če bi svet postal bolj "švedski". To, kar pozna švedska zakonodaja že dolga desetletja, bi moral poznati tudi preostali del sveta - se pravi - pravico dostopa do informacij za vsakogar in vsepovsod.

Druga plenarna seja je bila posvečena praktičnemu prikazu dostopa do informacij, tudi elektronskih, v različnih delih sveta. Jean Pierre Wallot, profesor na Univerzi v Ottawi, je predstavil generalni vidik. Poudaril je, da moramo arhivisti zavzeti produktiven pristop do problema, in postavil zanimiv trditev: "pristop = varovanje in varovanje = pristop". Ivar Fonnes iz Nacionalnega arhiva Norveške je v svojem prispevku želel prikazati arhivsko prakso in izkušnje pri uporabi modernih informacijskih tehnologij za zagotavljanje dostopa do informacij, referat pa je temeljil na norveških izkušnjah in praksi. Tako je v uvodu predstavil relevantne tipe dokumentov. Deli jih na pisarniške dokumente in podatkovne baze. Pisarniški dokumenti se nadalje delijo v navadne in kompleksne, podatkovne baze pa v specializirane pisarniške sisteme in registre v obliki podatkovnih baz. Nadalje je predstavil možnosti zagotovitve dostopa ter strategije in izkušnje. Podrobno je bil predstavljen tudi NOARK - norveški arhivski standard, ki ga je nacionalni arhiv razvil leta 1984, konec letošnjega leta pa bo izšla četrta dopolnjena izdaja. Gre za standard, ki ga uporabljata celotna državna uprava in lokalna

samouprava. Vendar standard ne pokriva vseh vrst elektronskih podatkovnih baz, zato se uporabljajo tudi drugi standardi in navodila. Isabel Barns iz Nacionalnega arhiva Škotske je udeležencem predstavila njihov projekt, imenovan SCAN (Scottish Archival Network). Enainštirideset škotskih arhivov se je v tem projektu v obdobju treh let povežalo v enotno arhivsko podatkovno bazo z avtomatiziranim katalogom. Projekt obega tri etape: 1. oblikovanje SCAN - avtomatiziranega kataloga vseh arhivov na Škotskem, pri tem bodo kot osnovo uporabili ISAD(g); 2. avtomatizacija registra testamentov od 15. stoletja dalje - gre za pomembno in zelo frekventirano arhivsko gradivo, ki ga bodo digitalizirali v sodelovanju z Genealogical Society of Utah. Uporabniki, in so predvsem genealogi, bodo morali za uporabo tega gradiva plačati; 3. razvoj obstoječega elektronskega kataložnega sistema. V Škotskem nacionalnem arhivu so trdno prepričani, da nove tehnologije zagotavljajo hitrejši in boljši dostop do arhivskega gradiva, zato so se odločili izrabiti svoje prednosti. Stanje arhivske prakse v mestnem arhivu Gent, predstavila nam ga je Leen Charles, se pravzaprav ne razlikuje dosti od splošnega stanja. V Belgiji predstavljajo elektronsko gradivo in avtomatizacija v arhivih še dokaj veliko neznanstvo, čeprav se tudi na tem področju kaže povečano zanimanje. Predvsem pa ni povezave med administracijo in arhivi, razen pred prevzemom arhivskega gradiva. Za uporabo ni sodobnih informativnih pomagala, predajni zapisniki so pomanjkljivi ali pa jih sploh ni. Zato je arhiv pokazal željo po večji vpletenosti v samo administracijo. V ta namen so v arhivu razvili arhivsko aplikacijo, imenovano "Dulle Grief", kmalu je postala uporabna tudi v administraciji, ter se lotili kontinuiranega izobraževanja delavcev z dokumentarnim gradivom v administraciji. Ukrepi, ki jih je avtorica predstavila zbrancem občinstvu, so bistveno izboljšali stanje.

Razvoju arhivske politike in strategij pa je bila posvečena tretja plenarna seja. Uvodna referata sta prispevala John McDonald, predsednik komiteja za elektronske in druge tekoče dokumente (ICA/CER), in Peter Hursman, predsednik komisije za informacijske tehnologije (ICA/CIT). John McDonald je v svojem referatu predstavil nekaj predlogov, ki se nanašajo na strategije dostopa do dokumentov, ki so zadnji čas v vedno večjem številu kreirani v elektronskih oblikah, ter vključevanje MAS in komiteja v reševanje problematike elektronskih zapisov. To vključevanje je temeljnega pomena za razumevanje sedanjega stanja in predlaganih strateških predlogov. Peter Hursman pa nas je v svojem referatu postavil pred zanimivo vprašanje: "uporabnik ali obiskovalec?" Udeležencem kongresa je na izjemno slikovit način predstavil paradoksalen položaj, s katerim nas arhiviste soočajo moderne informacijske tehnologije: ali izrabiti dane možnosti ali pa izgubiti kulturno dediščino? V svojem prispevku se je avtor osredotočil predvsem na uporabo modernih informacijskih tehnologij za arhivsko popisovanje. Pomembne ugotovitve, ki jih je predstavil v svojem referatu, so, da je dokument dokument, dokler obstaja, ne glede na to, ali ima arhivsko vrednost ali

ne, in da bo v prihodnje treba informacije predstaviti na drugačen način, ne s klasičnimi informativnimi pomagali, temveč bo treba izpostaviti kontekst, vsebino in strukturo dokumenta. V sklepu svojega prispevka navaja: "Če arhivisti svojih delovnih procesov ne bomo znali ali hoteli prilagoditi pričakovanjem informacijske družbe, bodo prihodnji obiskovalci naših dumačih strani ostali izložbeni kupci in ne potrošniki. Arhivisti bomo v tem primeru v nevarnosti, da posnemamo nizozemskega arhivista iz prvih desetletij tega stoletja, ki je rekel: "Tako veliko vem, toda nihče me ničesar ne vpraša." John W. Carlin je opozoril, da je strateško načrtovanje pomembno za vse arhivske ustanove - tako za nacionalne, kot tudi za regionalne ali lokalne arhive. Arhivisti bi morali bolj poudarjati rokovanje z dokumentarnim gradivom pri ustvarjalcih samih. Treba bi bilo postaviti učinkovit nadzor v procesu vse od nastanka dokumenta do njegove končne predaje v arhiv. Prav tako je treba poskrbeti za lahek dostop do arhivskega gradiva, to pa nam med drugim omogoča tudi internet.

Tretji delovni seji so sledile delavnice (workshops). Potekale su po geografski razdelitvi. Tematika je bila seveda tudi tukaj tesno povezana z novimi informacijskimi tehnologijami in možnostjo dostopa do informacij. Sklepi delavnic so bili:

1. DRŽAVE EVROPE in SEVERNE AMERIKE

- Arhivisti morajo razširiti svojo dejavnost na celoten življenjski cikel dokumenta. S tem bomo zagotovili njihovo uporabnost in jih tudi ohranili za dolgo dobo (longterm preservation). Treba pa je ohraniti strukturo dokumenta in princip provenienc. Morali bi razviti dober sistem hranjenja dokumentov, pri tem mislimo predvsem na sodelovanje z administracijo. Arhivi bi morali nase prevzeti nalogo svetovalne službe. Priporočljivo bi bilo, da MAS sestavi katalog različnih strategij.

- V konjukciji z drugimi strokami je treba promovirati dostop do arhivskega gradiva. Pri tem bi pomemben dejavnik predstavljala Evropska arhivska mreža (EUAN - European Archival Network). Treba bi bilo razviti nove metode predstavitve dokumentov na internetu, pri tem pa se moramo zavedati, da je vsebina brez konteksta lahko zelo nevarna (kontekst - struktura - provenienc). Morali bi izdelati konkretna priporočila.

- Plačilo storitev je lahko tudi merilo za kakovost.

2. AFRIKA IN ARABSKE DRŽAVE

- Bolj kot uesti uporabo novih informacijskih tehnologij bi bilo treba ugotoviti stanje v posameznih arhivih in šele nato pristopiti k izdelavi strategij. V prvi fazi bi bilo treba izvesti izobraževanje, šele nato pa uesti nove informacijske tehnologije. To bi morali storiti postopoma, vendar bi za to potrebovali tudi politično in finančno ozadje. MAS bi moral storiti več pri razvoju stroke v teh državah.

3. DRŽAVE AZIJE IN OCEANIJE

- V obdobju, v katerem živimo, je potrebna odprta administracija. Nujno bo razviti nove strategije ter nov

dustop do arhivskega gradiva in informacij. Tudi pri elektronskih dokumentih morajo arhivisti imeti osrednjo vlogo v celotnem življenjskem ciklu le-teh, zato je treba razviti sodelovanje z administracijo, informatiki in uporabniki.

- Izobraževanje je vitalnega pomena. Arhivisti bi morali poskrbeti za izobraževanje na področju modernih informacijskih tehnologij in ne bi smeli biti več odvisni od strokovnjakov - informatikov. Šolanje bi moralo potekati znotraj arhivskih ustanov.

- Pomembno je tudi mednarodno sodelovanje. Razlike med državami ne bi smele biti tako velike. Za to bi moral biti zadolžen predvsem MAS.

4. DRŽAVE LATINSKE AMERIKE

- Žgoč problem, ki se vedno znova pojavlja na tem prostoru, je življenjska doba dokumentov. Arhivisti v teh državah bi morali imeti večji stik z administracijo.

- Vsekakor obstaja potreba po uvajanju novih informacijskih tehnologij, vendar bi bilo treba postopke standardizirati. ISAD(g) naj bi v prihodnje postal temelj za uvajanje novih informacijskih tehnologij, na podlagi le-tega bi vsi uvajali kompatibilne sisteme.

- Izobraževanje na vseh področjih je za arhiviste temeljnega pomena, zato je treba poskrbeti za kontinuiteto na tem področju.

Tema četrte delovne seje je bilo izobraževanje in nove informacijske tehnologije. V diskusiji so sodelovali Sarah Tyacke - Velika Britanija, Comfort Ukwu - Nigerija, Chakar Ghariani - Tunizija, Patricia Galeana - Mehika in Shen Libua - Kitajska. Skupna ugotovitev vseh razpravljalcev je bila, da je izobraževanje vitalnega pomena pri delu arhivistov, saj le-ti morajo skrbeti za dopolnilno izobraževanje na vseh področjih. Tako bi morali vsi arhivisti dobiti temeljna znanja s področja novih informacijskih tehnologij, da bi se lahko uspešno spopadli z novimi oblikami dokumentov. Med arhivisti pa bi morali najti nekoga, ki bi osvojil še posebna dodatna znanja. Oseba z dodatnim znanjem bi lahko skrbel za IT-sisteme v arhivskih ustanovah. Za zahtevnejša opravila se morajo arhivisti vsekakor povežovati s strokovnjaki s področja novih informacijskih tehnologij - informatiki. Tukaj je zopet prišla v ospredje ugotovitev, da je arhiviste veliko lažje izobraziti na področju novih informacijskih tehnologij kot obratno.

Zadnji dan kongresa je peta plenarna seja obravnavala nekatera različna aktualna vprašanja in predstavitve. Gary Peterson nam je predstavil relevantno zakonodajo o avtorskih pravicah, ki postaja pri našem vsakodnevnem delu zelo pomemben dejavnik. Christine Arden je predstavila ARMA International (Association of Record Managers and Administrators). Organizacija ima danes približno 10.200 članov, predvsem v Severni Ameriki in v 39 drugih državah. Organizacijska struktura je podobna strukturi MAS, člani pa so arhivisti, knjižničarji in administrativni delavci. IRMT (International Record Management Trust) je predstavila direktorica sklada Anne Thurston. Sklad je bil ustanovljen leta 1989 in se ukvarja z organizacijo izobraževanja. Sklad dela na podlagi

projektov, ki jih financirajo države, v katerih se projekti izvajajo. Pri svujem delu ponujajo 14 različnih izobraževalnih modulov, ki jih lahko uporabljajo na različne načine. Kot zadnja v vrsti predstavitev je bila predstavitev IFLA (International Federation of Library Associations). Predstavila jo je njena predsednica Christine Deselchamps. Gre za organizacijo, ki je bila ustanovljena leta 1927. Organizacija je razvila izjemno tesno sodelovanje z MAS. Obe organizaciji skupaj z ICOM (International Council of Museums) in ICOMOS (International Council of Monuments and Sites) sestavljata Mednarodni komite Modri Ščit (ICBS - International Committee of Blue Shield), katerega naloga je zbiranje informacij in pomoč pri odpravljanju vseh vrst nesreč ter organizacija izobraževalnih seminarjev s tega področja.

Zdenka Sentič-Rajh

IV. mednarodna arhivska konferenca "Colloquia Jerzy Skowronek dedicata" in podpis Sporazuma o sodelovanju med Generalno direkcijo državnih arhivov Republike Poljske in Arhivom Republike Slovenije

Generalna direkcija državnih arhivov Republike Poljske je v Madralimu pri Varšavi v dneh od 8. do 11. oktobra 1998 organizirala že četrto mednarodno arhivsko konferenco srednje- in vzhodnoevropskih držav. Tokratna tema je bila: Zasebni arhivi in arhivsko gradivo v deželah srednje in vzhodne Evrope.

Udeležba je bila precej manjša kot na tretji konferenci v Golawicah (od 22. do 25. oktobra 1997), ki je bila posvečena vprašanju skupne arhivske dediščine držav in narodov srednje in vzhodne Evrope (glej poročilo V. Kološa v Obvestilih Arhiva Republike Slovenije, letnik 13, št. 4, december 1997, str. 11-17). Žal v Madralimu ni bilo arhivistov ravno iz tistih držav, ki hranijo največji del te skupne dediščine (Avstrija, Madžarska, Švedska, Turčija), ali pa je bilo njihovo zastopstvo le simbolično (Nemčija, Rusija). To lahko pomeni, da je projekt izdelave priročnika o skupni arhivski dediščini srednje- in vzhodnoevropskih držav zapisan v sklepnih resoluciji golawiške konference, v resni nevarnosti. Kot je prvi dan IV. konference pomenil dr. Władysław Stepniak, namestnik generalnega direktorja državnih arhivov Republike Poljske, vodja mednarodne delovne skupine za pripravo strokovnih izhodišč za izdelavo priročnika (skupino sestavljajo arhivisti iz Poljske, Rusije in Slovenije), je na vprašalnik, ki so ga v zvezi s tem projektom sestavili ruski arhivisti, odgovorila le polovica držav podpisnic resolucije. Med njimi je bila od držav, ki hranijo pomembno arhivsko gradivo za več držav srednje azirnoma vzhodne Evrope, le Švedska; Rusija pa je zagotovila, da od projekta ne odstopa in da bo odgovore na vprašalnik poslala pozneje.

Poljski arhivisti bodo pripravili analizo odgovornih in jo razposlali vsem udeleženkam konference v Gollawicah.

Konference v Madralinu so se udeležili arhivisti (z izjemno organizatorjev Poljakov večinoma le po eden ali dva) iz Poljske, Estonije, Latvije, Litve, Belorusije, Rusije, Ukrajine, Češke republike, Slovaške, Bolgarije, Jugoslavije, Hrvaške, Slovenije, Italije in Nemčije, navzoči pa so bili tudi predstavniki Kitajske, ki sicer ne sudi na ta regionalno konferenco. Organizatorji so Kitajce povabili zato, ker je Kitajec Wang predsednik Mednarodnega arhivskega sveta, ki naj bi sofinanciral prihodnje mednarodne konference te regije.

Približno 20 referatov je bilo razdeljenih na tri podteme. V najobsežnejši so arhivisti predstavili pravni status zasebnih arhivov in arhivskega gradiva v posameznih državah, kot je (ali pa šele bo) določeno z zakonodajo, in odnose javnih (državnih) arhivskih institucij do varovanja in nadziranja tega gradiva. Večina srednje- in vzhodnoevropskih držav še ni sprejela nove arhivske zakonodaje, ki bi urejala varstvo zasebnega arhivskega gradiva drugače od varstva javnega (državnega) arhivskega gradiva, v skladu s spoštovanjem pravic, izhajajočih iz zasebne lastnine. Pač pa se nova zakonodaja v teh državah pripravlja. Zato je največ zanimanja požel referat Imre Paole Tascini, Pravni status zasebnih arhivov v Italiji. V njem je gospa Tascini razložila, kako ureja varstvo in nalogo nad zasebnimi arhivi italijanski arhivski zakon, pa tudi, kako se le-ta izvaja v praksi, saj je bil sprejet že leta 1963. Iz diskusije je bilo mogoče sklepati, da bo italijanski arhivski zakon glede teh vprašanj postal vzorec za nove zakone več srednje- in vzhodnoevropskih držav (podpredsednik nemškega Zveznega arhiva Wolf Buchmann, ki je imel prijavljen referat o odnosih med državnimi in nedržavnimi arhivi v Nemčiji, je zaradi bolezni odpovedal udeležbo). Slovenija je ena tistih tranzicijskih držav, ki je že sprejela nov, "evropski" arhivski zakon. Vlatimir Križič, ki je na konferenci predstavil, kako le-ta ureja področje varstva zasebnega arhivskega gradiva, je ugotovil, da se njegove določbe v veliki meri ujemajo z italijanskimi. To so opazili tudi nekateri drugi udeleženci konference.

Pet referatov je bilo uvrščenih v drugo podtemo: Zasebno arhivsko gradivo kot del nacionalnega arhivskega fonda (nacionalne arhivske dediščine) - pravne osnove pretaja nedržavnega arhivskega gradiva v državne arhive. Predstavniki Poljske, Ukrajine in Slovaške so med ustvarjatelji zasebnega arhivskega gradiva, ki zaradi svojega pomena brez dvoma sudi v nacionalni arhivsko dediščino, poudarili zlasti verske skopnosti. Referentka iz Italije je poudarila pomen arhivov velikih mednarodnih gospodarskih družb, ki so sicer večinoma v zasebnih rokah, a so lahko v primerih, ko dve državi nimata političnih oziroma diplomatskih stikov, imata pa gospodarske, edini vir za raziskovanje meddržavnih in mednarodnih odnosov. Drugi poljski referent pa je opozoril na problem varstva arhivskega gradiva likvidiranih podjetij, za katerega lahko poskrbi le država.

Delitev referatov na ohe podtemi pravzaprav ni imela pravega smisla, saj so vsi temeljili na pravni oziroma zakonski ureditvi varstva zasebnega arhivskega gradiva, le malo pa je bilo mogoče povedati o doslednih izkušnjah pri reševanju problemov, ki nastajajo (ali pa bodo šele nastali) v praksi.

Bistvo vsebine vseh referatov je mogoče strniti v nekaj stavkih: Zasebno arhivsko gradivo je sestavni del nacionalne arhivske dediščine oziroma nacionalnega arhivskega fonda. (Zadnji izraz uporabljajo v državah naslednicah nekdanje Sovjetske zveze in izhaja iz nekdanjega pujma državni arhivski fond, ki je zajemal vse arhivsko gradivo, ne glede na njegov izvor in mesto hranjenja. Pozneje so ta pojem transformirali v nacionalni arhivski fond, ki obsega tako državni arhivski fond kot "nedržavno" arhivsko gradivo.) Država mora poskrbeti za varstvo in dostopnost za znanstveno raziskovanje vsega, tako javnega oziroma državnega kot zasebnega arhivskega gradiva. Varstvo zasebnega arhivskega gradiva mora temeljiti na drugih izhodiščih kot varstvo državnega. Zasebni arhivsko gradivo tudi po prevzemu v državni arhiv nastane v zasebni lasti. Prevzemanje in uporabo je treba urejati s pogodbami med državnimi arhivi in lastniki zasebnega arhivskega gradiva. Državni arhiv lahko prevzame zasebni arhivsko gradivo kot depozit, lahko pa ga tudi kupi ali dabi v dar (v teh dveh primerih postane arhiv tudi lastnik).

Poleg obeh že navedenih je bila še tretja podtema: Osebnih arhivskih fondov in zbirke kot vir za raziskovanje zgodovine srednje in vzhodne Evrope. Kot pove že naziv podteme, so referenti (iz Poljske, Ukrajine, Hrvaške in Rusije) govorili o pomenu arhivov tistih oseb in zlasti plemiških rodbin, ki so s svojo dejavnostjo presegle okvire posameznih (današnjih) držav.

Vsi referati bodo objavljeni v angleščini ali ruščini (z obsežnimi prevzetki v ruščini ali angleščini) v posebnem zborniku, ki ga bo izdala Generalna direkcija državnih arhivov Republike Poljske v letu 1999.

V sklepani resoluciji so udeleženci IV. mednarodne konference v Madralinu zapisali ugotovitve, da zakonodaja posameznih držav srednje in vzhodne Evrope mogoča večji ali manjši vpliv državnih arhivskih služb na varstvo in dostopnost zasebnega arhivskega gradiva. Razlike so posledica prakse v preteklosti. Brez dvoma pa ti arhivi sestavljajo pomemben del nacionalne arhivske dediščine, zato morajo tudi zanje veljati osnovna strokovna načela glede zagotavljanja varstva in dostopnosti za znanstvenim raziskovanjem.

Med konferenco je bil podpisan tudi Sporazum o sodelovanju med Generalno direkcijo državnih arhivov Republike Poljske in Arhivom Republike Slovenije (zadnji je podobne sporazume doslej že sklenil z ustreznimi partnerji na Hrvaškem, Češkem, v Avstriji, Madžarski in Rusiji). Sporazum omogoča slovenskim raziskovalcem prsti dostop do arhivskega gradiva in pripomočkov za njegovo uporabo v poljskih državnih arhivih in poljskim v Arhivu Republike Slovenije. Predvidena izmenjava strokovnih publikacij (tudi tistih, ki so izšle v preteklosti), izmenjava knjižnih mikrofilmov arhivskega gradiva, pomembnega

za zgodovino ene ali druge stranke sporazuma, vzajemno hreztplačno izmenjavo arhivistov (10 dni na leto) ter sodelovanje na drugih področjih arhivskih in zgodovinskih raziskav, tako na primer pri pripravi vodnikov po arhivskem gradivu v slovenskih in poljskih arhivih, pomembnem za raziskovanje zgodovine druge stranke sporazuma, skupnih arhivskih razstav in objav virov. Sporazum je sklenjen za pet let, njegova veljavnost pa se samodejno podaljša, če ga nobena stranka pisмено ne odpove tri mesece pred iztekom.

Vladimir Kološa

Seminar o varovanju in hrambi arhivskega gradiva, Open Society Archives, Budimpešta, julij 1998

CEU - Central European University v Budimpešti je ena od treh univerz (drugi dve sta v Varšavi in Moskvi), ki so namenjene podiplomskemu izobraževanju za Srednjo in Vzhodno Evropo. Ustanovil jo je g. Georg Soroš, znani madžarski filantropist, ki je ustanovil tudi Open Society Archives (OSA), Arhiv odprte družbe. Letos je na CEU poučevalo več kot 60 priznanih evropskih in ameriških profesorjev, udeležencev pa je bilo 660.

Univerza je letos ohsegala štirinajst aktualnih tem s področja ekonomije, prava, politike, filozofije, zgodovine, političnih znanosti, mednarodnih odnosov, sociologije itd.

Udeležila sem se seminarja v Budimpešti, ki je potekal na Central European University, pod sponzorstvom Arhiva odprte družbe.

Seminar je potekal od 6. 7. do 17. 7. 1998 na temo Management za varovanje in hrambo arhivskega gradiva.

Udeležencev je bilo 31; prihajali smo iz nekdanje Jugoslavije, Ukrajine, Belorusije, Baltika, Velike Britanije, Poljske, iz balkanskih držav, Mongolije, Armenije, Izraela, Kazahstana itd.

Letos je seminar potekal že tretje leto zapored. Vodila ga je ga. Trudy Huskamp Peterson, direktorica Open Society Archives od leta 1995.

Po uvodnem nagovoru nas je seznanila z angleško arhivsko terminologijo, ta je bila podlaga za sodelovanje pri poznejših temah in diskusijah.

Prvi dan so nas seznanili tudi z vsebino njihove zelo obsežne knjižnice (v angleškem jeziku), računalniškega laboratorija, z več kot 22 računalniki ter z njihovim arhivom, ki nastaja vzporedno z delovanjem univerze.

Prva tema je bila, kako izdelati Plan o hrambi in zaščiti arhivskega gradiva. Predavanje sta vodili Helen Ford, direktorica konservatorskega oddelka, Public Record Office, VB in Maida Loescher, direktorica Narodnega arhiva in administrativnega gradiva, ZDA, Washington.

Najpomembnejši elementi za zaščito arhivskega

gradiva, o tem smo govorili skozi ves seminar, so bili: vzpodbujati zavest o hrambi in zaščiti, trening osebja o vseh navedenih temah, varovanje in vzdrževanje gradiva ter stavb, skladišča, nadzori proti nesrečam, zaščita pred insekti, splošna varnost - tudi okolja, pravilno rokovanje z objekti, kopiranje in preoblikovanje, popisovanje in katalogiziranje, hili vedno pripravljene tudi na tveganje in restavriranje. O vseh temah smo se temeljito pogovorili, jih analizirali, izmenjali izkušnje, mnenja - to so teme, na katere ne smemo pozabiti. Po dveh dneh razmišljanj in pogovorov smo na koncu dobili vpogled, kaj zaobsega plan o varovanju in hrambi arhivskega gradiva. Vse navedene teme se vključujejo v management o zaščiti in varovanju arhivskega gradiva, ki lahko vpliva na širšo javnost in jo ozavešča. S tem jim poveča pomembnost.

Ogledali smo si novo zgrajeni Narodni arhiv Madžarske, zgrajen decembra 1996. Stavba je vsa klimatizirana in ponuja idealne razmere za hrambo. Stavba ima dobro opremljena skladišča, čitalnico, knjižnico, prostore za dovoz, prostore za sprejem gradiva in večnamensko dvorano na vrhu stavbe. Predavanje po ogledu arhiva je vodila Gabriella Albrecht-Kunszeri, direktorica Narodnega arhiva Madžarske. Pripovedovala nam je, kako so selili in shranili vse gradivo, ki so ga prinesli v skladišča v arhivu. Poudarila je pomembne vidike: kdo je selil gradivo, na kaj so morali biti pozorni pri selitvi in hrambi, kako so rokovali z gradivom, kam in kako so ga shranili ter s kakšnimi pripomočki so vozili in nosili objekte različnih velikosti. Delo takrat še ni bilo končano.

Načrt o preventivi in nadzoru proti nesrečam je tema, ki jo je vodila Margaret Crockett, pomočnica direktorja Open Society Archives. Namen njenega predavanja je bilo pokazati pravo razumevanje pomembnosti preventive, nadzor in organiziranosti osehja, le-to naj se kar najhitreje odzove na katastrofo. Vnaprej pripravljen načrt za reševanje gradiva je lahko zelo učinkovit in prepreči marsikatero nadaljnjo poškodbo ali škodo na gradivu in objektih. Nesreče, ki se lahko zgodijo, so: poplave, požari, potresi, kraje, vojne, izbruh vulkanov. Zgodijo pa se lahko tudi druge nesreče, ki nastanejo zaradi nepravilnega človekovega ravnanja ali napake na opremi. Ogledali smo si tudi videoposnetek o tem, kako naj bi potekala organiziranost osehja v vseh stopnjah reševanja gradiva po poplavi.

Drugi teden smo govorili o zaščiti vseh treh nosilcev pisne dediščine. To so: papir, avdiovizualni in elektronski nosilci.

O zaščiti papirja je govorila Beatrix Kastaly, Madžarska narodna knjižnica. V svoje predavanje je vključila tudi zgodovino nastanka papirja in njegovo sestavo. Govorila je o tem, kateri so vzroki za poškodbe na papirju, kako jih preprečimo ali zaščitimo, kaj je mogoče popraviti, restavrirati in kako je treba pravilno hraniti papir. Opisala je, kako okolje vpliva na papir, ter predstavila pravila rokovanja in uporabe; le-ta morajo poznati in upoštevati vsi uporabniki gradiva v arhivih.

Martina Werth-Muhl nas je seznanila z avdio-

vizualnimi materiali: filmskimi negativi in pozitivni, mikrofilmi in drugi magnetni trakovi. Govorila je o tem, katere poškodbe lahko nastanejo na filmu, kako zaščititi in hraniti vse te materiale. Pogovarjali smo se tudi, kako se naredi popis arhiviranega filma in kakšna oprema je potrebna za filmski laboratorij.

Nancy Y. McGovern, Electronic Records Manager, Open Society Archives, je poudarila pomemben delež elektronskih nosilcev informacij za vse ustanove danes in v prihodnje. Večina elektronskih zapisov pripada posameznim osebam, ki uporabljajo osebni računalnik.

Upravljalci oziroma uporabniki vseh informacij imajo enake standarde in prakso za upravljanje v elektronskem svetu. Prilagojeni so enotni elektronski bazi podatkov, ki jo potehuje management.

V sodelovanju z vsakim posameznikom skupaj zabelegajo veliko množico podatkov. Vse baze podatkov morajo biti na voljo in razumljive vsem, tudi zunaj ustanov. Hramba podatkov - poudarek predavanja je bil o tej temi je zelo pomembna zato, ker je treba izbrati, katere informacije bodo še uporabne in kako dolgo ter katere se lahko zavrže.

Ob tem se porajajo vprašanja o zaščiti elektronskih podatkov o tem, kako jih dokumentirati in kako bodo arhivi v prihodnje shranjevali na primer diskete. Govorila je tudi o zaščiti podatkov posameznih oseb oziroma problema lastništva njihovih podatkov in kako njihove informacije zaščititi.

Četrty dan so vse tri predavateljice imele nekajurno diskusijo o vprašanjih, ki smo jih sestavljali prejšnje dni, med prelavljanji in diskusijami. Pogovarjali smo se o več različnih področjih, največ o elektronskih nosilcih informacij.

Tema, ki se nanaša na drugo leto, ima v originalu naslov Archival Automation.

Zadnji dan smo poslušali, kakšne naloge ima Evropska komisija za zaščito in varovanje in kako jih opravlja. Nato je sledil še sklepni nagovor voditeljice Truly Huskamp Peterson.

Lucija Planinc

Izobraževanje na marburški arhivski šoli, 1. - 3. julij 1998

V okviru izobraževalnih tečajev, ki jih vsako leto organizira Arhivska šola v Marburgu, sem se od 1. 7. do 3. 7. 1998 udeležila tečaja Načela valorizacije in urejanje arhivskega gradiva. Tečaj je pripravil in vodil direktor Državnega arhiva v Stuttgartu, dr. Robert Kretzschmar.

Po pozdravnem nagovoru direktorja marburške arhivske šole dr. Rainerja Polleya smo posamezni udeleženci tečaja predstavili svoje delo v domačih arhivih in naša pričakovanja od tečaja. Poleg enajstih udeležencev iz Nemčije smo se izobraževanja udeležili še trije Švicarji in Slovenka.

Program tečaja si je dr. Kretzschmar zamislil v smislu povezovanja teorije in prakse. Prvi dan nas je najprej seznanil z načeli, kriteriji in cilji valorizacije, strokovno literaturo (nemško) in avtorji, ki se ukvarjajo s tem vprašanjem, ter pripomočki pri odbiranju arhivskega gradiva. Na začetku je bila predstavitev različnih teorij o valorizaciji dokumentarnega gradiva, pogovori o tem, katerim ciljem sledi, kakšen je njen namen in pomen za kulturno dediščino, kakšne so posledice preveč in premalo ohranjenega arhivskega gradiva.

Za nemško območje je bil bistvenega pomena članek Hansa Boomsa iz leta 1972,¹ ki je postavil za izhodišče valorizacije zbiranje virov za potrebe zgodovinopisja na podlagi vsebine dokumentov, v katerih so zajeta vsa področja in interesi javnega življenja. Temu se je leta 1990 zoperstavil Bodo Uhl² s trditvijo, da je treba dokumentirati dejavnost različnih vsakokratnih ustvarjalcev dokumentarnega gradiva in ne le skušati vnaprej povzdigovati določena dejstva, dogodke in dosežke. Tudi Wolfram Werner³ pravi, da mora arhiv dokumentirati bistvene naloge in organizacijo ustvarjalcev in da ima perspektivo le iz principa. Temeljno izhodišče za praktično delo nam je bila Schellenbergova teorija o valorizaciji modernega gradiva,⁴ ki deli dokumentarno gradivo glede na njegovo primarno in sekundarno vrednost. Primarno vrednost ima dokumentarno gradivo, ki ima operativni pomen za ustvarjalce gradiva. Sekundarno vrednost ima gradivo, ki ima pomen za znanost in kulturo. Ta ima lahko dokazno (podatki o instituciji, njeni organizaciji, dejavnosti) ali informativno vrednost (podatki o osebah, objektih, dogodkih).

Pri praktičnem delu smo morali na konkretnem primeru na podlagi klasifikacijskega načrta določiti arhivsko gradivo ter na podlagi načel in kriterijev analizirati valorizacijo dokumentarnega gradiva določenega ustvarjalca gradiva. Uporabili smo ta načela in kriterije valorizacije: čas nastanka, ugotavljanje podvajanja gradiva, vertikalni in horizontalni pretes ustvarjalcev gradiva pri podvajanju, vsebina, določanje dokazne in informativne vrednosti gradiva, potrebe zgodovinopisja in znanosti, pomen ustvarjalca gradiva, stopnja ohranjenosti.

Naslednji dan nas je gostja, gospa Ingrid Grohmann, vodja saškega državnega arhiva v Leipzigu, seznanila s postopki valorizacije v nekdanji vzhodni Nemčiji. V tej državi je bila valorizacija zelo podrejena marksistični ideologiji in politiki.

Pripomneke za valorizacijo so delili na tri skupine:

- ¹ Hans Booms, Gesellschaftsordnung und Überlieferungsbildung. Zur Problematik archivischer Quellenbewertung, *Archivische Zeitschrift* 68, 1972, str. 3-40.
- ² Bodo Uhl, Der Wandel in der archivischen Bewertungsdiskussion, *Der Archivar* 43, 1990, str. 529-538.
- ³ Wolfram Werner, Quantität und Qualität moderner Sachakten. Erfahrungen aus dem Bundesarchiv, *Der Archivar* 45, 1992, str. 39-48.
- ⁴ Theodore R. Schellenberg, Die Bewertung modernen Verwaltungsschriftguts, übersetzt und herausgegeben von Angelika Menne-Taritz, Veröffentlichungen der Archivschule Marburg, Nr. 17, Marburg 1990.

1. pripomočki za izbor ustvarjalcev dokumentarnega gradiva,
2. pripomočki za valorizacijo dokumentov,
3. pripomočki za valorizacijo po vsebini.

Med pripomočke za izbor ustvarjalcev dokumentarnega gradiva sodijo vzvirne liste, ki so bile narajene sama za nekatera področja (kmetijstvo in gazdarstvo, promet, zadeve s področja zdravstva, kulture in umetnosti) in so dajale pregled nad organizacijsko sestavo posameznega področja; okvirna sistematika valorizacije državnih ustvarjalcev dokumentarnega gradiva, ki je temeljila na vzorčni listi posameznega področja in je imela namen prikazati vse državne organe, gospodarsko vodene in znanstvene smeri in je pomenila predlogi za konkretno izvršitev ustvarjalca gradiva v eno od treh vrednostnih kategorij; imeniki ustvarjalcev dokumentarnega gradiva, ki so prikazovali vse v prva vrednostni kategorijo uvrščene ustvarjalce dokumentarnega gradiva, od katerih so državni arhivi odbirali arhivska gradiva.

K pripomočkam za valorizacijo dokumentov so sodili seznanji oziroma liste arhivskega gradiva, liste dokumentarnega gradiva posameznega ustvarjalca gradiva, liste tipičnih kategorij dokumentarnega gradiva za izločitev oziroma uničenje (negativna lista, od vseh pripomočkov najbolj uporabljan pripomoček valorizacije) in specifični področni katalogi gradiva za uničenje (npr. gradivo pošte). Liste arhivskega gradiva so pomenile seznam dokumentov in pregled nad dokumentiranimi zgodovinskimi dejstvi, v čemer so se povezovale z vsebino dokumentacijskih profilov.

Kot pripomoček za vsebinsko valorizacijo gradiva so uporabljali dokumentacijski profil državnih arhivov za obdobje od leta 1945 do 1981 in dokumentacijski profil državnih, okrožnih in mestnih arhivov. Prvi je namenjen razumevanju gradiva v obdobju socializma 1945-1981. To so liste zgodovinskih dejstev, dogodkov, procesov. Uporabljali so ga v vseh državnih arhivih kot okvirno listo. Iz njega so leta 1982 izpeljali dokumentacijske profile pri državnih, okrožnih in mestnih arhivih, ki so vsebovali notranje naloge, pripomočila za valorizacijo političnega, ekonomskega in družbenega razvoja v obdobju socializma, specifičnost nekega področja. Povezani su bili s teritorialnim profilom (geografsko-ekonomski opis zgodovinsko nastale regije).

Dr. Kretzelmar nas je na kratko seznanil še z nemško arhivsko zakonodajo in predvsem s posameznimi členi, ki opredeljujejo valorizacijo. Dotaknil se je tudi problema vrednotenja masovnega sodobnega dokumentarnega gradiva.

Zadnji dan je patekal v smislu predstavitve rezultatov praktičnega dela.

Vse dni tečaja je patekala živahna diskusija o izkušnjah in težavah pri vrednotenju, prevzemanju in strakovni obdelavi arhivskega gradiva; nadaljevala se je še oba večera na družabnem srečanju v enem od marburških lokalov.

Suzana Felicijan-Bratož

Obisk državnega centralnega rudarskega arhiva v Banski Štiavnici na Slovaškem, 7. - 11. september 1998

V dneh od 7. do 11. septembra je v Banski Štiavnici v Slovaškem Rudogorju pateleal 4. svetovni simpozij o kulturni dediščini v rudarstvu, geologiji, metalurgiji, rudarskih arhivih, muzejih in knjižnicah. Osrednja tema tega srečanja so bile tradicije v rudarskem šolstvu. Sloveniji je zastopali šest udeležencev in ti so na simpoziju sodelovali s tremi referati. Ob udeležbi na simpoziju se mi je ponudila priložnost, da sem obiskal tudi Državni centralni rudarski arhiv (Štatny ustredny bansky archiv) v tem starem rudarskem mestu.

Arhiv je bil ustanovljen pred oseminštiridesetimi leti ter je najpomembnejša ustanova za varstvo arhivskega gradiva s področja rudarstva in sorodnih ved na Slovaškem, brani pa tudi ogromno gradiva iz vseh dežel nekdanje Avstra-Ogrske ter drugih evropskih in čezmorskih dežel. V arhivskih skladiščih je shranjena več kot 5000 tekočih metrov gradiva, vsako leto pa pridobijo okrog 200 t. m. novega gradiva. Zaradi zgodovinske povezanosti rudnika srebra, zlata in bakra v Banski Štiavnici ter rudnika živega srebra v Idriji - v drugi polovici 18. stoletja sta bili namreč mesti sedeža pomembnih rudarskih uradov - je v štiavniškem rudarskem arhivu shranjena velika arhivskega gradiva, povezanim z idrijskim rudnikom. Z ljubeznivim dovoljenjem direktorja arhiva g. Jozefa Šurovca in ob pomoči njegave namestnice g. ělene Kašiarave mi je bilo omogočena, da sem lahko dva dneva evidentiral arhivsko gradivo, ki zadeva idrijski rudnik.

Rudarski arhiv v Banski Štiavnici na Slovaškem, (na zgibanki)

Izmed 241 arhivskih fondov v arhivu je najpomembnejši fond Glavnega komarnogrofovskega urada oziroma Urada višjega komornega grofa (Hlavny komarnogrofsky urad, Oberstkammergrafenamt) v Banski Štiavnici z približno 1000 t. m. gradiva iz obdobja med letoma (1236) 1524 in 1918. V njem so shranjeni večinoma vsi pomembnejši dokumenti in

idrijskem rudniku. Eden najpomembnejših dokumentov je prepis idrijskega rudarskega reda (Idrianische Perkwerehs Ordnung) iz leta 1580. Ta prepis na 43 straneh, verjetno iz 18. stoletja, so nam tudi fotokopirali. Nadalje sem evidentiral dokumente, ki so shranjeni v gradivu Zapisnikov poročil (Bericht Protocoll) od leta 1566 do 1743. Tu so zapisi o idrijskih rudniških uradnikih (Idrianer Beamte und Officianten), vizitacijski zapiski (Idrianer Bergwerks Visitationen Comission, Idrianer Bergwerks Visitationen Relation), spisi idrijskega rudniškega urada (Idrianer Verweeser Amt), vse iz 18. stoletja, pa tudi zapiski idrijske rudniške komisije (Idrianischer Bergwerk Commission) iz leta 1643. Iz seznamov spisov za leta 1785 je razvidno, da so ohranjeni zapisi o idrijskih rudarjih (Idrianer Bergarbeiter...) in spisi idrijskega Višjega rudniškega urada (Idrianer Ober-Berg Amt oziroma Idrianer Berg Ober Amt).

Arhiv hrani izjemno bogata zbirka (več kot 50.000 kosov) rudniških in jamskih načrtov, kart in skic. V inventarjih te zbirke sem zasledil tri jamske karte iz idrijskega rudnika iz let 1698, 1706 in 1750 (inv. št. 9964-9966). Ohranjeni pa so tudi zelo lepi načrti rudnika v Banski Štiavnici, ki sta jih narisala graditelj klevč Jažef Mrak, tukajšnji praktikant, in Anton Steinberg, upravitelj idrijskega rudnika v prvi palavici 18. stoletja.

Zaradi zasedenosti arhivske čitalnice in prezaposlenosti odgovornih v arhivu z organizacijo simpozija na žalost nisem mogel pregledati drugega obsežnega fonda, pomembnega za našo zgodovino, in sicer fonda Rudarske in gozdarske akademije v Banski Štiavnici (Banska a lesniška akademija, Bergakademie) z gradivom iz let od 1770 do 1919. Akademijo je leta 1762 ustanovila cesarica Marija Terezija in je bila prva visokošolska ustanova te vrste na svetu. Na njej so se šolali številni rudarski strokovnjaki, ki so po končanem študiju službovali pri idrijskem rudniku, osem let pa je na njej poučeval tudi Johannes Antonius Scapoli. Gospod Scapoli je v ta kraj prišel iz Idrije, tam je bil namreč med leti 1754 in 1769 prvi rudniški zdravnik.

Banska Štiavnica na Slovaškem, litografija iz leta 1859, (s kataloga)

Obisk v štiavniškem arhivu je bil tudi lepa priložnost, da sem tamkajšnjim arhivistom predstavil delo v Zgodovinskem arhivu Ljubljana in v naši enoti v Idriji ter jih seznanil z jubilejem, ki ga letos praznujemo ob stoletnici delovanja našega arhiva. Ob tej priložnosti smo izmenjali tudi nekaj arhivskih publikacij.

Dva dneva sta bila vsekakor premalo za natančnejše popisovanje gradiva, vendar smo uspeli vzpostaviti stike med arhivoma, tako da ni ovir za prihodnje sodelovanje.

Prihodnji "Erbe Symposium", kot je uradni naziv simpozija, bo leta 2000 v Goldnu, v ameriški zvezni državi Colorado, pogovarjali pa smo se tudi o možnosti, da bi naslednjega, ta bo leta 2002, organizirali v Idriji.

Janez Pirc

Simpozij o Petru Pavlu Glavarju, Rim, 7. - 12. september 1998

Slovenska teološka akademija v Rimu s predsednikom prelatom dr. Maksimiljanom Jezernikom je od 8. do 11. septembra 1998 v Papeškem Slovenskem zavodu v Rimu - Sloveniku organizirala simpozij o Petru Pavlu Glavarju. Iz Ljubljane so k pripravi simpozija največ prispevali tajnik Teološke fakultete v Ljubljani dr. Eda Škulj in profesorja na tej fakulteti dr. Metod Benedik in dr. Frane Oražem.

Peter Pavel Glavar se je rodil 2. maja 1721 in umrl 24. januarja 1784. Deloval je v Komendi in na Lanšprežu ter je kot duhovnik, gospodarstvenik, čebelar in mecen skušal čim bolj pomagati takratnemu siromasnemu človeku k višji izobraženosti in s tem do boljšega kosa kruha. Sodel je v krog razgledanih Slovencev iz sredine 18. stoletja.

Z njegovo podobo so se v preteklosti ukvarjali že življenjepisci, kot npr.: Stratil, Rechfeld, Vrbovec, Padlogar, Demšar... ter pisatelja Ivan Pregelj z Odisejem iz Komende in Ivan Sivec v knjigi In večno bodo cvetele lipje. Simpozij v Rimu je skušal najprej osvetliti obdobje in prostor, v katerem je P. P. Glavar živel, in nato še njegovo raznavrstno delovanje.

Prvi sklop Glavarjevega simpozija v Sloveniku je odprla razprava dr. Franceta M. Dolinarja s splošnim orisom Vojvodine Kranjske sredi 18. stoletja, nadaljeval pa prispevek akademika dr. Jožeta Mlinarča s predstavitevjo Malteškega viteškega reda v Sloveniji, saj je Commenda Sv. Petra sodilala pod njegovo pristojnost, tako kot na slovenskem ozemlju še ležeči komendi v Melju pri Mariboru in na Polzeli. Predstavitev prostora in dobe sta nadaljevala dr. Janez Höfler - ta je govoril o Komendski fari do Glavarja, in dr. Vincenc Rajšp z opombami Komende na jožefinskih zemljevidih. Gašper Šnidr je predstavil posebitev ozemlja malteške Commende Sv. Petra v arheoloških dohah in Graščina v Komendi v Glavarjevi

dobi. Z Graščino se je P. P. Glavar srečal kot dojenček, ko ga je mati odložila na njen prag in v njej je pozneje kot upravnik komende do izgradnje beneficijature zagotovo tudi bival. To poročilo je dopolnil še mag. Matevž Košir s prispevkom o posestvu v Komendi, v obdobju, ko ga je imel v zakupu Peter Pavel Glavar. Posestvo je bilo sicer v lasti Malteškega viteškega reda. Nadalje so udeleženci simpozija spoznali takratne gospodarske razmere in razlike med Gorenjsko in Dolenjsko, ter jih lahko tudi primerjali. Dr. Stane Granda je predstavil še Glavarjevo posestvo Lanšprež, kamor se je Glavar v letu 1766 umaknil, ker mu malteški viteški red ni hotel več podaljšati pogodbe za najem Commende Sv. Petra. S temi razpravami je bila nekako končana tudi predstavitev časa in prostora, v katerem je P. P. Glavar živel in deloval.

Naslednji dve razpravi sta pomenili nekak prehod med prvim in drugim sklopom, saj sta se že neposredno nanašali na P. P. Glavarja. V prvi je Matjaž Ambrožič predstavil z Glavarjevega prednika v Komendi Testaferata, (baron Pietro Giacomo Testaferata). Ta naj bi bil kljub duhovniškemu stanu Glavarjev oče, čeprav tega ni nikoli priznal. V drugi razpravi je dr. Metod Benedik predstavil celotno Glavarjevo življenjsko pot.

Drugi sklop se je začel z Glavarjevim katehetskim delom, predstavil ga je dr. Slavko A. Snoj, Glavarjeve pridige je predstavil dr. France Škrabl in Glavarjeve spise dr. Ciril Sorč. Pri spisih bi omenil le to, da je doslej veljalo prepričanje, da je P. P. Glavar avtor petih obranjenih zvezkov teoloških spisov. Po burni diskusiji pa smo ugotovili, da so to le zapiski, ki so nastajali ob njegovem študiju teologije.

Šolsko v 18. stoletju s poudarkom na Glavarjevi šolski dejavnosti je predstavil Stane Okoliš, Glavarjevo (malteško) karitativno dejavnost in Glavarjev grb pa Tadej Jakopič. Tu se je tudi izkazalo, da Glavar, kljub temu, da je bil upravnik malteške Komende in pozneje lastnik gospodarske Lanšprež, ni bil malteški vitez, ker pravila reda pač nezakonsko rojenim niso dovoljevala vstopa.

Glavarjevo korespondenco sta predstavila dr. Lojzka Bratuž - predstavila je Glavarjevo dopisovanje z Attemsom, in dr. Borut Košir - predstavil je z Glavarjevo dopisovanje s Testaferato, ki je bil hkrati njegov predhodnik v Komendi, njegov nadrejeni kot komendator malteške viteške komende in - kot že prej omenjeno, tudi njegov oče, čeprav tega ni nikoli javno priznal.

Glavarjeva izobraženost in razgledanost sta vidni v še danes obranjeni Glavarjevi knjižnici. Predstavila jo je Anda Peterlin. Glavar je bil avtor prvega slovenskega "gospodarskega" teksta, Pogovora o čeheljih rojih, ki ga v Rokopisni zbirki hrani Arhiv Republike Slovenije, in zato je o Glavarju in čehelarstvu spregovoril dr. France Oražem. Glavar je bil duhovnik in o njegovem delu z verniki je v razpravi Glavar in ljudska pobožnost spregovoril dr. Slavko Kranjc. Ker je hotel P. P. Glavar preprostega človeka čimbolj izobraziti, je v letih svojega bivanja v Komendi iz Kamnika pripeljal tudi Jakoba Zupana, avtorja prve

slovenske opere Belin, ki žal ni obranjena v celoti. O odnosu P. P. Glavarja do glasbe je spregovoril dr. Edo Škulj v razpravi Glavar in cerkvena glasba. Ker pa so P. P. Glavarja preučevali tudi že v polpretekli dobi, že pred tem simpozijem, je ta raziskovanja osvetlil Jože Pavlič. Orisal je delo enega največjih Glavarjevih poznavalcev, in sicer v razpravi Glavar v delu Viktorijana Demšarja. V omenjeni razpravi je bil podan tudi kratek oris tega pomembnega moža.

Sledili sta še mninostnozgodovinski razpravi dr. Ane Lavrič: Glavar in komendska cerkev ter Glavar in cerkev v Tunjicah, ki jo je P. P. Glavar po vzoru bazilike Sv. Neže v Rimu zgradil v spomin na svojo nezakonsko mater.

Za sklep simpozija smo lahko slišali razpravi dr. Marjete Humar o Glavarjevi slovenščini in dr. Marije Stanonik o Glavarju v slovenskem slovstvu.

Glavarjev simpozij v Rimu je vsaj meni ostal v spominu kot izjemno natančno strokovno in tehnično organiziran (referenti smo bili seznanjeni s tematiko in potekom že leto prej, tako da smo se lahko temeljito pripravili in dejavno sodelovali v diskusijah). Avtorji lahko svoje razprave po simpoziju še dopolnijo. Vsi prispevki bodo objavljeni v samostojnem zborniku Glavarjevega simpozija, ki bo izšel pri Mohorjevi družbi februarja 1999.

Gašper Šmid

Za objavo prispevka INZ ni pridobil soglasja avtorja

Za objavo prispevka INZ ni pridobil soglasja avtorja

Za objavo prispevka INZ ni pridobil soglasja avtorja

Evidentiranje arhivskega gradiva v National Archives and Records Administration (NARA) v Washingtonu, D.C., 1. - 13. junij 1998

Nekaj osnovnih podatkov o dejavnosti:

Arhivsko gradivo NARA je hranjeno na več lokacijah: v stari stavbi **National Archives Building**, zgrajeni leta 1935 na Pennsylvania Avenue (med 7. in 8. ulico). V Washingtonu hranijo najstarejše arhivsko gradivo, kongresno gradivo, zvezne sodne fondne in arhivsko gradivo za obdobje pred II. svetovno vojno ter gradivo, pomembno za geneološke raziskave. Zaradi zapolnitve vseh kapacitet od leta 1970 stavba ne more več sprejemati arhivskega gradiva.

V novi zgradbi National Archives, to je **Archives II** v College Parku, Md., na 8601 Adelphy Road, zgrajeni leta 1993 in usposobljeni za uporabo od konca novembra 1996 dalje, hranijo predvsem gradivo, pomembno za vojaške zgodovinarje in za zgodovino tik pred, med II. svetovno vojno in po njej. Arhiv hrani arhivsko gradivo na posebnih medijih (avdio in video), skupaj s filmi, razglednicami, zemljevidi, načrti, geodetskimi posnetki in podatki na elektronskih medijih. Gradivo se nanaša tudi na mednarodne odnose, trgovino, delo, promet, proračun, energetiko, socialne zadeve in obsega dve predsedniški zbirki v obdelavi. V to poslopje je bilo premeščeno tudi arhivsko gradivo iz Suitlanda.

Arhivsko gradivo NARA je hranjeno tudi v desetih **Presidential Libraries (Predsedniških knjižnicah)**, ki so začele po letu 1939 s predsednikom Rooseveltom in njegova podarjena osebna zbirka, prvo v ZDA. Te so: Hoover Library v West Branchu, Iowa, Roosevelt Library v Hyde Parku, New York, Truman Library v Independenceu, Missouri, Eisenhower Library v Abileneu, Kansas, Kennedy Library v Bostonu, Massachusetts, Johnson Library v Austinu, Texas, Ford Library v Grand Rapidsu, Michigan, Carter Library v Atlanti, Georgia, Reagan Library v Simt Valleyju, California. Nixon Presidential Materials so še v Washingtonu, D. C., zdaj v College Parku; prav tako nastaja tam tudi Bush Project, ki se bo razvil v Bush Library. Zbirke v Predsedniških knjižnicah obsegajo arhivalije, muzealije in knjižnično gradivo; več kot 250 milijonov strani zapisov, 5 milijonov fotografij, več kot 4500 km filmskega gradiva, za 68.000 ur diskov, video- in avdioposnetkov in 280.000 kasetov muzealij, kar omogoča kompleksen študij predsedniških gradiv in odnosov v izbranem obdobju.

Poleg teh ustanov hrani arhivsko gradivo tudi **Library of Congress**, zlasti kar zadeva varnostne

arhive. NARA nadzoruje še 33 drugih arhivskih zavodov po vseh ZDA. V njih je trenutno zaposlenih približno 4000 arhivistov, ker so zaradi modernizacije opreme in postopkov skrčili število zaposlenih za več kot 1000 ljudi.

Glede na moje časovno omejeno bivanje v ZDA sem se osredotočila na gradivo, pomembno za Slovenijo v obdobju 1941-1954. Zato sem se zadržala le v Archives II v College Parku, Md. Nova, moderna opremljena šestnadstropna stavba se razprostira na 13,4 hektarjih zemljišča, obsega 157.227 m² površine v dolžini 336,5 m in širino 136,6 m. Poleg tega ima svoje parkirišče v 3 nivojih za 763 vozil in zunanje parkirišče za dodatnih 64 avtomobilov. V stavbi so raznovrstni laboratoriji na skoraj 10.000 m², konservatorski laboratorij na skoraj 4000 m², laboratorij za specialne medije pa obsega skoraj 6000 m². Delovnih površin za obdelavo gradiva je 11.300 m², pisarniških prostorov 21.300 m² in skladiščnih površin skoraj 3500 m². Skoraj 21.000 m² je tako imenovanega mechanical space. Velik avditorij je na površini 604 m² in predavalnice na površini ca 762 m². Arhivska čitalnica v drugem nadstropju, tam sem se pretežno zadrževala, sprejme hkrati skoraj 100 raziskovalcev, opremljena pa je tudi s 15 samopostrežnimi fotokopirnimi stroji (na kartico), na katerih je dovoljeno le 5 minutno kontinuirano fotokopiranje. Mikrofilmska, filmska ter avdio- in videočitalnica v četrtem nadstropju sprejme veliko manj ljudi, ima le nekaj čitalcev, z dveh pa se lahko tudi samodejno preslikava na papir posamezne dokumente. V tretjem nadstropju je bogata knjižnica ter kartografsko in arhitekturno gradivo, v petem nadstropju so razglednice in drugo fotografsko gradivo, v šestem pa arhivsko gradivo na elektronskih medijih. V Archives II imajo poskrbljeno tudi za dnevno varstvo do 50 otrok na 463 m² površine, prostor za rekreacijo na 256 m², 1300 m² površine pa je namenjene 300 sedežem v samopostrežni restavraciji v pritličju. Tam je tudi priložnostna trgovinica. Celotna zgradba ima 367 omaric za osebno prtljago, saj v čitalnico smemo vzeti le majhno denarnico. Papir in svinčniki so na razpolago v čitalnici, vse čitalnice pa sprejmejo 390 raziskovalcev hkrati.

Ne najbolj zanimiv podatek je, da je v tej arhivski stavbi zaposlenih 600 arhivistov in več kot 200 pogodbeno vezanih preostalih delavcev. Za varnost je brezplačno poskrbljeno. Med stariim postopjem in novim arhivom vozi vsak dan razen sobote tako imenovani staff shuttle, brezplačni arhivski avtobus, vsako uro od 8.00 do 17.00, saj je razdalja med njima za skoraj eno uro vožnje (odvisno od prometne gneče in linije).

Glede na razpoložljiv čas sem se osredotočila na arhivska pomagala (Finding Aids).

1. Najprej sem se seznanila z zadnjim splošnim vodnikom v treh delih: **The Guide to Federal Records in the National Archives of the USA, 1995**, ki ga je mogoče naročiti z vnaprejšnjim plačilom 95 US\$ in 5 US\$ za poštnino na naslovu: National Archives Trust Fund, NWPS, P.O. Box 100793, Atlanta, GA, USA.

Ugotovila sem, da so za Slovenijo zanimivi fondni,

ki vsebujejo - predvsem glede na obdobje, ki me je najbolj zanimalo (1943-1954, II. svetovna vojna in njeno zakulisje, Tržaško vprašanje, STO, Cona A in B, raznejitveno vprašanje, zavezniški dogovori in odločitve) te skupine arhivskih fondov (Record Groups):

- RG 15 - Records of the Veterans Administration
- RG 43 - Records of International Conferences, Commissions, and Expositions
- RG 44 - Records of the Office of Government Reports
- RG 46 - Records of the U.S. Senate
- RG 59 - Records of the Department of State
- RG 84 - Records of the Foreign Service Posts of the Department of State
- RG 128 - Records of Joint Committees of Congress
- RG 165 - Records of the War Department General and Special Staffs
- RG 169 - Records of the Foreign Economic Administration
- RG 208 - Records of the Office of War Information
- RG 213 - Records of the Foreign Claims Section (War)
- RG 218 - Records of the US Joint Chiefs of Staff
- RG 226 - Records of the Office of Strategic Services (OSS)
- RG 238 - National Archives Collection of World War II War Crimes Records
- RG 242 - National Archives Collection of Foreign Records Seized
- RG 260 - Records of U.S. Occupation Headquarters, World War II
- RG 278 - Records of the Displaced Persons Commission
- RG 331 - Records of Allied Operational and Occupation Headquarters, World War II
- RG 332 - Records of U.S. Theaters of War, World War II
- RG 338 - Records of U.S. Army Commands, 1942-
- RG 395 - Records of U.S. Army Overseas Operations and Commands 1898-1942
- RG 429 - Records of Organizations in the Executive Office of the President
- RG 469 - Records of U.S. Foreign Assistance Agencies, 1948-1961.

Zasledila sem vsaj še 20 fondov, ki bi utegnili imeti zanimive podatke za naše območje za obravnavano obdobje. Ker ima vsaka od skupin še številne podskupine, se mi zdi bolj smiselno naročiti Vodnik in pripraviti skupinski obisk v arhivu NARA.

2. Glede na omejen čas sem se bolj posvetila skupinama 331 in 226.

Pri skupini 226 (Records of the Office of Strategic Services (OSS)) sem pregledala 11 škatel (shoe boxes) indeksne kartoteke od podskupine 0-16. E 14 in E 17 - Yugoslavia (E= Entry ali serija) in sicer:

RG 226 (pretežno Intelligence Service) E 14 NM 54, boxes 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435 in 436 - Research and Analyses, Name and Subject Card Index to series 16, in odbrala ter prefotokopirala 122 kartic z regesti, in

RG 226 E 17 NM 54, boxes 118, 119 in 120, Research and Analyses, Name and Subject Index to

series 19, 21 in 23, ter odbrala in prefotokopirala 182 kartic z regesti.

3. Naslednja, zelo zanimiva in za nas najpomembnejša je skupina 331 (Records of the Allied Operational and Occupation Headquarters, World War II (AOOH)). Tu mi je najprej uspelo najti in prefotokopirati pomagala: Preliminary Inventory of the Records of Allied Operational and Occupation Headquarters, World War II, Part III - Records of the Allied Force Headquarters (AFHQ), ki sta ga sestavili arhivistki Mary Joe Head in Jessie T. Midkiff izključno za interno uporabo leta 1963 (*izbor je priložen v fotokopiji* - priloga 2), Part IV - Records of the Allied Military Government (AMG), British-United States Zone, Free Territory of Trieste, Part IV, ki sta ga sestavili J.T. Midkiff in O.K. Liebman tudi leta 1963, in je sicer le za interno uporabo (*priloga 3*), nato še Subject File Headings for the Records of the Allied Control Commission (Italy) 1943-1947, ki ga je pripravila Patricia C. Brown in je *priloga 4*. Vsebinska je na mikrofilmu 1190. Iz njega je razvidna organiziranost arhivskega gradiva za celotno Italijo.

4. Republika Italija že sedem let sistematično snema vse arhivsko gradivo, ki se nanaša na njeno bližnjo in daljno preteklost in se nahaja v tej ustanovi, ne glede na to, da s številnimi arhivskimi fondy, čeprav najbrž nekompletnimi, razpolaga tudi v rimskem in drugih arhivih. Tudi letos tu poteka sistematično presnemavanje gradiva iz obdobja II. svetovne vojne in takoj po njej. Projekt, dogovor med obema državnima arhivoma še ni končan. Za to obdobje je območje Republike Italije zaokroženo v 15 regijah, posebej pa STO, Anglo-ameriška cona, mesto Trst in Jugoslovanska uprava. Tega gradiva pri nas nimamo ali pa je zelo fragmentarno.

5. Trenutno potekajo priprave za jesensko presnemavanje arhivskega fonda XIII. Regije - Venezia Giulia (s provincaми Gorica, Pula, Trst in Mesto Trst). V zvezi s presnemavanjem tega gradiva sem se pogovarjala tudi na Ambasadi RS v Washingtonu z veleposlanikom dr. Ruptom in vojaškim atašejem polk. Miklavcem. Oba sta izrazila interes in potrebo po pridobitvi tega gradiva in omenila prizadevanja - že tudi v preteklosti - za uredništev zamisli. Posredovala sta mi celo naslove nekaterih poznavalcev tega gradiva in obdobja, ki živijo v ZDA in so bili tudi v preteklosti pripravljeni pomagati naši državi, da bi pridobila pomembno arhivsko gradivo (seveda v reproducirani obliki). Hkrati sta mi dala tudi naslove nekaterih naših poznavalcev, ki bi verjetno z zanimanjem sodelovali pri projektu.

6. V upravi arhiva v College Parku, ki je finančno odvisen od Trust Foundation, sem se dogovarjala o sočasni izdelavi obeh kopij fonda, ki ga pripravljajo za Državni arhiv v Rimu. V načrtu se strinjajo. Če bi pa tudi mi pristopili k sistematičnemu pridobivanju gradiva, ki se nanaša na naše območje oziroma področje našega zanimanja, so se glede na količino gradiva pripravljeno pogovarjati tudi o poselni ceni mikrofilmanja (popustu).

Ker gradivo, ki je trenutno v pripravi za mikrofilmanje, še zdaleč ni edino, ki nas v tej arhivski

ustanovi zanima, vendar ga pri nas ni ali pa je nedostopna, fragmentarno v Beogradu, menim, da bi bilo potrebno projekt pridobivanja reprodukcij arhivskega gradiva v ZDA realizirati v dveh fazah:

I. faza:

Najprej hkratno presnemavanje gradiva, ki se nanaša na XIII. Regijo (ta je arhivski fond 331, Records of Allied Operational and Occupation Headquarters, World War II. - Records of the Allied Control Commission 1943-1947 (ACC) in Allied Military Government (AMG)).

V okviru ACC bi bila gradiva:

- Numeric File, Mediterranean Air Transport Service HQS 1943-1945 (1 a.š.)
- Numeric File, Operations Branch, Office, Commander-in-Chief, Mediterranean Station 1942-1945 (1 a.š.)
- Office of Military Governor Records, British-US Zone, Free territory of Trieste (FTT), 1944-1953 (a.š. 1-16)
- Office of MGR, Planning & Advisory Staff, British-US Zone, FTT, 1944-1953 (a.š. 1-19 ter a.š. 20-22)
- Planning & Advisory Staff, Miscellaneous Records, British-US Zone, FTT, 1944-53 (a.š. 24-37)
- Allied Secretariat Records, British-US Zone, FTT, 1944-53 (a.š. 38-43)
- Special Director of Security Records, British-US Zone, FTT, 1944-53, (a.š. 45-48, 49, 50-52)
- Executive Director, Administration Section Records, Camp Commandant, US Military, British-US Zone, FTT, 1944-53, (a.š. 53-55)
- Executive Director, Administration Section Records, Monthly Reports, AMG, British-US Zone, FTT, 1944-53, (a.š. 56, 57-63) + Miscellaneous Reports (a.š. 64, 65-69, 70-71)
- Public Information Office Records, AMG, British-US Zone, FTT, 1944-53, (a.š. 75-76, 78-79, 80-92, 93-96)
- Dept. of Legal Affairs Records, AMG, British-US Zone, FTT, 1944-53, (a.š. 98, 100-116, 117-131, 132-133, 134-141, 142-155, 156-164, 165-168, 168-170, 171-172, 173-175). (različne skupine arhivskih škatel vsebujejo razne zadeve - sodne obravnave, pomilostitve, oprustitve, absodbe, vojaško sodišče, ...)
- Administration Division Records, AMG, British-US Zone, FTT, 1944-53 (a.š. 183, 184-193, 194, 195-202, 203-222, 223-244)
- Allied Information Service Records, AMG, British-US Zone, FTT, 1944-53 (a.š. 245-253)
- Director of Finance & Economics, Trieste Delegations Records, AMG, British-US Zone, FTT, 1944-53, (a.š. 253a-254) + Director Records (a.š. 255-258) + Executive Office Records (a.š. 259)
- Director of Finance & Economics, AMG Comptroller, Administrative Office Records, British-US Zone, FTT, 1949-1954 (a.š. 260-278).
- Director of Finance & Economics, AMG Comptroller Records, British-US Zone, FTT, 1950-1954 (a.š. 279-282, 283-284, 285-287) + 1944-1953

(a.š. 288-295)

- Directorate of Interior Records AMG, British-US Zone, FTT, 1944-53 (a.š. 813-826)
- Directorate of Interior, Dept. of Interior, Welfare Division Records, British-US Zone, FTT, 1944-1953 (a.š. 881-882)
- Directorate of Interior, Dept. of Public Safety Records, Trieste City, AMG British-US Zone, FTT, 1944-1953 (a.š. 884-888, 889-900)
- Directorate of Interior, Dept. of Interior, Displaced Persons Records, AMG, British-US Zone, FTT, 1944-53 (a.š. 868-874)
- Directorate of Interior Records, AMG, British-US Zone, FTT, 1944-53 (a.š. 827-828)
- Dept. of Economic Records, AMG, British-US Zone, FTT, 1944-1953 (a.š. 940-941)
- Numeric File, Operations Registry, Operations Section, MAAFHQJ, Director of Operations & Intelligence, Bigot-Anvil Operations, 1943-1945 (a.š. 4).

(Obseg gradiva je 340 arhivskih škatel.)

K temu dodajmo še, da nas zanimajo arhivska pomagala (Subject File Headings for the Records), po katerih bi odbrali arhivske skupine (Series) gradiv, ki nas zanimajo v prvi fazi: Index to Headquarters and Regional Records (ki je bilo delno že mikrofilmno, delno pa še ne), Index to Regional Records, Duplicates, in še Index to Allied Military Government Trieste in se nabaja na mikrofilmnem internem papirju - M 1190, saj nas zanimajo tudi druge regije (delno, ne v celoti) zaradi dokumentacije o hazah, zbirnih centrih za formiranje prekomorskih brigad in drugih specializiranih enot prekomorcev (saj je bilo vanje vključenih več kot 25.000 primorskih Slovencev in istrskih Hrvatov), vojnih ujetnikov, prebeglilci iz drugih nezavezniških vojaških formacij, o zavezniških bolnišnicah in posameznih armadah, ki so se gibale na sredozemskih, jadranskih in balkanskih ter srednjeevropskih bojiščih.

(Obseg pomagal na M 1190 - 5 mikrofilmov.)

Arhivska pomagala skupine 331.31 (Records of Allied Military Government - AMG Venezia Giulia and Udine, Italy - AFHQ) se nanašajo na obseg gradiva 388 l.f. (približno 130 l.m.)

(Celotno arhivsko pomagalo za RG 226 in RG 331 je zaradi lažjega pregleda v prilogi št. 5.)

II. faza

1. Pregledala sem FRUS (Foreign Relations of the United States) za obdobje 1945-1954, zlasti pa še VIII. knjigo letnika 1952-1954, v kateri je objavljen izbor najpomembnejših dokumentov v jugoslovansko - italijanskih odnosih glede tako imenovanega tržaškega vprašanja. Iz te in drugih knjig sem odbrala in prefotokopirala (več sto strani v prilogi 6) vse, kar se nanaša na dogajanja ob naši zahodni meji, ne glede na to, od kod so izhajale diplomatske akcije. Ker je to le izbor najpomembnejših dokumentov, zahteva v oddelku 2600 v Archives II nadaljnje podrobnejše evidentiranje in pridobitev kopij, saj tudi s tem gradivom v Sloveniji ne razpolagamo.

2. Na tovrstno diplomatsko gradivo se navezuje

tudi arhivsko gradivo v **Library of Congress, Wash. D. C.** Congressional Research Service (CRS), kjer je gradivo National Security Archives. (V tej ustanovi se nisem uspela sestati z nikomer, saj mi je za obisk v LC zmanjkalo časa.)

3. Glede na arhivsko gradivo varnostnoobveščevalnih služb je pomembno gradivo še v RG 165, za obdobje 1942-1947, za le-to obstaja abecedni indeks po državah, osebah in zadevah. Prav tako so indeksi po državah za RG 165 OPD 1942-1945, RG 319 - Plans and Operations 1946-1950 in RG 218 - Joined Chief of Staff 1942-1961. V istih prostorih, to je oddelek 2600, se nahajajo tudi indeksna kazala za RG 59 - Central Dept. of State, RG 84 - prekomorske ambasade, in RG 273 - National Security Council. Indeksna kazala so pomembna tudi zato, ker vključujejo tudi kar dobre regeste (glede na slabo poznavanje evropskih jezikov).

Tudi teh regestov še nisem uspela pregledati in odbrati.

4. Kot arhivski delavki so mi v Archives II dovolili tudi vstop in ogled skladišča, kjer se nahaja pretežni del arhivskega gradiva, ki si ga moramo pridobiti - to je skladišče št. 290. Seznanili so me tudi z načinom naročanja gradiva za čitalnico. Te faze pa še nisem uspela preveriti.

Veliko arhivskega gradiva je že posnetega na mikrofилme, še več pa ga ni, zato je potrebno pregledati posamezne skupine dokument za dokumentom, kar pa utegne biti glede na izjemen obseg gradiva zelo težavna in dolgotrajna naloga ob skromnih sredstvih, ki jih za evidentiranje arhivskega gradiva, pomembnega za našo državo, ministrstvo za kulturo Republike Slovenije lahko vsako leto v okviru redne dejavnosti zagotavlja slovenskim arhivskim zavodom.

Milica Trebše-Štolfa

sodobni knjigi, ki po formatu, materialu in po vsebini pravzaprav ne sodita h knjigam, pač pa prej k poliean. Gre za Prispevke za kroniko samostana sv. Frančiška v Piranu iz leta 1995 (98 str.) in za Nove prispevke za kroniko samostana sv. Frančiška v Piranu iz leta 1998 (68 str.). Obe deli je zapisal p. Janez Šamperl, gvardian piranskega samostana.

Kroniki sta skupek sporočil medijev, arhivskega gradiva, fotografij, uradnih dopisov, odgovorov, ugovorov, ... o dogodkih zadnjih 40 let. Sta dragocen prispevek k poznavanju zgodovine in novejših dogodkov, pomemben tako za samostan kot za mesto Piran in tudi za širši slovensko-italijanski prostor. Upamo, da bo samostan ob 700-letnici leta 2001 dobil še tretji zvezek Kronike.

Vabilo na odprtje knjižnice in predstavitev publikacije je v Piran pripeljalo obiskovalce iz domala vse Slovenije, iz Italije, Hrvaške, Nizozemske, Švice, Avstrije, Nemčije in morda še od kod. Obiskovalci so bili iz cerkvenih vrst, pa tudi arhivske, zgodovinske, restavratorske, pravne in še kakšne druge stroke. Gostje so napolnili cerkev in prisluhnili izbranim besedam gvardiana samostana, nagovorjeni skoraj vsak v svojem jeziku. K slovesnemu razpoloženju je pripomogel tudi program skupine Slowind.

Koprski škof msgr. Metod Pirih in provincial slovenskih minoritov p. Slavko Sirmšek sta blagoslovila prostore, čast odprtja knjižnice pa je pripadla državnemu sekretarju za kulturo g. Silvestru Gabrščku.

Vse je potekalo mirno, preprosto, sproščeno, a vendar prefinjeno, kot da so bile vse stvari razumljene, dogovorjene in dokončane že v nekem prejšnjem obdobju ali pa pripravljene za obdobje, ki šele pride.

Tudi Ptujčani smo se odzvali vabilu - zaradi arhivskega sodelovanja, zaradi Skupnosti starih mest - Pirana, Škofje Loke in Ptuja - in zaradi gostiteljev - naših domačinov.

Čestitamo!

Kristina Šamperl-Purg

Odprtje stare samostanske knjižnice in predstavitev prispevkov za kroniko - 13. aprila 1998 v Piranu

Minoritski samostan v Piranu je po 40 letih znova odprl javnosti del obnovljenega samostana in dragoceno knjižnico. Knjižnica ima na svojih knjižnih policah zbranih več kot 4000 knjig, ki so pred 40 leti romale na podstrežja in v delovne prostore najete hiše.

Knjige so v obnovljenih prostorih samostana našle ne le odlični prostor, temveč tudi večšo roko in oko strokovnjaka z dušo, p. Marjana Vogrina.

Svojevrstno nasprotje so kovinske police. Morda nam sporočajo, da je nekega obdobja konec, da je treba uporabiti nove materiale, novo miselnost, da se očistiti bogastvo preteklosti.

V samostani so skozi stoletja nastajale knjige. Menihi so jih pisali, jih prepisovali, in tudi zdajšnji patri minoriti delajo tako. Na častnem mestu stare samostanske knjižnice bosta prav gotovo stali dve

Simpozij "Arhivi, knjižnice, muzeji", Poreč, 16. - 18. november 1998

V Poreču je v dneh od 16. do 18. novembra 1998 potekal simpozij na temo "Arhivi, knjižnice, in muzeji". To je bil drugi simpozij po vrsti. Prvi je potekal leta 1997 na isto temo. Seminar je bil organiziran zaradi potrebe po sodelovanju na področju globalne informacijske infrastrukture med arhivi, knjižnicami in muzeji. Nastal je iz ideje o nujnosti odprtja knjižnic do sorodnih ustanov in iz ideje, kako bi uporabnik lahko dobil čim bolj popoln in čim bolj točen odgovor na svoje vprašanje. Že prvi simpozij je bil izraz vpliva sodobne informacijske tehnologije na arhive, knjižnice in muzeje kot ustanove ki so pri-

stojne za zbiranje, obdelavo in uporabo informacij, ki vse bolj nastajajo ali se obdelujejo in uporabljajo v elektronski obliki. Ta drugi simpozij, ki je bil načrtovan za Rovinj, izveden pa v Poreču, je pokazal potrebo za čim bolj intenzivni in produktivni izmenjavi izkušenj in znanj, ki imajo odločilno vlogo pri odgovorih na sodobno informacijsko tehnologijo. Sam simpozij je nakazal smernice za čim bolj usklajeno sodelovanje razvojnih dejavnosti arhivov, knjižnic in muzejev ter sorodnih ustanov s ciljem, da se čim hitreje napravi skupno informacijsko okolje, ki bo temeljilo na zahtevah uporabnikov in potrebah posameznih dejavnosti. Prav tako je pokazal možnost za sodelovanje računalniških tehnologij, razvijanje standardov, uporabo informacijskih sistemov ter usklajevanje storitev in proizvodov posameznih strok. Simpozij je obenem skušal opozoriti na možnost izvedbe projektov, ki se vodijo v vseh omenjenih strokah, udeleženci pa so imeli priložnost tudi spoznati najpomembnejša področja informacijske tehnologije v arhivih, knjižnicah in muzejih, vplive, ki jih ima le-ta na standardne postopke strokovnega dela, in zahteve, ki se postavljajo pred omenjene ustanove. Cilj simpozija je bil dati teoretična razglabljanja za nadaljnje delo.

Na simpoziju so predavali znani hrvaški strokovnjaki s področja arhivov, muzejev, knjižnic in računalniške tehnologije.

Ivo Maroević, profesor muzeologije na Filozofski fakulteti v Zagrebu, je opredelil problem identifikacije in obdelave kulturnih informacij v muzejih, knjižnicah in arhivih.

Marijan Rastić je obrazložil pravne temelje za razmejitve dejavnosti med arhivi, knjižnicami in muzeji.

Baris Zakošek iz Zgodovinskega arhiva na Reki je pojasnil ameriške standarde popisovanja arhivskega gradiva - tridimenzionalnost arhivskega gradiva.

Tanja Buzina je imela referat s področja bibliografskih zapisov.

Markita Frančič iz Muzejskega dokumentacijskega centra v Zagrebu je govorila o vlogi MDC v informatizaciji muzejske dejavnosti.

Žarka Vujić s Filozofske fakultete v Zagrebu je opredelila strukture podatkov na področju muzejske dejavnosti.

Vedrana Juričić je govorila o rokopisnih glashenih delih, ki se nahajajo v arhivih, knjižnicah in muzejih, in o njihovem prenosu na računalniško bazo v Frankfurtu. Omenjeno je ponazarila na računalniku.

Mima Viller iz Nacionalne in vseučiliške knjižnice v Zagrebu je govorila o informacijskih zadevah, in

sicer o mednarodnih projektih s področja informatizacije (Desire - Metadata). Referat je temeljil na primerjavi referatov, povzeli pa internetni, ki so se nanašali na "Metadata", to je podatkih o podatkih.

Miroslav Milinović iz Hrvaške akademske in raziskovalne mreže Carnet je zelo obširno predstavil področja računalništva, interneta in oblikovanja "html" strani. Pojasnil je, kako in s kakšnimi informacijami do novih informacij z vsemi možnimi iskaleci. Njegovi prikazi so bili poleg teoretičnih tudi praktični, in sicer v računalniški delavnici. Delavnico so namreč na simpoziju oblikovali za udeležence, ki jih je to zanimalo. Imela je neposredno povezavo z internetom, tako da so lahko udeleženci sami "hrskali" po internetu, prav tako je bilo udeležencem nazorno prikazano oblikovanje "html" strani.

Tomislav Šola je razpravljal o delitvi kulturne dediščine na arhive, knjižnice in muzeje na podlagi ameriških izkušenj. Opredelil je pomen in gradivo, na katerem je kulturna dediščina ustvarjena (papir, les itd.), razdelil na ustvarjalce (država, univerza itd.) itd.

Stančić Hrvoje je govoril o digitalizaciji muzejev, arhivov in knjižnic, to je o prenosu vseh podatkov na informacijsko mrežo.

Jozo Ivanović iz Hrvaškega državnega arhiva v Zagrebu je teoretiziral o upravljanju s podatki različnih uporabnikov.

Aleksandra Horvat s Filozofske fakultete v Zagrebu je obravnavala avtorske pravice. Pri tem je primerjala slovenski zakon o avtorskih pravicah in mednarodno zakonodajo z omenjenega področja. Poudarila je zahtevo po novem hrvaškem zakonu o avtorskih pravicah.

Maja Cvitaš je govorila o bibliotekarstvu v računalniški obdelavi z vsemi normativnimi datotekami. Pri tem je vzela za primer računalniško obdelavo del Ivana Meštrovića s konkretnim prikazom same obdelave na računalniku.

Pomanjkljivost simpozija je bila v tem, da referati predhodno niso bili objavljeni v zborniku. Objava tega je napovedana za začetek prihodnjega leta. Tudi sama organizacija ni bila na vrhuncu, saj se je program spreminjal od predavanja do predavanja. Sicer pa je treba poudariti, da so bili predavatelji simpozija strokovno na zelo visoki ravni, da je bilo njihovo teoretično znanje zelo veliko, da so bile tudi razprave na visoki ravni. Vsekakor pa hi še omeniti, da so se vsi predavatelji večinoma sklicevali na angleško in ameriško stroko in le-to prenašali na hrvaška tla. Pri tem ni bilo opaziti nohenih vplivov strok iz drugih držav.

Žarko Štrumbil

Ocene in poročila o publikacijah in razstavah

Ostale publikacije

Božo Otorepec, Dragan Matić: Izbrane listine Zgodovinskega arhiva Ljubljana (1320-1782), ZAL - Gradivo in razprave št. 19, Ljubljana 1998

Pred kratkim je v seriji *Gradivo in razprave* pod št. 19 izšla publikacija *IZBRANE LISTINE ZGODOVINSKEGA ARHIVA LJUBLJANA (1320-1782)*, katere izid je posvečen tudi praznovanju 100-letnice ljubljanskega arhiva. Avtorja sta priznani slovenski strokovnjak in poznavalec tega gradiva dr. Božo Otorepec, nekdanji arhivist v takrat še Mestnem arhivu ljubljanskem, in sedanji arhivist, pristojen za starejše gradivo, mag. Dragan Matić.

Kot navaja direktor Kopač v svojem uvodu, gre za *nekoliko slavnostnejšo publikacijo*, za kar je izbrano gradivo zavoljo svojega vsebinskega pomena, pa tudi vizualne atraktivnosti zelo primerno.

Publikacijo sestavljata dva zvezka:

V prvem so kvalitete barvne reprodukcije 46 izbranih listin. Listine si sledijo v kronološkem zaporedju: devet listin je iz večinoma druge polovice 14. stoletja, kar sedemnajst iz 15., deset iz 16., pet iz 17. in štiri iz 18. stoletja. Reprodukije so prilagojene formatu zvezka, tako da so po potrebi nekoliko povečane ali pomanjšane, v vsakem primeru pa so vedno dobro berljive, kar je sicer eden namenov te knjige in pogoj za nesničitve njenih paleografskih ambicij.

Osrednji vsebino drugega zvezka predstavljajo prepisi (transkripcije) navedenih listin z regesti in komentarji: vsaka listina, ki je ustrezno zaporedno številčena kot v prvem zvezku, je najprej opremljena z datumom in kratkim naslovom ter obsežnim povzetkom vsebine (registrom), ki naj bi nadomeščal prevod; sledijo prepis celega dokumenta, izčrpen, po literaturi narejen komentar, navedba tehničnih podatkov (velikost, pisna podlaga, pečat in morebiten prepis v ljubljanski privilegijski knjigi) ter seznama objav listine in literature, ki obravnava njeno vsebino.

V predgovoru avtor Matić predstavi ZAL-ovo zbirko listin: kako je sestavljena, kakšen je pomen teh listin, kakšne so okoliščine nastanka le-teh; prikaže jih razdeljene v skupine po zunanjih značilnostih ali vsebini, pojasni načela izbora in namen objave. Drugi avtor, Otorepec, v svojem prispevku *Listine kot zgodovinski vir* oriše znanje in notranje značilnosti listin, predstavi njihovo delitev, se posebej posveti mestnim privilegijem, predstavi listinsko gradivo za zgodovino Ljubljane v evropskih arhivih. Sledijo, kot že rečeno, objave listin, nrejene kronološko in razdeljene v sku-

pine po stoletjih, tako da je pred vsako skupino uvod z zgodovinskim orisom politično-upravnih, gospodarskih in denarnih razmer v Ljubljani v posameznem stoletju.

Kar se tiče deleža obeh avtorjev pri nastanku publikacije, moremo na kratko reči, da je prispevek prof. Otorepeca poleg omenjenega uvodnega članka in prevoda kriminalnega sodnega reda za Ljubljano iz leta 1514 predvsem v njegovem "minulnem delu", saj so ljubljanske listine do leta 1521 že objavljene v njegovem *Gradivu za zgodovino Ljubljane*. Matića je kljub temu čakalo dopolnjevanje podatkov o objavah in literaturi ter izlelava nekaterih registrov in večine komentarjev, uvodnikov o posameznih stoletjih ter natančno delo korektnega transliteriranja preostalib listin (približno tretjina), pri čemer mu je soavtor stal ob strani z vsem svojim znanjem in izkušnjami.

O primernosti vsebinskega izbora listin ne gre dvigniti, saj sta bila na delu dobra poznavaleca tega gradiva: prof. Otorepec se že dolga desetletja ukvarja z listinami in začel je prav z ljubljanskimi, Matiću pa je že več let zampano najstarejše ZAL-ovo gradivo. Vsekakor smo s predstavitvijo izbranih 46 listin in vsemi spremnimi besedili in komentarji dobili pregled obilobja od 14. do 18. stoletja v Ljubljani, ki ni namenjen le stroki, marveč širšemu krogu javnosti.

Na kratko pa velja spregovoriti še o publikaciji kot palenografskem učbeniku za nemško pisavo srednjega in zgodnjega novega veka.

Vemo, da so viri za našo nacionalno zgodovino v tem času pretežno v nemščini, pisani s po domače imenovano gntien, strokovno imenovano gotsko kuzivo ali kurenlo, zato se mora z njo spopasti vsakdo, ki želi delati na virih. Nemščina se je kot jezik listin v posvetnih krogih uveljavila že v 13., dokončno pa v 14. stoletju, kar dokazujejo tudi izbrane listine, saj je med vsemi objavljenimi le ena nenemška, in sicer latinska iz leta 1625. Primčnikov, to je tablice za branje pri nas skorajda ni oziroma se uporabljajo nemške, ki pa ne vsebujejo tekstov, značilnih za naše kraje. Pri tem ne gre toliko za palenografsko kot za jezikovno in vsebinsko razliko. Znanje branja je neločljivo povezano z razumevanjem, to pa poleg dobrega jezikovnega znanja zahteva še poznavanje upravno-politične in pravne zgodovine. Avtorja se zavedata pomanjkljivosti te plati publikacije, da za boljše razumevanje vsebine manjkajo prevodi (izjema je že omenjeni solni red pod št. 30), ki jih pri nas za tovrstna besedila nasploh primanjkuje. Posledica tega je tudi neizlelano historično izrazoslovje. To bodisi

ne pozna ustreznega termina hodisi se za isto stvar uporablja več izrazov, kar vnaša v stroko zmedo. Vsekakor je izdelava prevodov za toliko dokumentov, ki bi morali biti dodatno podprti s potrebnimi vsebinskimi komentarji in paleografskimi opombami, obsežna in zahtevna naloga, ki verjetno presega možnosti in ambicije te publikacije.

Drago Trpin

Jože Žontar: Struktura uprave in sodstva na Slovenskem od srede 18. stoletja do leta 1848, Ljubljana 1998, 265 strani

Knjiga Jožeta Žontarja, ki jo je izdal Arhiv Republike Slovenije, je pregled sprememb v organizaciji uprave in sodstva v dobi velike reorganizacije habsburške monarhije od srede 18. stoletja do marčne revolucije. To je zgodovina reform oblasti v dobi, ki se zato imenuje reformni absolutizem. Reforme so sledile vrsti vojn, ki so pokazale zastajanje monarhije. Zaradi daljnosežnih reform je to eno najpomembnejših obdobj zgodovine monarhije. To obdobje velja tudi za eno izmed najbolj bleščečih v njeni zgodovini.

Knjiga je skrajšana in predelana doktorska disertacija. Predelava je predvsem v vključitvi spoznanj, do katerih se je zgodovinska stroka dokopala od tedaj, ko je bila disertacija dokončana. V zvezi s krajšanjem naj takoj zapišem, da obžalujem, da je bil zelo skrajšan del o stanju kranjskih deželnih finan, ki kaže zelo domač odnos vodilnih plasti v deželi do javnih finan in pojasnjuje, zakaj je bil mogoč tako odločen poseg centralnih oblasti. Zdi se mi, da je vedenje o tem na Slovenskem premajhno.

Knjigo začne uvodni del, sestavljen iz dveh poglavij. Prvo poglavje je kratek prikaz sistema oblasti, ki se je začel razvijati v visokem srednjem veku in se v organizacijskih potezah ohranil vse do srede 18. stoletja. Bistveno potezo fevdalne ureditve, patrimonialno oblast, pa je tudi absolutizem ohranil vse do konca obdobja, ki ga knjiga obravnava. V drugem poglavju je izrpen pregled Haugwitzovega poročila o Kranjskem gospodarstvu. Ta pregled ponuja imeniten vpogled v zapletenost problema, ki so se ga z reformami državnih in deželnih organov lotevali, obenem pa nazorno kaže krvavo podkožje kranjskih vodilnih krogov. Potrjuje tudi že znano dejstvo, da so se absolutistični vladarji v svoji vnemi služiti državi včasih vtikali v neverjetne podrobnosti.

Sledijo poglavja o reformah javne oblasti v obdobju Marije Terezije. Jasno je videti, da je glavna reforma povezana z habsburškimi neuspehi v nasledstvenih vojnah. Reforme so se rojevale v neposredni povezavi z vojaško organizacijo. Ta je zahtevala večjo in bolj opremljeno armado. Za to je bilo treba veliko več denarja, kar je zahtevalo obsežne davčne reforme.

Davčne reforme so stalnica, ki se vleče vse do

konec knjige. Reforme so se začele sicer od vrha na ravni centralne oblasti, ko pa si je monarh nasproti stanovom pridobil dovolj moči, da mu ti niso mogli več učinkovito nasprotovati, je ustvarjal osrednjim oblastem podrejene organe oblasti tudi na stopnji dežele in še nižje. Uvajanje organov oblasti razumemo kot uvajanje uradništva, ki je odvisno od vladarja. Pri tem pa je treba poudariti, da to uradništvo še ni bilo številno, čeprav so se ravno v tem obdobju že kazale nekatere njegove značilne poteze. Druga značilnost dobe je, da je uradništvo močno povezano z izvajanjem sodne oblasti, ki se ravno v dobi reform oblasti, le-te so predmet knjige, šele začne ločevati od uprave. Ločevanje se je začelo na najvišji stopnji in je sprva potekalo kot ločevanje funkcij med več nosilcev.

V knjigi pride z navajanjem imen in pristojnosti različnih oblastnih organov predvsem na deželni ravni lepo do izraza način izvajanja reform. Ta se kaže v nenelnem spreminjanju. Spreminjanje je le deloma izraz stiske reformatorjev glede ciljev in metod reform in veliko bolj kaže njihovo spretnost manipuliranja z nasprotniki reform. To so bili predvsem stanovi, ki so izgubljali tudi tako, da so vedno manj odločali tudi o zadevah, ki so bile dotlej v njihovi pristojnosti, kot npr. različne odločitve o stanovskih funkcionarjih. Prav tako je osrednja oblast posegala na področja drugih avtonomnih skupnosti. Pri mestih je bilo tako podaljšanje dobe opravljanje sodniške in županske funkcije od enoletnih mandatov, značilnih za starejšo dobo, na triletni mandat.

Od srede 18. stoletja pa je v deželah habsburške monarhije organizirano stekel nov proces, ki pomeni pomemben korak v odpravljanju srednjeveškega sistema oblasti. Do te dobe je dežele medsebojno povezovala predvsem oseba deželnega kneza, odslej pa se pojavljajo guberniji, novi organi, pristojni za več dežel. Gradec je znova postal sedež organa, ki je imel številne pristojnosti nekdanje notranjeavstrijske vlade. Na drugi strani pa je kot sedež gubernija pridobil Trst in mesti sta, vsaj kar se višjega sodstva tiče, ta položaj za slovensko ozemlje obdržali vse do konca habsburške monarhije.

Naslednik Marije Terezije, cesar Jožef II., je izvajanje reform nadaljeval še bolj odločno. Cilj je bil ustvariti centralizirano državo z močnim uradniškim aparatom. Ta cilj naj bi imel prednost pred zgodovinsko ureditvijo, saj bi bil rezultat celo zmanjšanje števila dežel. Uresničevati so ga začeli pozneje, z združevanjem funkcij za več dežel v isti osebi, vendar se ta težnja pozneje ni nadaljevala. Pomembnejše so bile spremembe na stopnji, nižji od dežel. Povečale so se funkcije in vloga okrožij. Še pomembnejše je bilo, da so začeli priprave za ustanovitev organov oblasti na najnižji stopnji, kjer je še delovala patrimonialna oblast. Da je bilo še veliko ostankov stare ureditve, med drugim kažejo tudi izrazi, kot npr. Bann und Acht za višje ali krvno sodstvo. Ti so nastali v visokem srednjem veku in so do 18. stoletja že spremenili pomen, oblast, pa tudi vsehino. Ti oblasti niso mogle do konca, saj za poddržavljenje sodne oblasti ni bilo denarja. Sicer pa so pri zoževanju patrimonialne

oblasti izbrali zelo premeteno taktiko. Oblast so delali neprivilčno tako, da je moral npr. patrimonialni gospod na nekatere najpomembnejše funkcije nastavljeni šolane pravnike. Drugi način je bil, da so omejevali možnost, da bi si z izvajanjem javne oblasti gospodje povečevali dohodke, tako, da je izvajanje oblasti vse bolj postajalo breme. Posamezna gospodarstva so se zato prostovoljno odrekala izvajanju javne oblasti.

V poglavju o reformah oblasti po smrti cesarja Jožefa II. avtor ugotovi, da se je ustavil proces pri še nedokončanih reformah, da so bile nekatere reforme omiljene, da je bila delno obnovljena stancvska avtonomija, da pa vrnitve na stanje pred terezijanskimi reformami kljub nekaterim zahtevam ni bilo.

Ena izmed manj poudarjenih reform za vlade Jožefa II. je bila centralizacija policije, ki je bila znova vzpostavljena pod cesarjem Francem II. Istemu ministrstvu je bila na samem začetku 19. stoletja podrejena še cenzura. Ker sta bili zadnje desetletje 18. in prvi dve 19. stoletja v znamenju francoske revolucije, je bilo v tem času več razprav o reformah kot samih sprememb. Pomembno znamenje nove dobe pa je bilo, da je bilo med uradniki vse več ljudi meščanskega porekla, čeprav so vodilne funkcije še obdržali plemiči.

Posedna poglavje je posvečeno strukturi oblasti v obdobju, ko je bil večji del slovenskega ozemlja pod francosko oblastjo. Za francosko državo to ni bilo obdobje miru, pa tudi najbolj radikalno obdobje revolucije je bilo že mino, tako da spremembe niso bile tako velike, kot bi pričakovali. Nastala je povsem nova državnopravna tvorba, toda sestavljena je bila iz delov, ki so v veliki meri ohranili staro strukturo. Tako so se celo pri določitvi ozemelj distriktov, ki so bila osnova nekdanja okrožja, ozirali na nekdanjo sestavo zemljiških gospodarstev. Nove so bile predvsem najnižje enote, komuni, ki pa niso bile avtonomne in so bili meri, njihovi predstojniki, imenovani. Mere najpomembnejših mest v Ilirskih provincah je imenoval celo cesar. Še bolj dolgoročne posledice pa je imela odprava patrimonialnega sadstva, ki je preživela obdobje Ilirskih provinc.

Zadnje poglavje je posvečeno predmarčni dobi. Konzervativizem dobe se je kazal tudi v počasni obnovljivi organizaciji oblasti iz dobe pred Francozi. Številne uredbe o novi oblastni ureditvi so imele značaj provizorijev. Tako sta bili na sedanjem slovenskem ozemlju dve ureditvi: ena na ozemlju nekdanjih Ilirskih provinc in druga na območjih, ki niso prišla pod francosko oblast in kjer so nekatere reforme počakale do marčne revolucije.

Kot ob koncu pove avtor, sta kot trajna pridobitev absolutizma ostala centralno voden državni aparat, v katerem so prevladovali pravniki, in enotna državna zakonodaja. Upravne in sodne ozemeljske enote pa so se deloma ohranile.

Knjigo popestri več ilustracij osebnosti, pravnih tiskov in zemljevidov iz obravnavanega obdobja.

Velika avtorjeva zasluga je, da se loteva obdobja, ki je bilo za oblikovanje moderne države odločilno in ki v nekaterih vidikih vpliva še na našo dobo. Pri tem je

avtor spretno krmaril med pastmi, ki jih ponuja gradivo. Na prvem mestu je tu problem terminologije, in to v dveh smislih. Po eni strani je moral za številne organe ustvarjati slovenske izraze, pri čemer je dodatni problem, da nemški avtorji v poimenovanju niso tako natančni, kot bi to od njih pričakovali, saj pogosto za isti organ uporabljajo različne izraze. Drugi problem pa je na platnicah navedeno mesto iz Vilfanove Pravne zgodovine o pompozni načinu izražanja.

Največja vrednost knjige je sistematičen prikaz strukture oblasti za slovensko ozemlje, kakršen doslej širši javnosti ni bil dostopen. V tem smislu je dragoceno dopolnilo Vilfanove Pravne zgodovine Slovencev. Hvalevredna je avtorjeva samokontrola, saj nekatera obravnavana mesta kar kličejo po komentarju, a se je avtor tam znal omejiti na nekaj jedrnatih stavkov.

Vladimir Simič

Ivan Nemanič - Filmsko gradivo Slovenskega arhiva pri Arhivu Republike Slovenije, 2. dopolnjena izdaja, ARS 1998, 575 strani

Ponatis knjige "Filmsko gradivo slovenskega filmskega arhiva pri Arhivu Slovenije" Ivana Nemaniča, sežete iz dveh že zdavnaj razprodanih zvezkov v enega, zaokrožuje pisno podlago za raziskavo in razlago slovenskih filmov, shranjenih v Arhivu. Ta inventar, popisani v imenovanem in v še treh drugih temeljnih delih istega avtorja - Filmskih zapisih Božidarja Jakea, Filmih Metoda in Milke Badjura, Filmskem gradivu 1905/1993 - je hkrati zgled in razgled po slovenskem filmu. Razgled zato, ker izpod enega peresa lahko premostimo velik del pomembnih domačih filmskih del in z enega zorišča z enim pogledom zaobsežemo vso pestrost slovenskih filmov in kakovosti posameznih filmskih ustvarjalcev. Zgled zato, ker so pričujoča dela postavila visoka merila vsemu, kar bo - upamo vsaj - še zapisano v prihodnosti, obsegajoč tudi filmska dela na televiziji in pri drugih izdelovalcih filmov, pa seveda tudi vsemu, kar se bo ohranilo na drugih nosileh slike in zvoka. S podporo sodobnih naprav za zapis, zbiranje, razvrščanje in shranjevanje podatkov bi to ne smelo več biti prezahtevno.

Vsa štiri dela so opremljena z izčrpnimi študijami iz slovenske filmske zgodovine in s študijami o njenih najpomembnejših dejavnikih, z vseni pomembnimi veljavnimi viri in navedki izvora ustnih pričevanj in podatkov. Najprej v opombah k "Uvodu", nato k vsakemu razdelku, k vsakemu filmu posebej, po razlagi kratice, seveda. Pa se skozi vso množico resnih in strogih črk in besed kdaj pa kdaj zasveti tudi domislek, skorajda ludomiščen naniž, bleščeča opomba, ki bralca preseneti kot preblisk in izziv. In ki priča, da

je te inventarje pisal človek, ki ni le natančen popisovalec in zapisovalec, ampak tudi ljubitelj, če že ne kar zaljubljenec v slovenski film. Tako po zajetnem "Popisu filmov" še kako zmore tudi predragocena in prepotrebna kazala, ki sta jih izdelala mlajša sodelaveca Vladimir Sunčič in Lojz Tršan. To so kazalo krajev, kazalo pravnih oseb, kazalo oseb, odgovornih za nastanek enote, kazalo stvarnih gesel ter na koncu knjige še abecedni seznam filmov, v katerem je vsak film označen z dvema številoma. Enim, ki kaže na vrstni red filma v pričujoči knjigi, in še enim, ki pove, kako je film označen v računalniški evidenci filmskega gradiva v Arhivu Republike Slovenije - Slovenskem filmskem arhivu.

Tako je vsakomur, ki išče kraj, osebo, dogodka ... lahko poiskati vse, kar želi. Skoraj vse. Osebnost, morebiti kar preveč osebno - in zato se vnaprej opravičujem - pogrešam nekaj znanih oseb, ki bi po mojem mnenju vendarle že lahko bile imenovane. Tako v popisu filmov kakor tudi v kazalih. Tiste na primer, ki so nastopile v tretji točki šestindvajsetega "Obzornika". Na tej in na drugi strani sodbiškega katedra. Ciničen vélikega kolesa zgodovine je najbrž kriv, da so tokrat tako sodniki kot obsojenci, rablji in žrtve, nastopajoči in gledalci, postali bolniki iste bolezn, ki sem jo nekoč imenoval "Palamedov sindrom".

In če sem že pri opozorilih, naj brez slabih namenov omevim še dve.

Prepričan sem, da se bosta morala sestavljaleca kazal tako in drugače otepati več kot polovico Slovencev, ki se imenujejo Slovenke, ker vlog posameznice, ki so sodelovale pri nastajanju enot, pri označevanju nisita predstavila v ženski spol, ampak sta jim prilepila kar moško obliko.

Druga opondba zadeva uporabo nazivov "snemalce" in "kamerman". Je že res, da je med kraticami za navadek, kdo je kaj snemal, uporabljena črka "K", menim pa, da to ni dovoljšen razlog za to, da filmske snemalce prekrstimo v "kamermane". V gledališkem besednjaku Mestnega gledališča ljubljanskega iz leta 1981 je zapisan samo snemalce. Slovar Slovenskega knjižnega jezika pozna oba izraza, pove pa, da je kamerman tisti večak, ki rokuje s televizijsko kamero, snemalce pa lahko snema s filmsko kamero, televizijsko kamero ali magnetofonom. Zavzemam se za to, da bi jih vsi tako ločevali. Pa še v tem primeru nastane poplba zmeda, ko skušamo z eno besedo označiti snemalca, ki drži v rokah elektronsko kamero, snema pa na filmski način. Zmeda ni seveda nič posebnega, saj se v celoti, na vsem filmskem in televizijskem področju še nismo domenili niti za osnovne pojme. Živ bog ne vé več, kaj je film, kaj televizija, kaj televizijski film, kaj filmska tehnologija in kaj elektronska tehnologija.

Bodí dovolj in - kljub opozorilom - praznično. In naj se na koncu v imenu vseh uporabnikov še enkrat zahvalim za delo, ki nam bo v marsičem olajšalo tudi prihodnje ustvarjanje.

Igor Košir

Četrti zvezek inventarja filmskega gradiva Arhiva Republike Slovenije, pripravil Ivan Nemanič, ARS Inventarji, 1998, 298 strani

V čast mi je, da lahko predstavim četrti zvezek inventarja filmskega gradiva Arhiva Republike Slovenije, ki ga je, kot tudi prve tri, pripravil gospod Nemanič. O tem inventarju bi rad spregovoril v dvoljni vlogi: kot pogost uporabnik zbranega filmskega gradiva in kot nekdo, čigar dela bodo najbrž nekoč zašla med police te potrebne ustanove.

Naj torej povem najprej nekaj besed kot tako imenovani uporabnik.

Ne morem si kaj, da ne bi na samem začetku omenil pokojnega profesorja Franceta Brenka. Pisalo se je leto 1965. leto pred sprejetjem znamenitega zakona o arhivskem gradivu in arhivih. V svojem seminarju je takoj od začetka študija naprej pokazal vse - in pri tem mislim globesejno vse - dokumentarne filme iz takratnega trnovskega bunkerja Triglav filma. Tudi filme, za katere nekateri trdijo, da so luč projektorja lahko ugledali šele v tako imenovani demokraciji. Pa smo, študentje in še kdo, že takrat lahko videli "Domobransko prisego", pa "Protikomunistično zborovanje", mimo tega v Kinoteki tudi "Zmagoslavje volje" in še kaj. Zato sem bil nemalo presenečen, da je sredi osemdesetih let sicer nadvse vztrajen in temeljit zgodovinpisec kar zažarel ob spoznanju, da so na filmskem traku obranjene podobe ljudi, s katerimi se je ukvarjal takrat že dobrih štirideset let! Povedano pomeni, da v zavest preštevilnih Slovencev še ni priurinjalo vélenje o pomembnosti pričevanja filmskih del: da se tudi večaki ne domislijo pregledati - pomeni prebrati in ogledati si filmskih del, ki so že od leta 1982 zapisana v prvem zvezku inventarja in obranjena na filmskih trakovih. Cela vrsta nesporazumov, zamer, polresnic in dnevno uporabnih laži izvira iz popolnega nepoznavanja tega pomembnega dela slovenske kulturne dediščine. Izvira iz nepoznavanja in včasih tudi namernega preziranja, ki ga še podpirajo glasniki tistih sodobno kulturno političnih "trenlov", ki bi najraje videli, da bi se zgodovina začnela z vsako strankarsko veselico in njej sledečo izjavo posebej.

Zakaj pripovedujem, ob sicer prazničnem dogodku, te malo žalostne zgodbe?

Zato, ker niti najmanj ne kaže, da se bodo vremena na tem področju kaj kmalu zjasnila. S celo vrsto zapisanih polresnic in pollaži se le krepí še vedno prevladujoče mnenje, da soobni mediji - radio, film, televizija - ne dohajajo že uveljavljenih izraznih zvrsti, prelvsem seveda literarnih. Prav resno se takšna mnenja pojavljajo celo v gradivih, s katerimi naj bi se predstavljali Evropi. V gradivih, ki so bolj podobna pamfletu o slovenski kulturi kakor resni analizi stanja in veljavni oceni vrednosti našega dela. V gradivih, ki predlagajo, naj, ob vstopu v informacijsko tisočletje, celo šolanje najpomembnejših poklicev za sodobne medije prepustimo kar tujeem.

Pa se ni čuditi, saj za resne analize in povzetke manjka prav tisto, kar je vsaj za del enega izmed navedenih medijev zdaj pred nami: navidez preprost,

pa pregleden in dovolj natančen inventar. Za marsikoga presuhoparen in nezanimiv, morda celo nadležen, za nas, uporabnike in tiste, ki vanj kaj prispevamo, temelji za izmero "dalje in nebeške strani". Zato je izid četrtega zvezka inventarja v tem času toliko pomembnejši. Kaže na to, da se vendarle kdaj pa kdaj najde dovolj sredstev za prepotreben izpis, ki nam predstavlja, tudi na papirju, pregledani in raziskani del filmskega fonda, shranjenega v Arhivu. Čeprav je za takšne podvige najbrž potrebno manj denarja kot za kakšen velikanski predvolilni lepak neuspelega ljudskega ljubljence; in zato se delo nadaljuje v že znano skromni ohleki in nakladi, kot bi bilo tiskanje takšnih vsebin nekakšen pravnik predvojnih in medvojnih ilegalnih osvobodilnih tiskov - v najžalostnejšem pomenu povedanega. Tudi zato je delo gospoda Ivana Nemaniča toliko pomembnejše.

Delo filmskega arheologa. Neutrudnega in tihega delaveca stvari, ki bi se jih komaj kdo lotil, saj niso vir slave, z njimi ni mogoče hlikovito obogateti in niso v središču novodobnega blišča, "glamurja". V dobi, ko je "refleksija" medijev pomembnejša od "izdelovanja medijev", "prezentacija" pomembnejša od trajnega hranjenja, "kompilacije" pomembnejše od temeljnih raziskav, "segmenti" pomembnejši od celote, res ni najprivlačnejše hraniti in pregledovati, poizvedovati in zapisovati. Tako je pred nami spet zajeten sveženj novih podatkov, dragocenih tako v podrobnostih kot v celoti. Z dejstvi o na novo pridobljenih filmih dopolnjujejo dosedanje tri zvezke in v nekaterih redkih primerih dopolnjujejo že opisane filme. V njih se nam vedno jasneje izrisujejo obrisi popolnejšega pregleda slovenske filmske ustvarjalnosti. Jasneje se nam izrisujejo tudi nekateri filmski delavci, ki smo jih doslej poznali le iz omenih in opisov v strokovnih publikacijah. Pri tem je seveda treba najprej omeniti imenitno delo doktorja Maria Foersterja, prvega slovenskega visoko izšolanega filmskega delavca, pri katerem se je ohranilo tudi pričevanje o pionirjih filma, bratih Skladanovskih. Živa predstavitev dela doktorja Maria Foersterja v kinematografskih dvoranah še ostaja naš kulturni dolg. Na pravih kinematografskih predstavah in ne le v na hitro pripravljenih, za tekojši - na dnevne potrebe naravnani - učinek izdelanih površnih, večasih tudi zlonamernih televizijskih oddajah. Kjer bi bilo popolnoma razumljivo, kaj je citat in kaj "citat", skratka, kdo je kaj naredil in kdo si je to, kar je kdo naredil, le izposodil in uporabil, po svoje preuredil, na novo komentiral ali celo zlorabil. Pa čemudi v imenu nekakšnega raziskovalnega novinarstva, ki se kar prepogosto izkaže za svojevoljno paberkovanje brez jasne navedbe virov.

Vse bolj se izrisuje potreba po kinematografskih predstavah, ki bodo sistematično, skozi leta dolgo, predstavljale slovensko filmsko dediščino. V najslabšem primeru zgleden izbor iz te dediščine, in to ne poljubno avtorski, ampak široko preverjen in strokovno utemeljen. Tako rekoč železni repertoar slovenskega filma, ki ostaja na leta dolgo isti in se le dopolnjuje z novimi izdelki - menja, spreminja se le gledalstvo, občinstvo. Tako homo najbrž hitro ugotovi, da se nam ni treba sramovati te dediščine.

Ugotovili homo, da je bila tako imenovana "refleksija" slovenskemu filmu nemalokdaj krivična, preveč zadrtja in do njega veliko strožja, kot se to dogaja kje drugje v svetu. Ugotovili homo, da je slovenski film od prvih neobgljenih začetkov naprej dovolj skrbno, kljub splošni revščini, uspel slediti najpomembnejšim tektonskim premikom v času in prostoru, ki ga je obsegel. Ne nazadnje homo ugotovili, da je v slovenskem filmu najti marsikaj takega, kar je mogoče primerjati z vrhunskimi izdelki v svetu. Da imamo svojega, domačega znanja toliko, da se nam ga ni treba prav nič sramovati. Svojo prvo pravo filmsko šolo smo imeli že leta 1948! Ponosno in samozavestno se lahko potrkamo po prsih, da smo imeli in da imamo med filmskimi delavci tudi doma, ne samo na tujem, prave filmske zvezde, pa če jih filmska "refleksija" prepozna ali pripozna, ali ne! Veste, doživeti bi morali trenutek, ko cela dvorana, kakih tisoč filmsko dobro poučenih ljudi v nekdanji prestolnici, glasno globoko zavzdihne ob enem samem posnetku iz Badjurovega filma. Prav tako bi morali povedati, kako s kakšnim nepopisnim mojstrstvom, znanjem in s kakšnimi skromnimi tehničnimi pripomočki je Milan Kumar posnel vožnje in zasuke po Postojnski jami; kaj pomeni njegova upodobitev fragmenta "Snubljenje v Davči" iz nikoli dokončane Visoške kronike. Kaj pomenijo njegova teoretična dogajanja in objave, kaj njegove določitve velikosti izrezov. Če pa bi filmskemu gradivu Arhiva pridali še filmske zaklade, ki jih hrani nacionalna televizija, hi lahko ugotovili - med drugim - tudi to, da je Viki Pogačar snemal po slovenskih hribih in jamah več kot štirideset let, od obzorniške točke o vojaških plezalnih vajah, do televizijskih "Planinskih poti"! Neopazno in neopaženo.

In tudi zato je delo gospoda Ivana Nemaniča tako pomembno: z njim lahko prepoznavamo, kdo je kdaj kaj naredil; koliko je bilo tega dela in kakšno je to delo bilo. Z njim lahko tudi določimo, kaj vse nam še manjka, kaj vse bi bilo treba še postoriti. Najmanj, kar bi si bilo ob prebiranju dela gospoda Ivana Nemaniča želeli, je to da bi nekoč, v kar se da bližnji prihodnosti, dobili slovensko filmografijo, slovensko "Cinemarijo", popoln popis vseh slovenskih filmov, tudi tistih, ki so še v televizijskem arhivu ali kje drugje. Da bi s tem tudi ponatisnili že davno izginiti prvi zvezek inventarja. Brez tega ni mogoče noheno pregledovanje in ocenjevanje slovenskega filma!

Zdaj seveda govorim že kot tisti, čigar dela prihajajo v tole ngledno ustanovo.

"Sanjam" - kot bi dejal doktor Martin Luther King - o dobi, ko bo filmska produkcija v vseh slovenskih proizvodnih hišah, tudi zasebnih, za zakonom urejena - od zasnove dalje - tako, da bo mogoče v Arhiv pridobiti, skupaj s filmi, vse potrebne pisne podatke o izdelku in sodelavcih. Tako se ne homo spraševali, ali je v filmu sodelovala dr. Svetlana Makarovič, Svetlana Makarovič ali pa morda dr. Marija Makarovič! Tako bo mogoče pripraviti sprotna vsakoletna poročila o pridobljenem gradivu z vsemi kazali; tako, in samo tako, homo tako rekoč na enem mestu vsako leto lahko opazovali, pregledovali, nadzorovali in se veselili rasti slovenskega filma. Sanjam o dobi, ko bodo

vse državne in javne ustanove z letnimi poročili dolžne javno predstaviti svoja dela, da bodo - bomo - navsezadnje tudi davkoplačevalci ali naročniki vedeli, kam je šel njihov - naš - denar. Sanjam o tem, da bodo vsa dela predstavljena jasno in pregledno - s cenami vred - da bomo vedeli, kaj je drago in kaj poceni, kaj vredno in kaj ceneno. In sanjam o času, ko bo v teh letnih poročilih napisano tudi to, kam vse po svetu so bila prodana, zamenjana, izposojena, predstavljena naša dela.

Naj mi bodo za tale praznik oproščene sanje. Sanje, ki so vsaj v enem delu upredmetene. V delu gospoda Ivana Nemaniča, za katero upam, da se bo najbolje in v vsej svoji vrednosti in dragocenosti predstavilo čim večkrat vsem tistim, ki imajo radi slovenski film. Čeprav le v nakladi kakšne pesniške zbirke.

Igor Košir

Slovenski film in njegovo varovanje. 30 let Slovenskega filmskega arhiva pri Arhivu Republike Slovenije, Ljubljana 1998, 128 strani

Z zbornikom prispevkov pod skupnim naslovom "Slovenski film in njegovo varovanje" smo zaznamovali 30-letnico delovanja Slovenskega filmskega arhiva pri Arhivu Republike Slovenije in s tem hkrati tudi 30 let celovitega organiziranega zavarovanja slovenske filmske dediščine. Gre za obdobje, v katerem je Slovenski filmski arhiv, kot je v predgovoru v publikaciji zapisal direktor Arhiva Republike Slovenije mag. Vladimir Žumer, zbral in strokovno obdelal večino ohranjenih slovenskih dokumentarnih, kratkih in celovečernih igranih ter animiranih filmov. Hkrati smo z zbornikom želeli prav v obdobju, v katerem Slovenski filmski arhiv postaja redni član Mednarodne zveze filmskih arhivov (FIAPF), domačo in tujo strokovno javnost seznaniti s slovensko filmsko produkcijo in z ustanovami, ki skrbijo za njeno varstvo, zato je večina prispevkov objavljena tudi v angleščini, v celoti ali v povzetkih.

Prvi del publikacije prinaša pet daljših prispevkov.

Mag. Lojz Tršan, vodja Slovenskega filmskega arhiva, je avtor zgodovinskega pregleda razvoja filmskega arhiva in njegovega strokovnega dela.

Ivan Nemanič, prvi in dolga leta edini slovenski filmski arhivist, je na slikovit način opisal številne zelo zanimive utrinke iz svoje dolgoletne prakse. Med drugim je zapisal, kako je razrešil uganko Cankarjevega dvojnika v filmu "Ljubljana 1909", kako je prišlo do premiere filma "Ormož - jugoslovanski Gllspach" 57 let po njegovem nastanku in kako mu je uspelo tik pred razpadom Jugoslavije iz Jugoslovanske kinoteke v Beogradu pripeljati v Slovenijo filme Triglav filma.

Prof. Igor Košir, predavatelj na Akademiji za gledališče, radio, film in televizijo (AGRFT) je v

znanstvenem eseju "O dokumentarnem filmu i dokumentarnosti filma" opisal postopek nastajanja dokumentarnega filma, od zunanjih pobud, prek zapletenega procesa dojemanja vplivov okolja in odzivov nanje, do oblikovanja filma kot nove, samostojne slikovno-zvokovne celote. Opisal je načine dojemanja filmov in razlike med filmom in videom, postopke nastanka dokumentarnih prispevkov od zamisli do montaže, dramaturško zgradbo filmov, probleme pri snemanju dokumentarcev, vlogo besedila in glasbe. Nakazal je etična in moralna vprašanja v zvezi z dokumentarnimi filmi ter omenil vlogo in pomen medijev v sodobni družbi.

Filmski kritik Zdenko Vrdlovec je v "Kratki zgodbi o slovenskem filmu" predstavil prerez skozi vse slovenske dolgometažne igrane filme od filma "V kraljestvu Zlatoroga" do "Ortseiderja" in jih umestil v ideološko-politične, družbeno-socialne in kulturno-umetniške okvirje.

Režiser Milan Ljubić se v prispevku "Arhivski posnetki kot pričevanje ljudi in časa" v obliki spominov kritično ozira na čas, ko je začel svojo kariero pri "Kroniki" kot avtor filmskih portretov. Pokaže na šablone, ki so takrat veljale pri tem delu, in na težave pri posodabljanju v obdobju, ko je pozneje sam prevzel vodstvo "Kronike" pri Viba filmu. Opozarja tudi na prednosti filmskih posnetkov glede kakovosti in trajnosti pred elektronskimi, katere je pozneje začela snemati televizija, na pomen filmskih portretov za nacionalno zgodovino, bkrati pa tudi na premajhno poznavanje le-teh celo med strokovnjaki.

V drugem delu publikacije so objavljeni kratki prispevki z osnovnimi podatki o ustanovah, ki skrbijo za slovensko filmsko dediščino, za njeno ohranitev, ter strokovno obdelavo z različnih vidikov in prezentacijo. To so poleg Slovenskega filmskega arhiva Slovenska kinoteka, Filmski sklad Republike Slovenije, Radiotelevizija Slovenija, Akademija za gledališče, radio, film in televizijo, Avdiovizualni laboratorij Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Društvo slovenskih filmskih ustvarjalcev in Zveza kulturnih društev Slovenije. Prispevke so napisali Silvan Furlan, Nerina Koejančič, Tatjana Rezec-Stibilj, Franci Slak, dr. Naško Križnar, Danica Ikoč in Peter Milovanovič Jarh.

Slovenska besedila je lektoriral Dušan Maher, prevode v angleščino je pripravila Nuša Podobnik, zunanja oprema je delo Edite Kobe.

Vladimir Kološa

Mag. Milko Mikola, Notranji sovražniki v dokumentih okrajnih partijskih komitejev z območja Zgodovinskega arhiva v Celju, Zgodovinski arhiv v Celju, Mali tiski 3, Celje 1998, 61 strani

Zgodovinski arhiv v Celju je v začetku leta 1998 izdal tretji zvezek v ediciji Mali tiski. Avtor, arhivski

svetovalec mag. Milko Mikola je za objavo pripravil izbor dokumentov iz okrajnih partijskih komitejev, katerih gradivo hrani arhiv. Dokumenti so izbrani tako, da se bralec lahko seznaní z bojem partije proti različnim v partijskem izrazoslovju imenovanim "notranjim sovražnikom".

Avtor z izdajo teh dokumentov bralec omogoča, kot pravi v uvodu, "da se iz prve roke seznaní z nekaterimi vidiki ideološkega in političnega nasilja, ki ga je izvajal komunistični režim v Sloveniji, predvsem v obdobju 1945-1952, to je v tistem obdobju, ki ga v slovenski povojni zgodovini lahko povsem upravičeno obravnavamo kot obdobje odkritega stalinizma".

V uvodu nas avtor seznaní s splošnimi značilnostmi komunističnega režima v Sloveniji (pazorjene so s posameznimi najznačilnejšimi primeri). Mag. Milko Mikola se s proučevanjem le-tega tudi sicer znanstveno ukvarja.

Seznani dokumentov je nastajal sproti, ob urejanju in popisovanju gradiva številnih partijskih fondov.

Dokumenti so objavljeni tako kot so nastali, to je z vsemi pravopisnimi in drugimi napakami in brez komentarja, tako da si sodbo o dejavnosti partije proti "notranjim sovražnikom" ustvari bralec sam. Zaradi slabe kakovosti dokumentov le-ti niso fotokopirani, ampak so pretipkani.

Dokumenti nižjih partijskih organov so zanimivi predvsem zato, ker iz gradiva le-teh lahko razberemo, kako so se smernice osrednjih partijskih organov za boj z "notranjimi sovražniki" izvajale v praksi.

Izbor dokumentov, ki so objavljeni v ediciji Mali tiski 3, obsega najznačilnejše dokumente, ki so nastali pri delovanju teh partijskih komitejev:

- *Mestnega komiteja KPS (ZKS) Celje, 1945-1954*
- *Okrajnega komiteja KPS (ZKS) Celje-okolica, 1945-1954*
- *Okrajnega komiteja KPS (ZKS) Celje, 1954-1965*
- *Okrajnega komiteja KPS (ZKS) Slovenske Konjice, 1945-1948*
- *Okrajnega komiteja KPS (ZKS) Šmarje pri Jelšah, 1945-1948*
- *Okrajnega komiteja KPS (ZKS) Šoštanj, 1945-1955*
- *Okrajnega komiteja KPS (ZKS) Trbovlje, 1945-1958*

Vsebinski dokumentov se nanaša na boj partije proti trgovcem, "kulakom", Cerkvam, duhovščini in drugim tako imenovanim "klerikalnim elementom", kot so bili verni profesoři, učitelji, dijaki in delavci v državnih službah.

Največjo pričevalno vrednost ima brez dvoma na koncu zvezka objavljeni pismo (fotokopija) obupanice pionirke maršalu Titu, v katerem je učenka opisala razmere v svoji družini, sicer značilne za marsikatero družino v tako imenovanem "obdobju stalinizma".

Mag. Milko Mikola ima neizmerno energijo za pregledovanje, urejanje in raziskovanje novih arhivskih fondov iz obdobja povojne zgodovine, zato lahko kmalu pričakujemo izdaje novih zvezkov na to temo.

Izbor dokumentov ne bo zanimiv le za arhiviste in zgodovinarje, ampak tudi za vse tiste, ki želijo iz prve roke izvedeti, kaj je prinesel režim enonmija po drugi svetovni vojni.

Bojana Aristovnik

Vlasta Tul, 50 let Glasbene šole Vinka Vodopivca Ajdovščina. Izdala in založila Glasbena šola Vinka Vodopivca Ajdovščina v sodelovanju s Pokrajinskim arhivom v Novi Gorici, Ajdovščina 1998, 68 strani

Letos mineva petdeset let od ustanovitve glasbene šole v Ajdovščini. Ob tej priložnosti je bila postavljena razstava dokumentov o petdesetletnem delovanju šole, izšel pa je tudi jubilejni zbornik. Avtorica zbornika je Vlasta Tul, arhivska svetovalka v Pokrajinskem arhivu v Novi Gorici.

"Glasba je pol življenja. Ni samo umetnost, je moč, je tolažba in upanje. Je več kot pol življenja, tudi življenje celo," je na prvo stran knjižice napisala enaindevetdesetletna Lida Kalinova, prva ravnateljica šole.

Publikacija ima več delov. Osrednji, najdaljši, namenjen prikazu razvoja šole, se začne z bogatim glasbenim, predvsem pevskim izročilom Zgornje Vipavske doline in sega do današnjih dni. Iz študije je mogoče razbrati, da je šola v petdesetih letih svoje zgodovine (delovati je začela februarja 1948 kot mestna glasbena šola) doživljala številne vzpone in padee. Pestile so jo finančne težave, pomanjkanje prostorov, kitar, instrumentov, a je kljub temu ves čas vztrajala v svojem kulturnem poslanstvu in postopno širila svojo dejavnost. Prvih gojencev je bilo 91, danes jih je približno 300.

Poleg zgodovinskega orisa so v publikaciji tudi drugi prispevki.

Uvodno besedo je napisala sedanja ravnateljica Martina Černe Vodopivec, prebrerenio pa lahko tudi spominske zapise nekdanjih učencev, učiteljev in ravnateljev Darje Vidmar, Klavdija Koloinija, Aleksandre Trebižan in Sonje Kodrič.

Iz preglednic statističnih podatkov o učencih in predmetniku je za ves čas obstoja šole mogoče dobiti sliko o skupnem številu učencev v posameznih šolskih letih, razvidno pa je tudi, katere instrumente so igrali.

V seznamu zaposlenih so zajeti vsi, ki so delali na šoli (glasbeni pedagogi, ravnatelji, administrativno in tehnično osebje). Svoje ime bodo v publikaciji našli tudi vsi učenci, ki obiskujejo ajdovsko šolo v jubilejnem letu 1997/98, pa člani sveta staršev in sveta šole.

Knjižico bogatijo reprodukcije nekaterih dokumentov in številne fotografije, povezane z dejavnostjo šole.

Avtorica publikacije se je naslonila predvsem na arhivske vire. Poleg dokumentacije glasbenih šol v Ajdovščini in Novi Gorici je pregledala tudi arhivsko gradivo številnih upravnih organov, ki so se ukvarjali s problematiko glasbene šole na različnih ravneh. Marsikak dokument so posodili tudi zasebni lastniki.

Naslovnico publikacije je oblikoval slikar Danilo Ječič.

Aleksandra Pavšič-Milost

Pavel Plesničar, Ajdovščina, Pogled v njeno preteklost, Komentirana objava zgodovine Ajdovščine in Šturij, za objavo pripravila Ivanka Uršič, Pokrajinski arhiv v Novi Gorici, Nova Gorica 1997, naklada 500 izvodov, 184 strani

Februarja 1997 je minilo 50 let od smrti Pavla Plesničarja, šolnika, krajevnega zgodovinarja in publicista, znanega predvsem po bibliografiji slovenskih knjig in periodike na Primorskem od leta 1607 do konca leta 1918 z naslovom *Narod naš dokaze brani*, ki je izšla leta 1940 v Ljubljani. Pavel Plesničar rojen 4. junija 1880 v bližini Trnovega pri Gorici, je del svojega življenja pred prvo svetovno vojno preživel kot učitelj tudi v Ajdovščini. Tam je začel zbirati prve podatke za zgodovino tega kraja. Italijanska okupacija ga je pabnila v emigracijo v Ljubljano in v tem kraju je med letoma 1941 in 1945 pisal "kroniko" Ajdovščine, kmalu nato pa 22. februarja leta 1947 tudi umrl.

Plesničarjeva bčerkica prim. dr. Vela Tuma je Pokrajinskemu arhivu v Novi Gorici leta 1995 odstopila del očetove zapuščine, v njej se nahajata tudi dva zvezka rokopisov o zgodovini Ajdovščine, z željo, da bi to delo našlo pot med ljudi. Ti zapisi so po vsebini že pravo zgodovinsko delo sicer nešolanega zgodovinarja, pač pa dobrega opisovalca kraja in ljudi. Pri tem seveda ne gre pozabiti, da je to predvsem zgodovinski vir z vsemi napakami in nedoslednostmi, namenjen tudi prihodnjim raziskovalcem ajdovske preteklosti.

Z izdajo te publikacije v Pokrajinskem arhivu v Novi Gorici dopolnjujemo izdajateljsko dejavnost s samostojnim objavljanjem arhivskih virov in bkrati nadaljujemo prikaze zgodovine posameznih krajev območja, ki ga pokrivalo s svojo dejavnostjo.

V uvodu urednica navaja najosnovnejša dejstva, ki zadevajo avtorja in njegovo delo, ter daje potrebne napotke za branje in razumevanje Plesničarjevega besedila ter njenih dopolnitev ali opomb. Sledita izčrpen Plesničarjev življenjepis in poskus njegove bibliografije, vendar ta ni popolna.

Potem lahko beremo prvi, zemljepisni del "ajdovske kronike". V njem nas avtor najprej seznanja z

geografsko in geološko podobo Ajdovščine in njene okolice. Zatem je na vrsti politični opis ajdovske občine v okviru tedanje dežele Goriško-Gradišanske, predstavitev prebivalstva ter gospodarskega razvoja, opis kmetijskih panog (poljedelstva, vinogradništva, sadjarstva, živinoreje in čebelarstva), obrti, trgovine, prometnih povezav, denarnih zavodov in podpornih društev. Posebno poglavje je namenjeno duhovni izobrazbi in značaju Ajdovcev. V tem poglavju avtor našteva šole, knjižnice, kulturna in športna društva ter opozarja na izginevanje ljudskega izročila, pri tem pa zapiše tudi nekaj znanih pripovedk.

Drugi, osrednji del kronike nosi naslov *Ajdovščina - pogled v njeno preteklost* - in obsega dve celoti. Najprej splošen pregled zgodovine Ajdovščine in Šturij od predrimske dobe do začetka 20. stoletja, nato pa najobsežnejši del z naslovom *Posameznosti*. V tem delu Plesničar podrobno obravnava zanimive ljudi in dogodke iz ajdovske in šturske preteklosti. Ta del kronike je še posebej dragocen zaradi avtorjevega neposrednega poznavanja nekaterih oseb in dogodkov.

V sklepnem delu publikacije sta seznanjeni virov in literature, uporabljenih pri redakciji, in kazalo.

Plesničarjevo besedilo je opremljeno z opombami dveh vrst. S številkami so označene originalne avtorjeve opombe. Te prinašajo pregled obsežne literature, ki jo je uporabljal. Uredniške pripombe, označene z zvezdicami, pa skušajo dopolniti oziroma pojasniti Plesničarjeva besedila. Urednikove opombe so tudi navedki v oglatih oklepajih med Plesničarjevim besedilom. Z njimi si je urednica prizadevala dopolniti manjkajoče besede ali letnice. Lektura Plesničarjevega besedila je bila z namenom, da se besedilo ohrani v čim izvirnejši obliki, opravljena z minimalnimi posegi, tako da so bile popravljene le očitnejše pravopisne napake in nedoslednosti.

Plesničarjevemu rokopisu je bil priložen seznam slik, s katerimi je avtor morda nameraval opremiti besedilo. Urednica je kolikor je bilo mogoče upoštevala Plesničarjevo zamisel in z izborom številnih fotografij, dokumentov in razglednic zaokrožila svoje delo.

Metka Nusdorfer-Vuksanović

Tuji časopisi in revije

Mitteilungen des Steiermärkischen Landesarchivs, Folge 47, Graz 1997

Vsebinski: Delovno poročilo ŠDA za leto 1996 (Walter Brunner).

Dvorni svetnik, hon. prof. dr. Gerhard Pferschy v pokojju (Walter Brunner).

Prispevki: Heinrich Purkarthofer, V letih 1994, 1995 in 1996 podeljeni štajerski občinski grbi.

Christian Freiberger, Dodelitev vpogleda v arhivske fonde.

Walter Brunner, Dva dodatka k starejšemu gallenberškemu listinskemu arhivu.

Walter Brunner, Arhiv gospostva Murau zopet na Štajerskem!

Walter Brunner, Styriaca v nekdanjem schwarzenberškem centralnem arhivu v Krumau/Cesky Krumlov.

Alois Ruhri, Stare župnijske matične knjige na Štajerskem.

Walter Brunner, "Popivanje ali pretepanje!" Iz zaporniškega vsakdana na smrt obsojenega hudodelca Andreasa Schluderpacherja (1663).

Gernot Peter Obersteiner, Pogrebni grbi v arhivu graško-sekovske škofije in v Štajerskem deželnem arhivu.

Werner Tschernic, Nepričakovane posledice državnega šolskega zakona. Napetosti zaradi razlik v izobrazbi - Prodor žensk.

Reinhold Aigner, Drobni sponzini na prvo graško zdravnico dr. Oktavio Aigner-Rollett (1877-1959)

Reinhard Farkas, Johannes Ude in uradna Cerkev: Kronologija in analiza nekega konflikta

Miscellanea:

Ferdinand Hutz, Zelo zgodnji nemški prevod varuške ustanovne listine

Christa Schillinger-Prassl, Skrivni protestanti v župniji Straden.

Publikacije Štajerskega deželnega arhiva.

Direktor dr. Walter Brunner je pripravil delovno poročilo ŠDA za leto 1996. Nato je na kratko orisal življenje in delo prejšnjega direktorja dr. Pferschyja, ki je vodil ustanovo od 1977 do 1995, ko se je upokojil.

Dr. Purkarthofer je pripravil 26 predlogov za občinske grbe, in sicer vsebinsko in oblikovno. Mag. Christian Freiberger se je lotil zelo aktualne teme in sicer kdo, kdaj in kako ima lahko dostop do arhivskega gradiva. V prispevku je navedel zakone in predpise, ki urejajo varovanje podatkov, zaporo arhivskega gradiva, pa tudi probleme, s katerimi se soočata raziskovalec in uporabnik.

Dr. Brunner se v prvem od treh prispevkov ukvarja s starejšim gallenberškim listinskim arhivom. Objavlja listino datirano z 18. majem 1361, ki je bila poškodovana in je v Mitteilungen za leto 1995 ni

mogel objaviti poleg drugih. Druga listina z dne 8. junija 1361, od katere je dobil kopijo, ravno tako sodi h Kranjski.

V naslednjem prispevku predstavlja arhiv gosposčine Murau, ki sodi med največjo lastnino družine Schwarzenberg zunaj ozemlja Češke. Ta arhiv je po obsegu, pomenu in vsebini najpomembnejši posvetni gosposčinski arhiv Štajerske.

Tretji prispevek dr. Brunnerja obravnava arhiv gospostva Murau, ki so ga leta 1915 prenesli v Cesky Krumlov, leta 1996 pa ga dobili nazaj. Centralni arhiv Schwarzenbergov obsega 5.500 listin in 6.500 fasciklov. Dr. Brunner poda pregled gradiva, ki ga je med desetdnevnim bivanjem na Češkem pregledal in popisal.

V naslednjem prispevku avtor dr. Alois Ruhri piše o matičnih knjigah, ki štejejo k najdragocenejšim virom za cerkveno in kulturno zgodovino. Najprej predstavi začetke vodenja matičnih knjig v 16. in 17. stoletju, dotakne se "Rituale Romanum" papeža Pavla V. iz leta 1614 z določili za vodenje župnijskih matičnih knjig, osvetli vodenje knjig na Štajerskem na podlagi vizitacijskega zapisnika sekovskega škofa Jakoba Eberleina v letih 1617 do 1619, nato predstavi vodenje matičnih knjig do 1784. Po tem letu je država s predpisi posegla v vodenje knjig in avtor obdela tudi to obdobje vse do leta 1938. Na koncu prispevka poda pregled župnijskih matičnih knjig na Štajerskem.

Prispevek dr. Brunnerja "Saufen oder Raufen!" je dodan člen k raziskavi zgodovine obratnih skupin, nižjih slojev ter zločincev s socialno-zgodovinskega vidika. Avtor predstavi dogodek, oba akterja ter zaporniški dnevnik Andreja Schluderpacherja. Ta je od 17. marca do 22. oktobra 1663 zapisoval, kakšno hrano je dobival. Zanimivo je, da je skoraj pri vsakem obroku dobil vino. Dnevnik je podpisan in ima pečat v rdečem vosku.

Dr. Gernot Peter Obersteiner se je lotil obdelave tako imenovanih pogrebnih grbov, ki jih branita Arhiv graško-sekovske škofije in Štajerski deželni arhiv. Konvolut vsebuje 61 grbov, sodi pa v obdobje od 1823 do 1916.

Dr. Werner Tschernic se je lotil izobraževanja, in sicer od objave šolskega zakona 1869 dalje. Za boljše razumevanje je predstavil družino Königshofer, ki je že od leta 1785 dala več učiteljev. Poseben poudarek je namenjen izobraževanju žensk.

Arhivar Reinhold Aigner je svoj prispevek posvetil svoji materi dr. Oktavii Aigner-Rollett, prvi zdravnici v Gradcu.

Dr. Reinhard Farkas se je lotil kronologije in analize spora Johanesa Ude z uradno Cerkvijo. Johannes Ude (1874-1965) je bil štirikratni doktor - teologije, filozofije, zooloških in botaničnih znanosti ter ekonomije. Posebej se je ukvarjal z vprašanji etike, abstinence, pozneje s socialno-ekonomskimi alternativni

programi ter vprašanji miru in razorožitve.

Pod Raznoterosti sta objavljena dva prispevka, in sicer nam dr. Ferdinand Hutz predstavi zgodnji nemški prevod vorauške ustanovne listine iz leta 1163. Prvi nemški prevod je po mnenju strokovnjakov nastal že v prvi četrtini 14. stoletja, drugi pa je njen prepis iz leta 1500. V drugem prispevku pa dr. Christa Schilling-Prahl osvetli položaj protestantov v Stradnu po letu 1600.

Kot dodatek so navedene publikacije, ki jih je izdal Štajerski deželni arhiv in so na voljo. Zvezek 47 obsega 285 strani.

Nada Jurković

Vjesnik državnog arhiva u Rijeci, zvezek XXXIX, Reka, december 1997, 572 strani

Pred nami je doslej najobsežnejši, kar 572 strani obsegajoči zvezek redne publikacije reškega zgodovinskega arhiva, ki pa odslej nosi nov naziv - Državni arhiv Reka. Prispevki so na že ustaljen način razporejeni v poglavja: Gradivo, Članki in razprave, Inventarji in regesti, Arhivska teorija in praksa ter Prikazi.

V prvem sklopu Damir Viškanič v svojem članku predstavlja in v transkripciji objavlja dva za slovanski življenj v Istri izjemno pomembna glagolska zapisa iz Lovrana, nastala v drugi polovici 16. stoletja, in sicer list iz rojstne matične knjige, oporoko lovranskega župana Gregorja Munčiča in nekoliko mlajše poročilo o njeni realizaciji. Obsežen prispevek dr. Irvina Lukežiča prinaša objavo popisa knjig nekdanjega jezuitskega kolegija na Reki iz leta 1777, ki ga danes hranijo v reškem državnem arhivu. V uvodu nas avtor seznanja z dejavnostmi tega kolegija do njegovega razpusta, s temeljito razlago nas uvede tudi v hranje objavljenih spisov, v objavi pa nam sproti ponuja tudi konkretne in temeljite razlage. Vedenje o materialnem položaju učiteljev na Reki na prelomu tega stoletja lahko obogatimo s prispevkom mag. Manon Giron. Poleg uvodne razprave je v članku objavljenih 15 dokumentov reškega šolskega sveta, ki so nastali leta 1900, v obdobju politične krize, ki je izbruhnila kot posledica sporov med reškimi autonomaši in ogrsko vlado. Učitelji reških šol, zhrani na konferenci, so z apelom na učiteljski svet in na magistrat skušali vplivati na izboljšanje svojega gmotnega stanja. Čeprav so prizadevanja učiteljev skušali spolitizirati, je le-tim končno uspelo, da so bile v šolskem letu 1902-1903 učiteljske plače povišane. V naslednjem prispevku mag. Nana Palinič predstavlja bogato gledališko dejavnost Reke od najstarejših časov do danes. Za svojo raziskavo je obdelala številne literarne in časopisne vire ter arhivsko dokumentacijo, obenem pa je opravila tudi terenske raziskave. V prilogi je iz bogate dokumentacije izhrala za objavo številne skice, načrte in fotografije, povezane z zgodovino reških gledališč. Mag. Julija Lozzi Barković ohranjava arhitekturo

Reke na prelomu stoletja, ko je tam v zidavi prevladoval secesijski slog. Obdelala je primere najpomembnejših stavb, ki so jih projektirali pomembni reški in tuji gradbeni inženirji ter arhitekti.

Drugi sklop s članki in razpravami začneja dr. Đorđe Milović s prispevkom o kazenskem pravu v statutu iz leta 1507, nastalem v Verpineu, v nadaljevanju pa beremo razpravo dr. Tatjane Blažeković, ki opisuje dogodke ob blagoslavljanju reške županske zastave na Grobniku leta 1862, oziroma autonomaške nemire na Reki in odziv oblasti nanje. Tema raziskave dr. Ivana Pederina je hrvaška nacionalna ideologija v Dalmaciji, ki se razkriva v prepovedanih časopisnih člankih v obdobju med letoma 1883 in 1903. Članek je pravzaprav pregled odnosa države do novinarstva v Dalmaciji. Cenzure tedaj ni bilo, vendar je oblast s pomočjo neke vrste tiskovno policije zanjo neprimerne članke prepovedovala. Avtor je take članke, leti se hranijo v zadarskem arhivu, analiziral in ugotovil, da je bila ideologija dalmatinskih strank sicer usmerjena proti oblasti, vendar so bili razlogi za njeno uporništvu predvsem ekonomski. Oh osemdeseti obletnici smrti enega najbolj znanih hrvaških politikov in novinarjev Frana Supila je izšla tudi razprava Ivana Kovačiča, ki govori o delovanju tega velikega moža hrvaške zgodovine okrog leta 1903/4. Ivan Kovačič v svojem prispevku spregovori tudi o vlogi Frana Supila pri izdajanju Novega lista ter pri organiziranju in usmerjanju upora hrvaškega prebivalstva proti avtokratski oblasti bana Khuena-Hedervarya in madžarski prevladi na Hrvaškem. Članek prinaša predvsem analizo dogajanj za obdobje manj znanega delovanja Supila v prvi polovici leta 1903 ter njegovo interpretacijo takratnih dogodkov v Kvarnerskem primorju in Gorskem kotorju. Dr. Bosiljka Janjatović v svoji razpravi s pomočjo literature in arhivskega gradiva razčlenjuje napete politične razmere v Kvarnerskem primorju in Gorskem kotorju ob volitvah v skupščino Kraljevine SHS v letih 1920, 1923, 1925 in 1927.

Ruhrika z inventarji in regesti prinaša tokrat inventar zapuščine hrvaškega rodoljuba in pisca Rikarda Katalinića Jeretova, omenjen inventar je izdelal Albin Senčič.

V ruhriki o arhivski teoriji in praksi sta objavljena dva prispevka. Prvega je pripravila Zora Hendija iz Državnega arhiva v Zagrebu. Avtorica nam približa problematiko večstopenjskega popisovanja v hrvaški teoriji in praksi - v njem najprej izvemo, kakšni so bili normativi za popisovanje in izdelavo nekaterih pripomočkov za uporabo gradiva v preteklosti, nato pa glede na potrebe novih informacijskih znanosti razmislija o potrebah in možnostih izdelave modernega nacionalnega programa za hrvaške arhive. Drugi članek govori o načrtovanju in uporabi informacijskih in komunikacijskih tehnologij pri delu z dokumentacijo, ki nastaja pri poslovanju sodobnih podjetij; prispevali sta ga Fila Bekavac Lokmer in Jasna Badašnjak.

Med prikazi Tatjana Blažeković izčrpno poroča o strokovni publikaciji Senjski zbornik, ki od leta 1965 prinaša najrazličnejše članke s področij geografije, etnologije, ekonomije zgodovine in kulture. Boris Za-

košek poroča o novi knjigi Karla Kaserja o hrvaško-slavonski vojni krajini, Albino Cenčić o knjigi Anite Antoniazza Bocchina o reškem pokopališču Kozala, Zorica Manojlović pa o časopisu inštituta za cerkveno zgodovino katoliške fakultete v Zagrebu z naslovom Croatia Christiana periodica.

Vlasta Tul

Arhivski vjesnik, letnik 40/1997, Zagreb 1997

Pred nami je 40. letnik Arhivskega vjesnika, ki ga je izdal Hrvaški državni arhiv v nakladi 700 izvodov. Kot navadno je razdeljen v več delov. V prvem so objavljene razprave in članki s področja arhivske teorije in prakse ter zgodovine institucij; v drugem so poročila, sledijo pa še recenzije in poročila o publikacijah, ki so izšle v minulem letu, bibliografija ter in memoriam.

Večina prispevkov v prvem delu obravnava problematiko izobraževanja arhivskih delavcev. Prispevek Josipa Kolanovića nosi naslov: Identiteta arhivista: od poklica do strokovnjaka. Vprašanje identitete arhivista se vedno postavlja ob razpravah o izobraževanju zaposlenih v arhivih. Ta problematika se prav gotovo ocenjuje vsaj z dveh stališč. Prvič, kakšen položaj ima arhivska služba v konkretni družbi, z druge strani pa, kako arhivisti sami doživljajo svoj poklic, dejavnost. Kolanović v svojem sestavku razčlenjuje identiteto arhivista skozi zgodovinski razvoj te službe. Na Hrvaškem so prvi začetki tako imenovane sodobne arhivske službe v letu 1848. Do takrat so to službo opravljali uslužbeni v upravi, ki so skrbeli za dokumentacijo, ki so jo ustvarjali in rabili ustvarjalci in je imela operativni značaj ali značaj zaščite pravic posameznikov oziroma družbe. Z odpiranjem arhivov javnosti, še posebno za potrebe zgodovinske znanosti, se je začelo novo obdobje razvoja arhivske službe in s tem tudi arhivskega delavca. To obdobje je povezano z ustanavljanjem prvih šol v svetu (Francija, Vatikan). Na Hrvaškem označuje začetek tega obdobja predvsem vloga Ivana Kukuljevića Sakeinskega, ki je bil leta 1848 postavljen za vodjo Deželnega arhiva Kraljevine Hrvaške, Dalmacije in Slavonije. Tedaj se je arhivsko gradivo začelo zbirati kot zgodovinski vir in arhivisti so tudi sami začeli objavljati te virove in jih raziskovati. To obdobje je na Hrvaškem trajalo do leta 1945. Tedaj se je arhivistika začela razvijati kot samostojna služba, s tem pa tudi kot znanost. Oblikovala se je tudi tako imenovana zunanja služba. V sodobni družbi je zato treba identiteto arhivista iskati v opravljanju njegove specifične vloge. Skrbeti mora za obranjanje, zaščito in obdelavo pisane dediščine naroda in omogočati uporabo le-te. Naloga arhivista obsega tudi vrednotenje arhivskega gradiva. Arhivist končno mora "spomin svojega naroda" ohraniti v njegovem

zgodovinskem kontekstu in na vseh vrstah medijev, ki jih ustvarja sodobna tehnologija. Vse te naloge zahtevajo razvoj arhivistike kot posebne znanosti, ki daje pomen celotni službi in je temelj identitete arhivista. Posebno pomembno pri tem je ustrezno urejeno izobraževanje.

Znotraj posamezne arhivske službe je pogosto več modelov izobraževanja arhivistov. Razlikujejo se po vsebini, obliki, trajanju, načinu izvedbe in ciljih, ki so postavljeni pred posamezni izobraževalni sistem. O tem govori prispevek Joza Ivanovića: Modeli izobraževanja arhivistov. Tako stanje je predvsem posledica različnega razumevanja, kaj arhivistika sploh je oziroma kaj bi morala biti. V članku avtor predstavlja razloge za izbor posameznega modela izobraževanja. Tradicionalno najpogostejši je model, po katerem je arhivistično izobraževanje mogoče samo kot nadgradnja nekega predhodnega izobraževanja, najpogosteje zgodovinskega. Drugi model je tako imenovani funkcionalni, ki se izvaja v obliki arhivskih tečajev, izobraževanja ob delu za določeno strokovno arhivsko delo in vsakodnevno delo v arhivu. Tretji model pa je model, po katerem je arhivistika samostojna izobraževalna panoga. Ivanović v svojem prispevku utemeljuje razloge za izbor posameznega modela ter posledice, ki izhajajo iz tega izbora glede na možnost izpolnitve pričakovanj, ki so bila postavljena pri izbiri.

Miljenko Pandžić objavlja pregled arhivskega izobraževanja v nekaterih državah Evrope in Severne Amerike, zlasti v ZDA in Kanadi. Leta 1992 je Sekcija za izobraževanje pri Mednarodnem arhivskem svetu izdala "Pregled šol in institucij profesionalnega arhivskega izobraževanja". V pregledu je zajetih 43 držav. Mednarodni arhivski svet želi koordinirati in dvigniti raven šolanja arhivistov tudi v državah v razvoju, to je v Aziji in Afriki ter v državah nekdanjega socialističnega bloka v vzhodni in srednji Evropi in v državah v tranziciji. Za izpeljavo te naloge je bila ustanovljena sekcija Mednarodnega arhivskega sveta za napredek izobraževanja.

Oblike izobraževanja arhivistov na Hrvaškem je naslov prispevka Marijana Rastića. Avtor nam prikaže genezo razvoja arhivskih strokovnjakov od srede 19. stoletja do danes, in sicer na podlagi zakonov in predpisov, ki so urejali to dejavnost. V letu 1997 je arhivska stroka na Hrvaškem dobila tudi formalno redni in podiplomski študij arhivistike.

Problem izobraževanja delavcev, ki na Hrvaškem delajo z dokumentarnim gradivom, pa še ni dokončno rešen. O tem piše v svojem članku Darko Rubčić (Izobraževanje delavcev v registraturah - predpisi in praksa). Prikazan je dosednji razvoj tovrstnega šolanja ter predlogi za čimprejšnjo rešitev aktualnih problemov.

Posebno področje v arhivski stroki je restavracija in konzervacija pisane dediščine. Strokovni članek o šolanju teh strokovnjakov je pripravila Tatjana Mušnjak. Avtorica govori o problemih, ki se pojavljajo pri praktičnem delu, ker na Hrvaškem ni posebnih šol za restavracije in konzervacije pisanih virov. Navede tudi nekaj predlogov za rešitev problema.

V arhivskih ustanovah delajo tudi fotografi, in sicer predvsem mikrofilmajo gradivo. Zvonimir Baričević prikaže pregled razvoja mikrofilmanja v hrvaški arhivski službi. Predstavi programe za šolanje fotografov in predloge za izboljšanje stanja na tem področju.

Za popolnejši vpogled v problematiko izobraževanja arhivistov v Evropi so objavili svoje prispevke še Herve Bastien iz Državnega arhiva v Parizu (Izobraževanje zaposlenih v francoskih arhivih), Marco Carassi iz Državnega arhiva v Torinu (Nekaj značilnosti šolanja arhivistov v Italiji), Trudy Huskamp Peterson iz Arhiva Odprta družba v Budimpešti (Permanentno izobraževanje: arhivska stroka v 21. stoletju), Theo Thomassen iz Arhivske šole v Haagu (Mala dežela v svetu arhivskega šolanja: Nizozemski primer), Nils Brühach iz Arhivske šole v Marburgu (Izobraževanje arhivarjev v Arhivski šoli v Marburgu) in Jože Žontar iz Arhiva Republike Slovenije (Arhivsko šolanje v Sloveniji).

V sodobni družbi postajajo vse pomembnejši tudi filmski arhivi. S tem pa se pojavlja vse več problemov, zlasti pravnih. V zadnjem času je zelo ostro nesoglasje med filmskimi arhivi in producenti glede uporabe avdiovizualnega gradiva (avtorske pravice ipd.). Mato Kukuljica v svojem članku "Nove evropske pohude v filmski arhivski pravni praksi (Pregled odnosa med filmskimi arhivi in lastniki producentov, avtorskih in drugih pravic)" govori o teh problemih. Leta 1997 je bil sprejet novi Etični kodeks pri dogovorih z evropskimi producenti. Opozarja na evropsko konvencijo o zaščiti evropskega avdiovizualnega gradiva. Na koncu so prikazane še izkušnje Hrvaške kinoteke, ki je tudi hrez zakonske ohveze uspela zhrati večino hrvaške filmske arhivske dediščine.

Strokovni članek o katastrskem arhivu v Hrvaškem državnem arhivu je napisala Mirela Slukan. V njem piše o zgodovini in razvoju arhiva katastrskih map, saj je tovrstna dokumentacija neprecenljive vrednosti za vsako državo.

Prvič v hrvaški literaturi je objavljen članek o tezavrusu v arhivski dejavnosti. Boris Zakošek se sprašuje, ali je tovrstna tezavrus sploh smiselna. Tezavrus v informacijskem smislu je urejen sklop pojmov in njihovih oznak, ki pri nekem dokumentacijskem področju služi pri indeksiranju, shranjevanju in iskanju podatkov izbrane teme. Izdelava tezavrusa za potrebe arhivske službe bi bilo zamudno in težavno delo, vendar bi se končno le splačalo. Predvsem zato, ker bodo prav kmalu vsaj državne ustanove morale vzpostaviti mrežo svojih, računalniško vodenih datotek, toda brez ustrezne strokovne pomoči arhivskih delavcev ho uporabnik nemočen zaradi številnosti podatkov. Pomoč bo iskal v preglednem in izčrpnem pripomočku za "deskanje", to pa hi arhivski tezavrus omogočal.

Dubravka Pilipović v svojem prispevku "Čiščenje arhivskega gradiva s kemičnimi postopki" opozarja, da naravni proces staranja ter razni zunanji vplivi močno poškodujejo arhivsko gradivo. Za čiščenje se uporabljajo mokri in suhi postopek ter beljenje. V

članku opisujejo kako se to dela.

Sledijo trije ohsežni zgodovinopisni prispevki. Teodora Šbek Brnardić v članku "Tavernik, tavernikalno sodišče in tavernikalno pravo" piše o neodvisnosti sodstva v svobodnih kraljevih mestih ter o službi posebnih kraljevih uslužbencev - tavernikov, ki so predsedovali privatnim prizivnim sodiščem v teh mestih na Ogrskem, Hrvaškem in v Slavoniji od 13. do 18. stoletja.

Nada Križanić objavlja zgodovinski pregled razvoja javnega šolstva v Sisku od prvih začetkov v 17. stoletju pa do leta 1945. Prva popolna štirirazredna šola je bila v mestu ustanovljena leta 1869. Prvi šolski zakon na Hrvaškem je bil sprejet leta 1874. Kronološko in nazorno nam članek prikaže vse šole, ki so jih v Sisku ustanovili (tudi glasbene ipd.) v tem obdobju.

Ustanovitev, struktura in način delovanja organov lokalne samouprave in državne uprave na območju Siska v letih 1945-1974 je tema, ki se je lotil Ivica Sustić v svojem obširnem in preglednem članku.

Sledijo ohvestila o različnih seminarjih, konferencah, tečajih, zborovanjih ipd., ki so jih pripravile različne arhivske ustanove na Hrvaškem in po svetu v letih 1996 in 1997.

Ocene in poročila so tokrat pripravili za te publikacije: Bernard Stulli: Arhivistika i arhivska služba. Studije i prilozi; Pravni fakultet u Zagrebu 1776-1996; Ante Sekulić: Pavlinski prinosi hrvatskoj književnosti; F. E. Hoško: Euzehije Ferencdžin crkveni upravnik i povjesnik; ICA Imenik, 1997; Bogumil Vošnjak: Dnevnik iz prve svetovne vojne; Archives and Manuscripts; ICA Studie št. 8, 9, 10; Restauro 1-6 (1995) in 1-7 (1996); La Gazette des Archives, št. 170-171; Archivistische Zeitschrift, zv. 79; Archivaria, št. 41; Rassegna degli Archivi di Stato, 1. LVI/1; Conservation, 1/1-3 (1986) - vol. XII/1 (1997); in JANUS 1997.

Mladen Švab je sestavil bibliografijo leta 1995 umrle kulturne in gospodarske zgodovinarke Miroslave Despot.

Maja leta 1995 se je iztekla hogata življenjska pot profesorice Nade Križanić, dolgoletne delavke Zgodovinskega arhiva v Sisku. Nekaj besed v njen spomin je napisala Nela Kušanić.

Darinka Drnovšek

Rassegna degli Archivi di stato, letnik LVI, Rim, 1996, zvezek 1-3

Rassegna degli Archivi di stato, letnik LVI, zvezek 1, str. 1-301

Zvezek ima 10 vsebinskih sklopov. V prvem delu so priročeni trije glavni prispevki:

1. PAOLO MUZI, La Regia audienza di Aquila ed il suo archivio, (Kraljeva avdiencia v Aquili in njen arhiv), str. 9-46

Sestanek je bil posvečen reformi zakonodaje in prava v Neapeljskem kraljestvu v prvi polovici 18. stoletja in razvoju magistratur v kraljestvu. Obravnavali so kraljevo avdienco - magistraturu, ki se je razvila v aragonskem obdobju in se je v 2. polovici 17. stoletja razširila v vseh provincah. Izvajala je pravno in administrativno oblast centralne vlade.

2. LUCIE FAVIER, Le CARAN, str. 47-63

V prispevku je predstavljen Arhivski raziskovalni center v Parizu, ki ga je ustanovil arhitekt Stanislas Fiszer. (Rojen je bil leta 1935 v Varšavi, diplomiral je na univerzi v Gdansk in predava na oddelku za arhitekturo v Nancyju. Center ima 3020 m² uporabne površine. Čitalnico lahko naenkrat obišče od 80 do 100 obiskovalcev.

3. MARIA TERESA PIANO MORTARI - ISOTTA SCANDALATO, *Conservazione e restauro di materiale documentario. Bibliografia: 1960-1996*, (Konserviranje in restavriranje dokumentarnega gradiva. Bibliografija: 1960-1996), str. 64-82

Avtorici sta po letih izida naredili seznam literature, ki obravnava kemično-fizikalne lastnosti papirja, biološke dejavnike, ki vplivajo na poškodbe papirja, klimatske in prostorske pogoje za ohranitev gradiva, metodologije restavriranja itd. Na koncu bibliografije sta naredili še seznam tujih in italijanskih specializiranih revij, ki se ukvarjajo s to problematiko.

V rubriki "Kronike" je pet prispevkov:

1. VIII Corso CIBAL: "La cultura grafica e le istituzioni in età federiciana nel Mezzogiorno d'Italia" ("Kultura pisanja in institucije v obdobju Friderika II. v Južni Italiji"), (Bari, 2.-28. oktober 1995), (M. Pansini), str. 83-94

Poročila o mednarodnem tečaju latinske paleografije in diplomatike, ki je bil v Državnem arhivu v Bariju od 2. - 28. oktobra 1995. Udeležili se ga je 21 slušateljev iz Albanije, Bolgarije, Hrvaške, Grčije, Poljske, Češke, Slovaške, Romunije in Slovenije. Obravnavali so Sicilsko kraljestvo v obdobju Friderika II. Teme so bile paleografija (kurialna pisava, knjige dvora, univerze ...), diplomatika (razvoj notariata, pisarna Friderika II., kraljevski in cesarski dokumenti...), zgodovina italijanskega prava (zakonodaja v obdobju Friderika II., neapeljska pravna zgodovina, običaji in statuti) in zgodovina institucij (pregled uprave Sicilskega kraljestva, politično-teritorialni okvir, mestna uprava, institucije meništv). Slušatelji so si ogledali še arhive in arhivsko gradivo, knjižnice, najpomembnejše centre v Puliji (gradove in katedrale v Bariju, Luceri, Trniji, Traniju, Andriji), mesto Lecce...

2. Seminario di studio: "Le società di mutuo soccorso italiane e i loro archivi", (Posojilnice in njihovi arhivi). (Spoletu, 8. - 10. november 1995), (E. Arioli), str. 95-103

Seminar je bil posvečen gradivni posojilnici. Končal se je z okroglo mizo o zgodovinski vrednosti dokumentarnega gradiva posojilnic. Predstavili so tudi zakon, sprejet na regionalni ravni leta 1990, o varstvu in valorizaciji gradiva posojilnic.

3. Un convegno internazionale sui frammenti

ebraici rinvenuti negli archivi italiani e il loro contributo allo studio del giudaismo, (Mednarodni prsvet o judovskem gradivu v italijanskih arhivih in njegova vloga pri proučevanju judovstva), (Jeruzalem, 9. januar 1996), (M. Perani), str. 104-114

V Jeruzalemu so izraelski, italijanski in ameriški strokovnjaki razpravljali o pomenu judovskih srednjeveških pergamentnih rokopisov, ki so bili v drugi polovici 15. in v 16. stoletju razkosani in uporabljeni za ovitke (platnice) novejših italijanskih papirnatih rokopisov. Te "razkosane" rokopise inventarizirajo in spet sestavljajo skupaj.

4. Convegno sulla legge 14 gennaio 1993, n. 4: bilancio e prospettive future, (Posvetovanje o zakonu št. 4 z dne 14. januarja 1993), (Rim, 23. februar 1996), (G. Cipriano), str. 115-131

Poročila o posvetovanju, ki je bilo posvečeno problemu zakona, znanega kot zakon Ronchey (o ukrepih za izboljšanje delovanja državnih muzejev in knjižnic v Državnih arhivih).

5. L'archivio storico della Banca commerciale italiana: le carte di Giuseppe Toeplitz, (Zgodovinski arhiv Trgovske banke Italije: dokumenti Giuseppaja Toeplitza), (E. Messina), str. 132-134

Na sedežu Trgovske banke Italije v Milanu so predstavili inventar fonda Toeplitz (gradivo o poslovanju banke v obdobju delovanja tajnika banke Giuseppaja Toeplitza v letih 1916-1934).

V rubriki "Obvestila in komentarji" je osem prispevkov:

1. Gli "archivi" degli Etruschi, (Arhivi Etruščanov), (E. Lodolini), str. 135-141

Na podlagi maloštevilnih ohranjenih dokumentov je skušal avtor predstaviti "arhivsko" gradivo Etruščanov. Rimski zgodovinarji časovno omejujejo obstoj Etruščanov od 9. - 10. stoletja p.n.š. do 1. stoletja našega štetja, dokončno prenehanje uporabe etruščanskega jezika pa postavljajo v obdobje Cezarja. Pisni dokumenti so nastajali od 7. stoletja p.n.š. do 1. stoletja n. š. Za krajša besedila so uporabljali povosščene lesene tablice, ki so jih po potrebi združevali. Za daljša besedila pa so uporabljali laneno platno, kožne ali morda papirusove zvitke. Pomembnejši dokumenti so bili vtisnjeni na hrnaste tablice. Uporabljali so tudi druge kovine (svinec, bron), redkeje zlato in srebro. Zlate ploščice, ki so jih leta 1964 našli v Pyrgi, so doslej edini pravi etruščanski "arhivski dokumenti".

2. Teoria archivistica e inventariazione; a proposito di un recente riordinamento, (Arhivska teorija in inventarizacija na primeru novejših ureditev), (M. Brogi), str. 142-146

Stefano Moscadelli (raziskovalec in arhivist Univerze v Sieni) je na novo uredil in popisal arhiv uprave stolne cerkve v Sieni. Arhivski fond sestavlja 3485 arhivskih enot, ki so razdeljene v dva dela. Prvi del obsega dokumente od leta 1085 do 1920, drugi del pa od leta 1921 do 1991. Mesto se je skupaj s cerkvenimi ohlaski začelo zanimati za administracijo ustanove že od druge polovice 12. stoletja dalje. Gradivo obsega tudi dokumente o zidavi cerkve in njenem vzdrževanju v 12. stoletju.

3. **Gli antichi documenti in pergamena della Scuola dalmata dei SS. Giorgio e Trifone in Venezia (1451-1689). Restauro e condizionamento**, (Stari pergamentni dokumenti o dalmatinski šoli Sv. Jurija in Trifona v Benetkah), (D. Testa), str. 147-149

Šola, imenovana "San Giorgio degli Schivoni", je bila del številnih bratovščin, ki so delovale v Benetkah v obdobju beneške republike. Ustanovljena je bila z dekretom Sveta desetih leta 1451 in je imela svoj statut. Leta 1502 je šolo poslikal Carpaccio z nekaterimi prizori iz življenja sv. Jurija, sv. Trifona in sv. Hieronima, ki so bili zavetniki šole in še posebej priljubljeni svetniki v Dalmaciji. Šola je delovala (sicer pod nadzorom patriarhove kurije) tudi v Iranenskem obdobju.

4. **L'archivio di Elisa Lombardi: documentazione fotografica e bibliografica sull'Accademia femminile di educazione fisica di Orvieto**, (Arhiv Elisa Lombardi: fotografska in bibliografska dokumentacija na Ženski akademiji za telesno vzgojo v Orvietu), (M. Rossi Caponeri), str. 150-154

Leta 1994 je direktorica Nacionalne akademije za telesno vzgojo v Orvietu podarila Državnemu arhivu bogato fotografsko gradivo o delovanju šole, ustanovljene februarja 1932.

5. **I verbali del Consiglio dei ministri: luglio 1943 - maggio 1948**, (Zapisniki ministrskega sveta: julij 1943 - maj 1948), (F. R. Scurdaccione), str. 154-157

Centralni državni arhiv je pripravil izdajo Zapisnikov ministrskega sveta. Prva dva dela obravnavata obdobje vlade Badoglija, tretji in četrti del obravnavata prvo in drugo obdobje vlade Bonomija, peti del vlado Parija in naslednji štirje deli vlado De Gasperiya vse do volitev leta 1948.

6. **Iniziative in materia di archivi durante il semestre di presidenza italiana dell'Unione europea**, (Italijanske pobude o arhivski problematiki v času italijanskega predsedovanja evropski skupnosti), (M. P. Rinaldi Mariani), str. 158-164

Predstavljene so nekatere pobude, ki jih je dala Italija v obdobju svojega predsedovanja v evropski skupnosti o uporabi in hranjenju arhivskega gradiva (zlasti pri modernih nosileh informacij).

7. **Le carte di Pier Paolo Pasolini conservate presso l'Archivio contemporaneo del Gabinetto Vieusseux**, (Dokumenti Pier Paolo Pasolini hranjene v uradu Vieusseux), (F. Zahaghi), str. 165-167

Pier Paolo Pasolini je sistematično shranjeval dokumente o svojem delu (poezija, scenografije, eseji, politične razprave).

8. **L'archivio audiovisivo dell'emittente privata "Teleantenna" di Trieste**, (Audiovizualni arhiv privatne televizije "Teleantenna" v Trstu), (G. Tatà), str. 168-169

18. septembra 1995 je privatna televizijska postaja prenehala delovati. V svojem arhivu je imela shranjeno veliko število posnetkov programov, ki jih je predvajala. Gradivo so zaščitili in ga predlagali za odkup. Začasno so ga prevzeli v Državni arhiv v Trst.

V rubriki "Dokumentacija" je en prispevek:

1. **Le norme di tutela delle persone fisiche nel trattamento dei dati personali (Diretiva 95/46/CE del Parlamento europeo e del Consiglio del 24 ottobre 1995)**, (Norme za varstvo osebnih podatkov fizičnih oseb), str. 170-187

Objavljen je zakon o zaščiti fizičnih oseb in varstvu osebnih podatkov. Zakon ima 34 členov in je razdeljen na VII poglavij. Na koncu so v 32., 33. in 34. členu določene še končne določbe. Sprejet je bil v Luxemburgu. Za evropski parlament ga je podpisal predsednik K. Hänsch, za svet pa predsednik L. Aienza Serna. V prvem delu zakona, kjer so splošne določbe, so formulirani pojmi "osebni podatki", "ravnaje z osebnimi podatki", "arhiv osebnih podatkov", "odgovorni za ravnanje z osebnimi podatki", "vršilec poslov odgovornega za ravnanje z osebnimi podatki", "naslovljenec", "privoljenje identične osebe".

V drugem poglavju so prikazani splošni pogoji za ravnanje z osebnimi podatki.

Rassegna degli Archivi di stato, letnik LVI, zvezek 2, str. 301-516

Zvezek je razdeljen na osem vsebinskih sklopov. Prvi del je posvečen študijskemu dnevju, ki ga je pripravil Centralni državni arhiv 25. januarja 1996 ob izdaji IV. zvezka Splošnega volnika po Državnih arhivih Italije. Z izdajo tega zvezka je bil končan 27-letni projekt, ki ga je začela "Matična služba". Čeprav so delo začeli že leta 1969, je prvi zvezek izšel šele leta 1981, v pripravi pa je že tudi peti zvezek, ki bo posvečen zgodovini ustanov.

Delo je bilo razdeljeno v tri sekcije. V prvi skupini so o problemih razpravljali odgovorni za izdajo vodnika, v drugi arhivisti in v tretji znanstveniki, ki vodnik uporabljajo pri svojem raziskovalnem delu. V zvezku so objavljeni referati, ki so jih avtorji predstavili na študijskem dnevju.

V rubriku "Kronike" je en prispevek:

1. **Erice '96: International Conference on Conservation and Restoration of Archive and Library Materials**, (Mednarodna konferenca o konserviranju in restavriranju arhivskega in knjižničnega gradiva), (Erice, 22. - 29. april 1996), (R. Santoni - C. Puglisi), str. 426-434

Na petdnevni konferenci, le-ta je bila že drugič organizirana v Ericiju, je bilo kot rezultat dela več kot 150 znanstvenikov iz 25 dežel predstavljenih približno 70 referatov. Italijani so predstavili 23 referatov, Američani 18, pomemben prispevek so dali tudi raziskovalci iz Rusije, Velike Britanije, Slovenije, Francije, Nemčije, Poljske, Kanade, Kube, Grčije, Nizozemske in Španije. Delo na konferenci je bilo razdeljeno na deset sekcij. Vsaka sekcija je obravnavala neko temeljno temo, s katero so se ukvarjali posamezni strokovnjaki: bibliotekarji, arhivisti, restavratorji, biologi.

V I. sekciji so obravnavali "mednarodno sodelovanje za konservacijo: scenarij za prihodnost", v II. sekciji "graditev arhivov in knjižnic z mislijo na

konservaciji - prostorski in arhitektonski problemi", v III. sekciji so se ukvarjali z vprašanjem "kakšno izobraževanje za konservatorje in restavradorje?", IV. sekcija je obravnavala "Mikroklimo in procese kvarjenja", V. sekcija "Kratkotrajno restavriranje: kaj narediti z "modernimi" dokumenti", VI. sekcija "Omejitve intervencij: preudarnost in tehnike za "omiljeno" restavriranje", VII. sekcija "Učenje iz preteklosti: zgodovina materialov in tehnik kot metodološka pomoč pri restavriranju", VIII. sekcija "Znanstveno raziskovanje in konservacija", IX. sekcija "Mediateke in konservacija elektronskih nosilcev informacij in avdiovizualnih sredstev kot spomin za prihodnost" in X. sekcija "Staro in novo: nove tehnike in novi materiali za restavriranje".

V rubriki "Obvestila in komentarji" je en prispevek:

1. **Carlo Armellini in una recente biografia**, (Carlo Armellini v sodobni biografiji), (C. M. Fiorentino), str. 435-443

V članku je avtor na podlagi nove biografije, ki jo je napisal M. Severini - "Armellini il moderato", kratoke orisal življenje Carla Armellinija, čigar ime je vezano na demokratično Rimsko republiko iz leta 1849. Avtor nove biografije je črpal podatke iz družinskega arhiva Armellini, ki so ga leta 1982 prevzeli iz knjigarne Dotti v Državni arhiv v Rim. Severini je bil prvi, ki je sistematično pregledal in uporabljal to gradivo. Kot rezultat tega dela je nastala tudi nova biografija, predstavljena v prispevku.

V rubriki "Dokumentacija" je en prispevek:

1. **La XXXI Conferenza internazionale della Tavola rotonda degli Archivi**, (Washington, 6.-9. septemher 1995), (XXXI. mednarodna konferenca - Okrogla miza o arhivih), (M. Carassi), str. 444-448

Civilni in vojaški arhivisti so na posvetni govorili o uevarnostih, s katerimi se srečujejo arhivi med vojnam. Predstavili so primere uničevanja gradiva med drugo svetovno vojno ter problemi ideoloških in etničnih vojn, ki med drugim učeitvo uničujejo "zgodovinski spomin" (npr. požar v knjižnici v Sarajevu, bombardiranje dubrovniškega arhiva). Poudarili so zlasti pomen popisov, inventarjev in mikrofilmov. Razpravljali so še o problemu restitucije arhivskega gradiva, ki so ga odnesli med vojaškimi spopadi. O samem poteku vračanja gradiva naj se dogovarjajo na politično diplomatski ravni, o ureditvi in reprodukciji gradiva pa naj se dogovarjajo arhivisti.

Objavljena je tudi resolucija XXXI. mednarodne konference, ki so jo sprejeli na tem posvetu.

Rassegna degli Archivi di stato, letnik LVI, zvezek 3, str. 516-712

Zvezek je razdeljen na osem vschinskih sklopov. V prvem delu so štiri pomembni prispevki:

1. **ATTILIO CERBDA, Le ordinazioni dei sud-diacani nel carteggio e nei registri dell'Archivio della diocesi di Milano**, (Ureditve poddiakonata v

dokumentih in v registrih arhiva Milanske diocceze), str. 525-546

Zgodovinski arhiv diocceze v Milani je želel narediti analitičen pregled dubovščine v subdiakonatu v obdobju od leta 1699 do leta 1712. Čas se ujema z delovanjem nadškofa Giuseppeja Archintoja in je tudi izjemnega pomena za zgodovino Milana, saj je prav tedaj avstrijska nadohlast zamenjala špansko. Avtor je pri raziskavi uporabljal dva vira: registre razporeditev, posvetitev (registri delle ordinazioni) in osebno gradivo posameznih duhovnikov. V članku je predstavil posamezen vir, natančnost le-tega in popolnost vpisovanja, ki ga je uporabljal pri raziskavi. Avtor meni, da bi bilo za natančno osvetlitev tega problema (posvetitve duhovnikov tudi zunaj diocceze in nadarbine stanujočim v drugih dioccezah) treba pregledati še dokumente v zgodovinskih arhivih preostalih dioccez.

2. **RITA BAGGIO, L'Archivio di Stato di Padova: caratteristiche tecniche e funzionali**, (Državni arhiv v Padovi: tehnične značilnosti in delovanje), str. 547-521

Avtorica je v članku predstavila Državni arhiv v Padovi. Prostorske težave, ki so se vlekly že od leta 1948, so končno uspeli rešiti spomladi leta 1975, ko so našli novo lokacijo v perifernem delu mesta, v bližini majhnega letališča "Allegri". Arhivski kompleks je razdeljen na dva med seboj povezana dela. V prvem delu so v prvem in drugem nadstropju skladišča, v pritličju pa mikrofotografski laboratorij, knjigovoznica in restavratski laboratorij. V drugem delu, ločenim s protipožarnim in termoizolacijskim zidom, so upravni prostori arhiva. Arhiv ima dve čitalnici (eno za klasično arhivsko gradivo, drugo pa z veliko večjimi mizami, primernejšim za uporabo kartografskega materiala), knjižnico in fotokopirnico za obiskovalce.

3. **ELIO LODOLINI, Le ISAD(G): norme da cumlivitare, norme da disentere**, (ISAD(G) standardi), str. 552-561

Avtor kritično ocenjuje standarde ISAD(G) glede na italijansko zakonodajo in izkušnje, ki jih imajo Italijani z urejanjem svojega arhivskega gradiva. Z nekaterimi rešitvami se strinja in meni, da bi jih morali prevzeti (npr. način odbiranja arhivskega gradiva - zavzema se za valorizacijo dokumentov in pozitiven način odhiranja gradiva). Ne strinja pa se z nekaterimi standardi (npr. z definicijo pojma "fascikel", "serija").

4. **SERENA DAINOTTO, Biblioteche e bibliotecari negli Archivi di Stato**, (Knjižnice in knjižničarji v Državnih arhivih), str. 562-571

V prispevku je avtorica osvetlila položaj knjižničarjev v arhivih. V Italiji imajo Centralni urad za arhivske zadeve, Center za fotoreprodukcijo in restavratsvo, Centralni državni arhiv, 20 Soprintendenze arhivistiche, 95 Državnih arhivov in 40 Oddelkov državnih arhivov. Vsaka izmed ustanov ima knjižni fond. Nekateri fondi imajo nekaj sto knjig, največ knjig, približno 100.000 pa ima Centralni državni arhiv. V Centralnem državnem arhivu, Državnih arhivih in Oddelkih državnih arhivov so knjižnice odprte za javnost, v drugih institucijah pa so knjige

navoljo le za notranjo uporabo. Knjižnice so bile navadno ustanovljene skupaj z arhivom, vendar imajo v njih tudi knjige, ki so jih dobili s prevzetom gradiva ali v dar. Knjižnično gradivo se vsako leto dopolnjuje z nakupom novih publikacij, revij, časopisov, enciklopedijami, leksikoni, stovarji. Knjige dobijo v dar tudi od univerz, znanstvenikov in kulturnih ustanov. Fond se povečuje tudi na račun knjig, ki jih avtorji podarijo arhivu ob izidu knjige, za katero so uporabili njihovo arhivsko gradivo. Zelo obiskane so tudi knjižnice sedemnajst arhivov, v katerih imajo organizirane šole arhivistike, paleografije in diplomatike, saj jih pri svojem delu uporabljajo docenti za pripravo didaktičnega materiala in tudi študenti. S pomočjo knjižničarjev so uvedli SBN način vodenja evidenc knjižnega gradiva. Kljub temu, da v velikih mestih ostajajo javne in univerzitetne knjižnice, je nezamenljivi tudi pomen knjižnic v arhivih, saj imajo velikokrat na voljo s knjige, ki jih v javnih knjižnicah ni mogoče najti. Še večji pa je pomen teh knjižnic v manjših središčih, saj so le-te največkrat edina kulturna središča na vsem območju.

V rubriki "Kronike" so štirje prispevki:

1. Convegno di studio: "Benedetto chi ti porta, maledetto chi ti manda, l'infanzia abbandonata nel Triveneto (secoli XV-XIX)", (Študijski dan: "Blagoslovljen, tisti ki te prinese, preklet tisti, ki te pošlje. Najdenčki v Trivenetu (XV. - XIX. stoletje), (Treviso - Benetke, 18. - 20. junij 1996), (G. Bonfiglio Dosio), str. 572-578

V prispevku je predstavljeno poročilo o študijskem posvetu, ki je bil posvečen najdenčkom na beneškem ozemlju. Posebej je bil poudarjen pozitiven odnos, ki ga je do pojave imela laična oblast (občina, različna poklicna združenja) in negativen, odklonilen odnos pri cerkvenih oblasteh (zlasti po tridentinskem koncilu).

2. Giornata di studio: "Standard di descrizione archivistica e sistemi informativi", (Študijski dan: "Standardi za arhivski popis in informativni sistemi"), (Rim, 21. junij 1996), (M. Cacioli), str. 579-583

Poročilo o študijskem dnevu, ki je bil posvečen standardom ISAD (G). Na posvetu so sodelovali predstavniki arhivistov iz državnih in privatnih arhivov. Posebej so se ukvarjali s teoretičnimi (razpravljali so o nekaterih arhivskih pojmovih - fond, fascikel, dokument) in metodološkimi problemih.

3. Giornate di studio: "Comunità e poteri centrali negli antichi Stati italiani. Alle origini dei controlli amministrativi", (Študijski dan: "Občina in centralna oblast v starih italijanskih državah. Izvor upravnega nadzora."), (Neapelj, 28. - 29. junij 1996), (A. L. Bonella), str. 584-590

Na posvetu so osvetlili odnos med centrom in periferijo v Piemontu, Lombardiji, Republiki Genovi, v Veneti, medičejski Toskani, v papeški državi, pa tudi položaj v Bologni in v Neapeljskem kraljestvu.

4. Gli statuti territoriali nel tardo Medioevo. X Seminario sulle fonti per la storia della civiltà italiana tardo medioevale, (Poznosrednjeveški teritorialni statuti. X. seminar o fondih za italijansko poznosrednjeveško zgodovino), (San Miniato, 9. - 14.

september 1996), (E. Vantaggito), str. 591-605

Koordinator je pripravil interdisciplinarni posvet, zato je na seminar povabil specialiste pravnike in zgodovinarje, ki se ukvarjajo z raziskavami poznosrednjeveških statutov. Svoje ugotovitve so lahko predstavili tudi mladi raziskovalci (študenti).

V rubriki "Obvestila in komentarji" so trije prispevki:

1. Il gruppo di lavoro ANAI sulle norme ISAD (G); Seminario ISAD, (Seminar o standardih ISAD(G), (Bologna, 18. oktober 1996), (S. Vitali), **Appendice: Documento sulle regole ISAD(G),** (Dodatek: Pravila ISAD (G), str. 606-620

Na posvetu o govorili o problemih, ki se pojavljajo pri primerjavi standardov ISAD (G) z italijanskimi predpisi o popisovanju, urejanju in hrani arhivskega gradiva. Še nadalje ostajajo odprti problemi, kot so problemi signature in datiranja gradiva.

2. A proposito delle pergamene bergamasche, (O pergamentih dokumentih iz Bergama), (D. Puncuh), str. 621-628

Avtor je v prispevku predstavil izjemno bogato arhivsko gradivo Bergama. Kapiteljski arhiv ima 4771 pergamentnih listin. Najstarejši dokumenti so iz 11. in 12. stoletja (veliko je tudi prepisov).

3. Un volume miscellaneo sui rapporti tra la Toscana medicea e la Spagna nel secolo XVI, (O odnosu med medičejsko Toskano in Španijo v 16. stoletju), (G. Cipriano), str. 629-642

V prispevku je avtor predstavil omenjeni problem s pomočjo knjige "Toskana in Španija v 16. stoletju", ki je izšla leta 1996 v Pisi. Osvetlil je problem prehoda Italije izpod španske nadoblasti (Madrid) pod oblast Neapeljsko - siciljskega kraljestva.

Zlenka Bonin

Der Archivar, Mitteilungsblatt für deutsches Archivwesen, letnik 50, leto 1997, zvezek 1, 2, 4

Der Archivar, letnik 50, zvezek 1

V tem zvezku je najprej objavljeno poročilo o XIII. mednarodnem arhivskem kongresu, ki je bil od 2. do 5. septembra v Pekingu in katerega glavna tema je bila: "Arhivi ob koncu stoletja: bilanca in perspektive". Poročilo so sestavili trije avtorji: Wolf Buchmann, Eike Hauschildt in Sabine Philippeit. Prvič prostor prireditve ni bil izbran v Evropi ali Severni Ameriki, ampak v deželi tretjega sveta. Kongresa se je udeležilo več kot 2.600 udeležencev iz približno 130 držav. Na odprtju so bili navzoči med drugimi tudi: ministrski predsednik Ljudske republike Kitajske, župan mesta in regije Peking, generalni direktor državne arhivske uprave in centralnega državnega arhiva Kitajske, namestnik generalnega

direktorja oddelka za komunikacija in informacija pri Unescu in predsednik mednarodnega arhivskega sveta. Uvod v skupna temo je imel Michael Swift, namestnik direktorja Nacionalnega arhiva iz Kanade. Gospod Swift je hitro in temeljno spreminjanje življenjskih in delovnih razmer v naši dobi primerjal z razvojem v renesansi, v obdobju odkritij in industrijski revoluciji.

Tema prve plenarne seje je bila posvečena mednarodnemu arhivskemu sodelovanju. Mestni arhivar iz Groningena, Jan van den Broek iz Nizozemske, je v svojem glavnem referatu z naslovom Mednarodno sodelovanje od kongresa v Bruslju v letu 1910, poudaril, v primerjavi s prvim kongresom v Bruslju 1910, močna spremenjen položaj na svetovnopoličnem in arhivskem področju. Temu glavnemu referatu je sledilo pet koreferatov. W. Stepniak iz poljskega nacionalnega arhiva je govoril o nalogi arhivarjev, in sicer: arhivarji kot varuhi nacionalne kulture in identitete; kot poseben model v centralni in vzhodni Evropi v 19. in 20. stoletju. Države, kot je Poljska, so leta dolga stale pod tujnimi gospodarji, zato se je gradivo, ki se nanaša na poljsko ozemlje, hranilo in se hrani v drugih državah. Pri mednarodnem arhivskem svetu hi morali izdelati splošna pravila za vračanje takega gradiva. Naslednji koreferat je pripravil Almany Siell Conte, direktor nacionalnega arhiva iz Gvineje. Tematiziral je sodelovanje med severom in jugom ter sodelovanje med jugom samim (Senegal in Gvineja). Po tem referatu je Axel Plathe iz Unesca spregovoril o struktural mednarodnega sodelovanja na arhivskem področju. Vladimir Petrovič Tarasov iz Rusije je kot naslednji referent referiral o sodelovanju v krizi: mednarodni ukrepi pri reševanju arhivov. Koreferate je sklenil Antoine Fleury iz histaričnega seminarja ženevske univerze, in sicer je spregovoril o arhivskih mednarodnih organizacijah. Sledila je diskusija, v kateri je bil poglobitvi poudarek na informacijski tehnologiji pri mednarodnem sodelovanju. Več govornikov je označilo internet kot veliko olajšavo pri mednarodnem sodelovanju.

Drugo plenarno sejo je začel Wang Dejun, izdajatelj *Kitajskih arhivskih obvestil*, in sicer s predavanjem "Kontinuiteta in sprememba v arhivski zakonodaji v institucijah in infrastrukturi arhivov". Čeprav so arhivska zakonodaja, institucije in infrastruktura med seboj tesno prepletene, je referent predstavil kontinuiteta in sprememba posebno na treh področjih. Začetki arhivske zakonodaje so tako v Kitajski (11. - 8. stoletje pred Kristusom) kakor v stari Grčiji in Rimu. Kot model moderne arhivske zakonodaje v Evropi velja francoski zakon iz leta 1794 o vzpostavitvi nacionalnega arhiva republike, kateremu je v 19. stoletju sledila večina evropskih arhivskih zakonov. Iz prvih dveh desetletij 20. stoletja izvirajo na primer arhivski zakoni Kanade (1912), Rusije (1918), Holandije (1919) in Finske (1919). Takoj za tem je v svojem koreferatu govoril Edward Higgs z univerze v Oxfordu o temi: Od srednjeveške učenosti do informacijskega managementa - razvoj arhivskega poklica. Zahodnoevropsko-severnoameriška usmeritev (naravnost) svojega referata je temeljeval s tem, da

je večina tehnoloških inovacij v zvezi z informacijskim managementom izšla iz Severne Amerike oziroma Evrope. Naslednji referent, direktor arhiva švedskega delavskega gibanja Lars Wessmann, je govoril o razširjanju arhivske odgovornosti in dejavnosti onstran tradicionalnih državnih področij (na primeru Švedske). Realno in virtualno arhivsko gradivo, je nosil naslov naslednji referat, ki ga je napisal David Bearman. Izhajal je iz svoje znane premise, da bodo arhivi v prihodnosti arhivalije v obliki trajno berljivih podatkov sicer nadzorovali, toda arhivalije se pri njih ne bodo več skladiščile. Kot zadnje v okviru te plenarne seje je bila predstavljeno poročila vodje nacionalnega arhiva v Costa Rici. Lieda Virginia Chacón Arias je govorila o nalogah, ciljih in pricreditah moderne in znanstvene arhivske uprave in zakonodaje. Poročilo navaja tudi nekaj povzetkov diskusije, ki je sledila referatom.

Poročilo o tretji plenarni seji se začinja s seznanitvijo glavnega referata, katerega avtor je bil Terry Cook iz kanadskega nacionalnega arhiva. Gospod Cook je govoril o medsebojnih vplivih med arhivsko teorijo in prakso od objave nizozemskih "Navodil za urejanje in popisovanje arhivskega gradiva" 1898. Feng Huiling, sodelavka v arhivu ljudske univerze Peking, je sodelovala kot naslednja na tej seji, in sicer z referatom: Ocena arhivske literature. Sklop referatov je nadaljeval Michael Müller iz zveznega arhiva. V svojem z osebnimi izkušnjami obarvanem prispevku z naslovom: Etično vprašanje: uprava nasproti znanosti? je analiziral etični pritisk arhivarja na primeru arhivarja vzhodnonemškega rodu. Naslednja referentka, Antonella Mile de Latigi iz italijanske arhivske uprave, je v svojem referatu govorila o principu provenience in skušala odgovoriti na vprašanje, ali naj to ostane temelj pakcija. U. Esse iz nacionalnega arhiva Nigerije je kot zadnji referent na tretji plenarni seji v svojem prispevku "Arhivistika - nacionalna in kulturna tradicija ali internacionalna znanost?" z ozirom na razvijajoče se države poudaril, da k nacionalni kulturni tradiciji in s tem k arhivskemu gradivu sodijo ne samo pisna, ampak tudi ustna izročila. Po prebranih referatih je sledila živahna diskusija.

Sledi poročilo o četrti in zadnji plenarni seji. Potekala je v znamenju informacijske družbe in novih tehnik. Cilj obravnave je bil narediti bilanco nad osnovnimi spremembami v arhivistiki v dobi informacije ter nakazati perspektive za prihodnje delo. Christine Nougaret iz nacionalnega arhiva v Franciji je imela glavni referat z naslovom "Vpliv informacijske tehnologije na arhive in na delo arhivarjev". Poudarek referata je bil na problemu pri prevzemanju strojna berljivih datotek. Na ta referat so se navezovali štirje dopolnilni referati. Prvega izmed njih je pripravila Habibah Zan Yahya iz nacionalnega arhiva v Maleziji, in sicer je govorila o ohranjanju (vzdrževanju) televizijskih oddaj; postopki za prevzem, vrednotenje, hranjenje in uporabo le-teh. Referentka je opisala tudi okoliščine v državnem filmskem arhivu, oddelku nacionalnega arhiva Malezije, ki je danes pristojen za prevzemanje in varovanje državne filmske televizijske produkcije kot dela nacionalne de-

diščine. V drugem dopolnilnem referatu je Steve Stuckey iz avstralskega arhiva govoril o Virih in tehnologiji - možnostih in iluziji. Izvajanja v referatu so hila sad njegovega že desetletnega ukvarjanja s problemom na temo: nove tehnike in arhivi. Pravi, da moramo razumeti, da dokumenti zdaj nastajajo na drug način, in iz tega ptegniti konsekvence. V tretjem dopolnilnem referatu se je Kenneth Thibodeau, direktor centra za elektronske arhive nacionalnega arhiva in arhivske administracije ZDA, ukvarjal s temo "Internacionalna raziskava: vrednotenje in ohranjanje znanstvenih datotek". V četrtem dopolnilnem predavanju je Theo H.P.M. Thumassen, polpredsednik vladarske arhivske šole Nizozemske, pojasnjeval svoje razmišljanje o reformi izobraženja arhivarjev. Referat je imel naslov: Kako lahko pridohite vozniški izpit na elektronski podatkovni avtocesti - Prilaganje poklicnega izobraževanja na internacionalno informacijsko okolje. Po njegovem mnenju je pomembno, da študentom ne posredujemo samo poznavanje modernih metod in tehnik informacijskega managementa, ampak jih likratu vzpodbujamo k zdravemu skepticizmu nasproti tehničnim inovacijam. V diskusiji, ki je sledila tem pretilavanjem, je prevladovalo veliko strinjanje o pomembnosti internacionalnih standardov za informacijsko izmenjavo.

Kongres je poleg splošnih (plenarnih) zasedanj ponujal obilico drugih prireditiv. Dohro priloznost informiranja na posameznih področjih arhivskega dela so ponujale številne razstave. Na sklepni prireditvi kongresa 7. septembra 1996 je govoril profesor Dai Yi, predsednik društva kitajskih zgodovinarjev in vodja inštituta za zgodovino dinastije Qing na ljudski univerzi Kitajske, o informacijski izmenjavi in soletovanju med arhivarji in zgodovinarji.

V nadaljevanju je Diether Degreif prispeval poročilo o poteku 67. nemškega arhivskega dneva 1996 v Darmstadtu. Tema zasedanja se je glasila: "50 let društva nemških arhivarjev - hila in perspektive arhivistike v Nemčiji". Poročevalec poroča, da se je približno 750 arhivark in arhivarjev iz Zvezne republike Nemčije, pa tudi iz sosednjih držav od 17. do 20. septembra srečalo na nemškem arhivskem dnevu v Darmstadtu. Arhivski referenti oziroma vodje arhivske uprave zveze in dežel so se srečali že 17. septembra na njihovem tradicionalnem zasedanju. Že nekaj let je na arhivskem dnevu v navadi pogovor z inozemskimi udeleženci pri internacionalnem kulokviju. Tako so tudi že 17. septembra diskutirali predstavniki arhivskih združenj iz 20 evropskih držav o vlogi arhivskih strokovnih združenj (društev) v razvoju stanovskega poklica. Na prvi delovni seji so tako predstavniki Nemčije, Francije, Katalonije, Avstrije, Norveške, Slovenije, pa tudi predstavniki evropske komisije, obravnavali dejavnost društva v strokovnem koordiniranju prek državnih mej. Pri tem je arhivski nemški dan še vedno imel pomembno vlogo. Po opoldanskem odmoru je sledila druga delovna seja. Posoben pomen je pridobilo vprašanje izoblikovanja nove poklicne slike po političnem obratu v deželah vzhodne Evrope. O tem so referirali predstavniki zvez (društev) Estonije, Slovenije in Češke. Uradno odprtje

arhivskega dne je bilo 18. septembra, kn je po glasbenem uvodu predsednik društva nemških arhivarjev, dr. Reimann, v auditoriumu maximumu Tehniške visoke šole v Darmstadtu, pozdravil udeležence, zbrane v nadvse velikem številu. Splošno delovno zasedanje je vodil dr. Rumschöttel iz Glavnega državnega arhiva München. Tema referatov in diskusije je bila arhivski prakic na vzhodu in zahodu v preteklosti, sedanjosti in prihodnosti. Naslednji dan (19. september) je bil namenjen posameznim strokovnim skupinam znotraj društva nemških arhivarjev. Na njihovih sejah so govorili o arhivskih specifičnih problemih. 67. arhivski dan je bil povezan s 23. dnevom deželne zgodovine. Štiri sekcije so obravnavale te teme: Arhivi in raziskave deželne zgodovine, Arhivi in politika, Funkcija arhivov pri pravnem varstvu in upravi ter Arhivistika v Nemčiji.

V časopisu so nadalje objavljena poročila vsch osmih strokovnih skupin, ki so zasedale v okviru delovnih sej na 67. nemškem arhivskem dnevu.

V nadaljevanju nam Volker Jäger opiše in tudi slikovno predstavi saški državni arhiv Leipzig - prvu namensko poslopje za arhiv v novih zveznih deželah. Hubert Hönig pa nam posreduje poročilo o poskusnem obratovanju in njegovih rezultatih konservacijske opreme v spodnjesaškem državnem arhivu v Bückeburgu. Birgit Bernant piše o zgodovinskem arhivu zahodnonemške radijske postaje Köln. Michael Wetengel pa o digitalnih podpisih.

Arhivskim poročilom in zasedanjem so namenjene nadaljnje strani časopisa. Najprej z mednarodnega področja. Ellen Steendam v poročilu z naslovom: Evropa v razširjenem svetu poroča o konferenci vodij evropskih arhivskih uprav in arhivskih zvez (društev), ki je potekala 26. in 27. marca 1996 v Münchnu. Helmut Baier predstavi novo sekcijo cerkvenih arhivov in verskih skupnosti pri mednarodnem arhivskem svetu (ICA/SKR). Z nemškega območja nas Kärsin Weirauch najprej obvešča o novem arhivskem prostoru za hranilburški glavni deželni arhiv v Potsdam-Bornimu. Andreas Röpeke piše o odprtju sodnih spisov državne komore v meklenburškem glavnem deželnem arhivu Schwerin, Ulrich Nieß o gradivu mesta Mannheim, ki je končno pod streho, Sabine Pich o prelatji ehovskih arhivalij mannheimskega pekovstva mestnemu arhivu Mannheim, Heiner Schmitt o reorganizaciji glavnega oddelka arhivsko-bibliotečne-dokumentacije v ZDF, Winfried Mogge o arhivu Werner Kraft v nemškem literarnem arhivu Marbach ter o taborniških arhivih na gradu Ludwigstein. Poročila nadaljuje Malte Bisehoff. Obvešča nas o ureditvi arhiva nemškega gradiščanskega združenja, Erik Lindner piše, da je zapaščina profesorja Ernsta G. Lowenthala dostopna v Berlinu, Sigrid Randa pa poroča o pridohitvi pisne zapiščine arhitekta Hans Schwipperta prek arhiva za upodablajočo umetnost v nemškem narodnem muzeju. Polj za zavarovanje nedržavnih in avdiovizualnih izročil je naslov naslednjega daljšega prispevka, ki ga je spisal Robert Kretschmar, in sicer o zasedanju strokovne skupine 7 (medijski arhivarji) v okviru združenja nemških arhivarjev, ki je potekalo 23. aprila 1996 v Rastattu.

Sledi poročila o 30. renskem arhivskem dnevu v Dornmagenu - o njem poročata Adelheid Rahmen-Weyer, o 23. zasedanju odbora EDV (elektronske obdelave podatkov) arhivske poročevalske konference (ARK) nam piše Jens Beger. Poročila z nemškega področja končuje Antonius Liedhegener, s prispevkom: Katoliška filmska delo v Nemčiji od začetkov filma, v katerem govori o problemih izročanja filmskih in pisnih virov in njihova arhiviranje. Z območja češke republike Josef Maršal in Jindrich Schwippel predstavljata informacije o razvoju in stanju čeških arhivov.

Zvezek se nadaljuje s poročili oziroma ocenami 23. izdanih knjižnih del, osebnimi sporočili ter posmrtnicama, posvečenima dr. Joachimu Lehmannu (1933-1996) (arhivarju in zgodovinarju) in Wolfgangu Müllerju (1944-1996) (profesorju nemščine in zgodovine ter sodelaveni državnega arhiva Detmold).

Rubrika Razno prinaša različne kratke informacije in obvestila. Končujejo se s pregledom izobraževalnih prireditev arhivske šole Marburg v letu 1997 ter s koledarjem prireditev in sporočil društva nemških arhivarjev.

Der Archivar, letnik 50, zvezek 2

"Iskanje identitete" je naslov prvega prispevka pričujočega zvezka. Spisal ga je Werner Moritz, govori pa o orientacijskih problemih arhivskega poklica in njihovih vzrokih. Avtor je s tem prispevkom sodeloval na 45. türinškem arhivskem dnevu v Mühlhausnu 21. 6. 1996. Poklic arhivarja se danes bolj kot kdaj bori za svojo identiteto. Arhivarji si služijo kruh pri najrazličnejših delodajalcih. Strokovno izobraženi arhivarji so zaposleni kot uradniki višjih ali visokih služb ali kot uslužbenci (nameščenci). Razlike se kažejo tudi med arhivarji, ki so zaposleni v velikih arhivih in tistimi v majhnih arhivih. Temu prispevku sledi še eden na to temo. Lutz Schilling objavlja svoj glavni referat, ki ga je pripravil za türing-hessenški arhivski dan v Eschwegu 22. junija 1996. Naslov referata je: Sprememba poklica arhivarja pri prenovi arhivistike v novih zveznih deželah. Naročilo cerkvenih arhivov v preteklosti, sedanjosti in prihodnosti je naslov naslednjega prispevka, ki ga je spisal Wilhelm Janssen. Heinz Hoffmann pa nam oriše državne arhive in uradno gradivo uprave, in sicer glede na nova različna določila za gradivo uprave v splošnem poslovniku zveznih ministrstev. Te so v nadaljevanju prispevka tudi objavljene. Elrun Dolatowski in Anette Meiburg nam predstavita ustanovo: Arhiv partije in množičnih organizacij DDR v zveznem nemškem arhivu, ki je bila ustanovljena v zveznem nemškem arhivu s 1. januarjem 1993 kot nesamostojna ustanova javnega pomena. V nadaljevanju Petra Heine in Jürgen Bacia v svojem prispevku spregovorita o plečdajaju (obrambi, zagovoru) varovanja zgodovine "od spodaj". Zgodovina "od spodaj" pomeni vplivanje na zgodovinski proces prek tistih, ki ne sedijo v ustanovah, v katerih padajo politične odločitve. Zastavila sta si vprašanje, kako se predehje zgodovina novih socialnih gibanj in njihovega pomena za družbeni

razvoj Zvezne republike Nemčije in kako je z arhivi znanj parlamentarnih akcij in gibanj. Njihovo gradivo največkrat izgine s prenehanjem delovanja teh skupin. Avtorja opišeta arhiv za alternativno gradivo v deželi Nordrhein-Westfalen. Naslednji prispevek avtorja Ralfa Stremmelja ima naslov: V območju napetosti med državo in gospodarstvom, in sicer govori o tovarniškem arhivskem delu v združenem jeklarskem koncernu od 1930. leta. Razmerja (zveze) med arhivistiko in bibliotekarstvom obravnava članek Brigitte Nimz z naslovom: Seštevanje, integracija in separacija. V njenih opazovanjih naj bi hile v teh razmerjih upoštevale tri stvari, in sicer nenehno vednostno kopičenje v znanostih (seštevanje), polja skupnega dela (integracija) in končno razlike, na primer v vrsti gradiva in metodah njihovega posredovanja (objavljanja), kar predstavlja področje separacije. Peter Bohl in Carsten Müller-Boysen objavljata prispevek z naslovom: Klasifikacija uporabe elektronske obdelave podatkov v upravi. Z vpeljavo modernih informacijskih tehnologij v javno upravo se je spremenil način izpolnjevanja nalog. Možnost shranjevanja notranjih in zunanjih informacij, njihovega obdelovanja, spreminjanja, hitre vnovične najdbe ter posredovanja posamezniku ali več interesentom brez izgube časa zahtevajo seveda drugo, elektronsko podatkovno bazo, primerno organizacijo delovnega postopka, pripravljenost, predelavo in obdelavo informacij ter njihova izmenjavo. Nekoliko predelano različico svojega predavanja na arhivski šoli Marburg 2. 7. 1996 v nadaljevanju objavlja Birgit Metzling. Govori o izobraževalnih smereh v arhivistiki v DDR in poseže z opisom izobraževanja arhivarjev v DDR od leta 1929 do današnjega časa. Temu prispevku sledi objava zakonskih določil in upravnih predpisov za državno arhivsko gradivo in varstvo arhivskega gradiva v Zvezni republiki Nemčiji.

Naslednje strani časopisa zapolnjujejo arhivska poročila. Kot navadno najprej z mednarodnega področja: Reimer Witt prikaže delovanje sekcije arhivskih združenj (društev) v okviru mednarodnega arhivskega sveta (ICA/SPA) od leta 1992 do 1996. Ta sekcija (Section of Professional Archival Associations (SPA)) je ena najstarejših členov mednarodnega arhivskega sveta (ICA). Volker Trugenberger opiše delovanje komiteja za elektronsko obdelavo podatkov v arhivu, ki prav tako deluje v okviru mednarodnega arhivskega sveta (ICA-Committee on Archival Automation), Heike Preuß pa delovanje adhora za pečate pri mednarodnem arhivskem svetu v mandatnem obdobju 1992-1996. Z nemškega območja nam Kärsin Weirauch predstavi program raziskovalne skupnosti iz Bonna, ki financira snemanje (mikrofilmanje) zgodovinsko dragocenih časopisov, in sicer na primeru projekta v brandenburškem deželnem arhivu, kjer so s pomočjo tega programa presneli časopis "Potsdamer Intelligenz-Blatt" oziroma "Potsdamer Tageszeitung". Ernst Böhme nam sporoča, da je v dolnjesaškem državnem arhivu v Bückebergu na voljo večji del zapuščine dr. Heinz Ritter-ja, Raimond Reiter predstavi zgodovinske fotografije med arhivskim gradivom na primeru dolnjesaškega glavnega državnega

arhiva Hannover, Winfried Mogge pa obstoj "umetniškega društva" v mestnem arhivu Mannheim, rensko-westfalski gospodarski arhiv ter zapuščino umetnika Huga Höppenerja, imenovanega Fidus na gradu Ludwigstein. Reiner Falk poroča o 5. allgäurskem arhivskem dnevu na gradu Aebberg, Willfried Feindt o letnem zasedanju odbora za restavracijo, ki je potekalo 7. in 8. maja 1996 v Ludwigsburgu, Ramona Göbel in Bettina Wischhöfer o petem zasedanju južnonemških cerkvenih arhivov v kraju Meißen 21. in 22. oktobra 1996, Christoph Popp o drugem arhivskoznanstvenem kolokviju na arhivski šoli Marburg in Alexander Schulz-Luckenbach o zasedanju "delovne skupine višje arhivske službe" v okviru društva nemških arhivarjev v Marburgu. Z območja Belgije Diether Degreif poroča o 75. letni flamski bibliotekarski in arhivski zvezi, Josef Nüssing z italijanskega območja o vprašanju proste dostopnosti nekaterih arhivskih dokumentov, o arhivih v politični upravi ter o razstavi italijanskih arhivov v Rimu. Tokrat v tej rubriki poročajo tudi s slovenskega območja, in sicer Ulrich Helbach piše o Mednarodnem inštitutu arhivskih znanosti v Mariboru, ki deluje pod vodstvom dr. Petra P. Klasinea in ki je v sodelovanju z mednarodnem arhivskim svetom od 21. do 9. novembra 1996 pripravil mednarodno šolo o arhivskih stavbah. Kot zadnje je v tej rubriki objavljeno poročilo Jimrich Schwippel, ki poroča s češkega območja o generalni skupščini češkega združenja arhivarjev.

Sledi poročilo o novi literaturi s področja arhivistike in zgodovine, ki tokrat obsega 30 predstavitev oziroma ocen. Po naslovih je potem navedenih še 60 knjižnih enot, skupno z njihovimi cenami. Osebnim vestem sledita posmrtnici, posvečeni dr. Olof Ahlerstu (1912-1996) in dolgoletnemu direktorju frankfurtskega mestnega arhiva Dietrichu Andernachiu (1921-1996).

Z rubriko Razno, v kateri lahko izvemo nekaj novih naslovov in telefonskih števil, preberemo krajše prispevke različnih tem in se seznanimo z urnikom prireditev, zanimivih za arhivsko stroko, se konča drugi zvezek.

Der Archivar, letnik 50, zvezek 4

Pričujoči zvezek se začneja s čestitko Društva nemških arhivarjev, državne arhivske uprave dežele Nordrhein-Westfalen in uredništva Der Archivar gospe dr. Giseli Vollmer ob praznovanju njenega 75. rojstnega dne v upanju, da bi bila še veliko let zdrava in srečna.

Prvi prispevek v tem zvezku prinaša priporočila sveta za kulturno sodelovanje v evropskem svetu. Evropski svet je v oktobru 1993 izdelal prvi arhivski program, ki ga je privzel tudi kulturni odbor (komisija) sveta. V ta namen je sodila organizacija konference v Strassburgu pod ureditvijo direktorjev centralnih arhivov. Konferenca je potekala novembra leta 1994. Njen cilj je bil določiti demokratične norme, ki bi bile upoštevane pri ustavnovitvi, upravi in uporabi arhivov, in postaviti okvir za sodelovanje med zahodno- in vzhodnoevropskimi arhivi. Korake za

uresničitve evropske arhivske politike je mogoče razporediti v tri poglavitna področja: obranjanje arhivske dediščine, demokratizacija pravnega sistema in upravnega postopka ter odprte in izboljšane uporabnosti arhivov. Naslednji prispevek govori, kako naj bi bilo arhivsko izobraževanje oblikovano v prihodnosti (integracija ali izolacija?). Nastal je kot rezultat seminarja na FH-Potsdam "Arhivska znanost" pod vodstvom g. Volkerja Sehoelenhoffa s študenti 5. semestra študijskega programa Arhiv na strokovnem področju arhiva-biblioteke-dokumentacije. Avtor primerja različne šole, ki izobražujejo slušatelje za arhivski poklic, in zankruži, da so vse tri discipline: arhivistika, bibliotekarstvo in dokumentalistika povezane v svoji zgodovini, pripadajo informacijskim poklicem in morajo biti kos naraščajoči poplavi informacij današnje družbe. Michael Wettengel v naslednjem prispevku z naslovom "K rekonstrukciji digitalnih podatkovnih baz iz DDR po vnovični združitvi" opiše izkušnje v Zveznem arhivu. O aktualni temi današnjega časa "Elektronska obdelava podatkov - (načrtovanje) planiranje v arhivu" govori naslednji prispevek. To je tudi osrednja točka, ki je zaposlovala odbor za avtomatizacijo pri mednarodnem arhivskem svetu in prispevek predstavi rezultate oziroma sklepe obravnavane teme. Sledi objava posarskega arhivskega zakona z uvodom, ki ga je napisal Wolfgang Laufer, ter nadalje tudi objava zakonskih določil in upravnih predpisov za državno arhivsko gradivo in varstvo arhivskega gradiva v Zvezni republiki Nemčiji.

V rubriki Arhivska poročila in zasedanja poročajo najprej z mednarodnega področja: Albrecht Liess o evropskem arhivskem dnevu, ki je potekal od 27. do 30. maja v Barceloni, Udo Schäfer o strokovnem zasedanju o elektronskih zapisih, ki je potekalo s sodelovanju z evropsko komisijo 18. junija v Haagu ter Wolfhard Vahl o Stage technique international d'archives, ki je potekal od 2. aprila do 20. junija 1997 pri nacionalnem arhivu v Parizu. Z nemškega območja nam Peter Müller najprej piše o zamenjavi gradiva med arhivskima upravama Bayern in Baden-Württemberg, nato Clemens Rehn predstavi biografski inventar za vire v splošnem deželnem arhivu Karlsruhe in v državnem arhivu Freiburg. Albrecht Liess se v tej rubriki pojavlja drugič, in sicer s spončilom, da je generalni direktor Walter Jaroschka odšel v pokoj in da je bil na njegovo mesto vpeljan Hermann Rumschöttel kot naslednik. Podobno nam sporoča Otfried Dascher, da se je poslovil dr. Jörg Fächter in odšel v pokoj ter Peter Klefisch, da je Wolf-Rüdiger Schleichgen novi vodja Nordrhein-westfalskega matičnega arhiva Rheinland. Matthias Schiller nam poroča o 24. seji odbora za elektronsko obdelavo podatkov arhivske svetovalne konference, Uta Löwenstein o hesiškem arhivskem dnevu 6. junija 1997 v Friedbergu, Johann Peter Wurm o 13. šlezjsko-holsteinskem arhivskem dnevu 2. junija 1997 v Kielu, Gerold Bienen o 57. jugozahodnem nemškem arhivskem dnevu od 9. do 11. maja 1997 v Aeschaffenburgu, Volker Wahl o 46. türinškem arhivskem dnevu 23. maja 1997 v mestu Gera, Christian Kruse in Andrea

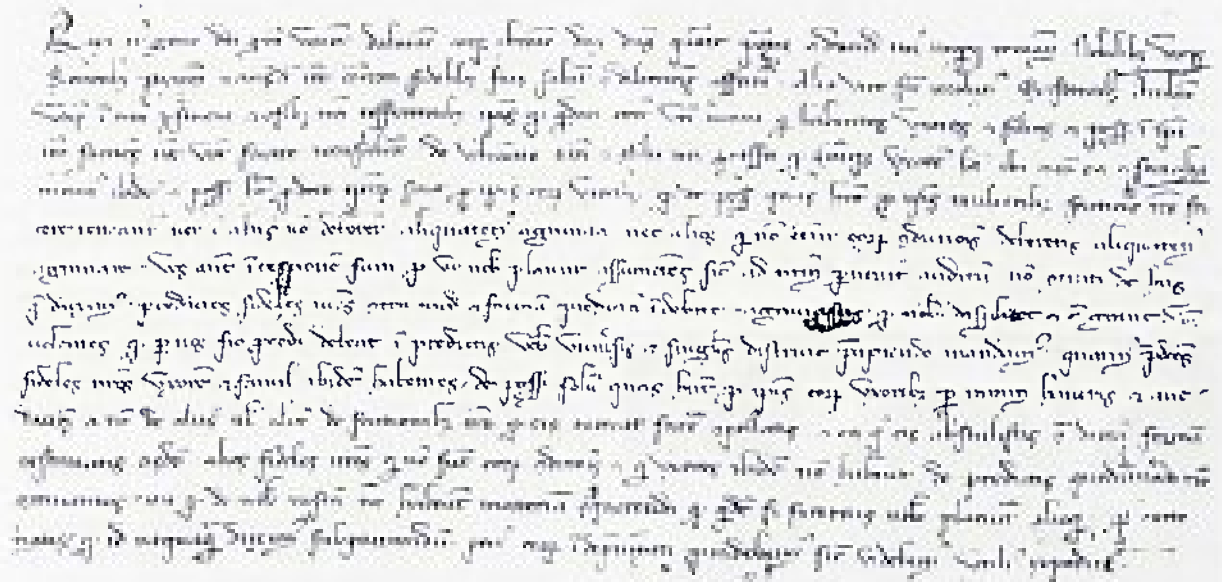
Schwarz o kolokviju z naslovom: "Uprava dežele Bayrn v zgodovinski in arhivsko znanstveni raziskavi. Stanje in naloge", ki je potekal 24. in 25. julija 1997 v Münchnu ob poslovitvi generalnega direktorja prof. dr. Walterja Jaroslhika. Hartwig Walberg poroča o zasedanju, ki je bilo pripravljeno 25. junija 1997 ob 70. rojstnem dnevu prof. dr. Friedricha Becka v Potsdamu, Wolfgang G. Kragel o 28. seji delovne skupnosti poklicnih arhivarjev v deželi Baden-Württemberg, ki je potekala 23. aprila 1997 v mestu Aalen, Laurentius Koch OSB o delovni skupnosti redovnih arhivarjev 26. in 27. maja 1997 ter Hartwig Walberg o okrogli mizi na temo: Integracija poklicnih polj na področju arhivistike-bibliotekarstva-dokumentalistike, ki je potekala 3. junija 1997 v Potsdamu. S francoskega območja poroča Werner Paravicini o mestu arhivarja na nemškem inštitutu za zgodovino v Parizu, z ruskega pa Hermann Schreyer. Na koncu nam Wolfram Werner predstavi časopis American Archivist (56. in 57. zvezek).

Poročila in ocene novih knjižnih izdaj zajemajo 42 del. Sledi seznam objavljenih popisov in inventarjev v Zvezni republiki Nemčiji v letu 1996/97 ter tudi seznam objavljenih del, predstavljenih samo z naslovi.

V rubriki Osebnosti lahko poleg novih imenovanj in zamenjav arhivskih delavcev v različnih arhivih preberemo tudi posmrtnici, posvečeni Eugenu Hermannu Stemmlerju (1909-1996) in Hansu Georgu Zieru (1926-1996).

Zadnja rubrika Razno nas, kot je to že ustaljeno, seznanja z novimi naslovi in telefonskimi številkami, obencem pa prinaša tudi več krajših prispevkov z različno vsebino, seznam prireditelj, zanimivih za arhivsko dejavnost, ter se končuje z obvestili Društva nemških arhivarjev in programom 69. nemškega arhivskega dne 1998 v Münstru.

Sonja Aužič

In nomine domini Amen. Nos Raynerius Gea doctus in theologia et in iure canonico et civilis iudex...

11.1.

Dukal heneškega doža Rayneriusa Gea iz leta 1263, Pokrajinski arhiv Koper, Enota Piran, Dukali, št. 1

Razstave

Življenje v Kopru v času beneške nadoblasti, razstava Pokrajinskega arhiva Koper

V avli Pokrajinskega arhiva Koper je bila od 24. septembra do 9. oktobra 1998 na ogled razstava "Življenje v Kopru v času beneške nadoblasti". Razstava je bila postavljena v okviru Dnevoev evropske kulturne dediščine v Sloveniji, ki so bili posvečeni srednjeveškemu mestom in življenju v njih. Zaradi okrnjenega gradiva (gradivo Starega koprškega občinskega arhiva je še vedno v Benetkah) smo se odločili razširiti časovni okvir razstave na celotno beneško obdobje. Predstavljenih je bilo 40 dokumentov, ki ponazarjajo politično, gospodarsko, kulturno in tudi popolnoma zasebno življenje v mestu in zalednih vaseh. Večina dokumentov je bila v originalu, le manjši del (dokumenti, ki so bili na razstavi v Ljubljani) je bilo fotokopij.

Lego mesta in zunanji izgled smo predstavili s kartografskim in slikovnim materialom.

Slovenski javnosti je bil tako prvič predstavljen izjemno dragocen dokument "De toto orbe" avtorja Pietra Coppa iz leta 1525, ki ga hrani Pomorski muzej "Sergej Mašera" v Piranu. Znani sta še dve izvorni kopiji tega dela: eno hranijo v "Bibliotechi Nazionale Marciana di Venezia" v Benetkah, drugo pa v Pomorskem muzeju. Kopija iz Pomorskega muzeja je tudi edina, ki ima ohranjenih 15 dragocenih "tabulae" (zemljepisnih kart). Razstavljen je bil zemljevid Istre (peti po vrsti), na katerem so plastično in barvno upodobljene vzpetine, obala in rečne doline. Za naše kraje je še posebno zanimivo, da sta Koper in Izola upodobljena kot otoški mesti.

Razstava Pokrajinskega arhiva Koper

Pokrajinski muzej Koper nam je posodil bakrorcz Kopra ("Urbis Iustinopolis Prospectus"), delo Francesca del Pedra iz leta 1781, na katerem so lepo vidni otoška lega mesta, obzidje in mestna arhitektura. Zanimiv

je načrt Kopra, ki ga je po naročilu koprškega podestata in kapitana Bernarda Malipiera naredil Giacomo Fino. Načrt je bil sestavni del poročila, ki ga je v Benetke 29. septembra 1619 poslal koprski podestat. Upodobljeni so mestno obzidje z mestnimi vrati in pristanišči, glavne ulice in sakralni objekti v mestu. Označena je povezava mesta s koprskim (most z Levjim gradom). Razstavljen je bil tudi načrt koprškega obzidja in Levjega gradu, ki so ga Benečani postavili med mestom in koprskim po zavzetju Kopra leta 1278. Postavljen je bil na temeljih starejše trdnjave. Porišili so ga leta 1820.

Na ogled so bili koprski statut iz leta 1668 (posebej je bilo predstavljenih šest odlokov iz statuta, ki so urejali pravno življenje v mestu), listina o ureditvi meje med izolsko in koprsko komuno iz leta 1419 in kopija najstarejšega mestnega pečata. S topografsko karto spodnjega toka reke Rižane, Sermina in Stanjonskega zatoka (tu so hile včasih soline), z načrtom solnih polj iz 18. stoletja ter listinami o nakupu in prodaji kavečinov smo skušali predstaviti solno proizvodnjo (za Koper in hkrati za Benetke najpomembnejša gospodarska dejavnost v mestu).

Gospodarsko življenje v mestu in na podeželju smo prikazali s kupoprodajnimi in najemnimi pogodbami (npr. listina - 1588, avgust, 26, Koper - o prodaji in nato najemu posesti v predelu Prade za ceno 1500 dukatov), s spiskom vasi v zaledju Kopra s številom kmetij, ki so bile dolžne oddajati les za potrebe mesta (1509), z dokumentom o prihodkih davčnega urada s sedežem v Kopru za leta 1608, 1609, 1610, 1611 in 1612, ki jih je ocenil Francisco di Priuli, rašporski kapitan in providur za Istro. Sem so všeti davki od gostiln za mesto Koper in za vasi, davki na vino za Koper z zaledjem, Milje, Buje, Izolo, Piran, Motovun, Labin, Plomin ter Rašpor. Všeti so tudi davki od prodaje kruha, davki od mlinov, mesnic v Kopru in po vaseh, riharnic, davki od lesa, olja, mer ter davki od izdaje listin in testamentov.

Zanimiv je popis davkov, ki jih je bil posamezen zakupnik dolžan plačati Gravisijem za najeto zemljo. Seznam z vrednostmi posameznih dajatev (dajatve so preračunane v denarno vrednost) je narejen po vaseh za vsakega posameznega zakupnika.

Predstavljeni sta bila dokumenta o stalni trajektni liniji med Koprom in Trstom iz leta 1687 in uredha (1549), ki pod kaznijo 10 dukatov prepoveduje ponarejanje in zlorabljanje "zdravstvene izkaznice" na celotnem beneškem ozemlju.

Pomemben mejnik v življenju ljudi so hile tudi poroke in smrt. Premožnejše družine so imele hogato notranjo opremo stanovanj, zato ni naključje, da so ob smrti poglavarja družine (v navzočnosti prič in s pomočjo pooblaščenih cenileev) vse premoženje natančno popisali (npr. 1710, februar, 10; popis premoženja

- preničnin, nepremičnin, kreditov in dolgov, pokojnega Giacomina Barbabianca). Tudi pri izbiri zakonskega partnerja je bila v ospredju ekonomska plat, sicer pogodbe o doti ne bi bile tako natančno napisane (poleg natančno opredeljenih dobrin, ki jih dobi nevesta za doto, je napisano določilo, da ostane prenoženje vsakega zakonca ves čas zakona ločeno - npr. 1691, marec, 23, Koper - poročna pogodba med Susano, hčerjo Domenica Santa in Agnese Grisoni ter Francescom Gravisijem. Dogovorjena je bila dota 1500 dukatov v materiinih in očetovih dobrinah), tudi če je šlo le za majhen primanjkljaj v sicer precejšnji vsoti denarja (1566, februar, 28 - v dokumentu ženin Colman Vergerio pojasni, da ni dobil dogovorjene dote 1200 dukatov, ampak le 1100 dukatov). Dohodkom se ni odrekala niti duhovščina, kot je to lepo vidno v pogodbi, ki jo je oče sklenil s samostanom Sv. Klare za dve hčeri, novinki. (1685, januar, 26, Koper - V samostanski cerkvi Sv. Klare se v navzočnosti prič Vicenza del Toso in Battista Ombrella de Piero ter viceodmista Michaela Gavarda Santo Grisoni obveže, da bo dal samostanu Sv. Klare denar, dohodek od zakupov in druge stvari za zaobljubo njegovih hčera Isabelle in Catherine, ki bosta naslednjo nedeljo postali klarisi. Za vsako bo dal po 400 dukatov v denarju in za 400 dukatov v zakupih, za katere dobiva 6-odstotne obresti. Nadalje obljubi, da bodo on in njegovi dediči dajali samostanu preživnino za hčeri.)

Po vzoru nešččanov so poročne pogodbe pisali tudi na podeželju in prav nič ni videti, da bi v "zvitosti" zaostajali za premožnejšimi prebivalci (1580. november, 28, Dol pri Hrastovljah - "Na tem mestu sta se legalno po rimokatoliški cerkvi in tridentinskem koncilu ter po lokalnih navadah v Istri in Dolu poročila domačina Andrea Bonazza in Orsola, liči pokojnega Iuana Saua...").

V mestu se je pokazala tudi potreba po šolanju. Najboljšo izobrazbo je bilo mogoče dobiti v cerkvenih in mestnih šolah. O šolanju govori tudi člen v statutu iz leta 1423. Fantje iz premožnejših družin so se šolali na univerzi v Padovi in v drugih italijanskih mestih (predstavljeni sta bili doktorska diploma iz prava Nikolaja Gravisija iz leta 1640 ter diploma iz filozofije in medicine Joanesa Nicolausa Marchionisa de Gravisij iz leta 1684).

Večina prebivalstva v mestu je bila sicer romanskega rodu, vendar pojavljanje slovanskih primkov in imen v dokumentih dokazuje tudi navzočnost Slovanov. V zaledju pa je bila večina prebivalstva slovanskega rodu. Na to kažejo priimki, ledinska imena krajev ali predelov naselij in tudi redki, vendar ohranjeni dokumenti v slovanskih jezikih. Predstavili smo pravilnik Bratovščine svetega rešnjega telesa iz leta 1635, ki je napisan v slovenščini, in latinsko-glagolski slovar iz 17. stoletja, ki je nastal v samostanu Sv. Gregorja v Koprju. Samostan je predstavljal slovanski otok v beneškem Koprju (za nraščevanje in vodenje samostanskih dnevnikov so uporabljali glagolico). Slovar je dokaz takratne kulturne ravni slovanskega prebivalstva v Istri.

Arhiv je v ta namen izdal kratek vodnik po razstavi v slovenskem in italijanskem jeziku ter kopije (v

glini) koprskega pečata iz 13. stoletja. Organizirano je bilo vodstvo po razstavi, le-to si je ogledalo več kot 500 obiskovalcev.

S trintridesetini dokumenti se je arhiv vključil tudi v vseslovenski projekt razstave o srednjeveških mestih z naslovom "Kdor z mestom ne trpi, naj se z mestom ne krepi", ki je bila na Ljubljanskem gradu od 23. septembra do 10. oktobra.

Pietro Vidacovic, Načrt njiv in pašnikov v dolini Sv. Onofrija pod Albucanom (spadal pod koprski teritorij) in Lonzana (spadal pod piranski teritorij) - oba dela sta ločena z rdečo nitko, 1772, original, *Družinski arhiv Grisoni Sabini, Pokrajinski arhiv Koper*

Tudi samo mesto Koper se je velikopotezno vključilo v projekt Dnevoev evropske kulturne dediščine. V Pokrajinskem muzeju je bila od 18. septembra do 9. oktobra na ogled razstava "Grbi v mestnem jedru Kopra", 1. in 2. oktobra pa je potekal mednarodni znanstveni simpozij ob 500. obletnici rojstva Petra Pavla Vergerija mlajšega. V Pretorski palači je bila sočasno razstava z naslovom "Koper / Capodistria - Platea Communis". V samem mestnem središču (Titov trg), v cerkvi Sv. Bassa, v stolni cerkvi in v Pokrajinskem muzeju pa so bili priložnostni koncerti srednjeveške in renesančne ter stare keltske glasbe. V ta namen je turistično društvo Koper izdalo tudi zloženko "Po sledeh mestnih srednjeveških znamenitosti". Pokrovitelj prireditvev je bila Mestna občina Koper.

Zlenka Bonin

Razstava "Sto let Zgodovinskega arhiva Ljubljana"

Letos mineva 100 let, odkar je Anton Aškerc postal prvi ljubljanski mestni arhivar. Tedanji ljubljanski župan Ivan Hribar je bil zelo redoljuben mož. Nered med magistratno dokumentacijo ga je napeljal k zantisli, da bi moralo mesto zaposliti nekoga, ki bi vzpostavil red med zgodovinsko pomembnimi dokumenti. Hribar je k sodelovanju povabil svojega prijatelja in duhovnika Antona Aškereca. Mestni svet

Ljubljanski je 7. marca 1898 izdal razpis za to novo delovno mesto. Aškere se je nanj prijavil, čeprav mi še ni bilo povsem jasno, kaj naj bi sploh delal. Vendar, mestni svet se je na seji 7. junija 1898 odločil sprejeti Antona Aškercia v službo. Tako je Aškerc 1. julija zaprisegel ter 15. julija tudi uradno začel opravljati službo prvega ljubljanskega mestnega arhivarja, zato ta dan štejeemo kot ustanovitev Mestnega oziroma Zgodovinskega arhiva Ljubljana.

Ljubljanska županja Vika Potočnik na otvoritvi razstave ob 100-letnici Zgodovinskega arhiva Ljubljana v atriju ljubljanskega magistrata, 3. junija 1998

To častitljivo obletnico delovanja Zgodovinskega arhiva Ljubljana želi naš arhiv kar se da vidno predstaviti.

Tistega vročega 3. junija 1998 smo odprli razstavo v atriju ljubljanskega Magistrata z namenom predstaviti javnosti vsakdan arhivistov v službi. Torej, namen razstave ni bil predstavitev dragocenih dokumentov, ki jih hrani naš arhiv, temveč opozoriti javnost na to, kdo smo, kaj delamo in kako skrbimo za dokumente, ki so nato na voljo obiskovalcem za raziskovanje ali za njihove upravno-pravne potrebe.

Avtarica razstave je arhivistka Tatjana Šenk. Predstavila nam je zgodovinski razvoj naše ustanove od namestitve prvega arhivarja Antona Aškercia do današnjega dne, ko deluje "Janezov arhiv" (ti dve besedi

sta bili večkrat izrečeni lani v Celju na XVII. zborovanju Arhivskega društva Slovenije).

Pa se sprehodimo po razstavi. Na začetku nas pozdravi bradati Anton Aškerc, ki je zaoral ledino in postavil temelje našega arhiva. Na tem mestu naj omenim, da smo njemu v čast 10. julija letos odkrili spomniško ploščo v veži našega arhiva. Če iz njegovega službenega poročila izvemo, da delo v arhivu ni ravno čisto. Kljub zapletom ob nastavitvi je delo opravljal vestno vse do svoje smrti leta 1912. Nasledil ga je pesnik Oto Župančič, vendar očitno ni imel pravega poslušca za arhiv. Leta 1923 je za dobo 10 let delo v arhivu prevzel Vladislav Fabjančič. Sledil mu je Lojze Slanovec. V obdobju njegovega delovanja je mestni arhiv dobil svoje prostore v Auerspergovih palači (danes je tu Mestni muzej Ljubljana). Leta 1936 se je v arhiv spet vrnil Fabjančič ta se je dela lotil sistematično in bolj vestno. Gradivo, ki se je med selitvijo pomešalo, je znova uredil. Na razstavi pa je bil na ogled tudi dokument iz leta 1939, ki opisuje, kako bo od tega leta dalje delo mestnega arhivarja tudi statutarno urejeno.

Po vojni leta 1945 iz Fabjančičevega poročila izvemo, v kakšnem stanju je bilo gradivo v Auerspergovih palači ter v Narodni in univerzitetni knjižnici, kamor je bilo gradivo prenešeno med vojno. Družbene spremembe po vojni so povzročile, da je večina upravnega gradiva, nastalega pred letom 1941, izgubila pomen za upravno-poslovne namene in dobila pretežno značaj arhivskega gradiva. Novi prevzemni so botrovali tudi potrebam po novih zaposlitvah. Fotografija iz leta 1951 nam je predstavila vse takrat zaposlene arhiviste.

Delo v arhivu je postajalo vedno bolj znanstveno, zato je leta 1950 na prošnjo poverjenika za kulturo in umetnost Z. Miklavčiča prišel v arhiv pravnik Sergij Vilfan in postal tudi upravnik arhiva. Večina arhivskega gradiva je bilo v tem času uskladiščene na Magistratu, poslovni prostori arhiva pa so bili še vedno v Auerspergovih palači. To je oteževalo delo, zato se je dr. Vilfan zavzemal, da se celoten arhiv preseli na Magistrat. Po 150 letih se je leta 1953 začela prenova magistratnih prostorov, kar je razvidno iz razstavljenih fotografij. Po preselitvi v nove prostore se je začel tudi novo obdobje. Če je bilo prej delo naravnano v arhivu bolj znanstveno-raziskovalno, so zdaj povečali obseg del pri nrejevanju in hranjenju arhivskega gradiva. Na razstavi smo imeli priložnost videti pravilnik o določitvi nalog in o področju dela arhivistov v Mestnem arhivu iz leta 1957, poslovnik o bišnem in skladiščnem redu ter o požarno-varnostnih predpisih v Mestnem arhivu iz leta 1962. Povečana potreba po skladiščnih prostorih je narekovala prenova prostorov na Magistratu. Tako je arhiv leta 1963 dobil nova moderna skladišča na Mestnem trgu 27 in leta 1968 še prostore na gradih Mala Loka pri Trebnjem. Arhiv je postopoma širil svojo dejavnost na območje osrednje Slovenije. Najprej je problem rešila občina Škofja Loka, ko je našemu kolegu Francetu Štuklju ponudila "zatačišče" na loškem gradu ter mu hkrati dajala tudi sredstva za preživljanje. Mestni muzej Idrija je reševal pro-

blematika arhivskega gradiva mesta Ilirije do leta 1972, ko je bil tu ustanovljen oddelek Zgodovinskega arhiva Ljubljana. Pod taktirko dr. Jožeta Žontarja, leta je vodstvo prevzel 1. februarja 1972, se je arhiv okrepil kadrovska in prostorska. Zaradi pridobitev novih depajev in poslovnih prostorov leta 1973 na Gorenjskem in Dolenjskem so bile ustanovljene tudi nove dislocirane delovne enote v Kranju in Novem mestu. Kako ljudi so lahko bili ti časi, ste lahko videli na fotografiji, ki prikazuje "obred pitja kave" v prazen poslovnem prostoru v Kranju po preselitvi iz poslopja občine Kranj v nove prostore v Stritarjevi ulici 8 leta 1980.

Na razstavi smo lahko videli tudi odločbo o ustanovitvi samostojnega zavoda Mestni arhiv - zgodovinski arhiv mesta Ljubljane - z dne 15. 11. 1963; in seznam sklepov skupščin občin iz leta 1977, s katerimi so te Mestni arhiv Ljubljane pooblastile za upravljanje varstva arhivskega gradiva na njihovem območju. Ko se je arhiv ozemeljsko močno razširil, prejšnji naziv ni več ustrezal, zato so ga 28. junija 1973 preimenovali v Zgodovinski arhiv Ljubljana. Ta je imel štiri enote. Za svoje osemdesetletno uspešno delovanje je bil Zgodovinski arhiv Ljubljana leta 1979 odlikovan z redom zaslug za narod z zlato zvezdo, ki jih je podeljeval predsednik SFRJ Josip Broz. Ob letošnjem jubileju mu je bilo podeljeno novo odlikovanje s strani države Slovenije, in sicer častni znak svobode. Omenjeno priznanje je prevzel naš novi direktor od leta 1992, Janez Kopač.

Na razstavi smo lahko videli razvoj fototeljeja in mikrofilmiskega laboratorija v našem arhivu. Kako dober je, je razvidno iz fotografij in skeniranih posnetkov, ki jih je za razstavo posnela naša kolegica Darinka Mladenovič.

Čeprav je arhivsko delo "sila resna stvar", pa se je (in se verjetno še bo) v vsakdana delavcev v arhivu zgodilo tudi marsikaj zanimivega. Pravilo, da le zadovoljen delavec lahko dela dobro, ni rečeno kar tako. Spoznavanje med sodelavci ni potekalo samo na delovnem mestu, ampak tudi na različnih prireditvah, izletih (holje - strokovnih ekskurzijah) in sproščenih piknikih. Kako zadovoljni so videti obrazi zaposlenih, je razvidno tudi z razstavljenih fotografij.

V nadaljevanju razstave lahko vidimo, kako pride arhivsko gradivo v arhiv. Prevzemanje gradiva ni vedno potekalo, tako kot bi moralo. Velikokrat so morali arhivski delavci na teren. Delali so v kletih in na podstrešjih, v težkih delovnih razmerah, v prahu in muzamiji, kot je zapisala avtorica razstave Tatjana Šenk. Predstavila je tudi primere, ko je bilo arhivsko gradivo odkupljeno, ter na ogled postavila tehnično opremo arhiva. Gradivo se namreč po prevzemu vselej varno spravi v arhiv.

Ko je gradivo enkrat urejeno in spravljeno, ga je treba popisati. Ogleдали smo si lahko, kakšne oblike popisa obstajajo v našem arhivu. Še le, ko so vsi ti pogoji izpolnjeni, je gradivo na voljo obiskovalcem - tudi o njih vodimo evidenco.

V zadnjih treh vitrinah smo lahko videli, s čim se še ukvarjamo v arhivu. Številne razstave, ki so nastale na podlagi arhivskega gradiva, ki ga hrani naš arhiv,

so bile predstavljene s katalogi in fotografijami. Ogleдали smo si lahko tudi vse publikacije iz serije Gradivo in razprave, ki jih izdaja Zgodovinski arhiv Ljubljana.

Avtorica razstave Tatjana Šenk se je potrudila in nam pričarala delo v arhivu nekoč in danes. Čestitam!

To je bila razstava Arhiv arhiva. Če ste jo morda zamudili in si razstave niste ogledali v Ljubljani, vas vabimo, da si jo ogledate v krajih, v katerih so sedeži enot našega arhiva. Tam bo sicer razstava postavljala v ospredje razvoj in delo naših enot, vendar ne toliko, da ne bi dobili občutka, da gre vendarle za Zgodovinski arhiv Ljubljana. Septembra bo razstava na ogled v Kranju, oktobra v Novem mestu, novembra v Škofji Loki in decembra v Iliriji. Vabljeni!

Mira Hodnik

Janez Puh - človek, izumitelj, tovarnar

Naslov projekta: Janez Puh, Johann Puch - človek, izumitelj, tovarnar.

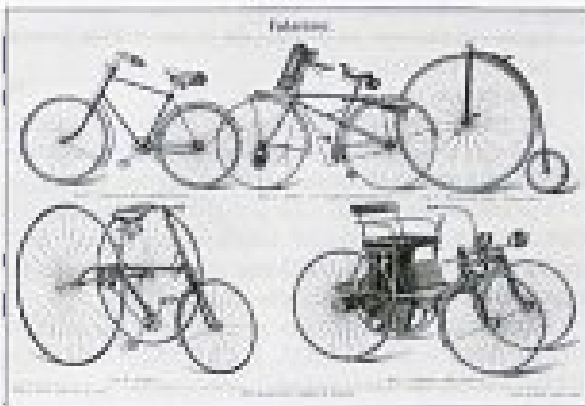
Nosilec projekta: Zgodovinski arhiv na Ptuju s sodelavci: predvsem strokovnjaki arhivske, zgodovinske in tehniške stroke in drugi; tako posamezniki kot predstavniki ustanov in univerz, domači strokovnjaki in gostje iz Grada.

Predstavitev projekta: študijsko raziskovalni projekt.

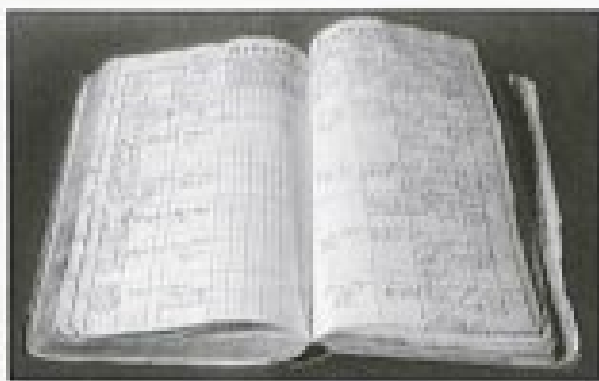
Finansiranje: občinsko, medobčinsko, državno prek ministrstev, sponzorstva, predprodaja, reklame, skladi.

Terminski plan: 1998 do 2000.

Osnovna izhodišča: temeljno izhodišče projekta je zaznamovanje 105. obletnice znamenite dirke Bordeaux - Pariz leta 1893 - zaradi velikega zanimanja za kolesarske dirke pri nas - npr. letos že 5. GRAND Prix Puch UCI 1.5 - mednarodna kolesarska dirka in 85. obletnice smrti leta 1914.

Različni tipi koles, Meyers Konversationslexikon, zvezek 6, 5. izdaja, Leipzig - Wien, 1894

Rojstna matična knjiga župnije Sv. Lovrenca v Slovenskih goricah za leta 1836-1864, zvezek 8, stran 250, zaporedna številka vpisa 313, foto B. Kovačič, Maribor, Škofijski arhiv Maribor

Obseg projekta:

- Monografija (Zgodovinski arhiv Ptuj) in film (Radiotelevizija Slovenije - Radmilovič) v letu 1998.
- Razstava (Zgodovinski arhiv Ptuj) in mednarodni simpozij (Univerza Maribor) v letu 1999.
- Spominska soba z učno tlelavnico (Občina Juršinci) ter kolesarske poti v letih 1998 do 2000.

Vrednost projekta - Monografija, razstava, spominska soba - 35.000.000,00 sit.

Vodja projekta: Kristina Šamperl Purg, arhiv. svetovalka.

Cilji projekta:

- v prvi vrsti ugotoviti, kakšen je bil Janez Puh kot človek,
- ugotoviti, kaj skrivajo arhivi, muzeji, posamezniki o Janezu Puhu,
- z izdajo knjige in razstave razširiti vedenje o Janezu Puhu,
- se mu oddolžiti kot domačinu,
- navdušiti mlade za tehniko, predvsem za srednje in poklicno (obrtno) šolstvo,
- spoznati njegove izume in vzpodbuditi raziskovalno delo,
- proučiti sobivanje narodov in držav v različnih političnih sistemih,
- pripraviti kriterije za uvrstitev Janeza Puh v biografske leksikone,
- ugotoviti razloge za trditev, da je Janez Puh človek za tretje tisočletje.

Oris načina dela:

Ob iskanju podatkov o Janezu Puhu - izumitelju evropskega ranga, avstrijskemu tovarnarju in našem domačinu - smo v domači literaturi našli na dokajšnjo praznino, enako se nam je zgodilo ob prebiranju Slovenskega biografskega leksikona. Pregled avstrijske literature o tem velikani na področju tehnike nam je ponudil precej drugačno sliko.

Pomisliki nekaterih ob predstavitvi projekta o Janezu Puhu - ČLOVEKU, IZUMITELJU IN TOVARNARJU, da razpolagamo pravzaprav s premalo podatki in predvsem s premalo razstavnimi eksponati se niso mogli izkazati za pravilne, kajti človek, ki je preživel veliko političnih in gospodarskih sprememb,

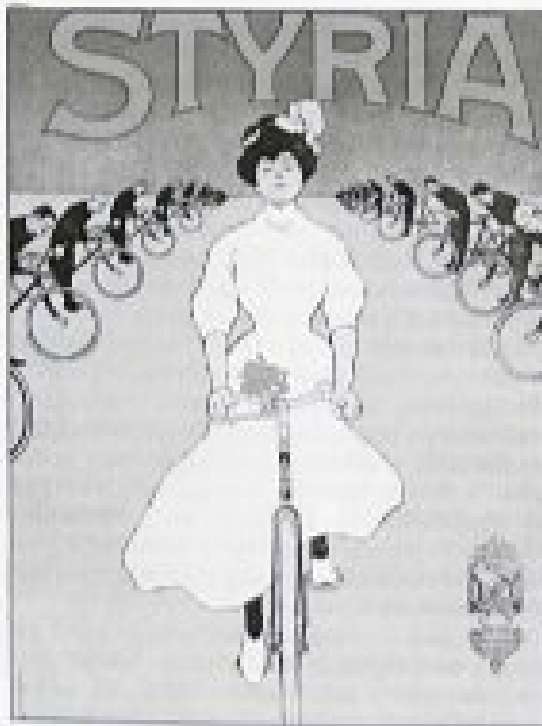
tudi dve svetovni vojni, je za seboj moral pustiti tudi osebne in ne le poklicne sledi. Zanimivo je, da smo pri prvih korakih evidentiranja gradiva na terenu in poskusov ugotoviti obseg vedenja oziroma poznavanja Janeza Puh pri posameznikih tostran in onstran meje med drugim ugotovili, da Janeza Puh iz Sakušaka niso vzporejali z Johannom Puchom iz Gracea.

Pregled temeljne literature, arhivskega gradiva in privatnih zbirk nas je pozitivno presenetil. V to lazo še niso vključeni časopisje in plakati kot zelo pomemben vir druge vrste, oboje čaka za prihodnje raziskovanje.

Najbolj zanimivo je vsekakor gradivo, ki ga skrivajo arhivi.

Barbara Pešak Mikec iz Zgodovinskega arhiva v Ljubljani je v svojem prispevku za Puhovo Monografijo zapisala: "Ob začetnih pripravah na pisanje sestavka o Janezu Puhu so se mi začeli porajati dvomi, ali se bo v gradivu, ki je skozi desetletja nastajalo pri Mestu Ljubljana, sploh našel kakšen nov podatek o tem velikem slovenskem industrialec iz časa stare Avstrije. A vsi dvomi so bili odveč. Podatki, sicer maloštevilni, so ob vztrajnem pregledovanju raznih dokumentov in po metrih preloženih škatel vendar prihajali na dan. Več jih je bilo, jasnejše je bilo spoznanje, da Puhovi izdelki skozi vsa ta leta Ljubljančanom nikakor niso bili neznanca. Prav nasprotno, bili so njihov zvesti spremljevalec skozi iztekajoče se stoletje, oni pa so bili njih bolj ali manj hvaležni uporabniki.

Zato arhivski delavec nikoli ne sme reči, da kakega podatka ni. Ni ga morda neposredno, posredno pa zagotovo je.

Plakat, ki vabi na kolesarsko dirko s Puhovimi kolesi Styria, naslovnica Historisches Jahrbuch der Stadt Graz, zvezek 22/23, Bouvier - Valentinitisch

21. 6. 1998 ugotavljamo, da bi napovedna razstava s 5-kratno predstavitvijo dosegla svoj namen, prav tako Katalog (škoda, da ni vsaj dvojezičen). Prvi prispevki za Monografijo so napisani, fotografije so v postopku odbiranja, finančna konstrukcija pa še ni končana.

Kristina Šamperl-Purg

Na Solkanskem polju je raslo mesto, razstava Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici

V letu 1998 Nova Gorica praznuje petdesetletnico obstoja oziroma petdeseto obletnico začetka graditve mesta. Jubilej, ki zajema komaj čas ene generacije ustvarjalcev, čas, v katerem se ni le uspela dodobra razviti meščanska tradicija in globalna identiteta meščanstva.

Pričujoča razstava v Pokrajinskem arhivu v Novi Gorici je nadaljevanje dela izpred desetih let. Takrat so pripravili razstavo z naslovom Zgradili bomo Novo Gorico, ki je govorila o pripravah in začetnih delih izgradnje novega mesta, ki bo predstavljal upravno, gospodarsko in kulturno središče z mejo na novo oblikovane pokrajine. Avtorja Jurij Rosa in Ivanka Uršič sta sedanjí razstavi dala naslov Na Solkanskem polju je raslo mesto. Razstava predstavlja prva leta nastajanja mesta (od leta 1948 do 1959/60). Goriška pokrajina, ki se je skozi stoletja izoblikovala, je z novo razmejitveno črto po pariški mirovni konferenci izgubila svoje središče Gorico. Onkraj meje so ostale vse najpomembnejše upravne, gospodarske in kulturne ustanove. Novo mesto je nastajalo na Solkanskem polju, ki ga omejujejo železnica, Panovec in Kromberk. To ni bil prazen prostor. Tu so že stale starejše stavbe: železniška postaja, cerkev in samostan na Krištanjevici, vila na Rafutu, opekarna "Trnaža", na travnik se je že pred prvo vojno razširilo novo goriško pokopališče. Na tem prostoru so se konec leta 1947 začela dela za izgradnjo novega mesta.

Avtorja sta na razstavi in v spremljajočem katalogu predstavila najstarejše posamične javne zgradbe

(poslovne oziroma upravne stavbe in večstanovanjske hiše). Uporabila sta tehnično dokumentacijo, ki jo hranijo v fondih arhiva: načrti stavb in druga gradbena dokumentacija. Fotografsko gradivo in razglednice mesta so marsikdaj pomagali prepoznati posamezne stavbe, ki so s številnimi obnovami izgubile prvotno zunanjo podobo. Čas in razmere, v katerih se je stavba gradila, pojasnjujejo časopisni izrezki, vsako stavbo predstavlja tudi sodobna fotografija. Avtorja sta zgradbe razporedila kronološko in vsako predstavila z nekakšno osebno izkaznico s temi podatki:

- naziv stavbe, lokacija, oznaka in sedanja namembnost;
- prvotna označba lokacije;
- prvotna namembnost;
- investitor;
- projektantska organizacija;
- projektant;
- izvajalec gradbenih del;
- začetek gradnje;
- konec gradnje.

Delo avtorjev vsekakor ni bilo preprosto, saj sta pri svojem delu naletela na številne probleme: od nepopolne dokumentacije do tega, da je bilo že lokacijo zgradbe samo - to velja predvsem za posamezne stanovanjske bloke - v številnih primerih težko določiti. V obstoječi dokumentaciji je bila lokacija stavbe marsikdaj opisana zelo na splošno v širšem zazidalnem okolju. Delavei Pokrajinskega arhiva iz Nove Gorice so napravili prvi korak k obravnavi stavbne dediščine mesta, kot ga vidi humanistično izobraženi strokovnjak. Pričujoča razstava je samo pregled najstarejših stavb, zato je treba poudariti, da ima prav vsaka posamezna zgradba svojo vlogo in pomen v času in prostoru mesta. Razstava sicer ni imela tega namena, vendar že deloma nakaže na to, kako se preoblikuje identiteta stavb, ki so bile nekoč prepoznavne kot "občinske", "policijske", "železničarske", ali so bile "mestne kavarne" in restavracije. Kmalu si bomo tudi morali odgovoriti na vprašanje, kako bomo obravnavali prvo stanovanjsko sosesko "ruskih blokov", ki nosijo v svojem imenu duh časa, v katerem so bili zgrajeni, in ki so namenjeni prvim prebivalcem - meščanom Nove Gorice.

Ernesta Drole

Skica restavracije in kavarne v Novi Gorici, 1951. Pokrajinski arhiv v Novi Gorici, Okrajni ljudski odbor Gorica, l.c. 486

Slovenski šolski muzej, Od mature do mature, Razstavni katalog št. 62, Ljubljana 1998, 205 strani

Razstavni katalog pod zaporedno številko 62 z naslovom *Od mature do mature* je izšel maja 1998. leta ob postavitvi istoimenske razstave v Slovenskem šolskem muzeju. Avtorica razstave in obenem tudi urednica kataloga je Mateja Ribarič. Odprtje razstave same se je časovno ujelo z razburljivim tempom predmaturitnega razpoloženja. Katalog po eni strani vsebinsko dopolnjuje razstavo, po drugi strani pa nam ponuja zanimivo branje osebnih doživetij in izkušenj v zvezi z maturo. V prvem delu kataloga so objavljeni znanstveni prispevki o zgodovinskem razvoju mature na Slovenskem od let 1849/50 do 1994/95. Mateja Ribarič razloži besedo gimnazija in oriše razvoj gimnazij na Slovenskem. Jože Ciperle predstavi maturitetne (zrelostne) izpite in spričevala v zgodovinskem razvoju, in sicer do leta 1918. Oris slovenske mature v jugoslovanski državi nadaljuje v svojih prispevkih Aleš Gabrič. Tatjana Hojan nam predstavi naše prve maturantke, Branko Šuštar pa zanimiv pogled na nekaj naslovov pisnih zrelostnih izkušenj (višjih tečajnih izpitov) na gimnazijah v letih 1876-1936. Da so bili rituali ob koncu šolanja navzoči že v 18. stoletju, nam v naslednjem prispevku pove Janez Bogataj in obenem opiše številne pojavnne oblike, povezane z maturitetnimi praznovanji v zadnjih 200 letih. Sergij Gabršček pa v svojem prispevku oriše priprave na maturo in ponovno uvedbo mature na Slovenskem v devetdesetih letih tega stoletja ter podaja zasnovo in cilje sodobne mature ter njeno strukturo. Pod naslovom *Urinki o maturi* so predstavljeni odlomki iz avtobiografij in biografij različnih slovenskih avtorjev in ti so hkrati tudi uvod k naslednjim prispevkom, v katerih so objavljeni spomini nekdanjih maturantov: Leona Štuklja, Ludvika Kovačiča, Pina Mlakarja, Marjana Dobovška, Radojke Vrančič, Cirila Cvetka, Vasilija Melika, Tatjane Hojan, Andreja Vovka, Bogdana Kolarja in Slavka Gabra.

Lično oblikovan, pregleden in zanimiv za branje je katalog lahko v ponos tako urednici Mateji Ribarič kot ustanovi sami: Slovenskemu šolskemu muzeju, ki letos praznuje 100. obletnico svoje ustanovitve.

Sonja Anžič

Cirkus v Ljubljani do 1. svetovne vojne. Razstava Zgodovinskega arhiva Ljubljana

Od avgusta do oktobra 1998 je bila v avli Zgodovinskega arhiva Ljubljana na ogled razstava z naslovom *Cirkus v Ljubljani do prve svetovne vojne*, ki sva jo pripravili skupaj z arhivistko Natašo Budna Kodrič. V njej sva obiskovalcem predstavili nekaj najlepših dopisov, plakatov in brošur, ki so jih ljub-

ljanskemu Magistratu pošiljali lastniki večjih in manjših cirkusov in zverinjakov. V spremnem tekstu in manjšem katalogu k razstavi je Nataša Budna Kodrič orisala krajšo zgodovino cirkusa, skupaj pa sva predstavili tudi lokacije, na katerih so cirkuški artisti skozi stoletja postavljali svoje šotore.

Med pomembnejšimi razstavljenimi dokumenti velja najprej omeniti dopis enega starejših in v tistem času največjih cirkusov na svetu, Barnum & Bailey, katerega dveh predstav leta 1901 se je udeležilo približno 30.000 ljudi. Predstavljeni so tudi dopisi in plakati cirkusov Lipót in Könyöt Brothers, ki sta bila v začetku del cirkusa Barnum & Bailey. Dopisi italijanskega cirkusa Sidoli, ki si je v začetku 20. stoletja pridobil romunsko "državljanstvo" in se preimenoval v Cirkus Roumain Royal, so eni tistih, ki se v gradivu mestnega Magistrata redno pojavljajo. Pogosti so tudi dopisi največjega avstro-ogrškega cirkusa Schmidt. Ameriški Buffalo Bill je v Ljubljano pisal v letih 1905 in 1906, potomec slavnega cirkusa Renz, Veliki cirkus bratov Villand pa leta 1908.

Od 90. let minulega stoletja je ljubljanska občina po zgledu drugih krajev začela pobirati rezervacijo za prostor in takso od uporabe mestnega zemljišča, zato je vsebina večine dopisov dokaj podobna. V njih največkrat direktorji cirkusov sporočajo želeni čas svojega prihoda, ki so ga mestne oblasti lahko potrdile ali pa tudi ne. Pogosto se je namreč zgodilo, da je bilo mesto že oddano drugemu interesentu, ki je v ta namen vplačal rezervacijo tudi pol leta vnaprej. V teh dopisih so direktorji večkrat navajali tudi velikost prostora, ki bi ga potrebovali za postavitev svojih šotorov, število nastopajočih artistov ter raznovrstnost živali, ki so jih gledalcem ponujali v ogled. Nekaj cirkuških direktorjev je k dopisu priložilo plakate in brošure. Pogosto je bila izražena tudi želja, da med njihovim nastopom v mestu ne bi bilo drugih cirkusov.

Vsi originali predstavljenih dokumentov so v Zgodovinskem arhivu Ljubljana shranjeni med gradivom fonda Mesto Ljubljana, splošna mestna registratura (LJU 489, bivši Reg. 1.). Med policijskimi zadevami - tuji imetniki, dovoljenja za produkcije (registraturna oddelek VII/34) - jih najdemo za obdobje do leta 1900, med tedenskimi sejmi in pristojbinami za prostore (registraturna oddelek XV/7) do leta 1880. Za dve desetletji, od 1880 do 1900, pa so shranjene pod registraturno številko XV/8 (prav tako tedenski sejmi in pristojbine za prostore). V obdobju po letu 1900 se podatki o prošnjah in gostovanjih cirkusov v Ljubljani nahajajo med policijskimi zadevami - tuji imetniki, dovoljenja za produkcije - (registraturna oddelek VII/30) ter med tedenskimi sejmi in pristojbinami za prostore (registraturna oddelek XV/7).

Med omenjenim gradivom najdemo poleg predstavljenih dokumentov tudi dopise predstavnikov najrazličnejših drugih zabavišč. Za nastop v našem mestu so se tako zanimali tudi "muzeji" (potujoče razstave umetnin in drugih znamenitosti), "anatomični muzeji" (pokazali so človeško telo do najmanjših podrobnosti), "panoptikumi" (zgodovinsko-umetniške razstave voščenihi lutk, tudi v naravni velikosti, ki so pred-

stavljal znamenite ljudi in prizore), "mehanična (avtomatična) gledališča" oziroma "panorame" (preliniki kinematografov z zanimivo zbirko historičnih in potopisnih slik) in "živalska gledališča" (s predstavami psov, opic, koz in celo holih). Željo po nastopu so izrazili še "zamoreci" iz Alrike (skupine črncev, ki so prikazali svoj način življenja, oblačanja, vojskovanja in priprave hrane), nekaj lastnikov kinema-

tografov ter skupinice, ki so razkazovale velikane, pritlikavce, spačke in "volkodlake". Pogosto se pojavljajo tudi dopisi lastnikov tako imenovanih "carrousselov" (vrtiljakov), gugalnic, strelišč in toboganov.

Barbara Pešak-Mikec

Elvir Walter je s svojim orientalskim blodnjakom zabaval Ljubljunčane na mestnem travniku v Tivoliju.
Zgodovinski arhiv Ljubljana, Mesto Ljubljana, splošna mestna registratura

Osebnosti

Mentorju prof. Antonu Klasincu, "nesojenemu arhivskemu svetniku" ob 90. obletnici rojstva

Uvod

Profesor Klasinc je bil prvi in dolgoletni ravnatelj Mestnega, danes Zgodovinskega arhiva na Ptuj (ZAP), samostojne ustanove posebnega družbenega pomena, in njegov prvi strokovni sodelavec. Neutrudno je obdeloval, proučeval in urejal stare listine, urbarje, kronike, pečate, grbe in drugo spisovno gradivo, ki je ostalo kot dediščina Muzejskega društva, vodil evidence tistega, kar je pustila okupacija, in spremljal to, kar je nastajalo na novo. Trudil se je, da bi dobili del naše kulturne dediščine nazaj iz arhivov zunaj meja naše domovine.

Predvsem pa je bil profesor Klasine učitelj vsem, ki smo prišli v arhivsko službo. Prišli smo sicer z vseni oblikami predznanja, vse do akademske izobrazbe, vendar brez osnovnega znanja o arhivu, o urejanju gradiva, o škartiranju, o tehnični ureditvi, brez znanja o osnovni metodi dela, brez katere se kaj lahko izgubiš sredi množice dokumentov. Počasi smo prihajali do svojih lastnih metod dela, do osnovnega znanja hranja dokumentov, do podatkov o naši zgodovini, daljni in polpretekli. Profesor Klasine je bil strog in dosleden učitelj, od nas je veliko zahteval, vendar je tudi ogromno dajal. Bil je brezkompromisen delavec, delavec brez zanih in svojih lastnih potreb v službi.

Profesor

Profesor Anton Klasine se je rodil 31. maja 1908 v Dragonji vasi. Osnovno šolo je obiskoval v Cirkoveah, klasično gimnazijo v Mariboru, nato je študiral na filozofski fakulteti v Ljubljani in tam leta 1931 diplomiral. Leta 1937 je z odliko opravil profesorski izpit v Ljubljani, in sicer iz latinščine, grščine in nemščine ter zgodovine starega veka.

Komisijo za opravljanje profesorskih izpitov so sestavljali: direktor Hočevar Kuno za šolsko administracijo; prof. dr. Jakob Kelemina (germanistiko je študiral v Gradeu in na Dunaju, leta 1920 je postal docent na univerzi v Ljubljani, leta 1923 izredni, leta 1928 redni profesor) za nemščino; prof. Franc Koblar (študiral filozofijo na Dunaju, profesor na II. državni realni gimn. v Ljubljani) za nacionalno skupino; prof. dr. Karel Ozvald (študiral na univerzi v Gradeu, od 1. septembra 1902 do 31. januarja 1920 je izredni in od 14. aprila 1922 redni profesor za pedagogiko na univerzi v Ljubljani) za filozofsko-pedagoško skupino; prof. dr. Franc Brađač (univerza na Dunaju, promoviral v Zagrebu), v Pragi in Berlinu do 1923, ko je postal docent klasične

filologije na univerzi v Ljubljani) in prof. dr. Dragotin Oštir (1909-13 deloval na univerzah v Gradeu in na Dunaju, 1913-14 v Petrogradu, 1914 v Londonu, promoviral v Gradeu. V Ljubljani je postal na filozofski fakulteti leta 1922 docent za primerjalno indoevropsko jezikoslovje, 1924 izredni in 1932 redni profesor, 1933-4 dekan) za latinski in grški jezik s književnostima; prof. dr. Balduin Saria (profesor na filozofski fakulteti v Ljubljani, od 1942 predavatelj na univerzi v Gradeu, pozneje služboval v Münchnu - Südost Institut) za zgodovino starega veka. Za pisno nalogo je profesor Klasine obdelal temo: "Grška lirika in Katulus".

"Sklep izpitnega odbora:

Po ocenitvi kandidatovega pismenega izdelka, njegovih odgovorov pri občem in strokovnem izpitu ter predavanja, ki ga je imel pred učenci, je izpitni odbor sklenil, da je kandidat gospod Klasine Anton opravil profesorski izpit iz latinskega in grškega jezika s književnostima kot glavnega ter zgodovine starega veka kot stranskega predmeta z oceno: povsem odlično".

Več kot 17 let je bil priznan profesor najprej na klasični gimnaziji v Ljubljani, nato pa v Mariboru. 1. 1. 1954 je prišel v Mestni muzej na Ptuj in nato sooblikoval novo institucijo - Mestni arhiv, danes Zgodovinski arhiv Ptuj. Direktor te ustanove je postal leta 1956 in na tem mestu ostal do leta 1975. Umril je 13. junija 1979 v Mariboru, pokopan je v rojstnih Cirkoveah.

Mentorstvo

Profesor Klasine je bil moj mentor po pravilniku od 1. 2. 1975 do 1. 2. 1976 in neformalno še eno leto, ko je v Zgodovinskem arhivu na Ptuj delal že po pogodbi. Menil je namreč, da je arhivsko delo tako zahtevno, da je zanj - takrat še ni bilo tovrstne študijske smeri - treba po končani filozofski fakulteti opraviti dve leti pripravništva.

Profesor Klasine je pri svojem mentorskem delu uporabljal povečini tri načine, in sicer:

1. Pripravnik mora spoznati večino fizičnih del, povezanih z vzdrževanjem reda v delovnih in tudi v skladiščnih prostorih. Ročne spretnosti mu ne smejo biti tuje, ne pisanje naslovov na arhivske škatle ne fizična priprava razstav in ne zgledno oblikovan seznam ali inventar arhivskega gradiva. Moje prvo tako delo, in to že prvi dan, je bilo čiščenje razstavnih vitrin, nato prevzem napol uničenega arhiva, pomoč pri lepljenju številčk, pri kaširanju in drugo.

2. Pripravnik mora spoznati in osvojiti vse postopke v zvezi z evidentiranjem, odbiranjem, prevzemom, urejanjem, izdelavo arhivskih pripomočkov, publiciranjem ter prezentiranjem dokumentarnega in

arhivskega gradiva. Profesor Klasinec je velik pomen dajal postopku odbiranja. Zaradi širokega znanja mu je še tako neugleden dokument veliko povedal. Moji prvi seznanji so bili prevzemni, nato prvi "registri" fonda Muzejsko društvo Ptuj, objave v lokalnem časopisu. Prav tako mora pripravnik spoznati vse postopke obdelave posameznega dokumenta. To na primer pri srednjeveški listini še zdaleč ni preprosto, še posebej, če je pisar pisal nekaligrafsko, če je bil nenatančen pri imenih, datumih itd., ali pa je to namenoma počel zaradi skrivanja podatkov.

3. Pripravnik mora spoznati tudi vse ustvarjalce arhivskega gradiva in se srečati z vsemi vrstni gradiva - s spisi sodišč, zemljiško knjigo, gradivom gosposčin, pečati, grbi, rodovniki, cerkvenimi arhivi, spisovnim gradivom Mestne občine, listinami, ehovskimi redi, rokopisi in še in še. Moje prvo spoznavanje ustvarjalca po literaturi je bilo Muzejsko društvo na Ptuj. Zelo zanimivo je nato bilo srečanje z izjemno raznovrstnim gradivom nešteti ustvarjalcev, v nekaterih detajlih pokrivajoč evropski prostor (npr. arheološki simpozij na Ptuj, pred prvo svetovno vojno in po njej). Morda je prav srečanje z Muzejskim društvom še povečalo moje zanimanje za konec 19. in začetek 20. stoletja, čeprav moje osnovno arhivsko delo pokriva srednjeveško gradivo.

Študij zgodovinske literature in arhivske teorije ter prakse je bil zanj nad vse pomemben, ravno tako popularizacija arhivske službe in tudi raziskovalno delo, vendar to ni smelo preseči osnovnega arhivskega urjevalnega dela.

Nesojeni arhivski svetnik

V skladu z 28. členom zdaj veljavnega Pravilnika o pripravništvu, strokovnih izpitih in pridobivanju nazivov za zaposlene v dejavnostih s področja varstva kulturne dediščine je profesor Anton Klasinec izpolnjeval vse pogoje, razvidne tudi iz prispevka A. Fekonja v Ormoškem zborniku za pridobitev svetniškega naziva, razen prve alineje, da ima doktorat arhivskih znanosti. Z odliko opravljeni profesorski izpit pri znanih doktorjih ljubljanske univerze, pedagoško delo in še posebej hogato, tehtno in kakovostno delo na področju arhivistike, dolgo skoraj četrto stoletja, odtehtajo tisti PRAVILOMA, ki stoji v 28. členu pravilnika.

Nesojeni arhivski svetnik imenujemo Antona Klasineca zato, ker tega naziva ni imel, saj se po doslej znanih podatkih zanj ni potegoval, čeprav je delal v arhivski stroki svojega časa toliko in tako strokovno kot njegovi kolegi arhivski svetniki. Razlogi?

Monta bi bilo na mestu, da pokojni prof. Anton Klasinec ta naziv dobi, in sicer 13. junija 1999, ob 20. obletnici smrti. Osnova za odločitev bo tudi Klasinec v zborniku, ki ga pripravljata Zgodovinski arhiv Ptuj in Pokrajinski arhiv Maribor.

Slovesnost

Skromna slovesnost 5. 6. 1998 v Zgodovinskem arhivu Ptuj skupaj z arhivskimi kolegi iz Maribora in

Celja je izzvenela v smislu nagovorov ravnateljev Ivana Lovrenčiča, Miroslava Novaka in Rudija Kozelja. Njegovi učenki Marija Hernja Masten in Kristina Šamperl Purg sta vsaka na svoj način predstavili življenje in delo velikega učitelja, in sicer z nagovoroma v obliki spominov, skromno razstavo in zloženko.

Drugi pomen arhivistike po Klasinecu je predstavljala predstavitev prve zgoščenke v Sloveniji, na kateri je arhivski inventar gradiva Službe družbenega knjigovodstva - Zaključni račun za obdobje od 1953 do 1986, ki ga je pripravil Branc Oblak, računalniško obdelavo zgoščenke pa je prispeval računalničar Danjan Lindental. Zgoščenka je tehnično na taki ravni, da se uporabnik počuti, kot da bi brskal po internetu.

Vir in literatura

- Personalna mapa prof. Antona Klasineca, Zgodovinski arhiv Ptuj.
- Slovenski biografski leksikon Ljubljana 1925-32 - prva knjiga, 1933-52 - druga knjiga.
- Kristina Šamperl: In memoriam - Profesorju Antonu Klasinecu, učitelju in mentorju, *Tednik*, 12. julij 1979, št. 26.
- Rudolf Egger: Widmung, Festschrift für Balduin Saria zum 70. Geburtstag, 1964 München (Buchreihe der Süddeutschen Historischen Kommission).
- Jakob Emeršič: Pomembnejši sodelavci Muzejskega društva od začetka do danes, Muzejsko društvo v Ptuj 1893-1956, Zgodovinsko društvo v Ptuj 1956-1983, Ptuj 1983.
- Pravilnik o pripravništvu, strokovnih izpitih in pridobivanju nazivov za zaposlene v dejavnostih s področja varstva kulturne dediščine, Uradni list RS 14. 6. 96.
- Andrej Fekonja: Pregled arhivske dejavnosti na Ormoško - Ptujskem območju v luči dela profesorja Antona Klasineca, Ormož skozi stoletja II, Ormož 1983, str. 7-23.

Kristina Šamperl-Purg

Antoša Leskovec - sedemdesetletnik

Antoša Leskovec, arhivski svetnik v pokoju, je svojo delovno dobo s krajšo prekinitvijo štirih let posvetil delu Pokrajinskega arhiva Maribor.

Vsa ta leta si je v PAM prizadeval za priznanje in uveljavitev mariborskega arhiva, zato je med njegovimi teksti, v katerih piše o zgodovini in razvoju mariborskega arhiva, dostikrat mogoče najti obravnavo problematike o Pokrajinskem arhivu in njegovih predhodnikih.

Ob petdesetletnici Pokrajinskega arhiva Maribor je zapisal: "Petdeset let po svojem povzdigu v javno ustanovo more mariborski varuh arhivskega dedeža kulturne dediščine na območju, ki je sicer mnogo

manjše, kot mu je bilo določeno leta 1933, pa oh intenzivnosti, ki jo je v primerjavi z nekdanjimi razmerami dosegla arhivska služba v novi Jugoslaviji, dovolj veliko, z vsemi mogočimi zakonskimi pooblastili evidentirati, varovati in zajemati arhivsko gradivo, ki dokumentira delovanje in snovanje slovenske družbe v koroški regiji, v največjem delu Podravja in v Pomurju.“

V nadaljevanju pa ugotavlja: "Do danes je arhiv tudi že izpolnil pričakovanja domače javnosti glede deleža, ki naj ga kot člen sestava dedičev Zgodovinskega društva v Mariboru prispeva k domačemu zgodovinarstvu.“

Antoša Leskovec se je večkrat oglašil s tehtnimi članki, vedno takrat, ko si je prizadeval za uveljavitev mariborskega arhiva. Kot dober strokovnjak je bil poklican in pritegnjen v delovanje številnih komisij in delovnih teles, tako v okviru Arhivskega društva Slovenije kakor tudi Skupnosti arhivov Slovenije in v druge organizacijske oblike, formirane v preteklosti, ki so združevale prizadevanje slovenskih arhivov.

Zdaj, ko praznuje sedemdesetletnico svojega življenja, ugotavljamo, da je danes Antoša Leskovec, arhivski svetnik v pokoju, profesor zgodovine in filozofije, dostikrat prevajalec, predvsem pa mentor mladim arhivistom.

Rodil se je leta 1928 v Radovljici. Oče mu je umrl zgodaj, že leta 1930, zato se je z mamo preselil v Maribor in tam po drugi svetovni vojni, leta 1947 končal realno gimnazijo.

Po končani gimnaziji se je vpisal na filozofsko fakulteto v Ljubljani na smer geografije in zgodovine, a je geografijo že v prvem semestru študija zamenjal s filozofijo. Študij je končal leta 1952.

Kot mlad profesor je začel svojo profesorsko kariero na Nižji gimnaziji v Mariboru, vendar ga je kmalu začelo zanimati delovno mesto v mariborskem arhivu. Ta je bil namreč šele leta 1952 spet osamosvojen, to pomeni, da je od leta 1941, ko je okupator odpravil samostojno delovanje mariborskega arhiva in ga je kot oddelek priključil muzeju, kljub sklepom AVNOJ-a deloval tako naprej še po letu 1945. Šele po letu 1952 je začel spet osamosvojen delovati pod "čudnim" imenom Državni arhiv Republike Slovenije - podružnica Maribor.

Antoša Leskovec si je potem, ko se je zaposlil v mariborskem arhivu, želel pridobiti dodatna strokovna znanja. Najprej je obiskoval višji arhivski tečaj v Beogradu ter opravljal arhivsko prakso v Državnem in v Mestnem arhivu v Ljubljani, nato pa nekaj časa še v Državnem arhivu Hrvaške v Zagrebu.

Leta 1954 je moral odslužiti vojaški rok, tako da je redno delo s polnim delovnim časom začel šele leta 1955. Najprej samo delno, ker je bil s polovičnim delovnim časom zaposlen še na šoli kot profesor, od leta 1958 pa je bil redno in polno zaposleni delavec in uslužbenec arhiva v Mariboru.

V šestdesetih letih je na povabilo Pedagoške akademije v Mariboru, tam začel predavati občo zgodovino do oktobrske revolucije, in to ob svojem rednem delu v arhivu. Leta 1969 je bil povabljen, da se na pedagoški akademiji tudi redno zaposli, po vsej

verjetnosti tudi zaradi spremljajoče zakonodaje in širjenja programa Pedagoške akademije Maribor, ki je želela imeti v delovnem razmerju čim več kvalitetnih profesorjev oziroma strokovnjakov.

Na Pedagoški akademiji Maribor je ostal samo slaba štiri leta, nato se je vrnil v mariborski arhiv ter prevzel funkcijo namestnika oziroma pomočnika ravnatelja. Večkrat je bil zaradi v arhivu znanih težav vršilec dolžnosti ravnatelja.

Njegovo strokovno delo je bilo vsa leta usmerjeno v resno študijsko in raziskovalno delo pri urejanju arhivskega gradiva. V začetku se je usmerjal predvsem na tisto arhivsko gradivo, ki je nastalo pred letom 1850. Pozneje je svojo strokovno dejavnost usmeril na arhivsko gradivo, ohranjeno v fondu Ohčina Maribor. V sedemdesetih letih, ko je za arhivsko gradivo do leta 1850 prišel v arhiv arhivist specialist, je Leskovec prevzel strokovno in tudi študijsko delo na obdelavi fondov s področja gospodarstva in uprave po letu 1850.

S prihodom novih strokovnih delavcev v Pokrajinski arhiv Maribor in z reorganizacijo arhiva v letu 1976 je Antoša Leskovec prevzel samo skrb za arhivske fonde in zbirke s področja uprave po letu 1850. To delo je opravljal z veliko vnemo in dobrimi rezultati v Pokrajinskem arhivu Maribor vse do odhoda v pokoj.

Kot namestnik in pomočnik ravnatelja ali nekaj časa tudi vršilec dolžnosti ravnatelja je prof. Antoša Leskovec večkrat imel pomembno vlogo pri temeljnih strokovnih odločitvah v Pokrajinskem arhivu v Mariboru.

Ob vseh teh odločitvah pa se je moral dejavno vključiti v projekti evidentiranja arhivskega gradiva, pomembnega za zgodovino Slovencev, v madžarskih arhivih, predvsem v arhivu sosednje Železne županije v Szombathelyu ter v arhivu Zalske županije v Zalaegerszegu.

Dostikrat je svoje delovno področje evidentiranja usmeril tudi v Državni nacionalni arhiv Madžarske v Budimpešti.

Posebej je treba poudariti, da se je prof. Antoša Leskovec, ko se je seznanil z dejstvom, da je v mariborskem arhivu veliko arhivskega gradiva, pisanega v madžarskem jeziku (delno je to gradivo prišlo po trianonski mirovni pogodbi v Jugoslavijo in pozneje v mariborski arhiv), sam odločil in se naučil madžarščine. Z obvladovanjem tega jezika rad priskoči arhivu na pomoč še danes.

Ob evidentiranju arhivskega gradiva na Madžarskem je prof. Antoša Leskovec precej let intenzivno evidentiral tudi arhivsko gradivo, pomembno za zgodovino Maribora in širše, tudi v Deželnem arhivu v Gradeu. Zaradi široke razgledanosti in znanja tujih jezikov so ga pritegnili k delu in izvajanju Arhivskega sporazuma z Avstrijo iz leta 1923 in Arhivske konvencije iz leta 1958.

Ta njegova dejavnost doslej še ni bila dovolj opisana, niti ne širše predstavljena. Kot poznavalca številnih jezikov so ga kmalu pritegnili tudi k drugim pomembnim nalogam ter k prvim korakom pri nastajanju razvoja in delovanju Arhivskega centra za

strokovno tehnična vprašanja, ki se je leta 1992 preimenoval v Mednarodni inštitut arhivskih znanosti.

Ker je obvladal jezike, ker je prevajal, sodeloval na mednarodnih konferencah, predvsem pa zaradi prepričanosti, da je treba vse, kar je dobro narejeno na področju arhivske teorije in prakse v Sloveniji, predstaviti tudi v tujini, je naše ugotovitve in izkušnje z veseljem prevajal in objavljajal ali poskrbel, da so bile objavljene tudi v tujih strokovnih časopisih v tujih jezikih.

Svoje bogato arhivsko, pa tudi zgodovinsko znanje je, kar je po mojem najpomembnejše, vsa ta leta iz dneva v dan brez jeze ali slabe volje prenašal na mlajšo generacijo arhivistov, ki so v zadnjih letih prihajali v Pokrajinski arhiv Maribor.

Prav zaradi tega svojega pedagoškega dela ga je tedanji Republiški sekretariat za kulturo Republike Slovenije leta 1982 imenoval za predsednika komisije za preizkus strokovne usposobljenosti za delavce, ki delajo z dokumentarnim gradivom. Pregled in število teh opravljenih strokovnih izpitov, če jih smemo tako na kratko imenovati, daje sliko o njegovi dejavnosti na tem področju.

Poleg teh skrbi za razvoj mariborskih mladih arhivistov in pa tistih delavcev, ki delajo na terezu z arhivskim in dokumentarnim gradivom, je vrsto let deloval tudi v naši tako imenovani republiški komisiji za strokovne izpite, torej v tisti komisiji, ki je skrbel, da so arhivski strokovni delavci naredili tako imenovane "državne" ali kake druge strokovne izpite, predpisane s takratno zakonodajo.

V letih od 1964 do 1972 je bil predsednik Zgodovinskega društva v Mariboru, nato pa je bil nekaj časa tudi v Izvršnem odboru Arhivskega društva Slovenije, tam je deloval v različnih telesih društva od leta 1958 pa vse do leta 1967.

Med letoma 1970 in 1974 je v Organizacijskem komiteju mednarodnega kulturno-zgodovinskega simpozija "Modinec" predstavljal mariborske Visokošolske zavode.

Njegov prispevek pri objavljanju Vodnikov je pomemben, saj je sodeloval že pri prvem Vodniku po arhivskih fondih Slovenije. Prav Antoša Leskovec je poskrbel, da so bili pod njegovim vodstvom za ta prvi slovenski vodnik narejeni prvi osnovni popisi arhivskih fondov in zbirk v mariborskem arhivu.

Prav tako se je vključil v delo tudi pri drugem popisu v osemdesetih letih, saj je sodeloval pri popisu ter nastanku Vodnika po arhivskih fondih in zbirkah SFRJ, knjigi za Slovenijo, ki je tudi danes še vedno aktualna in uporabna.

Ob svojem arhivskem strokovnem delu je pripravil več razstav, med katerimi naj omenimo le nekatere najpomembnejše: Arhivsko gradivo in njegovo varstvo Slovenj Gradec 1974, oziroma Ravne na Koroškem leta 1974. Bil je nosilec projekta proslave in razstave ob 50-letnici Pokrajinskega arhiva Maribor (leta 1983). Postavil je posebno razstavo Maribor leta 1945-1965 (leta 1975), na kateri je predstavil novejšo zgodovino mesta. Pomembni razstavi sta bili tudi v Prekmurju, in to Viri za gradbeno zgodovino Prekmurja do leta 1919, odprta je bila leta 1991 v Lendavi,

ter Lendava skozi stoletja (leta 1992), prav tako v Lendavi.

Arhivsko strokovno delo, ki ga je opravil Antoša Leskovec, je seveda težko opisati, prav tako navesti vse fonde, ki jih je uredil v svoji skoraj štirideset let dolgi arhivski dobi. Naj omenim samo nekatere.

Ureditev in inventarizacija fondov Gospostva Konjice-Oplotnica, Popis zemljiških knjig, gosposčin ter magistratov, mest in trgov, le-to je pozneje s sodelovanjem arhivistke Emice Ogrizek izdal tudi v samostojni publikaciji Inventarji III (leta 1989). Nato je uredil arhiv Velikega župana mesta Maribor 1941-1945, gradivo ogrske uprave, ki je bila prevzeta po trianonski mirovni pogodbi. Gre za tisto odbrano arhivsko gradivo iz madžarskih arhivov, ki je pisano v madžarskem jeziku in je bilo izvzeto iz fondov uprave Županije Zala in Železne županije, ter popis civilnih in župnijskih matičnih knjig in več letnikov gradiva murskosoboškega okraja iz obdobja Ogrske. To gradivo je inventariziral tudi zaradi tega, ker je pisano v madžarskem jeziku, tako da ga je odtlej mogoče posredovati tudi tistim, ki madžarskega jezika ne znajo, torej uporabnikom in drugim raziskovalcem tega gradiva.

Ob svojem arhivskem strokovnem delu je sodeloval tudi pri urejanju številnih fondov. Med njimi naj omenimo spet samo nekatere izbrane, kot so: Sresko načelstvo Dravograd od leta 1920-1942, Muncipij Železne županije, Pooblaščenec za vprašanja dela šefa Civilne uprave za Spodnjo Štajersko, Uprava za gradnje in regulacijo Maribor, Okrajno sodišče Maribor - zapuščinski spisi in drugo.

Ob tem je prof. Antoša Leskovec tudi intenzivno objavljajal. Del njegovih raziskav in objav je predstavljen v posebnem prispevku, ki ga je pripravil arhivist - knjižničar iz Pokrajinskega arhiva v Mariboru Leopold Mikec-Avberšek. Naj na tem mestu navedem samo nekaj njegovih pomembnih objav, med katerimi je najobširnejša Vodnik po gradivu mestne občine Maribor na 294 straneh s predstavitev najobsežnejšega fonda starih občin, ki jih hrani Pokrajinski arhiv Maribor. Fond obsega kar 98 tekočih metrov, to je 560 arhivskih škatel ter 550 knjig.

Ob njegovih prispevkih, navedeni so v objavljeni bibliografiji, naj tukaj omenim samo tiste, ki so pomembni za poznavanje zgodovine Maribora in širše, saj je s tega področja objavil precej člankov in imel odmevne referate, nekatere tudi zunaj Maribora in v tujini.

Za arhivistiko so pomembna njegova predavanja Mariborski arhiv in nekateri njegovi problemi leta 1960, nato Pokrajinski arhiv v Mariboru od leta 1946-1965, Franjo Baš in mariborski arhiv in če bi lahko našteval.

Antoša Leskovec, arhivski svetnik v pokoju, je danes prištet med zaslužne delavce arhivske in zgodovinske stroke pri nas v Sloveniji. Zaradi aktivnega sodelovanja pri delu in organizaciji Posvetovanj o strokovnih in tehničnih vprašanjih v arhivih (njegovih strokovnih člankih so objavljeni v sodobnih arhivih), zaradi njegovega dela pri razvoju Arhivskega centra za strokovno tehnična vprašanja današnjega Medna-

rodnega inštituta arhivskih znanosti ter zaradi objavljenih prispevkov in prevodov v publikaciji *Atlanti* je bil Antoša Leskovec leta 1998 odlikovan z veliko zlato listino Pokrajinskega arhiva v Mariboru. Zaradi vseh dejavnosti je znan tudi širše, v Mariboru ga imenujemo "mestni arhivar", saj je v mariborskem arhivu s krajšo prekinitvijo preživel celih štirideset let, torej obdobje od 1952 do 1992, ko se je upokojil. Antoša Leskovec je še danes pomemben člen pri delu za razvoj in uveljavljanje Pokrajinskega arhiva Maribor v Sloveniji in tudi v tujini.

Posebno veseli smo, ker arhivski svetnik v pokoju Antoša Leskovec še vedno pogosto prihaja v Pokrajinski arhiv Maribor, kjer je toliko let nesehčno in brez slabe volje pomagal reševati arhivske strokovne, pa tudi druge probleme. Še danes zna priskočiti na pomoč tudi pri reševanju povsem vsakdanjih, pa tudi življenjskih problemov, kar lahko zaradi svojega hogaatega strokovnega znanja tudi s pridom stori.

Vsi zaposleni v Pokrajinskem arhivu Maribor si močno želimo, da bi naš starosta slovenske arhivistike še veliko let prihajal med nas in tako kot doslej z blagim nasmehom dajal navodila ali predlagal načine, kako rešiti arhivske, pa tudi druge probleme vsakdanjosti.

Peter Pavel Klasinc

Bibliografija Antoše Leskovca ob 70-letnici

Uvod

Bibliografija g. Antoše Leskovca je zbrana in razvrščena po kriterijih, ki jih zahteva ministrstvo za znanost in tehnologijo za raziskovalec. Zhrani so vsi prispevki, ki jih je avtor objavil v obdobju od prvega prispevka leta 1960 do objavljenih člankov v letu 1998. V bibliografiji pa ni navedeno avtorstvo številnih razstav, ki sodijo v skupino Izvedena in druga nedostopna dela. Avtor žal ni zapisoval vseh razstav, ki jih je pripravljala. Katalogi vseh razstav niso ohranjeni, za nekatere razstave pa niti niso bili izdani. Leta 1970 je gospod Leskovec v Zborniku Pedagoške akademije v Mariboru 1960-1970 objavil bibliografijo profesorjev in tako objavil svojo bibliografijo za leta 1960-1970. V Arhivih je bila prav tako objavljena bibliografija članov Arhivskega društva Slovenije, in sicer po posameznih letih. V tem prispevku je zbrana njegova bibliografija s tipološko razvrstitvijo, ki kaže na strokovnost njegovih prispevkov. Izmed 75 bibliografskih enot je 31 strokovnih člankov. 14 bibliografskih enot je poglavje ali samostojen sestavek v znanstveni ali strokovni knjigi. Nadalje je v bibliografiji 7 recenzij knjig in 9 člankov o pomembnih zgodovinarjih ali dogodkih, pomembnih za zgodovino.

V bibliografiji je vsebina večine člankov v skupini strokovnih člankov prikaz razvoja industrializacije, gospodarstva in obrti v severovzhodni Sloveniji. To je še danes njegovo največje veselje pri pregledovanju

arhivskega gradiva v čitalnici Pokrajinskega arhiva Maribor, kjer je redni obiskovalec. Njegovi strokovni članki in poglavja v znanstvenih in strokovnih knjigah so zgoščene objave dognanj in podatkov, ki jih je zbral pri svojem znanstveno-raziskovalnem delu v arhivu. Vsebina njegovih člankov bi zadostovala za izdajo več monografij. Vendar je doslej v monografski obliki izdal le dve deli, v seriji inventarjev Pokrajinskega arhiva Maribor; Zemljiške knjige gosposčin ter magistratov mest in trgov v Pokrajinskem arhivu Maribor ter Mestna občina Maribor.

ČLANKI IN SESTAVKI

1.04 Strokovni članek

1. LESKOVEC, Antoša. Mariborski arhiv in nekateri njegovi problemi. *Arhivist*, 1960, leto 10, št. 2, str. 49-53. <COBISS-ID 291973>
2. LESKOVEC, Antoša. Ob 800 - letnici Maribora. Sedem dni (Maribor), 23.X.1964, 14, št. 41, str. 3, ilustr. <COBISS-ID 293765>
3. LESKOVEC, Antoša. Dokumenti minulih časov : Pokrajinski arhiv Maribor razstavlja arhivalije iz svojih fondov. Večer (Maribor), 12.X.1965, 21, št. 237, str. 8, ilustr. <COBISS-ID 294021>
4. LESKOVEC, Antoša. Pohorski gozd mariborske meščanske srenje. Čas. zgod. narodop., 1967, let. 38 = 3, št. 1, str. 75-83. <COBISS-ID 295813>
5. LESKOVEC, Antoša. Ob petdesetletnici deklaracije. Večer (Maribor), 30. V. 1967, 23, št. 124, str. 8, ilustr. <COBISS-ID 294533>
6. LESKOVEC, Antoša. Franjo Baš in mariborski arhiv. Čas. zgod. narodop., 1969, let. 40 = 5, str. 113-118. <COBISS-ID 291717>
7. LESKOVEC, Antoša. Mitnina in mitnice v Mariboru = Die Maut und die Mauthauser in Maribor. Čas. zgod. narodop., 1969, let. 40 = 5, str. 410-418. <COBISS-ID 296581>
8. LESKOVEC, Antoša. Seznanjanje sosedov : letošnja poletna univerza Savaria v Szomhathelyu. Delo (Ljublj.), 5.IX.1969, 11, št. 243, str. 5. <COBISS-ID 295557>
9. LESKOVEC, Antoša. Vojaška oblačilnica v Mariboru 1784-1809. Čas. zgod. narodop., 1971, let. 42 = 7, str. 99-105. <COBISS-ID 296837>
10. LESKOVEC, Antoša. Uradna potovanja Mariborčanov leta 1565. Čas. zgod. narodop., 1972, let. 43 = 8, št. 1, str. 65-67. <COBISS-ID 297349>
11. LESKOVEC, Antoša. Tovarna svinčenega belila v Selnici ob Dravi. Čas. zgod. narodop., 1975, let. 46 = 11, str. 44-47. <COBISS-ID 298117>
12. LESKOVEC, Antoša. Stara mariborska zemljiška knjiga. Večer (Maribor), 3.IV.1975, 31, št. 78, str. 5. <COBISS-ID 295301>
13. LESKOVEC, Antoša. Benedikt Vivat izposluje leta 1841 deželno tovarniško dovoljenje za svojo steklaro ob Lobnici v Rušah. Čas. zgod. narodop., 1977, let. 48 = 13, str. 164-168. <COBISS-ID 298629>
14. LESKOVEC, Antoša, PREDAN, Milan. Sedem kilometrov preteklosti. Večer (Maribor), 14. III.

- 1977, 33, št. 60, str. 3, ilustr. <COBISS-ID 300933>
15. LESKOVEC, Antoša. Gradivo za zgodovino Slovencev v upravnih fondih, ki jih hranita županijska arhiva v Szombathelyju in Zalacgerszegu. Arhivi, 1978, 1, št. 1, str. 29-30. <COBISS-ID 301701>
16. LESKOVEC, Antoša. Ohisk pri madžarski arhivski direkciji. Arhivi, 1978, 1, št. 1, str. 54-57. <COBISS-ID 301957>
17. LESKOVEC, Antoša. Ob razstavi o zgodovinskem delu v Mariboru in severni Sloveniji. Večer (Maribor), 31.X.1978, 33, št. 253, str. 6. <COBISS-ID 301189>
18. LESKOVEC, Antoša. Ogrski upravni sistem od srede 18. stoletja do 1918. Arhivi, 1979, 2, št. 1/2, str. 17-21+120. <COBISS-ID 302213>
19. LESKOVEC, Antoša. Časopis za zgodovino in narodopisje 1(1904)-35(1940). Nova vrsta 1=36 (1965)-15=50(1979). Čas. zgod. narodop., 1979, let. 50 = 15, št. 1/2, str. 15-27. <COBISS-ID 298885>
20. LESKOVEC, Antoša. Gospodarski razvoj Dravske doline in prenos težišča industrije na Maribor. Čas. zgod. narodop., 1979, let. 50 = 15, št. 1/2, str. 341-349. <COBISS-ID 300677>
21. LESKOVEC, Antoša. Projekt verižnega mostu čez Dravo v Mariboru v letih 1835-1844. Čas. zgod. narodop., 1980, let. 51 = 16, št. 1, str. 140-146. <COBISS-ID 300421>
22. LESKOVEC, Antoša. Iz zgodovine Polskavskega od koneca 18. stoletja do začetka druge svetovne vojne. Čas. zgod. narodop., 1981, let. 52 = 17, št. 2, str. 303-318. <COBISS-ID 300165>
23. LESKOVEC, Antoša. Mariborski arhiv in ustvarjalci gradiva: (ob 50 letnici javne ustanove). Sodob. arh., 1983, str. 8-20. <COBISS-ID 245637>
24. LESKOVEC, Antoša. Sporočilo stoletij: arhivski dokumenti iz Železne županije. Večer (Maribor), 4.VIII.1990, 46, št. 180, str. 23, ilustr. <COBISS-ID 77826816>
25. LESKOVEC, Antoša. Vvalorizacija ustvarjalcev in dokumentiranega gradiva. Arhivi, 1991, let. 14, št. 1/2, str. 64-65. <COBISS-ID 46585088>
26. LESKOVEC, Antoša. Po prvi omembi gradu na griču. Večer (Maribor), 47, št. 69 (23. III. 1991), str. 28. Ilustr. <COBISS-ID 40476928>
27. LESKOVEC, Antoša. Glavne so risbe. Večer (Maribor), 47, št. 179 (5.VIII.1991), str. 6. <COBISS-ID 42736128>
28. LESKOVEC, Antoša. A körjegyzői hálózati változásai vas megye szlovének lakta részén a századforduló táján, (<Posebni odtis>, <1>). <S.I.: s.n.>, 1993. Str. 207-215. <COBISS-ID 39202817>
29. LESKOVEC, Antoša. Sodni poslovnik na Ogrskem v dobi dualizma. Arhivi, 1993, 16, št. 1/2, str. 27-29. <COBISS-ID 46713856>
30. LESKOVEC, Antoša. Sistemi pisarniškega poslovanja uprave v dobi dualizma na Ogrskem. Arhivi, 1993, let. 16, št. 1/2, str. 74-77. <COBISS-ID 46715392>
31. LESKOVEC, Antoša. Maribor za časa ustanavljanja zgodovinskega društva v zrealu svojih časnikov. Čas. zgod. narodop., 1994, let. 65 = 30, št. 2, str. 189-208. <COBISS-ID 47949568>
- 1.16 Poglavje ali samostojni sestavek v znanstveni knjigi
32. LESKOVEC, Antoša. Hoški okoliš od odprave fevdalizma do začetka 20. stoletja. V: FRIDL, Jakob (ur.). Hoče: 850: bmoče hoške prazupnije I. Hoče: Krajevna kupnost, 1996, str. 288-303. <COBISS-ID 5518856>
- 1.17 Poglavje ali samostojni sestavek v strokovni knjigi
33. LESKOVEC, Antoša, MARIČ, Sonja. Učitelji na Pedagoški akademiji. V: Zbornik Pedagoške akademije v Mariboru 1960-1970. Maribor: Obzorja, 1970, str. 397-463, ilustr. <COBISS-ID 297093>
34. LESKOVEC, Antoša. Organizacija družbenih služb po osvoboditvi. V: KOLOSA, Vladimir. Arhivsko gradivo v Sloveniji po osvoboditvi: (referati VIII. zborovanja arhivskih delavcev Slovenije v Kočevju od 20. do 22. oktobra 1977. Ljuhljana: Arhivsko društvo Slovenije, 1978, str. 117-141. <COBISS-ID 292229>
35. LESKOVEC, Antoša. Industrializacija v severovzhodni Sloveniji med 1873 in 1929. V: KAMPUŠ, Ivan (ur.), PLEČAŠ, Dušan (ur.). Družbene, ekonomske in kulturne posledice industrializacije v panonskem prostoru izmed dveh velikih kriz 1873-1929. Osijek: Povijesno društvo Hrvatske; Zagreb: Savez povijesnih društava, 1982, str. 201-214. <COBISS-ID 292485>
36. LESKOVEC, Antoša. Zgodovinski pregled 1903-1933-1983. V: 50 <Petdeset> let Pokrajinskega arhiva Maribor: 1933-1983. Maribor: Pokrajinski arhiv, 1983, str. 9-25. <COBISS-ID 292997>
37. LESKOVEC, Antoša. Referat za gradivo uprave po 1850. V: 50 <Petdeset> let Pokrajinskega arhiva Maribor: 1933-1983. Maribor: Pokrajinski arhiv, 1983, str. 69-71. <COBISS-ID 93253>
38. LESKOVEC, Antoša. Referat za gradivo pravosodja po 1850. V: 50 <Petdeset> let Pokrajinskega arhiva Maribor: 1933-1983. Maribor: Pokrajinski arhiv, 1983, str. 73-74. <COBISS-ID 293509>
39. LESKOVEC, Antoša. Mesta na Slovenskem med 1830 in 1867. V: A polgári világ a pannon térségben 1830 és 1867 között, (Nemzetközi Kultúrtörténeti Szimpozium Mogersorf, köt. 22). Szombathely: Vas Megyei Önkormányzati Hivatal Művelődési és Sport Titkársága, 1994, str. 112-134. <COBISS-ID 292741>
40. LESKOVEC, Antoša. Politični in kulturni razvoj Maribora: 1752-1850. V: CURK, Jože (ur.), HARTMAN, Bruno (ur.), KOROPEC, Jože (ur.). Maribor skozi stoletja, Razprave I. Maribor: Obzorja, 1991, str. 195-227. <COBISS-ID 33351425>
41. LESKOVEC, Antoša. Zgodovina uprave v Mariboru: 1752-1941. V: CURK, Jože (ur.), HAR-

- TMAN, Bruno (ur.), KOROPEC, Jože (ur.). Maribor skozi stoletja, Razprave I. Maribor: Obzorja, 1991, str. 229-311. <COBISS-ID 33351937>
42. LESKOVEC, Antoša. Razvoj gospodarstva v Mariboru : 1752-1941. V: CURK, Jože (ur.), HARTMAN, Bruno (ur.), KOROPEC, Jože (ur.). Maribor skozi stoletja, Razprave I. Maribor: Obzorja, 1991, str. 313-414. <COBISS-ID 3352961>
43. LESKOVEC, Antoša. Tovarna svinčevega belila v Selnici ob Dravi. V: RAJH, Bernard (ur.). Selnica ob Dravi : zbornik ob 900-letnici kraja. Selnica ob Dravi: Krajevna skupnost, 1993, (1993), str. 123-127. Ilustr. <COBISS-ID 52221696>
44. LESKOVEC, Antoša. Povzdig Dolnje Lendave v veliko občino I. 1891 in sledeče ponovno prizadevanje male občine Renkovci, da se iz bogojanske vrne v turniško notarišijo. Zh. soboš. muz., 3 (1993/94), str. 49-64. <COBISS-ID 56611584>
45. LESKOVEC, Antoša. "Arhivi"- "Sodobni arhivi" 1979-1986. Sodob. arh., 1998, št. 20, str. 31-42. <COBISS-ID 265093>
- 1.19 Objavljena recenzija, prikaz knjige, kritika
46. LESKOVEC, Antoša. Franc Minarik, Pohorske streklarne, Maribor, Založba obzorja, 1966, 316 str. Čas. zgod. narodop., 1968, 39, št. 2, str. 286-287 = 4. <COBISS-ID 296325>
47. LESKOVEC, Antoša. Vasi Szemle, XII.-XX., (1958-1966), Szombathely. Čas. zgod. narodop., 1968, let. 39 = 4, št. 2, str. 287-288. <COBISS-ID 296069>
48. LESKOVEC, Antoša. Jože Šorn, Začetki industrije na Slovenskem, Documenta et studia historiae recentioris IV, Založba Obzorja Maribor 1984, 270 str. Čas. zgod. narodop., 1985, 56 = 21, št. 1, str. 89-95. <COBISS-ID 299397>
49. LESKOVEC, Antoša. Peter Pavel Klasinc: Materialno varovanje klasičnih in novih nosilcev informacij v arhivih, Sodobni arhivi, posebna izdaja, št. 2, Maribor 1992, 279 strani. Arhivi, 17, št. 1/2 (1994), str. 157-159. <COBISS-ID 52007424>
50. LESKOVEC, Antoša. Milko Mikola - Arhivsko gradivo o industrijskih podjetjih na Celjskem do leta 1945 v fondih in zbirkah Zgodovinskega arhiva v Celju, Publikacija Zgodovinskega arhiva v Celju, Inventarji 3, Celje 1993. Arhivi, 17, št. 1/2 (1994), str. 161. <COBISS-ID 52009216>
51. LESKOVEC, Antoša. Dr. Peter Pavel Klasinc, Materialno varstvo klasičnih in novih nosilcev informacij v arhivih, Sodobni arhivi, posebna izdaja št. 2. Sodob. arh., str. 193-194. <COBISS-ID 215173>
52. LESKOVEC, Antoša. Mr. ph. Štefan Predin, Mariborski lekarnarji skozi stoletja, Maribor, Mariborske lekarne, 1994, 190 strani. Čas. zgod. narodop., 1995, 66, št. 2, str. 384-386 = 31. <COBISS-ID 58505472>

1.25 Drugi članki ali sestavki

53. LESKOVEC, Antoša. Ob stoletnici rojstva dr. Frana Kovačiča. Večer (Maribor), 4. IV. 1967, 23, št. 78, str. 8, ilustr. <COBISS-ID 294277>
54. LESKOVEC, Antoša. Milko Kos. Čas. zgod. narodop., 1973, let. 44 = 9, št. 1, str. 2-3. <COBISS-ID 297605>
55. LESKOVEC, Antoša. Dr. Jože Koropec petdesetletnik. Večer (Maribor), 17. III. 1973, 29, št. 64, str. 4, ilustr. <COBISS-ID 294789>
56. LESKOVEC, Antoša. Mariborska podružnica Zgodovinskega društva za Slovenijo 1964-1972. Čas. zgod. narodop., 1974, let. 45 = 10, št. 1, str. 200-201. <COBISS-ID 297861>
57. LESKOVEC, Antoša. Profesor Jakob Richter. Večer (Maribor), 1. III. 1975, 31, št. 50, str. 6. <COBISS-ID 295045>
58. LESKOVEC, Antoša. Mednarodni kulturnozgodovinski simpozij Modinci (Mogersdorf). Zgodovinski časopis, 1975, let. 29, št. 1/2, str. 155-156. <COBISS-ID 298373>
59. LESKOVEC, Antoša. Jakob Richter. Arhivi, 1978, 1, št. 1, str. 85. <COBISS-ID 301445>
60. LESKOVEC, Antoša. Albert Struna. Čas. zgod. narodop., 1982, let. 53 = 18, št. 2, str. 109-110. <COBISS-ID 299653>
61. LESKOVEC, Antoša. Jože Šorn : (3.3.1921-11. 7. 1982). Čas. zgod. narodop., 1982, let. 53 = 18, št. 2, str. 111-113. <COBISS-ID 299909>

MONOGRAFIJE IN DRUGA ZAKLJUČENA DELA

2.01 Znanstvena monografija

62. LESKOVEC, Antoša, OGRIZEK, Emica, NOVAK, Miran. Zemljiške knjige gosposčin ter magistratov mest in trgov v Pokrajinskem arhivu Maribor, (Inventarji, 3). Maribor: Pokrajinski arhiv, 1989. 48 str., ilustr. <COBISS-ID 16363264>
63. LESKOVEC, Antoša. Mestna občina Maribor, (Inventarji, 4). Maribor: Pokrajinski arhiv, 1991. 295 str., ilustr. <COBISS-ID 31257344>

2.06 Priročniki, slovarji, leksikoni

64. ADAMIČ, Marjeta, ARISTOVNIK, Bojana, BIZJAK, Žarko, BUKOVŠEK, Metka, ČAMPA, Marjeta, DAROVEC, Darko, FUJS, Metka, GOMBAČ, Metka, HOLCMAN, Borut, KOZINA, Branc, KRNEL-UMEK, Duša, LESKOVEC, Antoša, VIDRIH-LAVRENCIČ, Liljana, MRGOLE-JUKIČ, Tjaša, OGRIZEK, Emica, TROHA, Nevenka, ŽONTAR, Jože. Priročnik za strokovno obdelavo arhivskega gradiva pravosodnih organov od sredle 18. stoletja do leta 1991. Del 1, Izbor zakonov in predpisov. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 1997. 279 str., graf. prikazi. ISBN 961-6137-18-2. <COBISS-ID 67336960>

2.17 Katalog razstave

65. OGRIZEK, Emica, LESKOVEC, Antoša. Lendava skozi stoletja : 27. november - 18. december. Maribor: Pokrajinski arhiv, 1992. 1 zgibanka (4 str.). <COBISS-ID 118405>

IZVEDENA IN DRUGA NEDOSTOPNA DELA

3.12 Razstava

66. OGRIZEK, Emica, LESKOVEC, Antoša. Majniška deklaracija in deklaracijsko gibanje. Maribor, 29. maj - 29. junij, 1987. <COBISS-ID 116869>

SEKUNDARNO AVTORSTVO

4.01 Urednik

67. LESKOVEC, Antoša (ur.). Položaj kmeta in kmečki npori od 15. do 19. stoletja. Maribor: Združenje visokošolskih zavodov, 1973. 203 str. <COBISS-ID 2369288>

4.03 Prevajalec

68. KLASINC, Peter (ur.). Sodobni arhivi '83 <tudi> V. posvetovanje o strokovnih in tehničnih vprašanjih v arhivih : (Referati in koreferati s posvetovanja, Radenci, 6. do 8. 3. 1983). Maribor: Pokrajinski arhiv: organizacijski odbor V. posvetovanja, 1983. 186 str. <COBISS-ID 36952832>
69. KLASINC, Peter Pavel (ur.). Sodobni arhivi '87 : referati s posvetovanja v Radencih od 8.4. - 10.4.1987 = Modern archives '87 : reports on the

conference - Radenci 8. 4.-10. 4. 1987. Maribor: Arhivski center za strokovno tehnična vprašanja v sodelovanju z organizacijskim odborom IX. posvetovanja, 1987. 93 str. <COBISS-ID 5047300>

70. ŽEVART, Milan. Izganjanje Slovencev na Štajerskem in Koroškem : 1941-1945. Maribor: Muzej narodne osvoboditve, 1991. 35 str., črno-bele fotogr. <COBISS-ID 28636672>
71. PREDIN, Štefan. Olinjska lekarna - biser Slovenije. 1. izd. Maribor: Mariborske lekarne, 1995. 143 str., ilustr. ISBN 961-90272-0-5. <COBISS-ID 38156545>
72. PREDIN, Štefan (ur.). Almanah Koroške lekarne. Ravne na Koroškem: Koroška lekarna, 1997. 143 str., ilustr. ISBN 961-90558-0-2. <COBISS-ID 41929217>
73. PREDIN, Štefan. Žiga Graf, slovenski florist, kemik in lekarnar. 1. izd. Maribor: Mariborske lekarne, 1997. 203 str., ilustr. ISBN 961-90272-2-1. <COBISS-ID 41068289>

4.08 Avtor dodatnega besedila

74. PREDIN, Štefan. Mariborski lekarnarji skozi stoletja. Maribor: Mariborske lekarne, 1994. 190 str., ilustr. <COBISS-ID 36100865>

4.27 Oseba ali ustanova, ki ji je knjiga (rokopis) posvečena

75. KLASINC, Peter Pavel. Antoša Leskovec - sedemdesetletnik. Čas. zgod. narodop., 1998, let. 69=34, zv. 1, str. 8-10. <COBISS-ID 290437>

Leopold Mikec-Avberšek

Nove pridobitve arhivov

Nove pridobitve ARHIVA REPUBLIKE SLOVENIJE v letu 1997

- Republiška skupnost za ceste Slovenije
(1914-1992, 16,7 tm)
- Zavod SRS za družbeno planiranje
(1952-1983, 10,5 tm)
- Republiška uprava za kadre
(1975-1991, 279 š)
- Geodetska uprava Republike Slovenije
(1821-1973, 2 tm)
- Služba družbenega knjigovodstva
(1970-1985, 21 š)
- Kazensko prevzgojni zavodi v Sloveniji, Zavod za prestajanje kazni zapora Maribor
(1963-1969, 22,š)
- Kazensko prevzgojni zavodi v Sloveniji, Zavod za prestajanje kazni zapora Ljubljana, oddelk Radovljica
(1948-1960, 8 š)
- Prešernov sklad
(1979-1990, 13 š)
- Umetnostno zgodovinsko društvo za Slovenijo
(1996, 4 ks)
- Zveza prostovoljcev borcev za slovenska severno mejo
(1987-1996, 2 š)
- Zbirka gradiva Slovencev v Kanadi
(1937-1997, 7 š)
- Vzajemna podpora zveza Bled, Kanada
(1959-1994, 1 š)
- Plebiscit
(1990, 21 š)
- Samostan Pleterje
(1800-1818, 1 k)
- Zbirka filmov
(1905-1994, 3634 š)
- Zbirka videokaset
(1982-1997, 59 k)
- Zbirka razglednic
(1897-1920, 56 ks, 40 š)
- Zbirka geografskih kart
(20. st., 22 ks)

Nove pridobitve ZGODOVINSKEGA ARHIVA LJUBLJANA v letu 1997

Cerknica

- Brest Crknica
(1960-1994, 2 tm)

Domžale

- Helios Domžale
(1924-1991, 40,2 tm)

Grosuplje

- Zbirni fond, Grosuplje (dopolnitev)
(1945-1951, 1 mapa)

Kaučik

- Krajevni odbor Rdečega Križa Komenda
(1955-1991, 0,1 tm)

Litija

- Občinski sindikalni svet Litija
(1965-1990, 2 tm)

Ljubljana

- Gradivo matičnega odbora zdravnikov pri OF Ljubljana
(1 mapa)
- Gradivo partizanske sanitete na Slovenskem
(1941-1945, 1 mapa)
- Mestni svet Zveze sindikatov Slovenije Ljubljana
(1967-1990, 5,5 tm)
- Kulturno umetniško društvo Smlednik
(1979-1989, 0,2 tm)
- Družina Hribar, Ljubljana
(1900-1972, 0,5 tm)
- Zavod za zaposlovanje, Ljubljana
(1954-1990, 6,4 tm)
- Zbirni fond, Ljubljana (dopolnitev):
- družina Potočnik, Ljubljana (1900-1957, 1 mapa)
  - Lidija Udovič, Ljubljana (1938-1940, 1 mapa)
  - družina Šušteršič, Ljubljana (1908-1950, 1 mapa)
  - Joža Caserman, Ljubljana (1932-1939, 1 mapa)
  - Miro Lipužič, Ljubljana (1937-1951, 1 mapa)
  - zapisnik ustanovnega obč. zbora Sadjarske in vrtnarske podružnice Besnica, 1937
  - pravila Ribarske zadruge v Ljubljani, b.d.
  - pravila Izvozne zadruge v Ljubljani, b.d.
- Družina Kansky, Ljubljana (dopolnitev)
(1920-1947, 1 mapa)
- Glashena Matica, Ljubljana
(1874-1945, 0,1 tm)
- Vedrog Ljubljana
(1959-1974, 0,3 tm)
- Ilirija Ljubljana
(1910-1995, 24,9 tm)
- Katastrske mape za okraje Litija, Novo Mesto in Ljubljana okolica
(pribl. 100 map)
- Družina Čuček-Kryl, Ljubljana
(1849-1959, 0,1 tm)
- Dekorativna Ljubljana
(1950-1995, 9,4 tm)
- KOT, Tovarna kovinskega okovja Ljubljana
(1958-1996, 2,8 tm)

Razglednice Ljubljane
(64 kosov)
Razglednice slovenskih krajev in portreti
(1900-1939, 37 kosov)
Gradbeni načrti arhitekta Bogomirja Pusta, Ljubljana
(1930-1968, 30 kosov)
Načrt enodružinske stanovanjske hiše J. Pogačarja.
Ljubljana
(1927, 2 kosa)
Društvo stenografov in strojepiscev Ljubljana
(1955-1997, 6,3 tm)
Italijanski kulturni klub - Circolo Italiano di Cultura
Paolo Morgan, Ljubljana
(1947-1994, 2,8 tm)
Partizanska knjiga Ljubljana
(1970-1992, 5,9 tm)
Srednja trgovska šola Ljubljana (dopolnitev)
(1961-1969, 1,5 tm)
Zemljevid slovenskega ozemlja
(1921, 1 kos)
Plakati (razni)
(12 kosov)
Fotografije
(1997, 5 kosov)

Vrhnika

Zveza kulturnih organizacij Vrhnika
(1964-1994, 3,5 tm)
Občinski odbor Zveze združenj horcev
narodnoosvobodilne vojne Vrhnika
(1949-1978, 4 tm)
Občinska konferenca Socialistične zveze delovnega
ljudstva Vrhnika
(1968-1990, 6 tm)
Občinska konferenca Zveze socialistične mladine
Slovenije Vrhnika
(1968-1989, 2 tm)

Enota v Idriji

Davčna izterjevalnica Idrija
(1943, 0,2 tm)
Okrajni odbor OF Idrija
(1945-1951, 0,5 tm)
Okrajni odbor AFŽ Idrija
(1945-1952, 0,1 tm)
Okrajni odbor Ljudske mladine Slovenije Idrija
(1946-1952, 0,5 tm)
Okrajni komite Zveze komunistične mladine
Jugoslavije Idrija
(1946-1949, 0,3 tm)
Okrajni odbor ZZB NOV Idrija
(1949-1953, 0,1 tm)
Krajevna konferenca SZDL Vojsko
(1978-1985, 0,1 tm)
Okrajni ljudski odbor Idrija
(1944-1952, 30 tm)
Delavska stranka Napreč Idrija
(1990-1996, 0,1 tm)

Potujoča kmetijska šola Idrija
(1924-1942, 1,2 tm)
Kmetijska gospodarska šola Spodnja Idrija
(1953-1957, 0,1 tm)
Okrajna združna zveza
(1948-1953, 0,5 tm)
Rokodelska zadruga Idrija
(1902-1931, 2 knj.)
Pogrebni sklad Idrija
(1991, 1 mapa)
Primorska smučarska podzveza Idrija
(1952-1960, 0,1 tm)
Telovadni odsek Orla v Idriji
(1907-1919, 0,1 tm)
Avstrijske in italijanske karte
(20 kosov)

Enota v Kranju

Občina Brezje
(1904-1943, 1,3 tm)
Občina Leše
(1927-1935, 0,1 tm)
Občina Ljubno
(1920-1932, 0,1 tm)
Skupščina občine Kranj
(1945-1990, 18 tm)
Peko Tržič
(1907-1997, 11,7 tm)
Gorenjska turistična zveza Kranj
(1956-1991, 4,3 tm)
Ivana Omerza, Trboje
(1922-1964, 0,1 tm)

Enota v Novem mestu

Mestna občina Novo mesto
(1928-1945, 2,2 tm)
Ljudski odbor Mestne občine
(1952-1955, 2,8 tm)
Mestni ljudski odbor Novo mesto
(1948-1952, 2,6 tm)
Občinski ljudski odbor Dolenjske Toplice-Straža
(1946-1955, 4,5 tm)
Občinski ljudski odbor Šentjernej in Krajevni urad
Šentjernej
(1952-1964, 5 tm)
Občinski ljudski odbor Žužemberk
(1954-1961, 4,2 tm)
OBLO in SO Novo mesto
(do 1994, 32,2 tm)
Okrajni ljudski odbor Novo mesto
(1945-1965, 54,9 tm)
Kmetijska zemljiška skupnost Novo mesto
(1982-1989, 0,3 tm)
Samoupravna interesna skupnost za varstvo pred
požarom Novo mesto
(1976-1989, 1,4 tm)
Samoupravna interesna skupnost za ceste Novo mesto
(1982-1989, 0,3 tm)

Samoupravna interesna skupnost za preskrbo in predelavo hrane
(1897-1898, 0,2 tm)
Kolesarsko društvo Novo mesto
(1972-1981, 0,2 tm)

Enota v Škofji Loki

Skupščina občine Škofja Loka
(1974-1986, 12,4 tm)
Izvršni svet občine Škofja Loka
(1982-1987, 1,6 tm)
Zapisniki občine Sora
(1912-1926, 1 knj.)
Center za socialno delo Škofja Loka
(1986, 0,4 tm)
Franja Stanonik, Škofja Loka
(1892-1983, 0, 1 tm)
Dvojniki matičnih knjig
(1945-1960, 0,2 tm)
Anton Globočnik, Rudniški in fužinski kraj Železniki
(slovenski prevod nemškega originala iz 2. pol. 19. stol., 1 mapa)
Album sokolskih fotografij
(1911-1926, 1 mapa)
Gorenjska predilnica Škofja Loka
(1945-1992, 2,8 tm)

Nove pridobitve POKRAJINSKEGA ARHIVA KOPER v letu 1997

Okrajni LO Sežana
(1951-1955, 1 tm)
Ljudski odbor mestne občine Sežana
(1948-1955, 1,1 tm)
Občinski LO Sežana
(1948-1961, 38,4 tm)
Občinski LO Komen
(1948-1958, 6,4 tm)
Občinski LO Dutovlje
(1952-1955, 1,4 tm)
Občinski LO Divača
(1949-1958, 2,5 tm)
Občinski LO Kostanjevica
(1953-1955, 0,1 tm)
Občinski LO Štanjel
(1951-1955, 0,4 tm)
Občinski LO Hrpelje
(1948-1961, 18,7 tm)
Matični urad Štanjel
(1948-1970, 1,9 tm)
Matični urad Hrpelje
(1950-1966, 0,9 tm)
Matični urad Podgorje
(1950-1956, 0,2 tm)
Matični urad Sežana
(1957-1959, 0,5 tm)
Krajevni urad Senožec
(1950-1970, 0,8 tm)
Krajevni urad Vremski Britof
(1948-1970, 0,9 tm)

Krajevni urad Materija
(1963-1970, 1 tm)
Krajevni urad Divača
(1950-1964, 0,6 tm)
Uprava za gozdarstvo Sežana
(1954-1957, 0,2 tm)
Okrajni LO Postojna
(1945-1955, 4,5 tm)
Ljudski odbor mestne občine Postojna
(1955, 0,6 tm)
Občinski LO Postojna
(1955, 0,5 tm)
Kraška turistična zveza Sežana
(1965-1975, 0,2 tm)
Fototehnika Sežana
(1952-1988, 0,5 tm)
Opckarna Obrov
(1974-1978, 0,2 tm)
Rudnik črnega premoga Vremski Britof
(1945-1965, 2,6 tm)
Osnovne šole Gorjansko, Škrbina, Gabrovica, Komen, Sveto, Brestovica, Brje, Ivanji Grad
(1920-1967, 1,3 tm)
Splošna plovba Piran
(1933-1993, 31 tm)
Cimos Koper
(1967-1982, 11,4 tm)
Sodlišče Piran
(3 notifikacije, 1839-1848, 0,3 tm)
Katastrska mapa Kaštel
Občinski komite ZKS Piran
(1986-1990, 2 tm)
Zveza borcev in udeležencev NOV Piran
(1957-1993, 4,2 tm)
Luška kapitanija Piran
(1946-1962, 2 tm)
Stanislav Renko
Razglednice
(128 ks)

Nove pridobitve POKRAJINSKEGA ARHIVA V NOVI GORICI v letu 1997

Vodnogospodarsko podjetje Soča, Vodnogospodarsko podjetje Soča Nova Gorica
(1960-1993, 2,4 tm)
Center za izobraževanje in usposabljanje Tolmin
(1954-1996, 0,05 tm)
Srednja lesarska šola Nova Gorica
(0,1 tm)
Demokratska stranka, Goriški zbor, Nova Gorica
(1889-1994, 0,1 tm)
LDS, Liberalno demokratska stranka, Občinski odbor Nova Gorica
(1990-1993, 0,3 tm)
Socialistična stranka Slovenije, Občinski odbor Nova Gorica
(1900-1993, 0,2 tm)
Občinska konferenca SZDL Ajdovščina
(1955-1990, 2,1 tm)

- Občinska konferenca SZDL Nova Gorica
(1956-1989, 6,2 tm)
- Občinska konferenca ZSMS Nova Gorica
(1955-1990, 3,1 tm)
- Okrajni odbor LMS
(1947-1962, 0,5 tm)
- Upravna enota Ajdovščina, Skupščina občine
Ajdovščina
(1962-1975, 1 tm)
- Zavod za zaposlovanje Nova Gorica
(1961-1989, 7 tm)
- Krajevna skupnost Ajdovščina
(1965-1990, 3 tm)
- Miljutin Garlatti
(1919-1947, 0,1 tm)
- France Avčin
(1953-1984, 0,1 tm)
- Anton Sever
(1917-1974, 0,1 tm)
- France Sever
(1955-1980/81, 0,1 tm)
- Makso Pirnik
(1969-1997, 1 mapa)
- Marijan Breclj
(1952-1978, 0,3 tm)

Nove pridobitve ZGODOVINSKEGA ARHIVA V CELJU v letu 1997

- Okrajno sodišče Krško in notar Hubert Završnik
(1898-1944, 3,25 tm, 11 knjig)
- Fotokopije gradiva iz Štajerskega deželnega arhiva
Zveza društev inženirjev in tehnikov območja Celje
(1959-1996, 2 tm)
- Podjetje SOP v stečajni
(1982-1993, 2 tm)
- Tovarna oblačil Konfekcija Šmarje pri Jelšah, d.o.o. v
stečajni
(1991-1997, 1,4 tm)
- Razglednice Celja, Dohrne in Rogaške Slatine
(21 komadov)
- Društvo za varstvo okolja
(3 tm)

Nove pridobitve POKRAJINSKEGA ARHIVA MARIBOR v letu 1997

- Tippo Maribor v stečajni, dopolnitev
(do 1990, 3 tm)
- Republiški zavod za zaposlovanje, Območna enota
Maribor, dopolnitev
(1984-1990, 62 tm)
- Maris Maribor v stečajni
(1962-1993, 7 tm)
- Gasilsko društvo Lovrenc na Pohorju
(1877-1943, 0,1 tm)
- Slavistično društvo Maribor, dopolnitev
(1967-1980, 0,1 tm)
- Zveza združenj borcev NOV Ljutomer
(1950-1986, 9 tm)
- Amnesty International Maribor
(1990-1997, 0,1 tm)
- Ferromoto Maribor v stečajni, dopolnitev
(1990-1992, 17 tm)
- Gospodarska zbornica Slovenije, Območna zbornica
za Koroško, Dravograd
(1978-1990, 3 tm)
- Elektrogospodarstvo Slovenije, razvoj in inženiring
Maribor
(1970-1994, 31 tm)
- Hidromontaža Maribor v stečajni
(1959-1996, 260 tm)
- Svetovalni center za otroke, mladostnike in starše
Maribor
(1978-1987, 7,5 tm)
- Obrtno podjetje pralnica in krpalnica Klara, Ruše v
stečajni
(1965-1994, 0,5 tm)
- Gradis Maribor v stečajni, dopolnitev
- Metalna TIS v stečajni, dopolnitev
(1 tm)
- Republiški zavod za zaposlovanje, Območna enota
Maribor, dopolnitev
(1978-1996)
- Klasična gimnazija Maribor
(1951-1957, fotografije)
- Prva gimnazija Maribor
(1965-1990, 5,2 tm)
- Srednja družboslovna šola Maribor
(1965-1990, 2 tm)
- Univerza Maribor, dopolnitev
(1970-1995, 17,5 tm)
- Begunska šola v Mariboru, ukinitvev
(1992-1995, 0,5 tm)
- Krajevna skupnost Krčevina, ukinitvev
(1981-1997, 2 tm)
- Krajevna skupnost Lovrenc na Pobjorju
(1967-1983, 0,2 tm)
- Krajevna skupnost Za tremi ribniki, ukinitvev
(1979-1995, 3 tm)
- Krajevna skupnost Počehova, ukinitvev
(1980-1995, 6 tm)
- Krajevna skupnost ob parku, dopolnitev
(1970-1995, 2 tm)
- Krajevna skupnost Prežihov Voranc, ukinitvev
(1987-1995, 2 tm)
- Krajevna skupnost Melje, ukinitvev
(1982-1996, 0,5 tm)
- Delovna skupnost krajevnih skupnosti Maribor -
Rotovž, ukinitvev
(1985-1997, 0,2 tm)
- Krajevna skupnost Rotovž, ukinitvev
(1979-1998, 8 tm)
- Krajevna skupnost Angel Besednjak, ukinitvev
(1970-1997, 8,5 tm)
- Krajevna skupnost Talci, ukinitvev
(1970-1995, 5 tm)
- Krajevna skupnost Jožice Flander
(1973-1997, 6 tm)
- Krajevna skupnost Ivana Cankarja, ukinitvev
(1987-1995, 0,3 tm)

- Krajevna skupnost Boris Kidrič, ukinitvev
(1987-1995, 1 tm)
- Krajevna skupnost Franc Rozman Stane, ukinitvev
(1979-1995, 8,5 tm)
- Krajevna skupnost Slavka Šlandra, ukinitvev
(1971-1997, 3,5 tm)
- Krajevna skupnost Podgorje pri Slovenj Gradcu
(1959-1995, 0,7 tm)
- Krajevna skupnost Šmartno pri Slovenj Gradcu
(1965-1993, 0,3 tm)
- Krajevna skupnost Sečle - Vrhe pri Slovenj Gradcu
(1978-1995, 0,2 tm)
- Krajevna skupnost Pameče pri Slovenj Gradcu
(1965-1994, 0,3 tm)
- Krajevna skupnost Stari trg pri Slovenj Gradcu
(1979-1995, 0,3 tm)
- Krajevna skupnost Slovenj Gradec
(1975-1995, 1,2 tm)
- Krajevna skupnost Ivana Cankarja, Maribor, ukinitvev
(1966-1983, 2,5 tm)
- Krajevna skupnost Antona Aškercja, Maribor, ukinitvev
(1979-1995, 7,5 tm)
- Krajevna skupnost Toneta Tomšičja, Maribor, ukinitvev
(1979-1995, 4,7 tm)
- Društvo radiotelezistov in bioenergetikov, ukinitvev
(1986-1997, 0,6 tm)
- Vodno gospodarstvo Maribor v stečajju, dopolnitev
(1962-1992, 20,7 tm)
- Avtozap Maribor v stečajju
(1945-1946, 15 tm)
- Temeljno javno tožilstvo, Enota v Mariboru
(1979-1991, 16 tm)
- Hidroing Maribor v stečajju
- Družina Ostrovska
(1935-1968, 0,2 tm)
- Josip Lavrič, odvetnik
(1934-1940, 0,5 tm)
- Tone Mervič
(1960-1990, 0,3 tm)
- Štefan Dečman
(1938-1967, 0,1 tm)
- Joško Majcen
(1914-1986, 0,1 tm)
- Herbert Samuda, dopolnitev
(0,1 tm)
- Družina Vokač
(1930-1941, 0,1 tm)
- Družina Vokač, dopolnitev
(0,1 tm)
- Heribert Samuda
(1977-1978, 0,1 tm)
- Milica Pinterič, Kidričev
(2 razglednici)
- Branko Pečnikar
(1942-1945, 0,1 tm)
- Franc Vogelcnik
(13 fotografij)
- Martin Čeh
(papirni danar)
- Ivan Waldhitter
(1777-, plakati, slovar)
- Gradbeni načrti Maribora
- Razglednice Maribora
- Gramofonske plošče
(18 ks)
- Planinski vestnik
(15 letnikov)
- Nove pridobitve ZGODOVINSKEGA ARHIVA V
PTUJU v letu 1997**
- Upravna enota Ormož
(1947-1985, 279 škatl (27 tm))
- Sodnik za prekrške Ormož
(1955-1990, 17 škatl (1,6t m))
- Geodetska uprava Ormož
(1929-1989, 175 škatl 17 tm)
- Osnovna šola Mladika
(1929-1989 24 škatl 2,3 tm)

Bibliografija arhivskih delavcev v letu 1997

Marjeta ADAMIČ

- Priročnik za strokovno obdelavo arhivskega gradiva pravosodnih organov od srede 18. stoletja do leta 1991, 1. del, Izbor zakonov in predpisov, Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana 1997, (soavtorica)
- Nemško zaselbeno ozemlje Ljubljanska pokrajina v Operacijski coni "Jadransko Primorje" (1941-1945), str. 149-152
- Italijansko zaselbeno območje Ljubljanska pokrajina (1941-1943), str. 153-160
- Jugoslavija - Slovenija (1941-1991), Predpisi organov in ustanov narodnoosvobodilnega gibanja, str. 184-198

Bojana ARISTOVNIK

- Šolska kronika, Zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje XXVIII, Ljubljana 1995, št. 4, 295 str., Kronika, časopis za slovensko krajevno zgodovino l. 44, Ljubljana 1996, št. 2-3, str. 106-108
11. Jugoslavija-Slovenija (1941-1991), Priročnik za strokovno obdelavo arhivskega gradiva pravosodnih organov od srede 18. stoletja do leta 1991, 1. del, Izbor zakonov in predpisov, Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana 1997, str. 183-224, (soavtorica)
- Bojan Himmelreich, Gradivo okupatorjevih civilnih organov 1941-1945 v Fondih Zgodovinskega arhiva v Celju, zbirni inventar, Zgodovinski arhiv Celje, Inventarji 6, Celje 1996, Arhivi XX, Ljubljana 1997, št. 1-2, str. str. 274

Žarko BIZJAK

- Šolstvo 1954 do 1997, Zbornik Primorske - 50 let, Primorske novice, Koper 1997, str. 40-41 (soavtor)
- Priročnik za strokovno obdelavo arhivskega gradiva pravosodnih organov od srede 18. stoletja do leta 1991, 1. del, Izbor zakonov in predpisov, Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana 1997, (soavtor)

Zdenka BONIN

- Rassegna degli Archivi di stato 52, 1992 in 53, 1993, Arhivi XIX, Ljubljana 1996, št. 1-2, str. 193-197
- Rassegna degli Archivi di stato, letnik LIV, LV, Rim 1994, 1995, zv. 1-3, str. 291-297

Nataša BUDNA-KODRIČ

- Prva svetovna vojna iz župnijskih kronik. Leto 1917, Loški razgledi 44, Školja Loka 1997, str. 91-107

Metka BUKOŠEK

- Jugoslavija-Slovenija (1941-1991), Priročnik za strokovno obdelavo arhivskega gradiva pravosodnih organov od srede 18. stoletja do leta 1991, 1. del, Izbor zakonov in predpisov, Ljubljana 1997, str. 183-224, (soavtorica)
- Pravosodni organi, Vodnik po fondih in zbirkah Zgodovinskega arhiva v Celju, Zgodovinski arhiv v Celju, Publikacija Zgodovinskega arhiva v Celju, druga dopolnjena izdaja, Celje 1997, str. 171-230
- Odsevi preteklosti 1, Iz zgodovine Celja 1780-1848, Celje 1996, 292 str., Šolska kronika, Zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje XXX, Ljubljana 1997, št. 6, str. 245-246
- Obnovitvene zadruge v letih 1945-1955 v dokumentih Zgodovinskega arhiva v Celju s poudarkom na Kozjanskem, Arhivi XX, Ljubljana 1997, št. 1-2, str. 192-201

Jože CIPERLE

- Die Slowenen und die europäische bildungsgeschichtliche Entwicklung bis zum Jahre 1918, Pädagogische Grenzgänger in Europa (Bildungsgeschichte und europäische Identität), Bd. 2, Frankfurt am Main - Berlin - Bern - New York - Paris - Wien 1997, str. 33-67
- Šolske ustanove katoliške Cerkve in kapiteljska šola v Novem mestu, Dolenjski zbornik 1996 (500 let Kolegijskega kapitlja v Novem mestu), Novo mesto 1997, str. 151-157
- 400-letnica začetka jezuitskega šolstva v Ljubljani, Vestnik, Univerza v Ljubljani, 28/11, Ljubljana 1997, str. 21-23

Bojan CVELJAR

- Naj pokaže Celje svojo nemško kov! (Odkritje spomenika cesarju Jožetu II. leta 1882 v Celju), Kronika 45, Ljubljana 1997, št. 1-2, str. 78-82
- Krajevno kazalo, Vodnik po fondih in zbirkah Zgodovinskega arhiva v Celju, Zgodovinski arhiv v Celju, Publikacija Zgodovinskega arhiva v Celju, druga dopolnjena izdaja, Celje 1997, str. 327-349

Tatjana DEKLEVA

- Akademija za gledališče, radio, film in televizijo /50 let/ 1946 - 1996, Ljubljana 1996, 215 str., Kronika 45, Ljubljana 1997, št. 1-2, str. 164-165
- 50 let Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani, 1996, 433 str., Zbornik povzetkov člankov z mednarodne konferenec posvečene petdesetletnici Ekonomske fakultete, Ljubljana 1996, 642 str., Kronika 45, Ljubljana 1997, št. 1-2, str. 165-167

France DOLINAR

- Oglejski patriarhat, Naša luč, 1/1997, str. 8
- Salzburška nadškofija, Naša luč, 2/1997, str. 8
- Škofje za Slovence pri Gospe Sveti, Naša luč, 3/1997, str. 8
- Tržaška škofija, Naša luč, 5/1997, str. 8
- Koprška škofija, Naša luč, 6/1997, str. 8
- Krška škofija, Naša luč, 7/1997, str. 8
- Sekovska škofija, Naša luč, 8/1997, str. 8
- Lavantinsko-mariborska škofija, Naša luč, 9/1997, str. 8
- Ljubljanska nadškofija, Naša luč, 10/1997, str. 8
- Pergamentne listine, bogastvo ali breme nacionalne kulturne dediščine, Konzerviranje knjiga in papirja (Zbornik predavanj mednarodnega simpozija o konzerviranju knjiga in papirja, Ljubljana, od 3. do 5. julija 1996, Ljubljana 1997, str. 33-42)
- Krška škofija in koroški Slovenci, Einspielerjev simpozij v Rimu (Simpozij v Rimu 14), Celje 1997, str. 7-16
- La Chiesa cattolica in Slovenia 1918-1945, Cerkev in družba na Goriškem in njun odnos do vojne in osvobodilnih gibanj (Zbornik predavanj mednarodnega simpozija od 26. do 28. septembra 1996), Gorizia 1997, str. 53-62, str. 63-72
- Slovenska cerkvena pokrajina, Enciklopedija Slovenije 11, Ljubljana 1997, str. 401
- Skularizacija cerkvene posesti, Enciklopedija Slovenije 11, Ljubljana 1997, str. 35-36
- Sedej Frančišek Borgia, Enciklopedija Slovenije 11, Ljubljana 1997, str. 27
- Seebach Peter, Enciklopedija Slovenije 11, Ljubljana 1997, str. 31
- Anton Martin Slomšek, Enciklopedija Slovenije 11, Ljubljana 1997, str. 149-151, (soavtor Marijan Turnšek)
- Kapitelj v zgodovini Cerkve na Slovenskem, Dolenjski zbornik 1996 (500 let Kolegiatnega kapitlja v Novem mestu), Novo mesto 1997, str. 9-18
- Slovenska cerkvena pokrajina, Družina, 15/1997, str. 7 (13. april 1997), angleški tekst v Slovenia Quarterly
- Slovenci v moskovskih arhivih, Večer, Sobotna priloga, 17. maja 1997, str. 36, (intervju)
- Evidentiranje v Moskvi od 13. do 25. aprila 1997, Obvestila ARS, 13/2, Ljubljana 1997, str. 27-28, (poročilo)
- L'organizzazione ecclesiastica medievale nel territorio della Slovenia odierna, Contributi alla storia socio-

religiosa. Omaggio di dieci studiosi europei a Gabriele de Rosa, Vicenza 1997, str. 25-41

- Jože Mlinarič, Marenberški dominikanski samostan 1251-1782, Celje 1997, str. 361, (spremna beseda)
- France Baraga, Kapiteljski arhiv Novo mesto, Regesti listin in popis gradiva (AES 17), Ljubljana 1995, Zgodovinski časopis 51, Ljubljana 1997, str. 138-139
- Župnija Ljubljana-Črnuče, Črnuče 100 let (1897-1997), Ob 100-letnici posvetitve župnijske cerkve na Črnučah, Prispevek k zgodovini kraja, Ljubljana 1997, str. 44-53
- La cultura controriformistica nell'Austria interna, I gesuiti a Graz e Lubiana. Controriforma e monarchia assoluta nelle Province Austriache (Fonti e studi di storia sociale e religiosa 12), Gorizia 1997, str. 99-107
- Laibach, Lexikon für Theologie und Kirche, Band 6, Freiburg 1997, str. 589
- Koper, Lexikon für Theologie und Kirche, Band 6, Freiburg 1997, str. 356
- Maribor-Lavant, Lexikon für Theologie und Kirche, Band 6, Freiburg 1997, str. 1364-1365

Natalija GLAŽAR

- Open Society Archives, Seminar v Budimpešti, 30. junij - 11. julij 1997, Arhivi XX, Ljubljana 1997, št. 1-2
- Seminar o pravnih vprašanjih pri arhivskem delu, Arhiv Republike Slovenije, 25. marec 1997, Arhivi XX, Ljubljana 1997, št. 1-2
- Politika šolstva in problemi slovenske prosvete v obdobju 1918-1921, Šolska kronika, Zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje XXX, Ljubljana 1997, št. 6

Metka GOMBAČ

- Zgodovinski časopis 3, Delo I. 37, Ljubljana 26. 1. 1995, št. 21, str. 12
- Zgodovinski časopis 4, Delo I. 37, Ljubljana 2. 3. 1995, št. 50, str. 12
- Zgodovinski časopis 1, Delo I. 38, Ljubljana 20. 4. 1995, št. 91, str. 12
- Baza za repatriacijo Radovljica, Kronika, časopis za slovensko krajevno zgodovino I. 42, Ljubljana 1995, št. 3, str. 77-81
- Računalniška obdelava podatkov o repatriiranih vojnih ujetnikih, Arhivi XVII, Ljubljana 1994, št. 1-2, str. 96-99
- PNOO za Slovensko Primorje in Trst, Jadranski koledar 1995, Trst 1995, str. 169-172
- Mednarodni simpozij ob 50-letnici konca II. svetovne vojne in zmage nad nacifašizmom, Primorska in Trst od Rapalla do Londonskega memoranduma (1920-1954), Koper, 26. maja 1995, Zgodovinski časopis I. 49, Ljubljana 1995, št. 3, str. 481-482
- XVI. arhivsko zborovanje Ptuj 95, Slovenski arhivi in javnost, 27. -29. septembra 1995, Zgodovinski časopis I. 49, Ljubljana 1995, št. 3, str. 482-484

- Autonomia e decentramento della politica jugoslava alla fine del secondo conflitto mondiale. Un caso specifico: il Comitato regionale di liberazione nazionale per il Litorale sloveno e Trieste. *Annales* 1. 8. Koper 1996, str. 87-110
- XVII. posvetovanje Arhivskega društva Slovenije. Koper, 23. - 25. oktober 1996, *Zgodovinski časopis* 1. 50, Ljubljana 1996, št. 3, str. 449-450
- France Perovšek, Maja resnica, Spominski utrinki iz delovanja po letu 1945 na Primorskem in v Ljubljani, *Annales* 1. 8, Koper 1996, str. 386-387
- Repatriacija, *Enciklopedija Slovenije*, 10. zvezek, Ljubljana 1996, str. 174-175
- Ivica Žnidaršič, Nekaj o vojni škodi in pravicah, *Arhivi* XIX, Ljubljana 1996, št. 1-2, str. 187
- Zgodovinski časopis* 4, Delo 1. 38, Ljubljana 11. 4. 1996, št. 84, str. 16
- Zgodovinski časopis* 1, Delo 1. 38, Ljubljana 26. 9. 1996, št. 223, str. 17
- Zgodovinski časopis* 2, Delo 1. 38, Ljubljana 28. 11. 1996, št. 275, str. 16
- Anamarija Vidovič Miklavčič, *Kronika*, časopis za slovenska krajevno zgodovino 1. 44, Ljubljana 1996, št. 2-3, str. 94-95
- Znanstvene institucije in njihov delež pri mirovni pogajanjih, *Glasnik*, Pariška mirovna pogodba, Katalog k razstavi in program mednarodne konference, Znanstveno raziskovalno središče RS Koper, Koper 1997, št. 3, str. 29-38
- Zapuščina akademika prof. dr. Frana Zwittera, *Glasnik*, Pariška mirovna pogodba, Katalog k razstavi in program mednarodne konference, Znanstveno raziskovalno središče RS Koper, Koper 1997, št. 3, str. 43-45
- Glasnik*, Pariška mirovna pogodba, Katalog k razstavi in program mednarodne konference, Znanstveno raziskovalno središče RS Koper, Koper 1997, št. 3, str. 48-64, (soavtorica Vlasta Beltram)
- Slovensko Primorje, Seznam predpisov, Pokrajinski narodnoosvobodilni odbor za Slovensko Primorje in Trst, Jugoslavanska vojaška uprava (ena B), Izbor zakonov in predpisov, Priročnik za strokovno obdelavo arhivskega gradiva pravnomočnih organov od srede 18. stoletja do leta 1991, 1. del, *Arhiv Republike Slovenije*, Ljubljana 1997, str. 225-231
- Slovenska Primorje 1944-1947, *Zbornik Primorske - 50 let*, *Primorske novice*, Koper 1997, str. 30-34
- Upravnoteritorialna ureditev in upravni organi, *Kronologija 1947-1997*, *Zbornik Primorske - 50 let*, *Primorske novice*, Koper 1997, str. 36-38 (soavtor Jure Gombač)
- Pomen in vloga študijskega odseka pri Pokrajinskem narodnoosvobodilnem odboru za Slovensko Primorje 1945-1946, *Prispevki za novejšo zgodovino*, Ferenčev zbornik XXXVII, Ljubljana 1997, št. 2, str. 351-358
- Delegacija Juljske krajine v Parizu 1946, *Primorske novice*, 7. val, Koper 12. 9. 1997, št. 71, str. 26
- Zgodovinski časopis* 3, Delo 1. 39, Ljubljana 9. 1. 1997, št. 6, str. 16
- Alenka KAČIČNIK-GABRIČ**
- Nemški kataster za južni del Štajerske, *Arhivi* XX, Ljubljana 1997, št. 1-2, str. 203-205
- Fond Edvard in Pepca Kardelj, *Arhivi* XX, Ljubljana 1997, št. 1-2, str. 221-222
- Tečaj branja pisane gotice, 4. 20. marec 1997, *Arhivi* XX, Ljubljana 1997, str. 234-235
- Vladimir KOLOŠA**
- XIII. mednarodni arhivski kongres, Peking, 2.- 7. september 1996, *Arhivi* XX, Ljubljana 1997, št. 1-2, str. 236-240
- Matevž KOŠIR**
- Sabat v čarovniških procesih - evropski fenomen na Slovenskem od 16. do 18. stoletja, *Historični seminar II (Glasovi)*, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Založba ZRC, 1997, str. 123-142
- Katastrski operat in zemljiška knjiga s posebnim oziranjem na genealoške raziskave, *Drevesa* 4, št. 1, 1997, str. 15-18
- Ob 20. letniku publikacije *Arhivi*, *Arhivi* 20, št. 1-2, 1997, str. 136
- Peta evropska arhivska konferenca, Barcelona 27.-30. maj 1997, *Arhivi* 20, št. 1-2, 1997, str. 241-242
- Brane KOZINA**
- Priročnik za strokovno obdelavo arhivskega gradiva pravnomočnih organov od srede 18. stoletja do leta 1991, 1. del, Izbor zakonov in predpisov, *Arhiv Republike Slovenije*, Ljubljana 1997, str. 7-9, 183-187, 198-212, (soavtor)
- Republiški upravni organi v letih 1945-1963, *Arhivi* XX, Ljubljana 1997, št. 1-2, str. 103-120
- Sodstva na Primorskem 1947-1997, *Zbornik Primorske - 50 let*, *Primorske novice*, Koper 1997, str. 40-41, (soavtor)
- Rudolf KOŽELJ**
- Pregled razvoja arhivske dejavnosti na Celjskem, Vodnik po fondih in zbirkah *Zgodovinskega arhiva v Celju*, *Zgodovinski arhiv v Celju*, Publikacija *Zgodovinskega arhiva v Celju*, druga dopolnjena izdaja, Celje 1997, str. 7-10
- Uvodna hesela, Vodnik po fondih in zbirkah *Zgodovinskega arhiva v Celju*, *Zgodovinski arhiv v Celju*, Publikacija *Zgodovinskega arhiva v Celju*, druga dopolnjena izdaja, Celje 1997, str. 5
- Štirideset let *Zgodovinskega arhiva v Celju*, 17. zborovanje *Arhivskega društva Slovenije*, Celje, 8. - 10. oktober 1997, *Skrite dragocenosti v arhivskih zbirkah in fondih*, zakon o arhivskem gradivu in o arhivih, zbornik referatov, Celje 1997, str. 6

Duša KRNEL-UMEK

- Habsburška monarhija - avstrijski del, Priročnik za strokovno obdelavo arhivskega gradiva pravosodnih organov od srede 18. stoletja do leta 1991, 1. del, Izbor zakonov in predpisov, Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana 1997, str. 11-62, (soavtorica)
- Etnologija in organiziranost varstva kulturne in naravne dediščine v Republiki Sloveniji, Glasnik SED 37 / 1997, št. 1/2, str. 8-10
- Slovenci ob Jadranu, Printorska srečanja 21, Nova Gorica 1997, št. 189, str. 2-4
- Vprašanje slovenske nacionalne identitete v Istri, Nova revija 16, Ljubljana 1997, št. 187/188, str. 210-223

Aleksander LAVRENČIČ

- Ljubezen, ki giblje sonce z milijon zvezdami (O Dan-tejevem bivanju v Tolminu), Anthropos 29, Ljubljana 1997, št. 1-3, str. 120-121
- Orali so ledino na univerzi (O prvih tolminskih študentih na Univerzi v Ljubljani), Tolminski zbornik 1997, Tolmin 1997, str. 209-214
- Slovenski vojak Matija Skočir leta 1918, Nova revija XVI, Ljubljana 1997, št. 187-188, str. 174-182
- Povezava Rostoharjevega odboda iz Ljubljane (1918) z njegovim pogledom na narodno vprašanje, Etika in morala v sodobni družbi, Ljubljana 1997, str. 357-360

Dragan MATIČ

- Deželno gledališče v Ljubljani - žrtev političnih spopadov med Slovenci, O nezvishnem gledališču, KUD France Prešeren, Center za teatrologijo in filmologijo AGRIFT, Ljubljana 1997
- Utrinki iz starejše zgodovine mestnega predela med Ljubljaničo, Ciril-Metodovim trgov, Stritarjevo in Kopitarjevo ulico, Živilski trg in Plečnikove tržnice z okolico v zgodovini, Arhitekturni in zgodovinski oris predela med Ljubljaničo, Ciril-Metodovim trgov, Stritarjevo in Kopitarjevo ulico ter arhivsko gradivo Zgodovinskega arhiva Ljubljana, Ljubljana 1997, str. 37-55, (razstavní katalog)
- Zgodnji rodoslovni viri, Drevesa, Bilten slovenskega rodoslovnega društva, letnik 4, 1997, št. 4

Milko MIKOLA

- Organi družbenopolitičnih skupnosti, Vodnik po fondih in zbirkah Zgodovinskega arhiva v Celju, Zgodovinski arhiv v Celju, Publikacija Zgodovinskega arhiva v Celju, druga dopolnjena izdaja, Celje 1997, str. 83-170
- Gospodarstvo, Vodnik po fondih in zbirkah Zgodovinskega arhiva v Celju, Zgodovinski arhiv v Celju, Publikacija Zgodovinskega arhiva v Celju, druga dopolnjena izdaja, Celje 1997, str. 231-264

Notranji sovražniki v dokumentih okrajnili partijskih komitejev z območja Zgodovinskega arhiva v Celju, Celje 1997, 61 str., (Mali tiski 3. Zgodovinski arhiv v Celju)

Pavla MRDJEHOVIČ

Zbirka plakatov, letakov in drobni tiskov v Arhivu Republike Slovenije, Zbornik 17. zborovanja ADS, Celje 1997, str. 44-45

Metka NUSDORFER-VUKSANOVIČ

Hranilnica in posojilnica v Šempetru pri Gorici, razstava in katalog Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici, Nova Gorica 1996, Arhivi XX, Ljubljana 1997, št. 1-2, str. 304-305 (poročilo)

Vodnik po fondih in zbirkah Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici, Nova Gorica 1997, 264 str., (soavtorica)

Marija OBLAK-ČARNI

Štirideset let Arhivskega društva Slovenije, Arhivsko društvo Slovenije - 40 let, Ljubljana 1995, str. 8-85

Ob dvajsetletnici Osinskih sporazumov, Obvestila XI/4, Ljubljana 1995, str. 10-11

Bogo Grafenauer (1916-1995), Arhivi XVIII, Ljubljana 1995, št. 1-2, str. 190-191

Bogo Grafenauer in izvajanje arhivskega sporazuma z Avstrijo, Grafenauerjev zbornik, Ljubljana 1996, str. 143-150

Restitucija, Enciklopedija Slovenije, 10. zvezek, Ljubljana 1996, str. 180-181

Arhivsko gradivo narodnoosvobodilnega boja 1941-1945 in njegova strokovna obdelava, Prispevki za novejšo zgodovino XXXVII - 1997, Ljubljana 1997, str. 283-289

O sukcesiji arhivov nekdanje SFRJ, Nadaljevanje pogajanj po Daytonu, Obvestila XII/2, Ljubljana 1997, str. 20-22

Kartoteka vojnih ujetnikov iz druge svetovne vojne v Ruskem državnem vojnem arhivu v Moskvi, Obvestila XIII/2, Ljubljana 1997, str. 29-30, (soavtor Boris Mlakar)

Aleksandra PAVŠIČ-MILOST

Pedagoška dejavnost arhiva (izkušnje in problemi Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici), Arhivi XX, Ljubljana 1997, št. 1-2, str. 162-163

Petindvajset let Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici (1972-1997), Arhivi XX, Ljubljana 1997, št. 1-2, str. 230-232

Razvoj industrije severnoprimorske regije, Kronologija, Zbornik Primorske - 50 let, Koper 1997, str. 94-103

Vodnik po fondih in zbirkah Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici, Nova Gorica 1997, 264 str., (soavtorica)

Barbara PEŠAK-MIKEC

Razvoj čevljarne Ratitovec v Železnikih, Loški razgledi 44, Školja Loka 1997, str. 196-206

Janez PIRC

Razvoj šolstva (Vlasta Beltram in sodelavci). Zbornik Primorske - 50 let, Primorske novice, Koper 1997, str. 202-207

Alberto PUCER

Carpaccijsva slika Marije Brezmadežne s svetniki, Portorožan, januar 1997, št. 1, str. 8

Valentinova - o ti čas presneti!, Primorske novice, 14. 2. 1997, št. 13, str. 22

Pasquale Besenghi degli Ughi, Primorske novice, 4. 4. 1997, št. 27, str. 24

Varna boš zemlja piranska, Slovenske počitnice, april 1997, str. 42

Izkaznica in diša mesta (Piranski arhiv bo letos praznoval 120-letnico), Glas, 22. 5. 1997, št. 1, str. 4

Morsko čudo v piranskem zalivu, Glas, 22. 5. 1997, št. 1, str. 4

Drugi extempore v Padni, dobrodošli 1. junija, Glas, 29. 5. 1997, št. 2, str. 10

Oljka, popolno drevo, oljarstvo ima tisočletno tradicijo, Glas, 12. 6. 1997, št. 4, str. 11

V hotelih vojska, Pa 2. svetovni vojni je bilo stanje v turizmu dokaj žalostno, Primorske novice, 11. 7. 1997, št. 54, str. 24

Portoroški ognjemeti, Avditorijevih 25 let (zbornik), Portorož 1997, str. 10-11

Prepoved za valnicpedliste, Glas, 31. 7. 1997, št. 11, str. 5

Vsakdo je rojen pod svojo zvezdo (O vraževernosti v Istri nekoč), Glas, 31. 7. 1997, št. 11, str. 8

Ples od boga Tezeja (nekdanji običaji v Istri), Glas, 31. 7. 1997, št. 11, str. 9

Soli bogata žetev, Glas, 21. 8. 1997, št. 14/15, str. 5

Padna - Cerkev sv. Blaža, 130 let, Zložanka izdana ob 130-letnici cerkve sv. Blaža v Padni, oktober 1997

Po propadu Beneške republike leta 1797 so najprej zavladali Avstrijci, Glas, 14. 11. 1997, št. 25, str. 9

Nepogrešljivo oljčno olje, Glas, 14. 11. 1997, št. 25, str. 22

Zanimivosti iz zgodovine vinske trte, Glas, 14. 11. 1997, št. 25, str. 23

Fehrnar... december se predstavi - sestavki za vsak mesec posebej, Portorožan, št. 2-12

Jurij ROSA

Iz korenin rasemo..., Mešani pevski zbor Stanko Premrl Podnanos - 20 let, Podnanos 1997, str. 3-9

Ivo Jelerčič - šestdesetletnik, Primorska poje 97 - publikacija Združenja pevskih zborov Primorske in Zveze slovenskih kulturnih društev v Italiji, 1997, str. 8-9

Premrlv zbornik, 1997, št. 1-3, str. 21-22. (poročilo) Neznane in zamolčane žrtve vojnega in povojnega nasilja, Vipavski glas, marec 1997, št. 40, str. 26-27

Slovenska duhovščina na Goriškem v dokumentih Komunistične partije v obdobju 1945-1965 (II clero sloveno del Goriziano nei documenti del Partito comunista 1945-1965, Chiesa e società nel Goriziano fra guerra e movimenti di liberazione - Cerkev in družba na Goriškem ter njihov odnos do vojne in osvobodilnih gibanj), Gorizia 1997, str. 327-348

Vipavska arhivska dediščina v Pokrajinskem arhivu v Novi Gorici, Vipavski glas, oktober 1997, št. 42, str. 26-28

Upravnoteritorialna ureditev in upravni organi, Zbornik Primorske - 50 let, Koper 1997, str. 35-38

Oh primorski petdesetletnici - arhivski paberki iz dveh zgornjevipavskih vasi, Vipavski glas, december 1997, št. 43, str. 22-23

Vodnik po fondih in zbirkah Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici, Nova Gorica 1997, 264 str., (soavtor)

Saša SERŠE

Blejsko ohmočje v gradivu vojaških merjenj 18. stoletja in katastrskih izmer 19. stoletja, Arhivi XX, Ljubljana 1997, št. 1-2, str. 187-191

Eva Kocuvan, Egipčanska knjiga živih, Modrijan, Ljubljana 1997, Arhivi XX, Ljubljana 1997, št. 1-2, str. 287, (ocene in poročila)

Handwerkliche und fachliche Ausbildung für Erwachsene nach dem Jahr 1918, Zgodovina izobraževanja odraslih v srednjeevropskih državah - Obdobje med obema vojnama, Zbirka zgodovina izobraževanja odraslih, 3. zvezek, Kranj 1997

Izobraževanje odraslih, Obrtno šolstvo od Marije Terezije do 1848, Zgodovina izobraževanja odraslih v srednjeevropskih državah, Obdobje razsvetljenstva, Zbirka zgodovina izobraževanja odraslih, 2. zvezek, Kranj 1997, str. 149-157

Izobraževanje odraslih v obdobju po drugi svetovni vojni, Prispevki k zgodovini izobraževanja odraslih (1945-1990), 1. del, Zbirka zgodovina izobraževanja odraslih, 4. zvezek, Kranj 1997, str. 63-102, (poročilo o raziskavi)

Zorka SKRABL

Arhivska zapuščina Marjana Kozine (1907-1966), Rast, letnik VIII, Novo mesto 1997, št. 3-4 (49-50), str. 190-194

Gorazd STARINA

Mesarski ocvirki iz prejšnjih dni, Kranjčan, glasilo krajevne skupnosti Kranj Center, leto X, februar 1997, št. 1

Jože SUHADOLNIK

Fotografija - arhivsko gradivo (Zbornik referatov). - 17. arhivsko zborovanje Celje '97 - Skrite dragocenosti v arhivskih zbirkah in fondih, Zakon o arhivskem gradivu in arhivih, Celje 1997, str. 22-27

Strokovno posvetovanje Hrvaškega arhivističnega društva, Dubrovnik, 2.-5. oktober 1996, Arhivi XX, Ljubljana 1997, št. 1-2, str. 227, (poročilo)

Živilski trg in Plečnikove tržnice z okolico v zgodovini, Arhitekturni in zgodovinski oris predela med Ljubljano, Ciril-Metodovim trgom, Stritarjevo in Kopitarjevo ulico ter arhivsko gradivo Zgodovinskega arhiva Ljubljana, Ljubljana 1997, str. 7-27, (razstavniki katalog)

Živilski trg in Plečnikove tržnice z okolico v zgodovini, Arhitekturni in zgodovinski oris predela med Ljubljano, Ciril-Metodovim trgom, Stritarjevo in Kopitarjevo ulico ter arhivsko gradivo Zgodovinskega arhiva Ljubljana, Obvestila ARS XIII, Ljubljana 1997, št. 3, str. 28-29, (poročilo)

Judita ŠEGA

Trgovci s čipkami pred prvo svetovno vojno in po njej, Loški razgledi 43, Škofja Loka 1996, str. 74-82

Tatjana ŠENK

Fotografije in plakati v upravnih fondih, Zbornik referatov 17. zborovanja AIDS, Celje 1997, str. 42

Dom Ivana Cankarja, 1882-1997, Zbornik ob 115 letnici Marijanišča in 50 letnici Dijaškega doma Ivana Cankarja, Ljubljana 1997, Šolska kronika, Zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje XXX, Ljubljana 1997, št. 6, str. 263-265, (ocena)

Upravni organi na lokalnem nivoju 1945-1995, Arhivi XX, Ljubljana 1997, št. 1-2, str. 121-127

France ŠTUKL

Prispevki k poznavanju domačih imen v zvezi z upravnimi funkcijami, Loški razgledi 43, Škofja Loka 1996, str. 26-49

Apotekar, strupi in druge nevarnosti, Loški razgledi 43, Škofja Loka 1996, str. 281-287

Prispevki k poznavanju domačih imen v zvezi z upravnimi funkcijami, Drevesa, Bilten slovenskega rodoslovnega društva, letnik 4, maj 1997, št. 1, str. 4-15

Branko ŠUŠTAR

Einspielerjev Šolski prijatelj kot pedagoški list, Einspielerjev simpozij v Rimu, Celje 1997, str. 113-120

Župan Ivan Hribar in šolstvo, Homo sum..., Ivan Hribar in njegova Ljubljana, Zbornik ob razstavi

Mestnega muzeja Ljubljana, Ljubljana 1997, str. 43-66

Spodnja Šiška od sv. Jerneja do sv. Frančiška, S poti od vaške soseske do ljubljanske župnije, Cerkev sv. Frančiška v Šiški - Plečnikova cerkev - 70 let, Ljubljana 1997, str. 10-21

Odstiranje drobcev spomina na katoliško društveno delovanje v Spodnji Šiški v prvi polovici 20. stoletja, Cerkev sv. Frančiška v Šiški - Plečnikova cerkev 70 let, Ljubljana 1997, str. 22-37

Spominji na šolo - šolski dnevi in kar me spominja nanje, Sledi spominov na šolo, Arhivske zapuščine učiteljev, Motiv šole v slovenskih celovečernih filmih, Nekaj literature, Iz spominov na šolo - odlomki iz literature, Spomini na šolo, Šolski dnevi in kar me spominja nanje, Slovenski šolski muzej, Razstavniki katalog 61, Ljubljana 1997, str. 7-10, 11, 23, 25-26, 27, 29

An Exhibition at the Slovene School Museum in Ljubljana, Memories of School, Slovenija, Quaterly Magazine, Ljubljana, XI, Summer 2/1997, str. 43-44

Bogdan Kolar, Delo Družbe sv. Frančiška Saleškega na Slovenskem do leta 1945 s posebnim poudarkom na vzgojno-izobraževalnih ustanovah, Ljubljana 1995, Šolska kronika, Zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje XXX, Ljubljana 1997, št. 6, str. 257-259, (ocena)

Ervin Dolenc, Kulturni boj: slovenska kulturna politika v Kraljevini SHS 1918-1929, Ljubljana 1996, Šolska kronika, Zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje XXX, Ljubljana 1997, št. 6, str. 265-266, (ocena)

Janez Pastar, Kronika tl-razreda Prve gimnazije v Mariboru 1963-1967, Maribor 1997, Šolska kronika, Zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje XXX, Ljubljana 1997, št. 6, str. 277-278, (ocena)

Andrej Vovko, Nasmejava zgodovina, Popotovanje skozi čas v 189 nasmehib, Ljubljana 1996, Šolska kronika, Zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje XXX, Ljubljana 1997, št. 6, str. 279-280, (ocena)

W. Filla, E. Grube, J. Jug (Hrsg.), Erwachsenenbildung in der Aufklärung, Wien 1996, Šolska kronika, Zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje XXX, Ljubljana 1997, št. 6, str. 280-282, (ocena)

Zapisi z obeh strani katedra, mariborski gimnazijci sredi šestdesetih let, Delo, Književni listi, 4, 12, 1997, str. 50, (ocena)

Milica TREBŠE-ŠTOLFA

Iz ropotarnice: Razvoj turizma v koprskem okraju (iz arhivskega gradiva PAK), Primorska srečanja, Nova Gorica 1997, št. 190, str. 118-124

Glas izseljencev, Soočanje mita in realnosti ob prihodu izseljencev v novo okolje - The Confrontation Between Myth and Reality on the Arrival of the Emigrants to a New Land, ISI ZRC SAZU, Ljubljana 1996, Primorska srečanja, Nova Gorica 1997, št. 191, str. 258-259, (poročilo)

- Kanadski Slovenci in arhivsko kulturna dediščina, Rodna gruda, Slovenska izseljenska matica (SIM), letnik XLIV, Ljubljana 1997, št. 3, str. 33-36
- Kalilo jih je življenje... Zgodba Lucije Panikvar iz Hamiltona, Ont., Kanada, Rodna gruda, SIM, letnik XLIV, Ljubljana 1997, št. 5, str. 34-35
- Večeri spominov v Kanadi, Rodna gruda, SIM, letnik XLIV, Ljubljana 1997, št. 7, str. 2-3
- Odlikavanje za policistko Bernice, Rodna gruda, SIM, letnik XLIV, Ljubljana 1997, št. 8/9, str. 40
- Kaj je arhivsko gradivo in kam z njim (razmišljanje ob prispevku dr. Južeta Velikonje), Rodna gruda, SIM, letnik XLIV, Ljubljana 1997, št. 10, str. 35
- Slovenska katoliška družba sv. Južefa v Hamiltonu, Ont., Kanada 1937-1997, Slovenski izseljenski koledar 1998, SIM, Ljubljana 1997, str. 220-231
- Kanadski Slovenci in arhivsko kulturna dediščina, Ameriška domovina - American home, Cleveland, 17. julija 1997, str. 15-16 in 24. julija 1997, str. 14-15
- Kaj je arhivsko gradivo in kam z njim (razmišljanje ob prispevku dr. Južeta Velikonje), Ameriška domovina - American home, Cleveland, 4. septembra 1997, str. 13-14
- Dopolnitev arhivskih knjižnic, Arhiv Republike Slovenije, Obvestila XIII/1, Ljubljana 1997, str. 6-7
- Jubilejno zborovanje Društva arhivistov Velike Britanije 1997, Arhiv Republike Slovenije, Obvestila XIII/3, Ljubljana 1997, str. 9-10
- Izdajateljstvo in tiskarstvo, Zbornik Primorske - 50 let, Primorske novice, Koper 1997, str. 221-223
- Turizem in igralištvu, Zbornik Primorske - 50 let, Primorske novice, Koper 1997, str. 126-132
- Lojz TRŠAN**
- Filmski zapisi med drugo svetovno vojno s poudarkom na partizanskem filmu, Pričevanja, Ljubljana 1997, str. 83-88
35. kongres FIAT v Cartagenu, 19. - 26. april 1997, Arhivi XX, Ljubljana 1997, št. 1-2, str. 247-248
- Razstava Zgodovinskega arhiva Ljubljana o nujem mestnem središču, Arhivi XX, Ljubljana 1997, št. 1-2, str. 304
- Plakati in letaki, Zbornik 17. zborovanja Arhivskega društva Slovenije, Celje, 8. - 10. oktober 1997, Skrite dragocenosti v arhivskih zbirkah in fondih, Zakon o arhivskem gradivu in arhivu, Celje 1997, str. 32-35
- Vlasta TUL**
- Šolska kronika, Zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje XXVIII, Ljubljana 1995, št. 4, Annales, Analiz za istrske in mediteranske študije 1. 8, Koper 1996, str. 405-407, (poročilo)
- Vjesnik povijesnog arhiva Rijeka, zvezek 38/1996, Arhivi XX, Ljubljana 1997, št. 1-2, str. 288-289, (poročilo)
- Petdesetletnica Glasbene šole Postojna, Primorska srečanja št. 191/97, str. 260-261 (poročilo)
- Vsi cvetovi budućnosti su v semenu sedanjosti, Šolska kronika, Zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje XXX, Ljubljana 1997, št. 6, str. 231-233, (poročilo)
- Zgodovina naše šole 1858-1996, Šola v Zaloščah 1907-1978, Šolska kronika, Zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje XXX, Ljubljana 1997, št. 6, str. 254-255, (poročilo)
- Pričevanja, prvo pivojno desetletje slovenske osnovne šole v Istri, Šolska kronika, Zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje XXX, Ljubljana 1997, št. 6, str. 267-268, (poročilo)
- Kdi smo in kaj delamo, Nova Gorica 1997 (zgodovina 25 letnici Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici)
- Vodnik po fondih in zbirkah Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici, Nova Gorica 1997, 264 str., (soavtorica)
- Ivanka URŠIČ**
- Bogata zapuščina Antona Rutarja, Primorska srečanja 1. 21, 1997, št. 191, str. 222-223
- Ob 40-letnici postavitve spomeniške plošče na rojstni hiši Karla Štreklja v Gorjanskem, Kraški koledar za leto 1997, str. 55-62
- Pavel Plesničar, Ajdovščina: pogled v njeno preteklost; komentirana objava zgodovine Ajdovščine in Šturij, priprava za objavo in sestava spremnih besedil, Pokrajinski arhiv v Novi Gorici, Nova Gorica 1997
- Praznovanje 750-letnice ob prvi omenbi župnije Komen, Koledar Goriške Mohorjeve družbe za leto 1998, Gorica 1997, str. 63-65
- Vodnik po fondih in zbirkah Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici, Nova Gorica 1997, 264 str., (soavtorica)
- Lilijana VIDRMI-LAVRENCIČ**
- Kraljevina Italija (1918-1943), Slovensko Primorje (1944-1947), Zavezniška vojaška uprava (zona A), Priručnik za strokovno obdelavo arhivskega gradiva pravosodnih organov od srede 18. stoletja do leta 1991, 1. del, Izbor zakonov in predpisov, Ljubljana 1997
- Vodnik po fondih in zbirkah Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici, Nova Gorica 1997, 264 str., (soavtorica)
- Jedert VODOPIVEC**
- Hranba in zaščita pergamentnih listin v Arhivu Republike Slovenije, Zbornik referatov 17. zborovanja ADS, Celje 1997, str. 14-17
- Vpliv kakovosti papirja na zaščito in konservacijo gradiva na papirju, Zbornik predavanj 24. mednarodnega letnega simpozija DITP, Bled 19. - 21. novembra 1997, str. 134-141, (soavtorica Meta Černič-Letnar)

Konserviranje knjig in papirja / Book and Paper conservation, Zbornik referatov / proceedings, Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana 1997, 368 str., (soavtorica Nataša Golob)

Writing and Image, Exhibition Catalogue, Archives of the Republic of Slovenia, Ljubljana 1997, 85 str., (soavtorica Nataša Golob)

Maruša ZAGRADNIK

Migracijski tokovi so se ohrnili, Primorske novice, 17. 10. 1997, št. 81, priloga 7. val, str. 23

Optiranje za italijansko državljanstvo s priključenega ozemlja, revija Kras, oktober 1997, str. 6-7

Optiranje in izseljevanje, Zbornik Primorske - 50 let, Primorske novice, Koper 1997, str. 60-62

Ivanka ZAJC-CIZELJ

Izobraževanje odraslih v okviru celjskih društev do leta 1918, Kronika 45, Ljubljana 1997, št. 1-2, str. 57-70

Izobraževanje, Vodnik po fondih in zbirkah Zgodovinskega arhiva v Celju, Zgodovinski arhiv v Celju, Publikacija Zgodovinskega arhiva v Celju, druga dopolnjena izdaja, Celje 1997, str. 265-286

Kultura, Vodnik po fondih in zbirkah Zgodovinskega arhiva v Celju, Publikacija Zgodovinskega arhiva v Celju, druga dopolnjena izdaja, Celje 1997, str. 287

Zdravstvo in socialno varstvo, Vodnik po fondih in zbirkah Zgodovinskega arhiva v Celju, Zgodovinski arhiv v Celju, Publikacija Zgodovinskega arhiva v Celju, druga dopolnjena izdaja, Celje 1997, str. 289-295

Druženopolitične organizacije, Vodnik po fondih in zbirkah Zgodovinskega arhiva v Celju, Zgodovinski arhiv v Celju, Publikacija Zgodovinskega arhiva v Celju, druga dopolnjena izdaja, Celje 1997, str. 297-306

Politične stranke, Vodnik po fondu Zgodovinskega arhiva v Celju, Zgodovinski arhiv v Celju, Publikacija Zgodovinskega arhiva v Celju, druga dopolnjena izdaja, Celje 1997, str. 307

Društva in družbene organizacije, Vodnik po fondih in zbirkah Zgodovinskega arhiva v Celju, Zgodovinski arhiv v Celju, Publikacija Zgodovinskega arhiva v Celju, druga dopolnjena izdaja, Celje 1997, str. 309-314

Cerkvene ustanove, Vodnik po fondih in zbirkah Zgodovinskega arhiva v Celju, Zgodovinski arhiv v Celju, Publikacija Zgodovinskega arhiva v Celju, druga dopolnjena izdaja, Celje 1997, str. 315-317

Osebnostni in družinski fondi ter zbirke, Vodnik po fondih in zbirkah Zgodovinskega arhiva v Celju, Zgodovinski arhiv v Celju, Publikacija Zgodovinskega arhiva v Celju, druga dopolnjena izdaja, Celje 1997, str. 319-329

Nov vodnik po fondih, Štirideset let organiziranega varstva arhivskega gradiva v Celju, Novi tednik 1. 52, Celje, 9. X. 1997, št. 40, str. 19

Kiparsko privlačna zgodovina, Novi tednik 1. 52, Celje, 13. XI. 1997, št. 45, str. 18

"Šiha novo mašo poje", Šolske kazni konec 19. in v začetku 20. stoletja v Celju pod drobnogledom, Šolska kronika, Zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje XXX, Ljubljana 1997, št. 6, str. 22-32

"Skupno sta pristopila k sramotni izdaji partije", Partijske kazni prva leta po drugi svetovni vojni, Zgodovina za vse, vse za zgodovino IV, Celje 1997, št. 2, str. 77-83

Zgodovina za vse, vse za zgodovino, leto IV, št. 1, 1997, Zgodovinsko društvo Celje, Celje 1997, Arhivi XX, Ljubljana 1997, št. 1-2, str. 286-287

Hedvika ZDOVC

Plakati kot pomemben del arhivskega gradiva v fondih uprave od II. polovice 19. stoletja do 1918, Zbornik 17. zborovanja Arhivskega društva Slovenije, Celje, 8. - 10. oktober 1997, Skrite dragocenosti v arhivskih zbirkah in fondih, Zakon o arhivskem gradivu in arhivih, Celje 1997, str. 38-41

Državni in avtonomni organi, Vodnik po fondih in zbirkah Zgodovinskega arhiva v Celju, Zgodovinski arhiv v Celju, Publikacija Zgodovinskega arhiva v Celju, druga dopolnjena izdaja, Celje 1997, str. 45-69

Okupacijski organi, Vodnik po fondih in zbirkah Zgodovinskega arhiva v Celju, Zgodovinski arhiv v Celju, Publikacija Zgodovinskega arhiva v Celju, druga dopolnjena izdaja, Celje 1997, str. 71-80

Politični in vojaški organi NOB, Vodnik po fondih in zbirkah Zgodovinskega arhiva v Celju, Zgodovinski arhiv v Celju, Publikacija Zgodovinskega arhiva v Celju, druga dopolnjena izdaja, Celje 1997, str. 81-82

Vodnik po fondih in zbirkah Zgodovinskega arhiva v Celju - druga dopolnjena izdaja, Arhiv Republike Slovenije, Obvestila XIII/4, Ljubljana 1997, str. 35

Odsevi preteklosti, Iz zgodovine Celja 1780-1848, Muzej novejših zgodovine Celje, Celje 1996, Arhivi XX, Ljubljana 1997, št. 1-2, str. 283-284

Aleksander ŽIŽEK

Kronika konca strašne vojne (Dnevniški zapiski Marte Gollitseh), Kronika 45, Ljubljana 1997, št. 1-2, str. 149-160

Begavčeka, Zakaj neki so se irharski pomočniki v velikem loku ogibali mesta ob Savinji?, Zgodovina za vse, vse za zgodovino IV, Celje 1997, št. 1, str. 5-13

Arhivisti gredo na Češko, Strokovna ekskurzija Arhivskega društva Slovenije, Arhiv Republike Slovenije, Obvestila XIII, Ljubljana 1997, str. 16-18

Listine, Vodnik po fondih in zbirkah Zgodovinskega arhiva v Celju, Zgodovinski arhiv v Celju, Publikacija Zgodovinskega arhiva v Celju, druga dopolnjena izdaja, Celje 1997, str. 13-32

- Univerzitetne in diplome drugih šol, Vodnik po fondih in zbirkah Zgodovinskega arhiva v Celju, Zgodovinski arhiv v Celju, Publikacija Zgodovinskega arhiva v Celju, druga dopolnjena izdaja, Celje 1997, str. 33-34
- Rokopisi, Vodnik po fondih in zbirkah Zgodovinskega arhiva v Celju, Zgodovinski arhiv v Celju, Publikacija Zgodovinskega arhiva v Celju, druga dopolnjena izdaja, Celje 1997, str. 35-38
- Urbarji, Vodnik po fondih in zbirkah Zgodovinskega arhiva v Celju, Zgodovinski arhiv v Celju, Publikacija Zgodovinskega arhiva v Celju, druga dopolnjena izdaja, Celje 1997, str. 39-43

Jože ŽONTAR

- Poročilo o predavanju na arhivski šoli v Trstu, Arhiv Republike Slovenije, Obvestila XIII/3, Ljubljana 1997
- Znanstveni simpozij ob slovesu generalnega direktorja Državnih arhivov Bavarske profesorja dr. Walterja Jaroschke, Arhiv Republike Slovenije, Obvestila XIII/3, Ljubljana 1997, str. 7-9
- Das Registraturwesen in Slowenien im Spannungsfeld unterschiedlicher Traditionen, Archivalische Zeitschrift 80, München 1997, str. 484-500
- The History of Archival Science in Slovenia, Arkiv, Samhälle och Forchning, Stockholm 1997, 2, str. 47-56
- France Štukl, Knjiga biš v Škofji Loki III: Stara Loka in njene hiše, Zgodovinski arhiv Ljubljana, Gradivo in razprave 17, Ljubljana 1996, 329 str., Kronika 45, Ljubljana 1997, str. 125-126, (ocena)
- Branec Kozina, Republiški upravni organi v LRS od 1945 do 1953, Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana 1996, 223 str., Kronika 45, Ljubljana 1997, str. 127, (ocena)
- Nacionalno poročilo o kulturni politiki Slovenije, Arhivi XX, Ljubljana 1997, št. 1-2, str. 266-268, (ocena)
- Arhivsko šolanje v Sloveniji, Arhivski vjesnik 40, Zagreb 1997, str. 111-117

Vladimir ŽUMER

- Varstvo arhivskega gradiva v Sloveniji v luči novega "Zakona o arhivskem gradivu in arhivih" s posebnim ozirom na Arhiv Republike Slovenije, Arhivi XX, Ljubljana 1997, št. 1-2, str. 17-28
- Elementi popisovanja arhivskega gradiva, Arhivi XX, Ljubljana 1997, št. 1-2, str. 137-159
- Predstavitev skeniranja papirnega arhivskega gradiva in skeniranja mikrofilmov nekdanje službe državne varnosti v Arhivu Republike Slovenije, 24. april 1997, Arhivi XX, Ljubljana 1997, št. 1-2, str. 235-236
- Registraturni načrt za namestništvo in okrajna glavarstva na Kranjskem, za objavo pripravila Olga Pivk, redaktorica dr. Ema Umek, Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana 1996, Arhivi XX, Ljubljana 1997, št. 1-2, str. 272
- Działalność służb archiwalnych Republiki Slowonii, Arhivion XCVIII, Warszawa 1997, str. 122-141

UDK 930.251.01
061.2(100):930.25

Jože Žontar, dr., redni profesor za arhivske vede, svetovalec vlade RS, Arhiv Republike Slovenije, SI-1000 Ljubljana, Zvezdarska 1

Sto let provenienčnega načela, petdeset let mednarodnega arhivskega sveta

Arhivi XXI/1998, št. 1-2, str.

Ideja, da je potrebno arhivska izvorna telesa ohraniti kot celote, se je vse bolj uveljavljala skozi 19. stoletje, dokler niso nizozemski arhivarji Samuel Muller, Johan A. Feith in Robert Fruin provenienčno načelo leta 1898 v delu Handleiding voor orden en beschrijving van archiven tudi teoretično utemeljili. Pri nas je na to načelo kot temeljno vodilo arhivskega dela prvi opozoril Josip Mal, vendar pa se je po njem ravnal že Anton ASkerč v Mestnem arhivu ljubljanskem.

Letos se spominjamo tudi dogodka, ko so pred petdesetimi leti v Parizu arhivski strokovnjaki iz osmih držav sklenili, da ustanovijo Mednarodni arhivski svet. Ta je doslej razvil močan organizacijski temelj, tako po regionalnem kot po poklicnem interesnem načelu. Mednarodni arhivski svet je zasnoval številne projekte, publikacije ter obravnave problemov, tako na kongresih kot na mednarodnih konferencah. Obsežna dejavnost je potekala tudi v sodelovanju z drugimi nevladnimi organizacijami.

UDK 353(497.4)"1963/74"

Brane Kozina, mag., svetovalec direktorja, Arhiv Republike Slovenije, SI-1000 Ljubljana, Zvezdarska 1

Republiški upravni organi 1963-1974

Arhivi XXI/1998, št. 1-2, str.

Sprejetje ustave leta 1963 je pomenilo sintezo teoretičnih rešitev in doseženih praktičnih rezultatov v razvoju samoupravljanja od leta 1950 dalje. Za omenjeno obdobje lahko trdimo, da je bilo v spremembah na področju pristojnosti republiških upravnih organov še precej nestabilno, vendar veliko bolj umirjeno kot prvo povojno obdobje. Politika oziroma partija imata vsaj v prvem delu obravnavanega obdobja še vedno odločilen vpliv.

UDK 930.251:342.7

Natalija Glažar, arhivistka, Arhiv Republike Slovenije, SI-1000 Ljubljana, Zvezdarska 1

Javnopravni - zasebnopravni interesi v arhivu danes

Arhivi XXI/1998, št. 1-2, str.

Članek opredeljuje pojem sfere javnosti ter mesto arhivov v širši družbeni stvarnosti. Funkcioniranje arhivov posega na področja javnega in zasebnega, ob čemer naj bi osnovne usmeritve za strokovne odločitve temeljile na "javnem interesu". Dva nasprotujoča koncepta, ki sta značilna za sodobne družbe, se kažeta tudi v poslovanju arhivov: na eni strani velja, da je "kriterij javnosti dostopnost", na drugi strani pa je zaščita zasebnosti ustavna pravica. Na primeru dosjejev R.F.K. - uboja senatorja Roberta Kennedyja leta 1968 - se kaže problematika še danes politično aktualnega arhivskega gradiva, ki je imelo povečan javni interes za njegovo dostopnost. Po drugi strani pa je to arhivsko gradivo predstavljalo nujnost nedostopnosti, zaradi zaščite posameznikov v pravosodnem postopku. Opisani primer prikazuje tudi organizacijske probleme arhivske ustanove, soočene s politično spornim in količinsko obsežnim arhivskim gradivom. Vzpostavljane ravnoteže z širšo družbo ter zagotavljanje javnega interesa bi lahko arhivi izvajali pod geslom "Archives of the people, by the people, for the people".

UDK 651:352/353(436-89)"18"

Saša Serše, mag., arhivistka, Arhiv Republike Slovenije, SI-1000 Ljubljana, Zvezdarska 1

Način odlaganja spisov pri upravnih organih in avtonomnih organih na deželnem in lokalnem nivoju v drugi polovici devetnajstega stoletja

Arhivi XXI/1998, št. 1-2, str.

Prispevek obravnava strokovno obdelavo arhivskega gradiva - način odlaganja spisov pri upravnih in avtonomnih organih na deželnem in lokalnem nivoju v drugi polovici devetnajstega stoletja.

Za obravnavano obdobje je značilno prav odlaganje spisov po registraturnem načrtu. Ti so predstavljali poseben klasifikacijski sistem, po katerem so bili spisi arhivirani po vsebinskih kriterijih. Klasifikacijski načrt oziroma registraturni načrt je obsegal različno število glavnih vsebinskih skupin, ki jih imenujemo registraturne fascikle. V okviru posameznega registraturnega fascikla pa so spise razvrščali še v podskupine, ki so predstavljale oziroma vsebovale zadeve enake vsebine. Torej so spise odlagali in arhivirali že v registraturi po predpisanem načrtu, po vsebinskih kriterijih, vsebinske sklope so vodili v okviru enega leta, znotraj zadeve v okviru leta pa so spise odlagali po delovodniških številkah. Tak način je pri bil nekaterih upravnih in avtonomnih organih ustaljen že prej, a se je dokončno izoblikoval in uveljavil prav v obdobju po letu 1850.

UDC 353(497.4)"1963/74"

Brane Kozina, M.A., Manager's Advisor, Archives of the Republic of Slovenia, SI-1000 Ljubljana, Zvezdarska 1

The Administrative Agencies of the Republics from 1963 to 1974

Arhivi XXI/1998, št. 1-2, str.

The adoption of the 1963 Constitution represented the synthesis of theoretical solutions and practical results achieved in the development of self-management system from 1950 onwards. The entire period is characterised by great instability in the jurisdictions of administrative agencies of the republics, although at the same time we can observe a much more stable situation as in the first post-war period. At least in the first part of the period, the politics i.e. the Communist Party still exerted a profound influence on administration.

UDC 930.251.01

061.2(100):930.25

Jože Zontar, Ph.D., Full Professor of Archival Science, Counsellor to the Government of the Republic of Slovenia, Archives of the Republic of Slovenia, SI-1000 Ljubljana, Zvezdarska 1

Hundred Years of Adhering the Provenance Principle, and the 50th Anniversary of the International Archival Council

Arhivi (Archives), Ljubljana, XXI/1998, No. 1-2, pp.

The idea to preserve the archival original files as a whole was more and more put into force during the 19th century. In 1898, Dutch archivists Samuel Muller, Johan A. Feith and Robert Fruin theoretically formulated the provenance principle in their work *Handleiding voor ordenen en beschrijven van archieven*. In Slovenia, the first to establish this principle as the basic rule of archival work was Josip Mal, although already Anton Aškerc followed the principle in his work in the Municipal Archives of Ljubljana. This year we also celebrate the event when fifty years ago the archivists met in Paris and decided to establish the International Archival Council. In the time of its existence the IAC has developed firm organisational foundations based on regional and professional principle. The International Archival Council has initiated numerous projects, publications and debates on different congresses and international conferences. Bustling activities of the IAC has also involved the co-operation of other non-government organisations.

UDC 651:352/353(436-89)"18"

Saša Serše, M.A., Archives of the Republic of Slovenia, SI-1000 Ljubljana, Zvezdarska 1

The Methods of Filing by the Provincial and Local Administrative and Autonomous Agencies in the Second Half of the 19th Century

Arhivi (Archives), Ljubljana, XXI/1998, No. 1-2, pp.

The article deals with the professional record management - the methods of filing by the provincial and local administrative and autonomous agencies in the second half of the 19th century.

The period is characterised by record filing under a registration plan. They represented a particular classification system, where the files were registered by their contents. The classification system i.e. the registration plan included different number of main content groups, which are called registration files. These registration files were divided into sub-groups, which contained the records with the same contents. The records were thus filed and arranged already in the registration office by a certain plan, by their contents. These records were then arranged by years, and were further kept under specific numbers. The method was used by certain administrative and autonomous agencies already earlier, but was established and formulated after 1850.

UDC 930.251:342.7

Natalija Glažar, Archives of the Republic of Slovenia, SI-1000 Ljubljana, Zvezdarska 1

Legal Public and Private Interests in the Archives Today

Arhivi (Archives), Ljubljana, XXI/1998, No. 1-2, pp.

The article deals with the concept of public and the place of the archives in the society. The function of archives is concerned with public and private interests, and the guidelines for the professional decisions should be based on the "public interest". Modern societies are characterised by two completely different concepts: on one side is the "idea of public accessibility" and on the other is the protection of privacy as the legal right. The example of the R.F.K. files - the murder of senator Robert F. Kennedy in 1968 - shows the problem of politically interesting archival material, for which the public showed great interest for its accessibility. On the other side, however, it was necessary to make this archival records inaccessible for the sake of protection of certain individuals in legal procedures. The example represents numerous organisational problems the archival institution had to face with when dealing with politically problematic records and great quantity of them. The archives could make balance between the society and public interest under the slogan "Archives of the people, by the people, for the people".

UDK 347.965(497.4)"1918/41"

Jelka Melik, mag., arhivistka, Arhiv Republike Slovenije, SI-1000 Ljubljana, Zvezdarska 1

Odvetništvo v Sloveniji 1918-1841

Arhivi XXI/1998, št. 1-2, str.

Prispevek obravnava zakonske predpise, ki so urejali odvetniško dejavnost, način njihovega dela, izobrazbo, gnotno stanje, dejavnosti, ki so jih opravljali poleg svojega poklica in organizacijske oblike njihovega združevanja v obdobju 1918-1941. Slovenski arhivi hranijo precej arhivskega gradiva, ki govori o odvetnikih, a se nahaja v okviru različnih fondov. Zato je poznavanje njihovega dela pomembno tako za arhiviste kot za uporabnike, še posebej zaradi tega, ker so predstavniki tega poklica v različnih obdobjih bolj ali manj odločilno vplivali tudi na družbeno življenje v širšem smislu.

UDK 778.14.072:930.25

Martin Modrušan, Arhivski svetnik, vodja Laboratorija za mikrografijo in reprografijo Arhiva Hrvaške, Arhiv Hrvaške, HR-41000 Zagreb, Savska cesta 131

Navodila za pripravo arhivskega gradiva za mikrofilmanje

Arhivi XXI/1998, št. 1-2, str.

Članek obravnava faze priprav arhivskega gradiva za mikrofilmanje. Našteva tipe in vrste mikrofilmov, predstavi arhivski mikrofilmski laboratorij in prostore ter opremo za varovanje mikrofilmov. Našteti so tudi standardi, ki se uporabljajo pri mikrofilmih in fotografiji.

UDC 778.14.072:930.25

Martin Modrušan, archive counselor, Head of Laboratory for micrography and reprography in Archive of Croatia, Archive of Croatia, CRO-41000 Zagreb, Savska cesta 131

Instructions for the Preparation of Archival Materials for Microfilming

Arhivi (Archives), Ljubljana, XXI/1998, No. 1-2, pp.

The article deals with the stages of record preparation for microfilming. It enumerates the types and sorts of microfilms, and presents the archival microfilm laboratory and the rooms and equipment for the protection of microfilms. The article presents the standards for microfilms and photography.

UDC 347.965(497.4)"1918/41"

Jelka Melik, M.A., Archives of the Republic of Slovenia, SI-1000 Ljubljana, Zvezdarska 1

The Lawyers' Offices in Slovenia from 1918 to 1941

Arhivi (Archives), Ljubljana, XXI/1998, No. 1-2, pp.

The article deals with legal regulations which governed the activities of lawyers, their methods of work, education, wealth, the activities they did beside their profession, and the professional associations in which they organised in the period 1918-1941. The archives in Slovenia keep a lot of records concerned with lawyers, but they are kept in various files. Thus, the archivists and the users should be well acquainted with their work, particularly because the lawyers played an important role in public life in all periods.

ARHIVSKO DRUŠTVO SLOVENIJE

1000 Ljubljana, Zvezdarska ulica 1
 telefon: (061) 1251-222, 1251-266, 1328-108

ZGODOVINSKI ARHIV V CELJU

3000 Celje, Trg celjskih knezov 10
 telefon: (063) 484-303, 484-304
 telefaks: (063) 484-303

Enota Mrzlava vas

Mrzlava vas 21 a
 8262 Krška vas

POKRAJINSKI ARHIV KOPER

6000 Koper, Goriška ulica 6
 telefon: (066) 271-824
 telefaks: (066) 272-441

Enota Piran

6330 Piran, Župančičeva 4
 telefon: (066) 746-824, 746-825

ŠKOFIJSKI ARHIV KOPER

6000 Koper, Trg Brolo 11
 telefon: (066) 21-887
 telefaks: (066) 271-059

ZGODOVINSKI ARHIV LJUBLJANA

1000 Ljubljana, Mestni trg 27, p.p. 373
 telefon: (061) 306-13-07 (direktor)
 (061) 306-13-03 (sprejem. pisarna)
 telefaks: (061) 126-4303

E-pošta: zal@zal-lj.si

Enota za Gorenjsko

4000 Kranj, Stritarjeva ulica 8
 telefon: (064) 221-708
 telefaks: (064) 224-448

Enota za Dolenjsko in Belo krajino

8000 Novo mesto, Skaflickega ulica 1
 telefon: (068) 322-163, 323-086
 telefaks: (068) 322-163

Enota v Škofji Loki

4220 Škofja Loka, Blaževa ulica 14
 telefon: (064) 621-390

Enota v Idriji

5280 Idrija, Prelovčeva ulica 2
 telefon: (065) 172-270
 telefaks: (065) 172-271

NADŠKOFIJSKI ARHIV LJUBLJANA

1000 Ljubljana, Krekov trg 1
 telefon: (061) 1337-044

POKRAJINSKI ARHIV MARIBOR

2000 Maribor, Glavni trg 7
 telefon: (062) 228-500, 2285-024
 telefaks: (062) 222-564

E-pošta: Parhmb@ext.uni-mb.si
 modem: 222-143

Enota za koroško območje

2390 Ravne na Koroškem, Na gradu 1
 telefon: (0602) 25-529

Enota za pomursko območje

9220 Lendava, Kovačeva ulica 28
 telefon: (069) 75-844

Mednarodni inštitut arhivskih znanosti

2000 Maribor, Glavni trg 6
 telefon: (062) 28-622
 telefaks: (062) 222-564

E-pošta: lias@ext.uni-mb.si

ŠKOFIJSKI ARHIV MARIBOR

2000 Maribor, Koroška cesta 1
 telefon: (062) 27-690
 telefaks: (062) 223-092

POKRAJINSKI ARHIV V NOVI GORICI

5000 Nova Gorica, Trg Edvarda Kardelja 3
 telefon: (065) 27-737, 27-564
 Telefaks: (065) 27-738

E-pošta: pangb@guest.neticom.si

ZGODOVINSKI ARHIV V PTUJU

2250 Ptuj, Muzejski trg 1
 telefon: (062) 771-619
 telefaks: (062) 778-284

ARHIV REPUBLIKE SLOVENIJE

1000 Ljubljana, Zvezdarska ulica 1, p.p. 70
 telefon: (061) 1251-222, 1251-266, 1251-308
 telefaks: (061) 216-551

E-pošta: Ars@gov.si

E-pošta: Vladimir.Zumer@gov.si

Oddelek za dislocirano arhivsko gradivo I

1000 Ljubljana, Linhartova 3a
 telefon in telefaks: (061) 322-490
 1000 Ljubljana, Konjenskega ulica 11
 telefon: (061) 1310-152

Oddelek za dislocirano arhivsko gradivo II

1000 Ljubljana, Kongresni trg 1
 telefon: (061) 1256-152

Oddelek za dislocirano arhivsko gradivo III

1000 Ljubljana, Trdinova 8
 telefon: (061) 217-990

Arhivski center za strokovni razvoj

1000 Ljubljana, Linhartova 3a
 telefon in telefaks: (061) 1328-108
 E-pošta: Matevz.Kosir@gov.si

ZGODOVINSKI ARHIV IN MUZEJ

UNIVERZE V LJUBLJANI
 1000 Ljubljana, Kongresni trg 12

telefon: (061) 1254-055
 telefaks: (061) 1254-053